

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL BIBL.

25 APR 1963

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:15

Sou

1963:15 F

Ecklesiastikdepartementet

VÄGEN GENOM GYMNASIET

Elevernas syn på valsituationer och studieförmer

Av Kjell Härnqvist och Åke Grahn

1960 ÅRS GYMNASIEUTREDNING

I

Stockholm 1963

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Kronologisk förteckning

1. En teknisk institution inom Stockholms universitet. Svenska Reproduktions AB. 114 s. E.
2. Kommunalförbundens lånerätt. Idun. 44 s. I.
3. Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. Idun. 90 s. U.
4. Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. Idun. 95 s. U.
5. Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. Idun. 130 s. Fö.
6. Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. Idun. 212 s. I.
7. Utlännings tillträde till offentlig tjänst. Svenska Reproduktions AB. 40 s. Ju.
8. Preliminär nationalbudget för år 1963. Marcus. IV + 97 s. Fl.
9. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. Hæggström. 509 s. E.
10. Universitetsväsendets organisation. Hæggström. 190 s. E.
11. Uppehållstillstånd m. m. för utländska studerande. Idun. 54 s. I.
12. Översättning av fördrag angående upprättande av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. Marcus. 283 s. H.
13. Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. Idun. 269 s. E.
14. Undersökning av taxeringsutfallet. Idun. 155 s. Fl.
15. Vägen genom gymnasiet. Idun. 315 s. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:15

Ecklesiastikdepartementet

VÄGEN GENOM GYMNASIET

Elevernas syn på valsituationer och studieformer

Av Kjell Härnqvist och Åke Grahm

1960 ÅRS GYMNASIEUTREDNING

I

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1963

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Den 30 juni 1960 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst elva sakkunniga för att verkställa utredning rörande den gymnasiala utbildningens uppgifter, innehåll och organisation. De med stöd av detta bemyndigande tillkallade sakkunniga har antagit benämningen *gymnasieutredningen*.

I direktiven för gymnasieutredningen anför departementschefen i anslutning till frågan om gymnasiets mål bl. a.

»För att utredningen skall kunna få ett någorlunda samlat första grepp på detta vidsträckta problemkomplex synes det mig nödvändigt att utredningen i inledningsskedet ger sig i kast med att analysera vad jag — med någon tillspetsning och med en från vissa synpunkter konstlad tudelning — skulle vilja kalla den gymnasiala utbildningens egenvärde och dess samhällsnytta.

Med det första begreppet åsyftar jag det mått av allmänbildning, som varje slag av gymnasial utbildning bör ge den studerande. Den önskvärda innebörden av allmänbildningskravet — med de skiftningar, som kan betingas av målsättningen för olika gymnasiala utbildningsvägar — bör utredningen förutsättningslöst pröva under beaktande av det förändrade läge, som följer av bl. a. naturvetenskapens och teknikens snabba utveckling, den förlängda skolpliktstiden, de ökade och mer mångsidiga internationella kommunikationerna liksom de nya massmedias allt större roll som bildningsmedel. I varje utbildnings egenvärde ligger också det resultat som, oavsett utbildningens specifika inriktning, en aktiv studiefostran medför för mognadsprocessen, exempelvis i form av förmåga till säker och kritisk bedömning och till konstruktivt tänkande. Även i detta avseende bör utredningen söka precisera de krav, som bör ställas på de gymnasiala utbildningsvägarna.

För analysen av den gymnasiala utbildningens samhällsnytta bör utredningen verkställa en kartläggning av de fordringar, som olika avnämare av gymnasialt utbildad arbetskraft, inbegripet de olika utbildningsanstalterna

för fortsatt utbildning, ställer eller vill ställa på den gymnasiala utbildningens innehåll och resultat, framför allt i fråga om kunskaps- och färdighetsstandard. En undersökning bör alltså göras av önskemålen i detta avseende från de utbildningsanstalter av skilda slag, som har hand om den fortsatta utbildning, varpå gymnasiala studier kan vara inriktade.»

Frågan om vilka krav man kan ställa på de gymnasieutbildade i framtiden är ett problemkomplex med flera aspekter. En central plats intar önskemålen från gymnasiet avnämare. En kartläggning härav har emellertid begränsat värde, om den ses isolerad från sitt naturliga samband med gymnasieundervisningens utformning och resultat. Ett nära samband med det nämnda har den nuvarande organisationens sätt att fungera och elevernas egna synpunkter på gymnasiet linje- och grensystem m. m.

På förslag av en särskild arbetsgrupp igångsatte gymnasieutredningen med vederbörligt tillstånd hösten 1960 vissa pedagogisk-psykologiska undersökningar för att belysa ovannämnda problem. Huvudresultaten av dessa undersökningar har sammanställts i två betänkanden.

I det ena betänkandet, vilket inom kort kommer att överlämnas till Herr Statsrådet, behandlas *avnämarnas önskemål*. I samband med detta redovisas också den del av undervisningsundersökningarna, som nära sammanhänger med avnämarnaspekten.

Om den tredje delaspekten — elevernas syn på det nuvarande gymnasiet — anförde den nyss nämnda arbetsgruppen i en promemoria överlämnad till gymnasieutredningen bl. a. följande:

»Gymnasieundervisningens utformning och resultat är i sin tur helt beroende av gällande organisation i fråga om linjer och grenar. Det synes gruppen nödvändigt, att man för att kunna ta ställning till kursplanerna på det framtida gymnasiet, behöver ytterligare information om hur det nuvarande linje- och grensystemet fungerar i praktiken. De tillgängliga statistiska uppgifterna angående gymnasieelevernas val av linje och gren (respektive fackavdelning) behöver sålunda kompletteras med material, som dels belyser elevernas fortsatta väg till högre studier eller yrkesverksamhet i relation till deras val av linje och gren på gymnasiet, dels ger en bild av de faktorer som *från elevernas egen synpunkt* varit avgörande för deras val av studieväg på gymnasiet. Den särskilda datainsamling som torde bli nödvändigt för att komplettera föreliggande statistiska uppgifter går i det följande under benämningen *linje- och grenvalsundersökningen*.»

Utöver det anförda har gymnasieutredningen ansett det vara av stort värde att få en kartläggning av elevernas inställning till sådana frågor som gymnasiet ämnesinnehåll och arbetsformer. Dessa problem har därför också upptagits i undersökningen, vars målsättning därigenom något vidgats och vars resultat redovisas i detta betänkande.

Resultaten av linje- och grenvalsundersökningen utgör tillsammans med resultaten av avnämarnas och undervisningsundersökningarna en viktig del av underlaget för gymnasieutredningens bedömningar av det framtida gymnasiet utformning särskilt i fråga om den inre organisationen. Från olika

håll har stort intresse visats för undersökningarna. Inför behandlingen av gymnasieutredningens slutliga förslag är det också av stort värde, om betydelsefulla utgångsdata och synpunkter i god tid bringas till skilda intressenters kännedom. Med hänsyn härtill har gymnasieutredningen ansett det lämpligt att de nämnda undersökningarnas resultat offentliggöres, innan utredningen framlägger sina förslag till utformning av det framtida gymnasiet.

Den föreliggande undersökningsrapporten, som i sin slutliga utformning erhållit namnet »Vägen genom gymnasiet», har utförts av professorn Kjell Härnqvist, tillika expert åt gymnasieutredningen, under medverkan av assistenten Åke Gram. Genom beslut den 28 december 1962 erhöll gymnasieutredningen vederbörligt tillstånd att i tryck framlägga resultaten av undersökningen.

Gymnasieutredningen får härmed som sitt betänkande I vördsamt överlämna sagda rapport.

Stockholm den 11 februari 1963.

Nils Gustav Rosén

Torsten Andersson

Håkan Berg

Folke Haldén

Lamek Hulthén

Mats Hultin

Sigvard Magnusson

Olof Palme

Lennart Sandgren

Margareta Vestin

Birger Öhman

Innehåll

<i>Skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet</i>	3
<i>Innehållsförteckning</i>	7
<i>Tabellförteckning</i>	10
<i>Figurförteckning</i>	14
<i>Vissa återkommande beteckningar</i>	15
<i>Förord</i>	17

I. Undersökningens uppläggning

Kap. 1. <i>Inledning</i>	21
Problemställningar	21
Rapportens disposition	22
Kap. 2. <i>Undersökningsförfarande och variabler</i>	23
Metod	23
Variabler	23
Frågeformulärsundersökningen	29
Sammanfattning	30
Kap. 3. <i>Undersökningsmaterial</i>	31
Uttagningen av stickprov	32
Stickprov och svarsfrekvens	35
Abiturientmaterialets sammansättning	37
Grenvalsmaterialets sammansättning	37
Realskolematerialets sammansättning	38
Sammanfattning	40

II. Valsituationerna

Kap. 4. <i>Forskningsbakgrund</i>	43
Sociala och geografiska faktorerers samband med valet	43
Begåvnings- och personlighetsmässiga faktorerers samband med valet av utbildning och yrke	46
Begåvnings- och personlighetsmässiga faktorerers samband med lämpligheten för utbildning och yrke	48
Teorier om utbildnings- och yrkesvalet	49
Sammanfattning	53
Kap. 5. <i>Valsituationerna i samband med gymnasieutbildning</i>	54
Valen i nuvarande skolorganisation	54

	Teoretiska synpunkter på valet	56
	Sammanfattning.	56
	Elevernas skäl för grenvalet.	149
Kap. 6.	<i>Övergången till gymnasium och valet av linje</i>	57
	Övergångsfrekvensen till gymnasium	58
	Säkerhet i valet av gymnasium	59
	Frekvenserna för gymnasieformer och linjer.	60
	Andrahandsvalet	62
	Säkerhet i linjevalet	63
	Framåtblick på grenvalet.	65
	Fackskolor som alternativ till gymnasium.	67
	Planerna hos elever som ej går till gymnasium.	69
	Anledningar till uppskov med gymnasieövergången	70
	Sammanfattning.	71
Kap. 7.	<i>Motiv vid gymnasievalet.</i>	73
	Elevernas skäl att börja i gymnasium	74
	Elevernas skäl att ej börja i gymnasium	79
	Elevernas skäl att välja viss linje	82
	Fackgymnasieeleverna	85
	Sammanfattning.	88
Kap. 8.	<i>Gymnasieval, skolbetyg och sociala variabler</i>	91
	Övergången till gymnasiet i relation till skolbetygen.	91
	Övergång och social bakgrund.	93
	Övergång, skolbetyg och social bakgrund	97
	Elevernas upplevelse av valet i förhållande till skolbetyg och social bakgrund.	99
	Linjeval och skolbetyg	104
	Elevernas upplevelse av linjevalet i förhållande till vissa betygskombinationer.	109
	Linjeval och social bakgrund	114
	Sammanfattning.	117
Kap. 9.	<i>Gymnasieval, ämnes- och yrkesintressen</i>	119
	Inställningen till olika skolämnen	119
	Svaren på ett intresseschema	124
	Yrkesplanerna.	129
	Sammanfattning.	134
Kap. 10.	<i>De osäkra linjeväljarna</i>	136
	Säkerheten i valet.	137
	Skälen för gymnasie- och linjeval	137
	Skolbetyg och social bakgrund	139
	Inställningen till olika skolämnen	140
	Svaren på ett intresseschema	142
	Sammanfattning.	143
Kap. 11.	<i>Grenval och grenvalsmotiv</i>	144
	Valfrekvenser för olika grenar.	144
	Lättheten att välja gren	146
	Fackgrenar och fackskolor	147

	Abiturienternas återblick på linje- och grenvalsskäl	154
	Sammanfattning	155
Kap. 12.	<i>Grenval och yttre faktorer</i>	157
	Skolbetygen	157
	Social bakgrund	162
	Inställningen till olika skolämnen	163
	Svaren på ett intresseschema	168
	Yrkesplanerna	172
	Sammanfattning	174
Kap. 13.	<i>Tillfredsställelsen med den valda studievägen</i>	177
	Valet av gymnasium	177
	Valet av linje- och gymnasieform	180
	Valet av gren	183
	Fackgrenar	187
	Meritvärderingsreglernas inverkan på studiegången	188
	Inställningen till olika skolämnen	189
	Olika utbildningsmoments betydelse	194
	Abiturienternas språkfärdigheter	196
	Sammanfattning	198
Kap. 14.	<i>Abiturienternas planer för utbildning och yrke efter studentexamen</i>	200
	Närmaste planer	200
	Yrkesplaner på längre sikt	204
	Utsiktslösa yrkesönskningar	207
	Sammanfattning	209
Kap. 15.	<i>Studie- och yrkesvägledningen</i>	211
	Elevernas utnyttjande av vägledningen	212
	Personer som fungerat som rådgivare	216
	Önskemål om ökad information	221
	Elever från enhetsskolan	224
	Elevernas kännedom om utbildningsförhållanden m. m.	226
	Sammanfattning	227
III. Studieformerna		
Kap. 16.	<i>Elevernas inställning till studieformerna i skolan</i>	231
	Frågeformuläret Arbetssätt	231
	Gruppering av uppgifterna i Arbetssätt	232
	Elevernas svar på formuläret Arbetssätt	237
Kap. 17.	<i>Variationer i elevernas inställning till studieformerna</i>	241
	Arbetssätten på olika skolstadier	241
	Linjeskillnader och könsskillnader i bedömningen av arbetssätten	245
Kap. 18.	<i>Abiturienternas inställning till olika reformförslag beträffande gymnasiets studieformer</i>	253
	Sammanfattning	256
IV. Sammanfattningar		
Kap. 19.	<i>Sammanfattande översikt</i>	259
	Några exempel ur resultaten	259
	Undersökningens syfte och upplägning	260
	Bakgrund till undersökningen av valsituationerna	261

Övergångs- och valfrekvenser	262
Säkerheten inför valen	263
Elevernas motiv för valen	264
Inställning till skolämnen	265
Intressena	267
Yrkesplanerna.	267
Tillfredsställelse med valen	268
Studie- och yrkesvägledningen.	268
Studieformerna	269
Avslutande synpunkter	269
<i>Summary</i>	273
<i>Litteraturförteckning</i>	278
Bilaga 1 a. Frågeformulär <i>R</i> för realskolematerialet.	281
1 b. Frågeformulär <i>G</i> för grenvalsmaterialet.	295
1 c. Frågeformulär <i>A</i> för abiturientmaterialet	298
2. Förteckning över deltagande skolor	305
3. Behandling av undergruppsvärden	309
4. Tabeller över delvärden för ortstyper och skolvivår	311
5. Interkorrelationer mellan bedömningar av arbetssätt	315

Tabellförteckning

Kapitel 2

1. Översikt över linje- och grenvalsundersökningens variabler	24

Kapitel 3

2. Sammanlagda elevantalet i av undersökningen berörda skolformer och skolstadier	32
3. Elevantalet i grenvalsringarna (<i>G</i>) uppdelat efter ortstyp med stickprovsstorlek och svarsfrekvens angivna	35
4. Elevantal i högsta realskoleklassen (motsv., <i>R_h</i>) uppdelat efter ortstyp med stickprovsstorlek och svarsfrekvens angivna	35
5. Elevantalet i näst högsta realskoleklassen (motsv., <i>R_n</i>) uppdelat efter ortstyp med stickprovsstorlek och svarsfrekvens angivna	36
6. Abiturientmaterialet (<i>A</i>) fördelat efter linje och kön.	37
7. Grenvalsmaterialet (<i>G</i>) fördelat efter linje, kön och ortstyp	38
8. Realskolematerialet (<i>R</i>) fördelat efter stadium, kön och ortstyp samt gymnasieplaner	39
9. Den bearbetade delen av material <i>R II</i> fördelat efter stadium, kön och ortstyp	40

Kapitel 6

10. Realskolelevernas bedömning av lättheten att bestämma sig vid övergången mellan realskola och gymnasium	59
11. Det planerade linjevalet (<i>R 17</i>) i <i>R</i> -materialet. Fördelning på ortstyp resp. kön	61
12. Andrahandsval av linje i <i>R</i> -materialet (<i>R 17</i>)	62
13. Realskolelevernas svar på frågan: »Om den linje du hamnar på inte är den du i första hand söker till, hur stor nackdel är det för dig att komma på den linjen i stället?»	63

14.	Realskolelevernas bedömning av lättheten att välja linje vid inträdet på gymnasium (<i>R 19</i>)	64
15.	Realskolelevernas planer för det kommande grenvalet (<i>R 22</i>).	65
16.	Grenvalet hos den del av material <i>R I</i> som angett gren tillhörande den valda linjen (<i>R 22</i>)	66
17.	Intresset för tvååriga fackskolor i realskolematerialet som alternativ till nu träffat val (<i>R 33</i>)	68
18.	Planerna närmast efter realexamen (motsv.) hos realskolelever som ej avser att gå till gymnasium (<i>R 26</i>)	69
19.	Anledningar till uppskov med gymnasievalet i material <i>R III</i> (<i>R 23</i>)	70

Kapitel 7

20.	Realskolelevernas skäl att börja i gymnasium (<i>R 16</i>)	74
21.	Differenser mellan undergrupper i fråga om realskolelevernas skäl att börja i gymnasium (<i>R 16</i>)	76
22.	Realskolelevernas skäl att ej börja i gymnasium (<i>R 25</i>).	79
23.	Differenser mellan undergrupper i fråga om realskolelevernas skäl att ej börja i gymnasium (<i>R 25</i>)	81
24.	Realskolelevernas skäl att välja viss linje (<i>R 20</i>).	82
25.	Differenser mellan undergrupper i fråga om realskolelevernas skäl att välja viss linje (<i>R 20</i>)	84
26.	De blivande fackgymnasieelevernas skäl att börja i gymnasium i jämförelse med närmast motsvarande linjer på allmänt gymnasium (<i>R 16</i>)	86
27.	De blivande fackgymnasieelevernas skäl att välja viss linje i jämförelse med närmast motsvarande linjer på allmänt gymnasium (<i>R 20</i>)	87

Kapitel 8

28.	Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser bland dem som övergår (<i>I</i>) resp. icke övergår (<i>II</i>) till gymnasium	92
29.	Den procentuella fördelningen efter social bakgrund bland dem som övergår (<i>I</i>) resp. icke övergår (<i>II</i>) till gymnasium	94
30.	Sambandet mellan tillhörighet till socialgrupp och föräldrarnas utbildning i <i>R I</i> resp. <i>R II</i>	95
31.	Den procentuella fördelningen på olika socialgrupps- och utbildningskombinationer i <i>R I</i> resp. <i>R II</i>	96
32.	Betygsfördelningen inom olika socialgrupps- och utbildningskombinationer i <i>R I</i> resp. <i>R II</i>	98
33.	Andelen realskolelever som angett att valet att börja (<i>R 15</i>) resp. icke börja (<i>R 24</i>) i gymnasium varit »självkligt».	100
34.	Realskolelevernas skäl att börja i gymnasium (<i>R 16</i>). Jämförelse mellan olika betygsnivåer i olika socialgrupps- och utbildningskombinationer	103
35.	Realskolelevernas skäl att ej börja i gymnasium (<i>R 25</i>). Jämförelse mellan olika betygsnivåer i de lägre socialgrupps- och utbildningskombinationerna (<i>L 2—3</i>)	105
36.	Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser enligt totalbetyg bland dem som söker till olika linjer.	106
37.	Den procentuella fördelningen på linjer vid olika betygskombinationer	107
38.	Andrahandsval av linje. Uppdelning enligt betygskombinationer	110
39.	Andelen realskolelever som angett att valet av en viss linje varit »självkligt». Uppdelning enligt betygskombinationer	111

40.	Realskolelevernas skäl att välja viss gymnasielinje. Uppdelning enligt betygskombinationer	112
41.	Linjefördelning hos realskolelever med olika social bakgrund	114
42.	Realskolelever från hem med högre social ställning i procent av eleverna på respektive linje	115
43.	Fördelningen på linjer på olika betygsnivåer i olika socialgrupps- och utbildningskombinationer	116
44.	Linjefördelningen i förhållande till faderns yrkesområde och utbildning	116

Kapitel 9

45.	Den genomsnittliga procenten realskolelever som skulle vilja läsa olika skolämnen (<i>R 27</i>)	120
46.	Den genomsnittliga procenten realskolelever som skulle vilja läsa olika skolämnen »många timmar i veckan» (<i>R 37</i>).	122
47.	Medeltal för olika intressevariabler i realskolematerialet (<i>R 40</i>)	125
48.	Humanistiska resp. teknisk-naturvetenskapliga intressen på latinlinjen resp. tekniska gymnasiet (i procent)	128
49.	Säkerheten i realskolelevernas yrkesplaner i förhållande till vald linje	130
50.	Realskolelevernas linjeval i förhållande till deras yrkesplaner (<i>R 34</i>) sammanförda till större kategorier.	132
51.	Fördelningen på linjer inom vissa större yrkesgrupper för realskolelever som angett ett bestämt yrke (<i>R 34</i>)	133

Kapitel 10

52.	Skillnader mellan elever i <i>R I</i> som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 1. Säkerheten i valet	137
53.	Skillnader mellan elever i <i>R I</i> som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 2. Skäl för gymnasie- och linjeval	138
54.	Skillnader mellan elever i <i>R I</i> som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 3. Skolbetyg och social bakgrund.	140
55.	Skillnader mellan elever i <i>R I</i> som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 4. Inställning till olika skolämnen (<i>R 37</i>)	141
56.	Skillnader mellan elever i <i>R I</i> som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 5. Svaren på ett intresseschema (<i>R 40</i>)	142

Kapitel 11

57.	Det planerade grenvalet i grenvalsmaterialet (<i>G 13</i>)	145
58.	Grenväljarnas bedömning av lättheten att välja gren (<i>G 14</i>)	146
59.	Intresset för fackgrenar som alternativ till nu träffade val (<i>G 27</i>).	148
60.	Intresset för tvååriga fackskolor i grenvalsmaterialet som alternativ till gymnasiestudier (<i>G 28</i>)	149
61.	Grenväljarnas skäl att välja viss gren (<i>G 15</i>)	150
62.	Differenser mellan undergrupper i fråga om grenväljarnas skäl att välja viss gren (<i>G 15</i>)	150
63.	Differenser mellan grenar i vissa skäl för grenvalet (<i>G 15</i>)	152
64.	Abiturienternas skäl att välja viss linje och viss gren (<i>A 27</i>)	154

Kapitel 12

65.	Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser enligt totalbetyg bland dem som valt olika grenar (material <i>G</i>).	158
66.	Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser enligt språkbetyg bland dem som valt olika grenar på latinlinjen (material <i>G</i>).	159

67.	Den procentuella fördelningen på grenar inom allmänna linjen resp. reallinjen vid olika betygskombinationer (material <i>G</i>)	159
68.	Grenväljare från hem med högre social ställning i procent av eleverna på resp. linjer	162
69.	Grenväljare från hem med högre social ställning enligt samtliga kriterier samtidigt i procent av eleverna på resp. gren	163
70.	Den genomsnittliga procenten grenväljare som skulle vilja läsa olika skolämnen (<i>G 32</i>)	164
71.	Den genomsnittliga procenten grenväljare som skulle vilja läsa olika skolämnen »många timmar i veckan» (<i>G 32</i>).	166
72.	Medeltal för olika intressevariabler i grenvalsmaterialet (<i>G 35</i>)	168
73.	Säkerheten i grenväljarnas yrkesplaner på olika linjer	172
74.	Grenväljarnas linjetillhörighet i förhållande till deras yrkesplaner sammanförda till större kategorier (<i>G 29</i>)	173
75.	Fördelningen på grenar inom vissa större yrkesgrupper för elever som angett ett bestämt yrke (<i>G 29</i>)	175

Kapitel 13

76.	Tillfredsställelse med valet av gymnasiestudier	177
77.	Alternativ till gymnasiestudier	179
78.	Tillfredsställelse med valet av linje och gymnasieform	180
79.	Alternativ till vald linje och gymnasieform	181
80.	Abiturienternas tillfredsställelse med valet av gren (<i>A 24</i>)	184
81.	Abiturienternas alternativ till vald gren (<i>A 25</i>)	186
82.	Intresset för fackgrenar som alternativ till genomgången gren (<i>A 26</i>).	187
83.	Linje- och grenvalets beroende av merivärdering (<i>A 28</i>)	188
84.	Kvarsittning för högre betyg och bättre meriter (<i>A 29</i>).	189
85.	Inställningen till olika skolämnen i hela abiturientmaterialet (<i>A 31</i>)	190
86.	Index A: Önskemål om ökning eller minskning av olika skolämnens omfång (<i>A 31</i>)	192
87.	Index B: Önskemål beträffande ej lästa skolämnen (<i>A 31</i>)	193
88.	Abiturienternas bedömning av betydelsen hos olika utbildningsmoment i det framtida gymnasiet (<i>A 36</i>)	195
89.	Gruppvärden för abiturienternas bedömning av betydelsen hos olika utbildningsmoment i det framtida gymnasiet (<i>A 36</i>)	195
90.	Abiturienternas bedömning av språkfärdigheterna i klassen (<i>A 33</i>).	197

Kapitel 14

91.	Abiturienternas planer närmast efter studentexamen och ev. värnplikts-tjänstgöring (<i>A 13</i>)	200
92.	Mest frekventa yrken enligt uppgift <i>A 13</i>	202
93.	Säkerheten i abiturienternas yrkesplaner (<i>A 14</i>).	204
94.	Abiturienternas linjetillhörighet i förhållande till deras yrkesplaner sammanförda till större kategorier (<i>A 14</i>)	205
95.	Fördelningen på grenar inom vissa större yrkesgrupper för abiturienter som angett ett bestämt yrke (<i>A 14</i>)	206
96.	Abiturienter som helst skulle velat välja annat yrke än de nu siktar till (<i>A 15</i>)	207
97.	Abiturienternas skäl till val av annat yrke än det enligt <i>A 15</i> helst önskade	208
98.	»Utsiktslösa» yrkesönsknningar enligt <i>A 15</i>	208
99.	Abiturienternas skäl till val av annat yrke än det enligt <i>A 15</i> helst önskade: Vissa större grupper enligt <i>A 15</i>	210

Kapitel 15

100.	Känt behov av upplysningar och råd inför valet (<i>G 16, R 27</i>)	212
101.	Fått upplysningar och råd (<i>G 17, R 28</i>)	213
102.	Läst broschyrer om utbildnings- och yrkesvalet (<i>G 19, R 30</i>)	214
103.	Fått hjälp av broschyrer (<i>G 20, R 31</i>)	215
104.	Läst och fått hjälp av broschyrer om utbildnings- och yrkesvalet (<i>A 18</i>)	216
105.	Personer med vilka eleverna diskuterat sitt val (<i>A 17, G 18, R 29</i>)	
	1. Totalvärden	216
106.	Personer med vilka eleverna diskuterat sitt val (<i>A 17, G 18, R 29</i>)	
	2. Delvärden	217
107.	Behov av ytterligare upplysningar inför valet (<i>A 19, G 22</i>) 1. Totalvärden	222
108.	Behov av ytterligare upplysningar inför valet (<i>A 19, G 22</i>) 2. Delvärden	223
109.	Svarsprocenten i vissa yrkesvägledningsfrågor för elever i material <i>Rh I</i> som genomgått enhetsskola	225
110.	Genomsnittsvärden i proven på elevernas kännedom om utbildningsför- hållanden	227

Kapitel 17

111.	Elevernas inställning till olika arbetssätt i skolan (<i>A 30, G 31, R 36</i>)	242
112.	Realskolelevernas (<i>R I</i>) inställning till olika arbetssätt i skolan (<i>R 36</i>)	246
113.	Grenväljarnas inställning till olika arbetssätt i skolan (<i>G 31</i>)	248
114.	Abiturienternas inställning till olika arbetssätt i skolan (<i>A 30</i>)	249

Kapitel 18

115.	Abiturienternas inställning till vissa förändringar i gymnasiets arbets- sätt (<i>A 37</i>)	254
------	--	-----

Figurförteckning*Kapitel 8*

1.	Procenten elever över betygsmedianen i grupperna <i>R I</i> : Gymnasium i år och <i>R II</i> : Ej gymnasium	93
2.	Procenten elever med högre social bakgrund i grupperna <i>R I</i> : Gymnasium i år och <i>R II</i> : Ej gymnasium	95
3.	Procenten realskolelever i högsta kvartilen enligt totalbetyg på olika valda linjer	106

Kapitel 9

4.	Ämnen som minst 75 procent av eleverna på vissa linjer vill läsa.	121
5.	Ämnen som minst 50 procent av eleverna på vissa linjer vill läsa många timmar i veckan	123
6.	Medelpoängen för olika intresseområden i realskolematerialet	126
7.	Intresseprofiler för olika linjer uttryckta i standardenheter	127

Kapitel 12

8.	Procenten grenväljare över medianen i totalbetyg på olika valda grenar	158
9.	Procenten grenväljare över medianen i språkbeta på olika valda grenar	161
10.	Ämnen som minst 75 procent av eleverna på vissa grenar vill läsa.	165
11.	Ämnen som minst 50 procent av eleverna på vissa grenar vill läsa många timmar i veckan	167
12.	Medelpoängen för olika intresseområden i grenvalsmaterialet	169
13.	Intresseprofiler för olika grenar uttryckta i standardenheter.	171

Vissa återkommande beteckningar

1. De olika undersökningsmaterialen (jfr kap. 3) betecknas med *kursivstil* enligt följande.

Abiturientmaterialet	A
Grenvalsmaterialet	G
Realskolematerialet	R

Inom realskolematerialet betecknas elever som tillhör

<i>högsta</i> realskoleklassen (motsv.) med	Rh
<i>näst</i> högsta realskoleklassen (motsv.) med	Rn

Inom realskolematerialet betecknas elever som avser att

börja i gymnasium nästkommande termin med	R I
ej börja i gymnasium med	R II
börja i gymnasium efter nästkommande läsår med	R III

De närmast föregående beteckningarna kombineras såsom i följande exempel:
Rh II, Rn I.

2. Gymnasielinjerna betecknas på vanligt sätt med bokstäverna A (allmän), L (latin), R (real), T (teknisk) och H (handels). A i betydelsen allmänna linjen skiljes alltså från beteckningen för abiturientmaterialet, genom att den senare beteckningen kursiveras (A).

Allmänna gymnasiets linjer (A, L, R) betecknas sammanfattande med Ag, fackgymnasierna (T, H) med Fg.

3. Hänvisningar till frågeformulären (bilaga 1) sker genom beteckningen på resp. undersökningsmaterial och uppgiftens nummer i frågeformuläret. R 15 hänvisar sålunda till uppgift 15 i frågeformuläret till realskoleleverna.
4. Procenttal anges utan decimal. Siffran 0 står för procenttal på högst 0,5. Streck (—) markerar att ingen alls tillhör kategorin i fråga.

Förord

Den undersökning av elevernas syn på valsituationer och studieformer i samband med gymnasieutbildning, som i det följande redovisas, har företagits på gymnasieutredningens uppdrag.

Efter vissa förberedande överläggningar påbörjades planering av arbetet i januari 1961. Denna ägde rum i samråd med ledamöterna av gymnasieutredningen direktör Folke Haldén, undervisningsrådet Lennart Sandgren och konsulent Margareta Vestin, experterna hos utredningen docent Urban Dahllöf, professor Torsten Husén, byråcheferna Ejnar Neymark och Harald Vrethammar samt läroverkskonsulenterna vid arbetsmarknadsstyrelsens yrkesvägledningsbyrå Bertil Allander och Bertil Särilvik.

Insamlingen av undersökningsmaterialet skedde i april 1961. Materialet har därefter bearbetats vid pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet. Stansning och bearbetning av hålkort har till övervägande delen ägt rum vid datatekniska byrån inom Göteborgs stads statistiska kontor, där EDB-chefen L.-E. Carlsson och hans medarbetare på ett synnerligen hjälpsamt sätt underlättat undersökningens genomförande.

Under bearbetningens gång har preliminära resultat föredragits för gymnasieutredningen och vissa av dess delegationer. Synpunkter som därvid framförts har i viss mån varit vägledande för valet av frågeställningar vid den fortsatta resultatanalysen. Vissa resultat har också ställts till studie-sociala utredningens förfogande.

Av de båda författarna till denna rapport har Härnqvist fungerat som undersökningsledare samt författat huvuddelen av rapporten. Gramh har varit forskningsassistent samt författat kapitlen 16—18. Vi har i arbetet fått synnerligen värdefull hjälp dels av ovannämnda personer samt gymnasieutredningens sekretariat, dels av personal och studerande vid pedagogiska institutionen. Vi tackar dem liksom alla rektorer, lärare och elever, som lämnat de uppgifter vilka ligger till grund för undersökningen.

Den läsare som önskar ta del av huvudresultaten — utan att fördjupa sig i undersökningens uppläggning och dokumentation — startar lämpligen med den sammanfattande översikten i kapitel 19 eller dess kortare motsvarighet på engelska. Därefter kan man via kapitelsammanfattningarna nå de avsnitt av redogörelsen som verkar mest givande. Minst behållning torde en läsare med denna inriktning få av kapitlen 2 och 3.

Göteborg i februari 1963.

Kjell Härnqvist

Åke Gramh

I

UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING

KAPITEL 1

Inledning

Problemställningar

Det främsta syftet med undersökningen är att belysa valsituationerna i samband med gymnasieutbildning. De valsituationer som vi uppmärksammat är dels valet mellan gymnasiestudier och annan verksamhet vid tidpunkten för övergång till gymnasium, dels valet av gymnasieväg och linje vid samma tillfälle, dels slutligen valet av gren inför de båda avslutande åren på allmänbildande gymnasium. Däremot har vi ej studerat de tillfällena i den tidigare skolgången, där eleverna genom val mellan teoretiska och icke-teoretiska studievägar i viss mån föregripit sitt val mellan gymnasium och annan verksamhet efter den obligatoriska skoltiden. Dessa tidigare valtillfällen torde i och för sig vara minst lika betydelsefulla för den slutliga utbildningsinriktningen som de avgöranden vi här avser att studera, men i detta sammanhang har vårt syfte varit att studera gymnasievalet i mera begränsad bemärkelse.

I de undersökta valsituationerna önskar vi fastställa dels frekvenserna av olika val, dels de faktorer som varit verksamma vid avgörandet. Däremot torde det ej bli möjligt att utreda det inbördes samspelet mellan dessa faktorer. Valfaktorerna kan i sin tur studeras på två olika plan. Dels kan elevernas egen upplevelse av valmotiven belysas, dels kan valen sättas i relation till olika, på annan väg belagda förhållanden, t. ex. elevens hemmiljö, skolprestationer, intressen. Dessa senare jämförelser skulle kunna betraktas som en kontroll av elevernas självupplevda motiv, men vare sig de båda bilder som erhålls stämmer överens eller ej, bör elevernas egna uppfattningar och värderingar tillmätas ett självständigt intresse. Eleverna får också ange sin tillfredsställelse med olika tidigare val, och de förhållanden som står i samband med ett större eller mindre mått av tillfredsställelse analyseras.

De tidigare valens utfall kan också belysas genom att man sätter linje- och grenvalet i relation till elevernas planer på fortsatt utbildning och yrkesverksamhet efter studentexamen. Även här är frekvenserna av olika val och faktorerna i samband med valen — såväl självupplevda som yttre belagda — av betydelse vid bedömningen av det nuvarande linje- och grensystemet.

Ett i valsammanhanget betydelsefullt frågekomplex är, hur den nuva-

rande studie- och yrkesvägledningen upplevs, och detta skall bli föremål för särskilda delundersökningar.

I någon mån fristående från huvudfrågeställningarna skall vi också söka kartlägga elevernas inställning till olika skolämnen och olika studieformer i skolan. Inställningen till skolämnena kan användas för belysning av faktorer i valsituationerna. I övrigt har vi i dessa frågor av tids- och kostnads-skäl fått nöja oss med en mera allmänt deskriptiv redovisning. Den mera ingående analys som materialet i och för sig skulle tillåta får anstå till separata detaljbearbetningar i andra sammanhang.

Rapportens disposition

I denna inledande del över undersökningens uppläggning redovisas i särskilda kapitel undersökningsmaterialets sammansättning samt undersökningsvariablerna och tillvägagångssättet vid materialinsamlingen.

I en andra del av rapporten studeras valet av studieväg och yrkesinriktning och de faktorer som står i samband med dessa val. Denna del inledes med en kortfattad forskningsöversikt och vissa teoretiska utgångspunkter för analysen. Därefter studeras de olika valsituationerna i kronologisk följd: först val av gymnasium och linje, sedan val av gren och slutligen val av utbildning efter studentexamen. Inom varje sådant avsnitt behandlas i tur och ordning valfrekvenser, elevernas säkerhet och självupplevda motiv, yttre faktorer såsom skolbetyg och social bakgrund samt elevernas deklarerade ämnes- och yrkesintressen. Med denna disposition följer den nackdelen att man måste gå till olika avsnitt för att studera en och samma variabelgrupps samband med valen i olika situationer. Å andra sidan är faktorerna inom samma situation sammanhållna, och i den sammanfattande översikten i kapitel 19 görs också jämförelserna variabelvis.

I den andra delen behandlas även elevernas tillfredsställelse med tidigare gjorda val och deras inställning till vissa frågor som sammanhänger med studie- och yrkesvägledningens uppläggning.

I den tredje delen studeras elevernas inställning till olika studieformer på gymnasiet och deras bedömning av olika ändringsförslag.

Bortsett från den forskningsöversikt som inleder del II är rapporten utslutande en redogörelse för den av oss företagna fältundersökningen. Någon jämförelse av våra resultat med uppgifter från andra källor göres ej inom rapportens ram. Ej heller integreras resultaten med tidigare forskning på området. Detta är en brist från vetenskaplig synpunkt, som sammanhänger både med undersökningens karaktär av översikt över ett stort fält och med den tidspress som nödvändigtvis följer av anknytningen till ett praktiskt utredningsarbete. Om detta var vi å andra sidan medvetna redan när vi åtog oss uppdraget, och det anförda bör därför endast uppfattas som ett konstaterande av att mycket av det vetenskapliga utnyttjandet av materialet återstår.

KAPITEL 2

Undersökningsförfarande och variabler

Metod

Undersökningssuppdraget gäller att studera valsituationerna i samband med gymnasiestudier samt studieformerna på gymnasiet från elevernas egen synpunkt. Detta hänvisar oss till att använda någon form av utfrågning av elever som huvudmetod vid insamlingen av data för undersökningen. Två möjligheter står härvid till buds: personliga intervjuer och frågeformulärsförfarande. Vi har här valt den senare metoden av bl. a. följande skäl. Det föreföll möjligt att på förhand formulera frågor och fasta svarsförslag som på ett tillfredsställande sätt gav den information som önskades. Besvaret av frågorna var ej beroende av speciellt ingående instruktioner, och frågorna berörde ej så känsliga områden att någon särskild personlig påverkan på eleverna syntes nödvändig för att få uppriktiga svar från dem. Det behövdes ett stort undersökningsmaterial för att något så när täcka den mångfald av individuellt varierande utgångslägen som eleverna befinner sig i vid valtillfällena. Av tids- och kostnadsskäl var det alltså önskvärt med en billig metod för datainsamling, och då därtill inga omständigheter tydde på att frågeformulärsmetoden var underlägsen ur informationssynpunkt var valet av denna metod ganska given. En besläktad undersökning av gymnasister i Stockholm utförd i slutet av 1940-talet (Härnqvist 1949, 1950) hade också gett goda erfarenheter av ett sådant förfarande.

Variabler

Ur den mångfald av frågor och variabler, som kunnat härledas ur frågeställningarna i kapitel 1, har ett urval gjorts vid de diskussioner som ledde fram till frågeformulärens definitiva utformning. Ett stöd för urvalet gav också ett antal personliga fria intervjuer med gymnasister. Vi skall i det följande presentera variablerna uppdelade i vissa kategorier och i anslutning därtill diskutera variabelvalet. En detaljerad förteckning över variablerna återfinns i tabell 1, vilken i sin tur beträffande frågornas exakta formulering hänvisar till formulären i bilaga 1.

Som framgår av tabell 1 har tre olika frågeformulär använts, nämligen A-formuläret för abiturienter (A-materialet), G-formuläret för grenväljare

Tabell 1. Översikt över linje- och grenvalsundersökningens variabler

	Uppgiftsnummer ¹						Bearbetning
	A	G	R ²				
			alla	I	II	III	
I. Identifiering och skoltillhörighet							
Namn.....	×	×	×				—
Födelsedatum.....	1	1	1				K
Kön.....	×	×	×				K
Ortstyp.....	2	2	2				K
Skola.....	2	2	2				K
Linje.....	×	×					D
Gren.....	×						D
Ring.....	×	×					D
Skolform (realskola/flickskola/enhetsskola).....			×				D
Klass.....			×				D
Parallellavdelning.....	×	×	×				D
Nummer inom avdelningen.....	×	×	×				
Skola och klass närmast före gymnasiet.....		×					—
II. Bakgrund							
Hemort/skolort.....	3	3	3				D
Faderns yrke.....	4	4	4				K
Faderns utbildning.....	5	5	5				D
Faderns ålder.....	6	6	6				K
Moderns yrke.....	7	7	7				D
Moderns utbildning.....	8	8	8				D
Moderns ålder.....	9	9	9				D
Antal syskon.....	10	10	10				D
Antal äldre syskon.....	11	11	11				D
Antal syskon i gymnasium.....	12	12	12				D
III. Valen inom skolan							
Gymnasium, sökt/ej sökt 3 ³ (motsv).....			13				D
» sökt/ej sökt/senare 2 ³ (motsv).....			14				D
» lätthet att bestämma sig att söka....				15			D
» lätthet att bestämma sig att ej söka..					24		D
Linje, sökt i första resp. andra hand.....	3			17			K
» skulle hellre sökt om den funnits nära.....				18			D+M
» lätthet att välja.....				19			D
» nackdel om förstahandsansökan ej lyckas.....				21			D
Gren, i realskolan tänkt.....				22			D
» i gymnasiet sökt.....		13					D
» lätthet att välja.....		14					D
Hypotetiskt val av teknisk el. merkantil gren.....	26	27					D
Hypotetiskt val av fackskola...		28	33				D

¹ Hänvisar till nummer i resp. frågeformulär, se bil. 1. Av identifikationsuppgifterna är vissa onummerade. De markeras här med × och återfinns på sid. 1 i formulären.

² I R-formuläret är vissa uppgifter gemensamma för alla. Andra uppgifter skulle besvaras endast av vissa elever beroende på om och när de avser att söka till gymnasium. R I: Gymnasium i år. R II: Ej gymnasium. R III: Gymnasium nästa år.

³ Direkt från skolorna.

	Uppgiftsnummer						Bearbetning
	A	G	R				
			alla	I	II	III	
IV. Skäl för valen							
Gymnasium, skäl att söka.....				16			D
» skäl att ej söka...					25		D
» skäl att söka senare						23	M
Linje, skäl att välja.....				20			D
Gren, skäl att välja.....		15					D
Linje och gren, skäl att välja (retrospektivt).....	27						D
Val av linje och gren påverkat av meritvärdering.....	28						D+M
Kvarsittning p. g. a. meritvärdering.....	29						D
V. Valens utfall							
Nöjd med val av gymnasium....	20	23					D
Borde i stället valt.....	21	24					K
Nöjd med val av linje.....	22	25					D
Borde i stället valt.....	23	26					K
Nöjd med val av gren.....	24						D
Borde i stället valt.....	25						K
VI. Valen utom skolan							
Närmaste planer efter skolan....	13				26		D+K
Yrkesplaner.....	14	29	34				K
Annat yrke som hellre valts....	15						K
Hinder för val av yrke enl. A 15.	16						D+M
Kamraters säkerhet inför yrkesvalet.....		30	35				D
VII. Studie- och yrkesvägledningen							
Behov av upplyningar.....		16	27				D
Erhållit upplysningar.....		17	28				D
Val diskuterat med.....	17	18	29				D+M
Lästa broschyrer.....		19	30				D
Hjälp av broschyrer.....	18	20	31				D
Nyttigaste hjälp.....		21	32				M
Behov av ytterligare upplysningar om.....	19	22					D
Kännedom om yrken och utbildning.....	39	33	38				
	41	34	39				P
VIII. Intressen							
Estetiska.....		35:1	40:1				P
Socialt-humanitära.....		2	2				P
Humanistiska.....		3	3				P
Teknisk-naturvetenskapliga....		4	4				P
Merkantila.....		5	5				P
Medicinsk-biologiska.....		6	6				P
Juridisk-samhällsvetenskapliga..		7	7				P
Diverse.....		8	8				P
IX. Skolämnen och arbetsformer							
Inställning till skolämnena....	31	32	37				D+M
Ämnen som bör medfölja till högsta ringen.....	32						M
Språkfärdigheternas nivå.....	33						D
För litet övade språkfärdigheter.	34						M

	Uppgiftsnummer					Bearbetning
	A	G	R			
			alla	I	II	
För mycket övade språkfärdigheter.....	35					M
Värdering av ämnesområden ...	36					D
Arbetsätt föredrar / vanligast...	30	31	36			D
Reformförslag i gymnasiet.....	37					D
Fria kommentarer om gymnasie-studierna.....	38					M
X. Skolbetyg i samtliga ämnen.....	Ur betygs kataloger					D

(*G*-materialet) och *R*-formuläret för elever i klasser från vilka övergång till gymnasium normalt äger rum (*R*-materialet).

Inom *R*-formuläret har vissa frågor riktat sig till alla elever, medan besvarandet av de övriga var beroende på elevernas planer i fråga om gymnasiestudier. Vissa frågor skulle besvaras bara av elever som nästa termin avsåg att gå i gymnasium (grupp *R I*: gymnasium i år). Andra frågor skulle besvaras endast av elever som ej avsåg att gå till gymnasium (grupp *R II*: ej gymnasium). Slutligen skulle en enda specialfråga besvaras av elever i näst högsta realskoleklassen och i flickskolan, vilka avsåg att gå till gymnasium men först efter ytterligare ett skolår (grupp *R III*: gymnasium nästa år).

I tabell 1 har, förutom uppgifternas beteckningar i undersökningen och nummer i formulären, medtagits en kolumn som anger på vad sätt variablerna hanterats vid bearbetningen. De olika bokstäverna i denna kolumn har följande innebörd.

D = uppgiften har fasta svarsförslag som eleven får markera, vilket gör att svaren *direkt* kan stansas på hålkort.

K = elevernas svar måste *kodas* före stansning.

P = elevernas svar måste räknas ihop till ett *poängtal* före stansning.

M = elevernas svar blir ej föremål för hålkortsbearbetning utan får bearbetas *manuellt*.

I vissa fall har en uppgift fasta svarsförslag, som kan direktstansas, jämte en öppen avslutningsfråga, t. ex. »Annat skäl:», som måste kodas eller bearbetas manuellt. Detta markeras med D + K eller D + M. Kodernas uppbyggnad beskrivs i samband med att bearbetningarna av resp. uppgifter redovisas i rapporten. Variablerna har delats i tio huvudgrupper (I—X).

I. Identifiering och skoltillhörighet

Ursprungligen var det vår avsikt att identifiera varje elev på hålkorten genom folkbokföringsnummer. Eleverna fick själva ange födelseår, -månad och -dag, och därefter skulle födelsenumret inskaffas från skolorna. En

provundersökning visade emellertid att rektorsexpeditionerna endast i ringa utsträckning hade tillgång till denna uppgift. I stället valdes då som identifiering elevens nummer inom sin avdelning enligt betygskatalogen för höstterminen 1960 tillsammans med uppgifterna om skola och avdelning. Dessa senare uppgifter tjänar samtidigt som indelningsgrunder vid olika bearbetningar av materialet. Uppgiften Ortstyp är en indelning av skolorterna enligt förekomsten av olika utbildningsmöjligheter på orten och enligt vissa näringsgeografiska förhållanden. Denna indelning beskrivs närmare i kapitel 3 i samband med uttagningen av undersökningsmaterial.

II. Bakgrund

Uppgifterna om hembakgrund, som lämnats av eleverna själva, är närmast avsedda för belysning av sociala faktorer i samband med valen såsom en parallell till de skäl som anges av eleverna själva. Av särskilt intresse torde uppgifterna om föräldrarnas utbildning vara, eftersom denna kan väntas utgöra en god indikator på föräldrarnas utbildningsmotivation (jfr t. ex. Johannesson 1960) och på deras möjligheter att själva ge vägledning i samband med utbildningsvalet.

III. Valen inom skolan

I denna grupp återfinns frågor om det i resp. material närmast förestående valet, alltså val av gren i *G*-materialet och val av gymnasium och linje i *R*-materialet. En bedömning från elevernas sida av hur lätt eller svårt det varit att välja, kompletterar de faktiska uppgifterna om elevernas planer. Till variabelgruppen har också förts ett par hypotetiska valsituationer, som avser att belysa intresset för grenar av fackbetonad natur inom det allmänna gymnasiet och för fackskolor efter det nionde skolåret. En uppgift om förstahandsval av linje har i efterhand anskaffats för abiturienterna i den mån en sådan uppgift funnits kvar vid skolorna.

IV. Skäl för valen

Inför valet av gymnasium, linje och gren har eleverna förelagts en lista över olika skäl för valet, och de har där fått ange i vilken grad olika motiv har spelat in för dem själva. Det är med hjälp av dessa uppgifter som vi skall belysa de självupplevda valmotiven, och mycket hänger därför på fylligheten i de kataloger som de fasta svarsförslagen ger och på formuleringarnas klarhet, något som får diskuteras i samband med resultatredovisningen.

V. Valens utfall

Abiturienterna har fått se tillbaka på valen av gymnasium, linje och gren och ange sin tillfredsställelse med valen och vilken annan väg de, efter vad de nu erfarit, eventuellt borde ha valt. På samma sätt får grenväljarna bedöma valet av gymnasium och linje.

VI. Valen utom skolan

Abiturienterna och de realskolelever (motsv.) som ej skall gå i gymnasium får ange sina närmaste planer på yrkesutbildning eller yrkesverksamhet. Dessutom får alla ange sina yrkesplaner på längre sikt. Till denna variabelgrupp hör också en bedömning av säkerheten inför yrkesvalet, som gjorts på indirekt väg, så att den ytligt sett kommer att gälla kamraternas säkerhet.

VII. Studie- och yrkesvägledningen

Hit föres olika frågor som gäller behovet av information och i vilken utsträckning och på vilka vägar denna har nått eleverna. Även prov på känedom om yrken och utbildningsvägar har gjorts, avsedda att göra det möjligt att dela upp eleverna efter hur väl informerade i dessa frågor de är.

VIII. Intressen

I syfte att öka möjligheterna att analysera faktorerna i elevernas val har ett försök till intressemätning gjorts i *G*- och *R*-materialen. Eleverna får gradera sin inställning till olika tänkta radio- och TV-program, och rubrikerna är valda så att de representerar olika intresseområden, för vilka poängtal kan uträknas. Områdena som anges i tabell 1 svarar mot vissa större, intressemessigt mera homogena utbildnings- och yrkesområden, till vilka studenter vanligen går.

Intressevariablernas reliabilitet har med Kuder-Richardsons metod beräknats för 84 pojkar och 74 flickor i grenvalsmaterialet. De utgör samtliga undersökta elever inom ett gymnasium, där alla parallellavdelningar av grenvalsringarna deltagit. Koefficienterna för de olika variablerna blir följande.

	Pojkar	Flickor	Samtliga
Estetiska86	.77	.86
Humanistiska82	.84	.85
Socialt-humanitära83	.89	.87
Juridisk-samhällsvetenskapliga85	.80	.83
Merkantila85	.88	.87
Teknisk-naturvetenskapliga93	.84	.89
Medicinsk-biologiska90	.90	.90
Diverse74	.78	.70

Dessa värden mellan 0,8 och 0,9 får anses tillfredsställande i varje fall för de gruppjämförelser som här skall företas. Diversegruppen med dess heterogena sammansättning bör ha lägre reliabilitet än övriga såsom här är fallet.

IX. Skolämnen och arbetsformer

Inställningen till olika skolämnen har undersökts dels därför att den har intresse i sig vid gymnasieutredningens uppläggning av kursplaner, dels där-

för att valens samband med ämnesinställningen behöver studeras. Övriga uppgifter inom denna variabelgrupp intar en mera fristående ställning från undersökningen i övrigt. De belyser inställningen till arbets sätt i skolan, språkfärdigheter m. m. Framför allt är det abiturienterna som fått redovisa sina erfarenheter av skolgången i detta avsnitt.

X. Skolbetygen

För analys av valfaktorerna och av inställningen till olika skolämnen behövs mått på elevernas skolprestationer, och betygen har därvid varit såväl det lämpligaste som det mest lättåtkomliga måttet. Vi har valt höstterminsbetygen 1960, dels därför att det var de betyg som eleverna kände till när de befann sig i resp. valsituationer, dels därför att dessa betyg kunde insamlas utan dröjsmål. För flertalet elever har betygen erhållits ur betygs-kataloger som i reguljär ordning insänts till skolöverstyrelsen och som vi haft förmånen att få låna för stansning på hålkort. För enhetsskolelever och elever i vissa privata skolor har vi fått betygsuppgifter direkt från skolorna. I samband med bearbetningen har vissa betygssummor bildats ur de olika ämnesbetygen, för vilka redogöres i direkt anslutning till utnyttjandet.

Frågeformulärsundersökningen

Beträffande urvalet av elever för undersökningen hänvisas till kapitel 3. Här beskrives tillvägagångssättet vid materialinsamlingen.

Undersökningen förbereddes i skolorna genom olika skrivelser till rektorerna. I skrivelse den 2 februari 1961 orienterade gymnasieutredningen gymnasiernas rektorer om de undersökningar av olika slag som planerades av utredningen och bad om stöd vid deras genomförande. Den 21 mars 1961 skrev utredningen till gymnasiektorerna om linje- och grenvalsundersökningen och bad samtidigt om uppgift på antalet abiturienter födda den 5, 15 eller 25 i varje månad, vilket behövdes i samband med urvalet av elever (se kapitel 3). Till rektorerna vid övriga skolor, som skulle ingå i undersökningen, skrev utredningen den 24 mars 1961, och till denna skrivelse fogades en uppgift från pedagogiska institutionen på de klasser som skulle ingå i *R*-materialet. En motsvarande uppgift om klasser uttagna för *G*- och *R*-materialen sändes den 27 mars 1961 till rektorerna för de gymnasier som berördes av dessa delar av undersökningen.

Tidpunkten för undersökningen valdes så att den ungefärligen skulle sammanfalla med elevernas ansökningar om inträde på gymnasium resp. val av gren, alltså i första delen av april månad. Vid denna tidpunkt var studentskrivningarna avslutade och skrivningarna för realexamen ännu ej påbörjade.

Frågeformulären distribuerades till skolorna den 4—5 april. Formulären skulle besvaras snarast möjligt efter framkomsten, och vid flertalet skolor

har undersökningen ägt rum någon av de första dagarna i den skolvecka som började den 10 april. Materialet återkom därefter med några få undantag snabbt till institutionen.

Med formulären sändes till skolorna anvisningar för de lärare som skulle övervaka ifyllandet av formulären. Anvisningarna innehöll dels en orientering om undersökningens syften och uppläggning, dels en beskrivning hur själva besvarandet skulle organiseras. Det framhölls bl. a. att betingelserna vid ifyllandet skulle motsvara dem vid en skolskrivning och att eleverna följaktligen ej fick samarbeta eller se varandras svar. Övervakningen borde dock göras på ett sådant sätt, att eleverna var säkra på att läraren ej kunde se vad de svarade. Efter att ha fyllt i formuläret fick varje elev lägga sitt svar i ett utdelat kuvert och klistra igen det. Kuverten sändes sedan oöppnade till pedagogiska institutionen. Detta framgick även av den introduktion till undersökningen som fanns tryckt på formulärens framsida (se bilaga 1).

Den övervakande läraren ombads att i varje undersökningsgrupp på en medsänd blankett anteckna antalet närvarande elever, orsaker till ev. särskilt stor frånvaro och den tid som åtgick för den elev i gruppen, som sist blev färdig med sitt svar. Denna tid visade sig variera mellan ca 40 och ca 100 minuter i olika grupper. De snabbaste grupperna var alltså färdiga på en lektionstimme, medan enstaka elever höll på mer än två. Besvarandet skulle ske utan avbrott för rast.

Som framgått av variabelförteckningen har betygen och uppgifter om abiturienternas förstahandsval bland linjerna anskaffats i efterhand från skolöverstyrelsen resp. skolorna.

Sammanfattning

Materialet för undersökningen har insamlats med hjälp av tre frågeformulär, ett för abiturienter (*A*), ett för grenväljare (*G*) och ett för elever i övergångsklasserna till gymnasium (*R*). Variablerna kan indelas i tio olika grupper, vilka hänför sig till olika sidor av frågeställningarna eller kan användas vid analyser av dessa.

KAPITEL 3

Undersökningsmaterial

Undersökningen har som nämnts förlagts till de skolstadier där eleverna ställs inför valsituationer som har samband med gymnasieutbildningen, nämligen de klasser i realskolan och motsvarande skolformer från vilka övergång till gymnasium sker, den ring i gymnasiet (II⁴ och I³) där man skall välja gren för de två sista gymnasieåren samt abiturientringen (IV⁴ och III³), där utfallet av de tidigare valen konfronteras med planerna på utbildning och verksamhet efter studentexamen. En närmare redogörelse för valmöjligheterna vid de olika tillfällena lämnas i kapitel 5. Undersökningarna inom gymnasiet har i enlighet med uppdraget begränsats till allmänbildande gymnasier, medan däremot realskoleleverna även innefattar sådana som tänker sig till fackgymnasier. På realskolestadiet har närmare bestämt följande skolformer och klasser varit företrädna i undersökningen:

- klasserna 3³, 4⁴ och 5⁵ i allmän realskola (*Rh*),
- klasserna 2³, 3⁴ och 4⁵ i allmän realskola (*Rn*),
- klasserna 3⁵, 4⁶ och 5⁷ i kommunal flickskola (*Rn*),
- årskurs 9 g i enhetsskola (*Rh*).

Däremot har näst högsta flickskoleklassen samt praktisk realskola lämnats utanför undersökningen, då övergången till allmänbildande gymnasium är förhållandevis obetydlig från dessa. Specialundersökningar av kommunal flickskola och praktisk realskola har dessutom relativt nyligen företagits av Ramund (1959).

Uppgift om antalet elever på de nämnda skolstadierna erhöles från statistiska centralbyrån i form av hålkortslistor, vilka för varje klass upptog skolans resp. klassens beteckning samt antalet manliga och kvinnliga elever höstterminen 1960. Dessa listor utgjorde ett utmärkt underlag för urvalet av deltagare i undersökningen och för insamlingen av material. Visserligen kan mindre förskjutningar ha ägt rum mellan uppgiftslämnandet hösten 1960 och undersökningstillfället i april 1961, men i stort sett torde det vara möjligt att bedöma deltagandet i undersökningen mot bakgrund av dessa siffror. En sammanräkning av elevantalen i hela riket redovisas i tabell 2. Först i varje rad anges den beteckning som motsvarande material har i vår undersökning. *A* syftar på abiturienter, *G* på grenväljare. *Rh* anger högsta realskoleklassens nivå och *Rn* näst högsta.

Tabell 2. Sammanlagda elevantalet i av undersökningen berörda skolformer och skolstadier

A	Ring III ³ och IV ⁴ i allmänbildande gymnasier.....	11 641
G	Ring I ³ och II ⁴ i allmänbildande gymnasier.....	18 526
Rh	Klass 3 ³ (motsv.) i allmän realskola.....	30 930
Rh	Årskurs 9 g i enhetsskola.....	2 910
Rn	Klass 2 ³ (motsv.) i allmän realskola.....	39 034
Rn	Klass 3 ⁵ (motsv.) i kommunal flickskola.....	5 402

Storleksskillnaden mellan abiturient- och grenvalsringarna vittnar om den snabba expansion som gymnasiet befinner sig i, låt vara att även ett visst bortfall äger rum mellan dessa båda nivåer. På det skolstadium från vilket gymnasiet rekryteras befann sig ännu vid undersökningstillfället den allmänna realskolan i stark majoritetsställning.

En undersökning av elevernas synpunkter på valsituationer och skolarbete måste givetvis ske stickprovsmässigt. I det närmaste avsnittet skall vi diskutera några principfrågor i samband med uttagningen av sådana stickprov.

Uttagningen av stickprov

Vid skolundersökningar står valet mellan att vid uttagningen av stickprov ha den enskilde eleven eller också hela klassen som urvalsenhet. Det senare är oftast från administrativ synpunkt mest praktiskt, särskilt när insamlingen av undersökningsmaterial skall ske med hjälp av frågeformulär eller test som samtidigt kan besvaras av många elever. Å andra sidan ger ett individurval, vid lika stickprovstorlek, oftast större precision vid skattningen av olika statistiska egenskaper hos grundmaterialet (populationen). Detta sammanhänger med att skolklasser vanligtvis är något mera homogena i olika hänseenden än den population ur vilken de dras. Ett 30-tal i någon mån inbördes lika elever dras åt gången i stället för ett 30-tal inbördes oberoende elever var och en för sig. I det förra fallet blir risken för urvalsfel i förhållande till grundmaterialet större än i det senare.

Statistiskt kan denna homogenitet hos klasserna uttryckas i en s. k. intraklasskorrelation. Det visar sig att redan vid intraklasskorrelationen 0,10 blir inverkan på urvalsfelen så stor, att det vid dragning av klasser om trettio elever krävs ca fyra gånger så många elever för att nå en och samma precisionsgrad som vid dragning av elever individuellt (jfr Deming 1950, s. 194 ekv. 65). Tyvärr är mycket lite känt om intraklasskorrelationernas storlek i olika elevmaterial och vid olika typer av data. Man kan emellertid knappast någonsin räkna med att de är obefintliga. Det senare skulle förutsätta att alla klasser av en och samma kategori inom ett grundmaterial i genomsnitt vore lika varandra bortsett från slumpmässiga variationer, och så är sannolikt sällan fallet. Tvärtom sker ibland en avsiktlig homogenisering vid sammansättningen av klasser. Vi avser för övrigt att begagna det nu insamlade undersökningsmaterialet till att i annat sammanhang beräkna intraklasskorrelationer för vissa typer av data.

Trots dessa nackdelar med klassvis urval av deltagare var det vår ursprungliga avsikt att utta stickprov med klassen som urvalsenhet på alla skolstadier, som skulle delta i undersökningen. Vid de förberedande diskussionerna bedömdes det emellertid vara möjligt att genomföra ett individurval bland abiturienterna, samtidigt som det var önskvärt att något nedbringa det tänkta undersökningsmaterialets storlek. Abiturienterna befann sig vid undersökningstillfället mellan den skriftliga och muntliga delen av studentexamen och deltog ej längre lika regelbundet i klassundervisning, varför det antogs vara ett mindre ingrepp i skolarbetet att ordna en särskild undersökningstimme för ett mindre antal elever vid varje skola än för alla abiturienter i vissa klasser och skolor och inga ur andra. Som urvalsprincip valdes att ta abiturienter födda den 5, 15 och 25 i varje månad oavsett födelseår. Därigenom skulle ungefär en tiondel av abiturienterna komma att ingå i undersökningen, och de minsta linje- och könsgrupperna kunde beräknas omfatta ca 100 elever.

I *G*- och *R*-materialen bedömdes det däremot av administrativa skäl nödvändigt att hålla fast vid klassurvalsprincipen. Denna kunde emellertid tillämpas på olika sätt. Antingen kunde stickproven för *G* resp. *R* uttas oberoende av varandra, varvid variationer i skolsammansättningen kunde försvåra jämförelser mellan de båda materialen. Eller också kunde de båda materialen kopplas ihop på så sätt, att gymnasier uttogs tillsammans med de realskolor och motsvarande, varur de rekryteras. Sistnämnda förfaringsätt framstod som mest lämpligt, men det medförde å andra sidan att varje utvalt gymnasium med tillhörande rekryteringsområde svarade för ett mycket stort tillskott till deltagarantalet. Denna urvalsmetod måste därför av kostnadsskäl leda till en begränsning i undersökningens täckning. Vi fann det också snart nödvändigt att ge avkall på önskemålet om riksrepresentativitet och i stället begränsa undersökningen till vissa karakteristiska och inbördes klart åtskilda grupper av skolor.

Efter undersökning av gymnasiernas placering i orter av olika struktur och av tillgången till olika gymnasielinjer på orten tog vi ut gymnasierna i följande fem grupper av orter. I det följande använder vi beteckningen ortstyper.

- Ortstyp 1: Storstäder och universitetsstäder (Stor-Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala, Lund).
Gymnasielinjer: A, L, R, T, H; 3-årigt och 4-årigt allmänbildande gymnasium.
- Ortstyp 2: Större industristäder (35 000—100 000 inv., minst 50 % industribefolkning: Borås, Halmstad, Jönköping, Norrköping, Västerås, Örebro).
Gymnasielinjer: A, L, R, T, H; någon 4-årig linje på Ag.
- Ortstyp 3: Gamla gymnasiestäder (högst 25 000 inv., mindre än 50 % industribefolkning, gymnasium före 1920: Hudiksvall, Skara, Strängnäs, Visby, Vänersborg, Växjö, Ystad).
Gymnasielinjer: L, R, på många ställen A; någon 4-årig linje.

Ortstyp 4: Nya gymnasiestäder (högst 25 000 inv., mer än 50 % industribefolkning, gymnasium utbyggt under 1950-talet: Enköping, Fagersta, Hultsfred, Lysekil, Mariestad, Oskarshamn, Sandviken, Vetlanda; till gruppen kunde även ha hört Filipstad, Kungälv, Älmhult, men dessa lottades bort för att ej elevantalet i ortstypen skulle bli onödigt stort).
Gymnasielinjer: L, R; endast 3-åriga linjer.

Ortstyp 5: Norrlandsstäder (högst 25 000 inv., mindre än 50 % industribefolkning: Boden, Haparanda, Lycksele, Piteå, Sollefteå, Ånge, Örnsköldsvik).
Gymnasielinjer: L, R, på några ställen A; i några orter någon 4-årig linje.

Till resp. ortstyp räknas även de realskolor, flickskolor och enhetsskolor som i skolöverstyrelsens gymnasieutredning¹ föreslås tillhöra elevområdet för ifrågavarande allmänbildande gymnasium. Uppgiften om industribefolkningens andel är hämtad ur 1950 års folkräkning. Senare förskjutningar har ej beaktats.

Även med den renodling med hänsyn till närings- och skolstruktur som här skett rymmer varje ortstyp rätt olika slag av orter. Orter som i vissa hänseenden är ganska lika varandra kan å andra sidan ha hamnat i olika ortstyper på grund av något av de tillämpade åtskillnadskriterierna. Beteckningen Norrlandsstäder är egentligen för vidsträckt, eftersom dels industribetonade städer, dels städer med fackgymnasier — två urvalsgrunder som för övrigt ofta sammanträffar — är uteslutna. De orter som tillhör ortstyp 5 kunde kanske rättare betecknas »köpstäder och järnvägsknutar i Norrland». Nya och gamla gymnasiestäder skiljer sig även med avseende på inslaget av industribefolkning, men detta torde å andra sidan vara något karaktéristiskt för bakgrunden till gymnasiernas uppkomst. Trots de reservationer som har anförts torde emellertid den gjorda indelningen utgöra en tämligen god grund för uttagning av undersökningsmaterial representerande klart åtskilda yttre förhållanden i geografiskt och utbildningsmässigt hänseende.

För att ej erhålla ett alltför stort undersökningsmaterial var det i vissa ortstyper dessutom nödvändigt att göra ett urval av klasser. I grenvalsmaterialet eftersträvades en stickprovsstorlek på 600—700 elever i varje ortstyp. I realskolematerialet måste stickproven vara större, eftersom klasserna där också omfattar ett betydande antal elever som ej avser att söka till gymnasium.

Urvalet av klasser inom en ortstyp skedde enligt de ovannämnda hålkortlistorna. I *G*-materialet fanns en lista för vardera gymnasielinjen. I *R*-materialet fanns en lista för *Rh*: realskola, en för *Rh*: enhetsskola, en för *Rn*: realskola och en för *Rn*: flickskola. Ordningföljden mellan klasserna på en och samma lista var bestämd av län, ort inom länet, skola inom orten samt parallellavdelning på klassens nivå. När exempelvis var tredje klass

¹ Gymnasieorganisationens omfattning, del II A och B, 1959.

skulle dras inom en viss ortstyp och skolnivå, indelades klasserna i grupper om tre i den ordning de upptogs på listan. Inom varje tretal av klasser fick slumpstabeller bestämma vilken av klasserna som skulle medtas. Före den slumpvisa dragningen kan alltså en stratifiering sägas ha skett med hänsyn till linje i *G* och skolform i *R* samt till geografisk belägenhet inom ifrågasvarande ortstyp. Dessa faktorer är ägnade att i viss grad motverka den felökning som uppkommer genom klassurval till skillnad från individurval. Det är å andra sidan synnerligen arbetskrävande att bestämma den exakta storleken av samplingfelet vid detta flerstegsurval, eftersom både klassurvalseffekten och stratifieringseffekten varierar såväl mellan uppgifter som mellan material.

Stickprov och svarsfrekvens

Elevpopulationernas och stickprovets storlek visas för *G*- och *R*-materialen i tabellerna 3—5, där även antalet erhållna svar och svarsprocenten för olika ortstyper anges.

Tabell 3. Elevantalet i grenvalsringarna (*G*) uppdelat efter ortstyp med stickprovstorlek och svarsfrekvens angivna

	Totalt elevantal	Urvals- procent	Antal i stickprov	Antal svar	Svar i % av stickprov	Svar i % av tot. elevantal
Ortstyp 1.....	7 162	10	724	629	87	9
2.....	1 364	50	689	622	90	46
3.....	762	100	762	683	90	90
4.....	595	100	595	534	90	90
5.....	602	100	602	526	87	87
Summa 1—5	10 485	(32)	3 372	2 994	89	29
Övriga riket.....	8 041	—	—	—	—	—
Sammanlagt	18 526	(18)	3 372	2 994	89	16

Tabell 4. Elevantal i högsta realskoleklassen (motsv, *Rh*) uppdelat efter ortstyp med stickprovstorlek och svarsfrekvens angivna

<i>Rh</i>	Totalt elevantal	Urvals- procent	Antal i stickprov	Antal svar	Svar i % av stickprov	Svar i % av tot. elevantal
Ortstyp 1.....	6 412	10	606	512	84	8
2.....	2 119	33	718	647	90	30
3.....	1 934	50	1 041	907	87	47
4.....	1 834	100	1 834	1 697	92	92
5.....	1 459	50	700	652	93	45
Summa 1—5	13 758	(36)	4 899	4 415	90	32
Övriga riket.....	20 082	—	—	—	—	—
Sammanlagt	33 840	(14)	4 899	4 415	90	13

Tabell 5. Elevantalet i näst högsta realskoleklassen (motsv. Rn) uppdelat efter ortstyp med stickprovsstorlek och svarsfrekvens angivna

Rn	Totalt elevantal	Urvalsprocent	Antal i stickprov	Antal svar	Svar i % av stickprov	Svar i % av tot. elevantal
Ortstyp 1.....	11 924	10	1 217	1 013	83	8
2.....	2 735	33	898	836	93	31
3.....	1 422	50	730	696	95	49
5.....	914	50	425	397	93	43
Summa 1—3, 5	16 995	(19)	3 270	2 942	90	17
Övriga riket.....	127 441	—	—	—	—	—
Sammanlagt	44 436	(7)	3 270	2 942	90	7

¹ Häri ingår elevantal i skolor tillhörande ortstyp 1—5, där övergångsmöjlighet till 4-årigt gymnasium saknas på orten.

Som framgår av tabellerna håller sig svarsfrekvensen mellan 83 och 95 procent i olika ortstyper och material. Som helhet är svarsprocenten 89 i G och 90 i R, vilket får betecknas som tillfredsställande. I svarsantalet ingår endast för bearbetning användbara formulär. Sammanlagt 32 formulär måste kasseras på grund av ofullständigt besvarande. Bortfallet i förhållande till de beräknade stickprovsstorlekarna torde huvudsakligen bero på tillfällig frånvaro, främst på grund av sjukdom. I en skola inom ortstyp 1 uppkom bortfall genom att skolan även i G och R tog ut endast elever födda 5, 15 och 25, såsom var föreskrivet för A. En skola i ortstyp 1 erhöll på grund av misstag vid distributionen G- i stället för R-blanketter. Slutligen har en skola i ortstyp 1 ej alls låtit utföra undersökningen, och en real-examensklass i ortstyp 3 har varit ledig vid undersökningstillfället. Någon minskning i klassernas faktiska elevantal kan också ha ägt rum mellan tidpunkten för skolstatistikens uppgifter och undersökningstillfället.

I abiturientmaterialet skulle ca en tiondel ($\frac{36}{365}$) av eleverna i högsta ringen ingå. Detta kunde enligt skolstatistiken beräknas bli omkring 1 148 elever. I detta fall fick rektorerna rekvirera erforderligt antal exemplar av frågeformuläret. Sådana beställningar inkom för 1 089 abiturienter. Två skolor med sammanlagt 124 högstarigare lämnade inga uppgifter och deltog ej heller i undersökningen. Om en tiondel av dessa abiturienter läggs till de anmälda, kommer vi upp i 1 101 tänkbara deltagare, vilket med 47 (eller 4 procent) understiger den ovan beräknade stickprovsstorleken. Denna skillnad torde delvis sammanhånga med att elever avbrutit skolgången före eller närmast efter studentskrivningarna och ej längre varit kvar i skolan vid undersökningstillfället. Ett sådant bortfall avser huvudsakligen elever med svaga skolresultat. Vid själva undersökningen deltog alla skolor med abiturienter utom fyra, däribland de två ovannämnda. Användbara svar inkom från 962 abiturienter. Ett svar behövde kasseras före

bearbetningen. Svarsfrekvensen uppgår till 87 procent, om man beräknar den i relation till de 1 101 enligt ovan tänkbara deltagarna.

Abiturientmaterialets sammansättning

I tabell 6 har abiturientmaterialet fördelats efter linje och kön. De minsta undergrupperna utgöres av pojkar på allmänna linjen och flickor på realinjen, vilka uppgår till omkring 100 personer vardera.

Tabell 6. Abiturientmaterialet (A) fördelat efter linje och kön

	Pojkar	Flickor	Samtliga
Allmän linje (A).....	91	134	225
Latinlinje (L).....	102	227	329
Reallinje (R).....	299	109	408
Samtliga	492	470	962

Anm. S. k. A-kombinationer på L och R hos 32 pojkar och 32 flickor har räknats till L resp. R.

Till grundmaterialet — samtliga högstaringare i resp. undergrupper enligt statistiska centralbyråns hålkortslistor — förhåller sig materialet på sätt som framgår av nedanstående tablå över procenten undersökta elever.

	A-materialet i procent av grundmaterialet		
	Pojkar	Flickor	Samtliga
Allmänna linjen.....	8,1	8,8	8,5
Latinlinjen.....	9,2	9,0	9,0
Reallinjen.....	7,6	7,5	7,6
Samtliga	8,0	8,5	8,3

En viss underrepresentation av reallinjens och en viss överrepresentation av latinlinjens elever i förhållande till det genomsnittliga kan spåras i denna tablå. Delvis torde den sammanhånga med att realare i något större utsträckning än övriga kan ha avbrutit efter studentskrivningarna, då de ej sett sig ha möjlighet att erhålla betyg av den nivå som krävs vid de spärrade utbildningsanstalter, till vilka de ofta går. En fråga om frivillig kvarsittning (A 29, jfr kapitel 13) uppvisar en linjeolikhet som stöder detta antagande. Någon närmare granskning av bortfallet har emellertid ej företagits.

Grenvalsmaterialets sammansättning

I tabell 7 har grenvalsmaterialet fördelats efter linje och kön. Här har även de olika ortstyperna hållits isär. Undergrupperna blir därvid delvis mycket små — som lägst endast 30 elever. Allmänna linjen saknas helt i ortstyp 4, vilket också varit medbestämmande för avgränsningen av denna grupp.

Tabell 7. Grenvalsmaterialet (G) fördelat efter linje, kön och ortstyp

	Ortstyp					Samtliga
	1	2	3	4	5	
A pojkar.....	113	64	42	—	30	249
flickor.....	52	76	66	—	37	231
L pojkar.....	73	59	24	40	37	233
flickor.....	81	84	128	170	94	557
R pojkar.....	232	216	280	213	227	1 168
flickor.....	78	123	143	111	101	556
Samtliga	629	622	683	534	526	2 994

Ett sammandrag för linjer och kön återfinns i följande tablå. Därtill har även undergruppernas storlek i procent av grundmaterialet angivits.

	G-materialet					
	i absoluta tal:			i procent av grundmaterialet:		
	Pojkar	Flickor	Samtliga	Pojkar	Flickor	Samtliga
Allmänna linjen.....	249	231	480	15,4	10,5	12,6
Latinlinjen.....	233	557	790	16,9	15,4	15,9
Reallinjen.....	1 168	556	1 724	17,4	18,4	17,7
Samtliga	1 650	1 344	2 944	17,0	15,3	15,9

Variationerna i procent-andelar kring totalvärdet 15,9 sammanhänger med att G-materialet dels är ett urval ur endast de 57 procent av eleverna som tillhör ortstyperna 1—5, dels bygger på olika urvalskvoter i olika ortstyper. Därvid har storstäderna med förhållandevis stor andel av eleverna på allmänna linjen blivit underrepresenterade i jämförelse med rikspopulationen och eleverna i små gymnasier utan A-linje sannolikt överrepresenterade. Därtill har stickprovet från A-linjen i storstäder också blivit särskilt skevt genom att tre rena pojkklasser men ingen ren flickklass kommit att dras vid utlottningen av var tionde klass. Om denna skevhet ej uppkommit skulle andelarna ha hållit sig kring 12—13 procent både för pojkar och flickor på A-linjen i ovanstående tablå. Genom den metod vi senare kommer att tillämpa vid resultatanalysen kommer dessa ojämnheter emellertid ej att få någon större betydelse.

Realskolematerialets sammansättning

I tabell 8 visas realskolematerialets sammansättning med hänsyn till klassnivå (*Rh* resp. *Rn*), kön, gymnasieplaner och ortstyp. I ortstyp 4 förekommer inga elever på det lägre skolstadiet, eftersom vi på orter utan tillgång till 4-årigt gymnasium uttog endast elever ur högsta realskoleklassen. *Rh* är i majoritet i ortstyperna 3 och 5, *Rn* i ortstyperna 1 och 2.

Tabell 8. Realskolematerialet (R) fördelat efter stadium, kön och ortstyp samt gymnasieplaner

	Ortstyp					Samtliga
	1	2	3	4	5	
<i>Rh</i> I Gymnasium i år . p	191	248	252	452	206	1 349
fl	97	80	179	433	137	926
II Ej gymnasium . . p	102	141	178	311	102	834
fl	122	178	298	501	207	1 306
Summa <i>Rh</i>	512	647	907	1 697	652	4 415
<i>Rn</i> I Gymnasium i år . p	244	172	70	—	38	524
fl	249	117	88	—	40	494
II Ej gymnasium . . p	84	111	91	—	66	352
fl	220	229	255	—	119	823
III Gymnasium nästa år p	138	116	134	—	66	454
fl	78	91	58	—	68	295
Summa <i>Rn</i>	1 013	836	696	—	397	2 942
<i>Rh</i> + <i>Rn</i>	1 525	1 483	1 603	1 697	1 049	7 357

Eleverna i de olika ortstyperna och på de olika skolnivåerna har sammanslagits i nedanstående tablå, som ger en sammanfattande bild av *R*-materialet. Uppgiften om gymnasieplaner har inhämtats genom frågorna *R 13* och *R 14*.

	Pojkar	Flickor	Samtliga
I Gymnasium i år	1 873	1 420	3 293
II Ej gymnasium	1 186	2 129	3 315
III Gymnasium nästa år	454	295	749
Samtliga	3 513	3 844	7 357

Bland de elever som tänker övergå till gymnasium är pojkarna i majoritet (*I*: 57 procent resp. *III*: 61 procent), medan de elever som ej har planer på att gå vidare till gymnasium endast till 36 procent utgöres av pojkar. Andelen pojkar i *G*-materialet, som har samma ortstypssammansättning, uppgår till 56 procent, vilket stämmer väl överens med de 57 procenten i grupp *I* ovan.

Bearbetningen av *R*-materialet har i det följande koncentrerats på dem som hade för avsikt att övergå till gymnasium »i år», alltså vid närmaste årskursskifte. Denna grupp betecknas i fortsättningen *R I*. De elever i näst högsta realskoleklassen som avsåg att vänta ytterligare ett år med gymnasieansökan, trots att de som regel haft tillgång till 4-årigt gymnasium, har endast blivit föremål för mycket summarisk bearbetning. Deras ett år äldre motsvarigheter bland eleverna kan ju för övrigt sägas ingå i *R I*, där även sådana återfinns som hade haft möjlighet att övergå till gymnasium redan

förra året. Vad slutligen den grupp beträffar som ej uppgett sig ha några planer på gymnasiestudier, här betecknad *R II*, så har av kostnadsskäl ca 50 procent av materialet bortlottats före bearbetningen. Endast elever födda på dagar med udda nummer har medtagits i bearbetningen. Den bearbetade delen av *R II* har den sammansättning som framgår av tabell 9.

Tabell 9. Den bearbetade delen av material *R II* fördelad efter stadium, kön och ortstyp

	Ortstyp					Samtliga
	1	2	3	4	5	
<i>Rh II</i> p	62	67	93	134	56	412
fl	47	89	146	226	109	617
<i>Rn II</i> p	47	58	51	—	33	189
fl	101	121	132	—	61	415
<i>Rh + Rn</i>	257	335	422	360	259	1 633

Den för bearbetning utlottade delen av *R II* varierar i olika undergrupper mellan 43 och 61 procent av hela *R II*. I 4 av 18 undergrupper är avvikelserna från 50 procent nog stora att ge χ^2 -värden som är signifikanta på 5 procentnivån. Då en kontroll visat att inga fel blivit begångna vid sorteringen, måste ojämnheten ändå betecknas som slumpmässig.

Sammanfattning

Genom olika stickprovsförfaranden har tre undersökningsmaterial tagits ut, nämligen

- A: ett abiturientmaterial omfattande 962 elever i det allmänbildande gymnasiets högsta ring;
- G: ett grenvalsmaterial omfattande 2 994 elever i det allmänbildande gymnasiets ring I³ och II⁴;
- R: ett realskolematerial omfattande 7 357 elever i den allmänna realskolans högsta och näst högsta klasser, enhetsskolans 9 g och flickskolans klass 3⁵ och motsvarande.

Inom realskolematerialet har särskilt en grupp (*R I*) på 3 293 elever som samma år undersökningen skedde avsåg att söka till gymnasium, en grupp (*R II*) på 3 315 elever, varav i flertalet bearbetningar endast 1 633 medtagits, som ej avsåg att övergå till gymnasium, samt en grupp (*R III*) på 749 elever som avsåg att söka till gymnasium året efter undersökningen. Sistnämnda delmaterial har endast i obetydlig grad bearbetats.

Även om i samtliga material vissa ojämnheter i representationen av grundmaterialens undergrupper förekommer, är dessa ojämnheter ej större än att materialen på ett betryggande sätt får anses återspegla förhållandena i de populationer ur vilka de dragits.

II

VALSITUATIONERNA

KAPITEL 4

Forskningsbakgrund

Vi har försökt dela upp forskningen om valet av studieväg och yrkesinriktning på ett antal kategorier. Dessa sammanfaller i viss mån med olika vetenskapliga discipliners sätt att nalkas problemen.

Vi skall inledningsvis nämna två aspekter utan att närmare gå in på dem. Den första är den demografiska beskrivningen och analysen av befolkningens fördelning efter utbildning och yrke vid olika tidpunkter, som kan företas på grundval av exempelvis folkräkningsdata. Den andra aspekten är den beskrivning och analys av elevernas fördelning på olika skolformer och utbildningslinjer, som kan göras bl. a. med ledning av utbildningsstatistikens uppgifter. I detta sammanhang är dessa typer av data beträffande faktiska val främst av intresse som en bakgrund till elevernas planerade val, förutom att de utbildningsstatistiska uppgifterna redan tjänat till ledning för uttagningen av våra undersökningsmaterial.

Ett mellanläge mellan utbildnings- och yrkesstatistiken och den mera sociologisk-psykologiska analysen av faktorer i samband med valen intar de undersökningar av skolungdomens yrkesplaner som med enkätmetod företagits av arbetsmarknadsstyrelsen och redovisats av Ingrid Fjellander i serien Arbetsmarknadsstatistik: Specialundersökningar (1956—1958). Dessa undersökningar belyser bestämdheten i utbildnings- och yrkesvalet inom olika skolformer och fördelningen av planerna på olika utbildningsvägar och yrken. Särskild nära beröring med vår undersökning har enkäten bland abiturienterna 1957.

Sociala och geografiska faktorerers samband med valet

Vi kommer nu över på de mera orsaksbetonade analyserna av valet och börjar med sociala och geografiska faktorer. Kring dessa problemställningar har en mycket omfattande forskning vuxit fram i vårt land. Denna forskning togs först upp inom ämnet statistik, och senare har även sociologiska och pedagogiska forskare visat stort intresse för dessa frågeställningar.

En avsevärd del av denna forskning har tillkommit i anslutning till statliga utredningar om den högre utbildningen och dess finansiering. Det är skäl att först nämna Wicksells och Jernemans utredning angående till-

strömningen till de intellektuella yrkena (1935) och den i samband därmed av Wicksell och Larsson företagna statistiska undersökningen av de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden (1936). Där redovisades bl. a. studenternas fördelning med hänsyn till faderns yrke och inkomst. Därvid introducerades en i senare utbildningsstatistik ofta återkommande klassificering av yrkena (1936, s. 25—27). Från samma tid härrör Dahns studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst (1936).

Nästa stora undersökning av detta slag är Mobergs och Quensels för 1945 års universitetsberedning utförda studie av studenternas sociala ursprung, betyg i studentexamen, vidare utbildning, yrkesval m. m. Även student-sociala utredningens betänkande av år 1948 förtjänar att nämnas i detta sammanhang. Besläktad med dessa undersökningar är också Mobergs doktorsavhandling från 1951 »Vem blev student och vad blev studenten?». Moberg och Quensel studerar 1930, 1937 och 1943 års studentårgångar, Moberg dessutom också 1910 och 1920 års studenter.

En svårighet med de hittills nämnda undersökningarna är att de avser enbart studenter. De gör det möjligt att studera den sociala och yrkesmässiga fördelningen bland studenterna och i grova drag sätta den i relation till motsvarande fördelning för totalbefolkningen. Men för en mera noggrann analys av den sociala selektionen till högre utbildning krävs att en totalgrupp följs genom utbildningsväsendet och att bortfallet vid olika val tillfällen och hinder studeras i förhållande till sociala variabler.

En undersökning som fullföljer ett sådant program är Boalts doktorsavhandling »Skolutbildning och skolresultat för barn ur olika samhällsgrupper i Stockholm» (1947). En årskull barn i Stockholm följs genom utbildningsväsendet och de träffade valen resp. framgången på olika skolstadier korreleras med olika mått på social status. Boalt försöker också renodla sambanden med partialkorrelationsteknik.

Husén har i flera undersökningar utnyttjat data från inskrivningarna till värnpliktstjänstgöring för analys av sociala faktorer i relation till begåvningsvariabler vid valet av utbildning och yrke. Han inledde därvid också försöken att uppskatta begåvningsreserver. Som representativa arbeten i detta sammanhang skall nämnas »Begåvning och miljö» (1948a) och »Testresultatens prognosvärde» (1950). Vi har anledning att återkomma till dessa i samband med behandlingen av psykologiska faktorer.

En bild av sociala och geografiska faktorerers samband med utbildningsvalet i ett allsidigt sammansatt material ges i Härnqvists undersökning av reserverna för högre utbildning, utförd på uppdrag av 1955 års universitetsutredning (1958). Ett fjärdedelsurval av en årsklass manliga elever följdes från 10- till 20-årsåldern och val av högre skolgång resp. framgång i högre skolgång relaterades till elevernas betygsnivå i utgångsläget och till sociala och utbildningsgeografiska förhållanden. Som ett samlat uttryck för dessa

samband har vi ur primärtabellerna till undersökningen sammanställt följande tablå över frekvensen av dem som aldrig börjat i realskola resp. dem som avlagt studentexamen på allmänt eller tekniskt gymnasium. Mellangruppen med lägre teoretisk utbildning har för överskådlighetens skull utslutits. Dess storlek motsvarar återstoden av 100 procent. Betygen avser folkskolans fjärde klass, och gränsen har dragits vid medelbetyget Ba, dvs. vad som senare blev behörighetsgränsen för tillträde till realskolan. Talen avser procenten pojkar i resp. kategorier som tillhör en viss utbildningsgrupp.

	Socialgrupp 1		Övriga	
	Ej börjat realskola	Avlagt stud.ex.	Ej börjat realskola	Avlagt stud.ex.
<i>Medelbetyg Ba och högre</i>				
Storstäder och universitetsstäder ..	2	73	36	24
Övriga gymnasiestäder	6	65	39	19
Övriga orter med skolform A.....	6	52	55	12
Övriga orter med skolform B och lägre.....	17	52	72	7
<i>Medelbetyg under Ba</i>				
Storstäder och universitetsstäder ..	22	23	83	1
Övriga gymnasiestäder.....	33	17	90	1
Övriga orter med skolform A.....	43	0	93	<1
Övriga orter med skolform B och lägre.....	65	3	98	<1

Ett markant uttryck för de sociala skillnaderna i övergången till högre utbildning har man bl. a. däri att procenten som ej börjat realskola är större i de lägre socialgrupperna i den *högre* betygsgruppen än t. o. m. motsvarande procental i den högre socialgruppens lägre betygsgrupp. Detta går igen i alla ortstyper. I städer med gymnasier är procenten som avlagt studentexamen ungefär lika stor bland de betygsmässigt sämre eleverna i socialgrupp 1 som bland de betygsmässigt bättre eleverna i de lägre socialgrupperna. Bland de bättre eleverna är studentexamensprocenten mer än dubbelt så stor i socialgrupp 1 även på de utbildningsmässigt sämst lottrade orterna än vad den är i lägre socialgrupper i orter med alla utbildningsresurser tillgängliga. Detta är några av de ojämnheter i rekryteringen som kan utläsas ur tablån.

Besläktade med de här nämnda undersökningarna är Huséns (1948 b) och Neymarks (1961) studier över flyttningstendenser, i den senare undersökningen bl. a. i relation till utbildning och yrke, och Gösta Carlssons studie av social rörlighet mellan olika samhällsklasser (1958). Utbildningen framstår som en pådrivande faktor bakom rörligheten såväl geografiskt som socialt.

En särskild aspekt på de sociala faktorerna tas upp av Husén (1961),

när han hävdar att en tidig differentiering av eleverna på teoretisk och icke teoretisk utbildning förstärker de sociala faktorernas inverkan.

Vi har hittills hållit oss till den svenska forskningen. Även internationellt är de sociala och geografiska faktorernas stora inflytande på utbildnings- och yrkesvalet väl kända. Vi skall här endast hänvisa till ett nyutkommet arbete »Ability and educational opportunity» (Halsey 1961), som redogör för en OEEC-konferens i Kungälv 1961 med deltagande från flertalet europeiska länder utanför östblocket samt från Förenta Staterna. Bl. a. visar Floud med utgångspunkt i huvudsakligen engelskt material att den sociala selektionen ej äger rum bara vid valen av högre utbildning utan även under utbildningens gång i form av studieavbrott o. d. Ferrez visar med franska siffror de geografiska faktorernas starka inflytande på utbildningsvalet.

Vi har i detta avsnitt hänvisat till ett flertal undersökningar som visar de trögheter i utbildningsvalet som uppkommer genom sociala och geografiska faktorer. Dessa faktorer verkar olika starkt vid olika valtillfällen. I Sverige torde den mest kritiska punkten ha varit övergången från folkskola till realskola, medan elevernas prestationer därefter har varit en starkare faktor i urvalet, samtidigt som inverkan av socialt ursprung och geografisk hemmahörighet avtagit i betydelse. De sociala och geografiska faktorerna verkar troligen både på ett mera direkt och på åtskilliga indirekta sätt. Den direkta påverkan består i att ekonomiska hinder för fortsatt utbildning resp. hinder i form av stora avstånd till utbildningsmöjligheter gör sig gällande. Den indirekta påverkan kan sammanhånga med olikheter i värderingen av högre utbildning bland föräldrar tillhörande olika samhällsgrupper. Eftersom samhällsgrupperna är ojämnt fördelade i geografiskt hänseende, kan olikheterna framstå även såsom geografiskt betingade. En ännu mera subtil väg är att socialgruppstillhörigheten påverkar elevens självvärdering och egen anspråksnivå och därmed leder till ett val av statusmässigt mera blygsamma vägar, även i de fall där de intellektuella förutsättningarna är utmärkta och de ekonomiska och geografiska hindren överkomliga.

Begåvnings- och personlighetsmässiga faktorerers samband med valet av utbildning och yrke

Vi skall behandla de begåvnings- och personlighetsmässiga faktorerna från två något olika synpunkter. Den första är deras samband med själva valtendenserna, den andra deras samband med lämpligheten för den väg som valts. Vissa undersökningar berör båda aspekterna, och placeringen av vår hänvisning kan därför någon gång vara diskutabel. I stort sett synes det dock möjligt att hålla fast vid den gjorda distinktionen. Det är den första gruppen av undersökningar som är viktigast från vår synpunkt, eftersom de resultat vi själva skall redovisa närmast hamnar under denna rubrik.

Vi skall här först nämna några stora amerikanska projekt. Terman och hans medarbetare har i en serie undersökningar följt en stor grupp av högt begåvade barn och studerat deras senare anpassning bl. a. i utbildnings- och yrkeshänseende (t. ex. Terman & Oden 1947). Strong har undersökt intressena hos personer i olika yrkesgrupper, såväl genom följdstudier av ungdomar som senare valt viss utbildning som genom tvärsnittsundersökningar bland redan yrkesverksamma (t. ex. Strong 1943, 1955, Darley & Hagenah 1955). Thorndike och Hagen (1959) har följt en grupp på 10 000 män, testade under andra världskriget inom amerikanska flygvapnet, och studerat deras yrkesval i relation till begåvning, personlighetsdrag och intressen. Flanagan och hans medarbetare har 1960 gjort en synnerligen omfattande inventering av amerikansk skolungdoms begåvning, intressen, skolprestationer m. m., och avsikten är att följa materialet under 25 år. Undersökningen går under beteckningen Project Talent (Flanagan m. fl. 1962). Super och hans medarbetare, till vilka vi återkommer i ett senare avsnitt, har såsom ett led i projektet Career Pattern Study vid Teachers College, Columbia University, sammanställt forskningsresultat beträffande karakteristiska skillnader mellan olika yrkesutövare (Super & Bachrach 1957). Harvard Studies in Career Development under ledning av Tiedeman är ett annat pågående samordnat försök att belysa faktorer i valet av utbildning och yrke (Tiedeman 1961). Med tonvikt på själva vägledningsproceduren har Rothney (1958) gjort intensiva följdundersökningar av high-schooleleverna i fyra städer i Wisconsin (Wisconsin Counseling Study).

I vårt land har Husén på material från värnpliktsinskrivningarna studerat sambandet mellan intelligenstestresultat, utbildning och yrke (1948 a, 1950). Även Neymark (1961) sätter yrkesvalet i relation till begåvningsnivån, och detsamma gäller för övrigt flera andra bland de i avsnittet om sociala faktorer nämnda undersökningarna. Henricson (1961) har undersökt förskjutningarna i enhetsskolelevernas yrkesintressen och sambandet mellan linjeval och yrkesintressen. I skolöverstyrelsens försöksrapporter har han också relaterat ämnes- och linjevalet till resultaten i ett prov för olika begåvningsfaktorer. Liknande jämförelser görs av Härnqvist (1960).

Vi har hittills hänvisat till ett urval av undersökningar men utan att referera några resultat. På en punkt skall vi vara något utförligare, därför att det gäller en undersökning som är nära besläktad med den som här skall rapporteras och som dessutom endast i ringa utsträckning finns tillgänglig i tryckt form. Under läsåren 1944/45 och 1945/46 lät psykotekniska institutet i Stockholm elever i Stockholms gymnasier, ringarna II⁴ och I³, genomgå gruppctestning jämte intresseundersökning. Preliminära resultat från dessa undersökningar redovisades av Fellenius (1946) och Härnqvist (1946). En mera utförlig undersökning av elevernas utbildnings- och yr-

kesplaner, däribland även en följdstudie t. o. m. vårterminen 1950, utfördes av Härnqvist och rapporterades i stencilform (1949, 1950).

Det mera ingående undersökta materialet bestod av 577 pojkar från ringarna II⁴ och I³ i Stockholms gymnasier. Dessa hade i ett frågeformulär angett sina planer på utbildning efter studentexamen. Omkring 75 procent av eleverna hade bestämda utbildningsplaner i den meningen att de angett en utbildningsväg såsom huvudinriktning. Återstoden hade jämställt olika alternativ beträffande sina planer. Utbildningsplanerna jämfördes med elevernas intresse för olika sysselsättningar och ämnesområden, deras resultat i verbala och tekniska test och deras skolbetyg. Planerna sattes också i relation till faderns socialgrupp och yrke. Bl. a. studerades frekvensen av direkta överensstämmelser mellan faderns yrke och sonens utbildningsplaner. Markanta samband kunde noteras i samtliga hänseenden.

Vid följdundersökningen kunde 571 av de ursprungligen 577 eleverna återfinnas. Först studerades grenval samt avbrott och förseningar på gymnasiet inom den undersökta gruppen. Därefter undersöktes sambandet mellan de i grenvalsringarna angivna utbildningsplanerna och den utbildning eller annan verksamhet som personerna bedrev vid det senare undersökningstillfället två till tre år efter studentexamen. I omkring 35 procent av fallen kunde fullständig överensstämmelse mellan planer och val konstateras. I omkring 25 procent av fallen kunde man tala om en partiell överensstämmelse, dvs. man hade valt en alternativt angiven väg. Återstoden visade ingen överensstämmelse i valen. »Träffprocenten», som varierade mellan olika vägar, var störst bland dem som planerat medicinska studier. Förskjutningarnas samband med intressen, testresultat och betyg blev föremål för undersökning. Betygens samband med utbildningen tenderade att öka från planer till faktiska val, och effekten av spärrar gjorde sig starkt märkbar. Däremot syntes de sociala faktorerna snarast minska i betydelse genom de inträffade förskjutningarna.

Ett forskningsmaterial som under 1961 insamlats gemensamt av statistiska centralbyrån och en kommitté inom statens råd för samhällsforskning kommer att göra följdstudier av representativa elevgrupper möjliga. Alla svenska skolor fick under vårterminen 1961 lämna uppgifter om var tionde elev född 1948 utvald enligt födelsedatum. Samma elever genomgick en serie test och besvarade frågeformulär om planer, intressen, skolinställning m. m. (Svensson 1961). Nya uppgifter kommer varje år under elevernas skolgång och senare under deras högre studier att tillföras registret, som därigenom blir ett synnerligen värdefullt underlag för forskning om valfaktorer, skolframgång m. m.

Begåvnings- och personlighetsmässiga faktorerers samband med lämpligheten för utbildning och yrke

Vi tangerar här ett av den tillämpade psykologins viktigaste områden, där ett utomordentligt stort erfarenhetsmaterial finns samlat. Dels har vi den

psykologiska arbetsanalysen sådan den görs som förberedelse för urval av elever och personal och för yrkesvägledande syften, dels undersökningar om olika testmetoders tillförlitlighet i samband med urval och vägledning. Vi kan för resultaten endast hänvisa till gängse handböcker om psykologisk testning, industripsykologi, yrkesvalets psykologi och »guidance».

Några generaliseringar skall vi dock tillåta oss att försöka. I fråga om utbildning och yrke kan man särskilja dels olika nivåer — enligt prestationer, kvalifikationer, ansvar —, dels på varje nivå olika inriktningar. Det finns en markerad korrelation mellan individernas intellektuella kapacitet och deras lämplighet för utbildning och yrke på viss nivå. Men eftersom utbildning på förberedande stadier i hög grad fungerar som gallringsinstrument, är den intellektuella nivåvariationen förhållandevis beskuren inom en grupp av personer som på ett mognare åldersstadium har möjlighet att aspirera på ett visst slags utbildning eller yrke högre upp på skalan. Och dragningskraften hos de högre nivåerna gör i sin tur variationen mindre bland dem som konkurrerar om placeringar lägre i hierarkin. I realiteten får man därför visserligen positiva men i allmänhet ej så höga korrelationer mellan resultat i intelligenstest och visad lämplighet för viss utbildning eller yrke bland sådana personer som får chans att försöka och alltså kan studeras.

Speciella anlag, personlighetsdrag och i synnerhet intressen visar ett tydligt samband med den inriktning en individ väljer. Men också därvid inträffar en viss homogenisering av de grupper som kan studeras inom de olika yrkena eller utbildningsvägarna, och sambanden mellan egenskaper och lämplighet framträder därför ej särskilt starkt för personer inom en i valhänseende enhetlig grupp. Därtill kommer kompensatoriska förhållanden mellan olika egenskaper och variationer i yrkenas faktiska utformning, som gör att personer med rätt olikartad egenskapsstruktur kan göra sig gällande inom yrkets eller utbildningens ram. Därför bör man ej heller räkna med att det för en viss individ finns just ett eller några få speciella yrken som passar. Variationsmöjligheterna är tvärtom stora för de flesta individer.

Teorier om utbildnings- och yrkesvalet

Forskningen om utbildnings- och yrkesval har i hög grad varit empiriskt betonad och styrd av praktiska målsättningar snarare än av teorier. En viss tendens till teoribildning har dock visat sig under de senaste tio åren. Särskilt är det kanske Supers arbeten (t. ex. 1957) som bör nämnas, men även Ginzberg (1951), Roe (1956), Holland (1959) och andra har stimulerat intresset för teoretiska formuleringar inom området.

Vi skall här utnyttja slutkapitlet i »Scientific careers and vocational development theory» (Super & Bachrach 1957) för att återge några riktningar i teoribildningen.

Man urskiljer där tre slags teorier, nämligen egenskaps- och faktorteorin, sociala systemteorin och personlighetsteorier. Man söker sedan integrera dessa till en gemensam övergripande teori.

Egenskaps- och faktorteorin utgår från differentialpsykologin och söker förklara valet av och framgången i ett yrke utifrån individuella egenskaper och faktorer. Den sammanfattar resultaten av yrkesanalyser, validitetsundersökningar av psykologiska mätmetoder o. d. och antar att mera exakta mätmetoder skall öka möjligheterna att förutsäga och förklara utbildnings- och yrkesvalet och belysa de krav som olika yrken ställer. **Fler-talet undersökningar som vi hänvisat till i de båda närmast föregående avsnitten kan sägas falla inom denna teoris ram, även om de vanligtvis inte uttryckligen ansluter till någon teori överhuvud taget.**

Sociala systemteorin lägger tonvikten vid det dynamiska samspelet mellan individen och de sociala system som påverkar honom. Ett grundbegrepp i teorin är s. k. utvecklingsuppgifter, som möter individen och tvingar honom att göra vissa val. Dessa uppgifter är olika på olika utvecklingsstadier. I skolåldern exempelvis består de i att individen först måste anpassa sig till skolförhållandena, klara de olika ämnenas krav, välja ämnen och linjer. På högre skolstadier kommer så val som preliminärt påverkar yrkesinriktningen. **Det intressanta är att yrkesvalet här betraktas som slutsteg i en lång utvecklingsprocess, där tidigare val inte bara innebär ett succesivt närmande till vissa mål utan också tillerkänns ett utvecklingsbefrämjande värde.**

Personlighetsteorierna för yrkesutvecklingen har det gemensamt att de betonar betydelsen av individens personlighetsstruktur och dess dynamiska utveckling. Yrkesvalsprocessen ses som en aspekt av den allmänna personlighetsutvecklingen. Den kan betraktas som en serie beslut, där handlandet i varje ny valsituation begränsas av tidigare beslut. Valen påverkas av de behovsmönster som bildas tidigt i utvecklingen, och de grundas på en framväxande självkännet och känsla av personlig identitet. Yrkesvalet är ett sätt att förverkliga den uppfattning individen har om sig själv, hans jagideal eller rollförväntan.

Den integrerade teori, som referaten av de mera specialinriktade teorierna utmynnar i, formuleras i tolv satser som vi i sammandrag skall återge (Super & Bachrach 1957, s. 118—120).

1. Yrkesutvecklingen är en pågående, kontinuerlig, på det hela taget irreversibel process. I utvecklingen kan olika stadier (life stages) urskiljas, nämligen — och här håller vi oss till de engelska termerna — »growth, exploration, establishment, maintenance, decline».

2. Yrkesutvecklingen är en ordnad och förutsägbar process som för de flesta följer ett visst mönster, bestämt bl. a. av att olika individer inom en och samma kultur möter likartade utvecklingsuppgifter.

3. Yrkesutvecklingen är en dynamisk process i den meningen att den

innebär ett samspel mellan individens förutsättningar och de utvecklingsuppgifter som måste bemästras, mellan personliga och sociala faktorer, mellan individens uppfattning om sig själv och den yttre verkligheten.

4. Individens uppfattning om sig själv (self-concept) börjar utvecklas i barndomen, blir klarare under tonåren och färgas då också av det förestående yrkesvalet.

5. Verklighetsfaktorer, i form av såväl personliga förutsättningar som förhållanden i den yttre omgivningen, spelar en allt viktigare roll i yrkesutvecklingen från de tidiga tonåren till vuxen ålder.

6. Hur individen identifierar sig med föräldrarna har betydelse för hans val av adekvata roller och rollernas omvandling till yrkesönsksningar och yrkesplaner. I ett samhälle med tydliga könsroller är det troligt att yrkesanpassningen blir lättare för dem som identifierar sig med en person av sitt eget kön.

7. Riktningen och hastigheten i en individs rörelse från en *yrkesnivå* till en annan står i samband med hans intelligens, föräldrarnas socialgrupp, hans eget statusbehov, hans värderingar, intressen, samarbets- och ledarförmåga samt med tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden.

8. Individens *yrkesinriktning* står i samband med hans intressen, värderingar och behov, hans identifiering med föräldrar och andra personer, hans utbildnings nivå och kvalitet samt med yrkesstruktur, utvecklingstendenser och attityder i det samhälle där han lever.

9. Även om varje yrke kräver ett karakteristiskt mönster av anlag, intressen och personlighetsdrag, är marginalerna tillräckligt vida för att tillåta en viss variation hos individerna inom varje yrke och en viss mångsidighet i varje individs yrkesmöjligheter.

10. Individens tillfredsställelse sammanhänger med i vilken utsträckning han kan finna utlopp för sina anlag, intressen, värderingar och personlighetsdrag i sitt yrke.

11. Den grad av tillfredsställelse som individen får ur sitt arbete är proportionell mot den grad i vilken han där förmått förverkliga sin uppfattning om sig själv (self-concept).

12. Arbete och yrke intar en central plats i personligheten för de flesta män och för många kvinnor, men för vissa individer är de å andra sidan perifera, tillfälliga eller till och med obefintliga, och sådant som förhållandet till andra människor eller hemmet intar den centrala platsen.

Innan vi lämnar teorin för yrkesvalsprocessen skall vi något närmare se hur Super behandlar de tidigare stadierna i utvecklingen (jfr sats 1 i den integrerade teorin). Referatet bygger på Supers framställning i »The psychology of careers» (1957).

Super behandlar adolescensen som en övergångsperiod, då den växande söker komma underfund med vad som kännetecknar en vuxens beteende, prövar olika »modeller» för detta och tar reda på vilken av dessa som både

stämmer överens med hans egen uppfattning om sig själv och kan accepteras av omgivningen. Adolescensen blir på detta sätt en utforskandets period, och det gäller såväl den allmänna personlighetsutvecklingen som yrkesinställningen.

Detta utforskande börjar redan långt före adolescensen i hemmet, där föräldrarna fungerar som »rollmodeller», med vilka barnet identifierar sig. Dessa roller provas först i lekens form men också i småsysslor inom hemmets ram. I skolan systematiseras detta utforskande av de egna förutsättningarna i förhållande till omvärldens krav. Det sker vid studiet av de olika ämnena, genom särskilda orienteringskurser (jfr grundskolans praktiska yrkesorientering) och genom föreningsliv och andra aktiviteter vid sidan av skolschemat. Men också det dagliga umgänget med kamraterna är betydelsefullt för utvecklandet av individens »self-concept». Ofta erbjuder skolmiljön andra modeller än dem barnet mött i hemmet: lärare och kamrater. Detta kan skapa konflikter men leder också ofta till en förskjutning i adekvat riktning av själv-uppfattningen. Ett exempel skulle kunna vara det teoretiskt begåvade barnet som vuxit upp i en miljö utan intellektuella ideal och som vid mötet med skolan och lärarna får sin bild av en vuxens beteende ändrad och bättre anpassad till sina egna förutsättningar. Den svårighet som begåvade barn ur arbetarmiljö ofta upplever vid anpassningen till en teoretiskt betonad skolgång kan ses som ett uttryck för den extra påfrestning som bytet av eller förskjutningen i rollmodell och själv-uppfattning innebär för dem. Utvecklandet av en yrkesinställning påverkas också under de senare tonåren av deltidsarbete och sommararbete vid sidan av skolan.

Vid övergången från skola till arbete utsätts självuppfattningen för en realitetsprövning. Ungdomarna får då handgripligen erfara, om det är någon som är villig att betala för deras prestationer inom det område som deras självuppfattning har kommit dem att välja, eller om någon bedömer deras prognos så gynnsam att de får tillgång till den ytterligare utbildning, som krävs för att de skall kunna nå det yrke de önskar. Ofta kan anspråken inte infrias. I ett samhälle med stor social rörlighet finns det en allmän tendens att sikta uppåt på status-skalan i förhållande till sitt ursprung, men alla kan inte gå i den riktningen. I de högre socialgrupperna förväntas det att man åtminstone skall bibehålla sin ställning, men det räcker de individuella förutsättningarna inte alltid till för. Det finns också en tendens att en genomgången utbildning eller en avlagd examen anses göra vederbörande självskrivna för en högre ställning, även när utbildningen i fråga har hunnit bli så vanlig att man i realiteten måste räkna med konkurrens, där andra faktorer än utbildningsresultaten kan bli utslagsgivande.

Efter realitetsprövningen vid inträdet på arbetsmarknaden följer ofta en försöksperiod, under vilken individen provas på en rad mer eller mindre

olikartade yrken. Man kan uppfatta denna process som en serie försök att förverkliga sin självuppfattning. Denna process är kanske mest märkbar hos personer utan egentlig yrkesutbildning som prövar på arbeten inom vitt skilda yrkesområden. Men också bland dem som genom sin utbildning kommit in på ett relativt snävt avgränsat yrkesområde kan sådana försök iakttas. Ta exempelvis den unge läkaren som i sin praktiska tjänstgöring prövar på olika specialiteter innan han etablerar sig inom en bestämd sådan. Försöksperioden leder också till en viss förskjutning i självuppfattningen, som i modifierad form småningom i flertalet fall förverkligas i en rimlig utsträckning.

Vi skall här lämna Super, eftersom vi nu är mest intresserade av de perioder som gäller utbildningen och inträdet i yrket och inte av de senare faserna i yrkesutvecklingen. Detta försök att se utbildnings- och yrkesvalet som en hel utvecklingsprocess och inte som ett enda val vid en bestämd tidpunkt bör kunna ge anknytningspunkter i analysen av vår egen undersöknings resultat.

Sammanfattning

Vi har i detta kapitel gjort en översikt över forskning rörande utbildnings- och yrkesvalet ur några olika aspekter. Först behandlade vi sociala och geografiska faktorerers inverkan, därefter individens begåvnings- och personlighetsmässiga förutsättningar. Avslutningsvis och mest utförligt har vi återgett några försök att teoretiskt sammanfatta kunskaperna om valprocessen.

KAPITEL 5

Valsituationerna i samband med gymnasieutbildning

Innan vi går över till att redovisa resultat från våra undersökningar, skall vi ge en kort översikt över de olika valsituationer och valmöjligheter, som möter eleverna i samband med gymnasiestudierna, samt diskutera valens allmänna karaktär och funktion mot den teoretiska bakgrund som refererats i föregående kapitel.

Valen i nuvarande skolorganisation

Vi skall i det följande behandla fyra olika valsituationer i samband med gymnasiestudier, nämligen

- (1) valet i realskolan, flickskolan och enhetsskolan mellan gymnasium och annan utbildning eller verksamhet;
- (2) valet mellan gymnasieformer och linjer;
- (3) valet mellan grenar inom en viss linje;
- (4) valet av utbildning eller annan verksamhet efter studentexamen.

Utanför vår undersökning lämnar vi däremot de tidigare valtillfällen som är av betydelse för gymnasiestudierna, nämligen valet mellan realskola, flickskola eller folkskola resp. valet av ämnen, kurser och linjer i enhetsskolan (grundskolan). Detta är en av sammanhanget betingad avgränsning och inte uttryck för någon värdering av de olika valtillfällenas inbördes betydelse. Vi avstår också från att studera det mera definitiva yrkesvalet och behandlar endast yrkesönsknningar och yrkesplaner, närmast såsom bestämningsfaktorer i de tidigare valsituationerna.

(1) Valet av gymnasiestudier göres tidigast i allmänna realskolans klass 2³, 3⁴ resp. 4⁵ eller kommunala flickskolans klass 3⁵, 4⁶ resp. 5⁷. Övergång kan då ske till första ringen av fyraårigt allmänbildande gymnasium. Övergång till första ringen av treårigt allmänbildande gymnasium eller fackgymnasium kan ske efter realexamen på allmän linje, efter klass 4⁵, 5⁶ resp. 6⁷ i kommunal flickskola eller efter årskurs 9g i enhetsskolan. Vissa läroverk har både fyraåriga och treåriga linjer, andra har endast ettdera slaget. Elever från de nämnda högre klasserna kan också söka inträde i ring II⁴. För den praktiska realskolans elever på motsvarande stadier krävs prövning i ämnen som ej förekommer i denna skolform. För behörighet

att vinna inträde i gymnasium krävs också en viss betygssumma, som i stort sett innebär godkända vitsord i samtliga ämnen, därav betyget Ba i två eller AB i ett ämne. Genom konkurrensförhållandena blir dock den betygsnivå som i realiteten krävs för inträde vanligtvis avsevärt högre. För inträde vid tekniskt gymnasium fordras även viss industripraktik. En lätt-tillgänglig översikt över detaljbestämmelser återfinns i arbetsmarknadsstyrelsens broschyr »Skola och yrke», som utges årligen.

(2) Vid samma tillfälle som valet av gymnasiestudier sker måste man välja gymnasieform samt på det allmänbildande gymnasiet linje. Gymnasieformerna är allmänbildande gymnasium, tekniskt gymnasium och handelsgymnasium. Linjerna inom det allmänbildande (eller allmänna) gymnasiet är allmän linje (A), latinlinje (L) och realinje (R). Vid många läroverk saknas dock allmän linje. Eleverna där kan istället vid nästa valtillfälle, grenvalet, välja en s. k. A-kombination inom latin- eller reallinjen. I den ogrenade delen av gymnasiet (ringarna I⁴, II⁴ och I³) är timplanerna för allmänna linjen mest lika reallinjens. En ytterligare begränsning i valmöjligheterna — och komplikation i undersökningen — uppkommer därigenom att vid många läroverk, där alla tre linjerna finns, en eller två av dem har endast treårig eller endast fyraårig studiegång. Tidpunkten för övergång till gymnasiet kan alltså bestämmas av önskingarna om linjetillhörighet, och linjevalet kan omvänt påverkas av önskemål om fyraårig resp. treårig studiegång i gymnasiet.

(3) På allmänna gymnasiet är ringarna III⁴, IV⁴, II³ och III³ uppdelade i grenar. Dessa grenar är på de olika linjerna följande:

A: social och språklig gren;

L: halvklassisk och helklassisk gren samt där A-linje saknas nyspråklig gren;

R: biologisk och matematisk gren samt där A-linje saknas social och nyspråklig gren.

Det tekniska gymnasiet är i de två högsta ringarna uppdelat i linjer. Eftersom denna valsituation ej berörs av vår undersökning, finns det emellertid ej anledning att närmare gå in på dess möjligheter.

(4) Den fjärde valsituationen som vi kommer att behandla — valet av utbildning eller annan verksamhet efter studentexamen — är så rik på möjligheter och så ostrukturerad, att vi ej kan göra en motsvarande specifikation som för de tidigare. En indelningsgrund som vi tillämpat i frågeformuläret till abiturienter (uppgift A 13) skall vi dock redovisa här, nämligen valet mellan kompletteringsstudier, praktik för inträde vid utbildningsanstalt, omedelbart inträde vid sådan, omedelbar yrkesverksamhet resp. annan sysselsättning efter studentexamen och ev. erforderlig värnpliktstjänstgöring. Dessa uppgifter kan i sin tur specificeras på yrkesområden eller motsvarande.

Teoretiska synpunkter på valen

Vi har nu repeterat huvuddragen i den organisatoriska ram, inom vilken valen sker. Men det kan också vara lämpligt att sätta in dem i ett mera generellt sammanhang, och vi anknyter då till slutavsnitten i kapitel 4.

Valsituationerna i samband med gymnasieutbildningen utgör led i en långvarig process, som för de flesta utmynnår i en relativt stabil yrkestillhörighet — eller för många av de kvinnliga eleverna en kompetens för viss yrkesutövning, som endast tidvis brukas. Denna valprocess är en viktig del av den allmänna personlighetsutvecklingen. Den fas däri, som vi sysslar med, är övergången från pubertetsåldern till vuxen ålder. Under denna ungdomsålder utvecklar individen en allt säkrare uppfattning om sig själv och sina möjligheter att förverkliga vissa modeller eller ideal. Valen i samband med utbildningen påverkas av denna självuppfattning, samtidigt som framgången eller misslyckandet i valen bidrar till att modifiera självuppfattningen i en mera realistisk riktning.

Valprocessen har karaktären av flerstegsbeslut, där valmöjligheterna efterhand alltmera begränsas av tidigare gjorda val. I nuvarande gymnasieorganisation är två av stegen sammankopplade, nämligen valet att övergå till gymnasium och valet av linje. Tvånget att välja bör emellertid inte såsom sådant betraktas som en olägenhet, ty valen och den åtföljande realitetsprövningen fyller en viktig funktion i individens utveckling. De fungerar som s. k. utvecklingsuppgifter. Utan att ha mött och tvingats bemästra sådana skulle individen vara dåligt rustad för den vuxnes tillvaro, och detta gäller i desto högre grad ju mera komplicerat samhället är. Däremot bör valprocessen ej starta för tidigt, och de första och osäkraste valen bör ej vara sådana att de utestänger stora sektorer av senare valmöjligheter. Stegen bör överhuvud taget vara små och förgreningen ske så att psykologiskt och yrkesmässigt varandra näraliggande alternativ behålls tillsammans så länge som möjligt.

Utifrån dessa generella formuleringar skulle mera konkreta hypoteser kunna uppställas angående elevernas reaktioner i de olika valsituationer som vi undersökt. Men eftersom själva undersökningen huvudsakligen haft en beskrivande och explorativ målsättning, väljer vi att låta de teoretiska synpunkterna vara mera allmänt vägledande för analysen och tolkningen av resultaten och finner inte lämpligt att nu ge undersökningen en mera strikt hypotesprövande prägel.

Sammanfattning

Detta kapitel ger en kortfattad beskrivning av de ramar inom vilka undersökningen görs, dels den rent organisatoriska, dels en mera teoretisk som ser valen i samband med gymnasiestudier som led i en allmän utveckling hos individerna.

KAPITEL 6

Övergången till gymnasium och valet av linje

Anmälan till gymnasium och till gymnasieform och linje äger rum vid ett och samma tillfälle. Även om det här är fråga om två olika valsituationer, där delvis olika faktorer bör kunna vara utslagsgivande, har det varken visat sig lämpligt eller möjligt att i redovisningen hålla isär dem. I stället kommer de att behandlas parallellt. I detta kapitel skall vi närmast se på själva valfrekvenserna, i nästa kapitel på elevernas egna skäl för valet och i ytterligare ett par kapitel på valens samband med olika yttre faktorer och sambandet mellan de av eleverna angivna skälen och de yttre faktorerna. Underlaget utgöres i samtliga fall av *R*-materialet, som insamlats i realskolans högsta klasser, i enhetsskolan och i flickskolan (jfr kapitel 3).

Det vi här kallar elevernas val är i själva verket deras planer vid den tidpunkt de skulle lämna in sina ansökningar till gymnasium. Däremot känner vi inte till i vilken utsträckning dessa planer realiserats. När vi därför talar om elever som valt resp. icke valt att börja i gymnasium eller som valt en viss linje, är det hela tiden fråga om en uppdelning efter elevernas planer och ej efter deras faktiska placering. Denna kan i viss utsträckning antas avvika från den planerade antingen på grund av att eleverna själva ändrat sig eller att de ej kommit in där de sökt. Eftersom vår målsättning är att studera elevernas reaktioner i själva valsituationen, är den här påtalade bristen i information om elevernas placering inte någon allvarlig begränsning.

Som vi sett i kapitel 3 kan *R*-materialet delas in i olika undergrupper alltefter svaren på uppgifterna 13 och 14 i frågeformuläret för *R*. Innan vi går vidare skall vi upprepa beteckningarna.

Rh avser elever i realskolans avslutningsklass och elever i 9g.

Rn avser elever i realskolans näst högsta klass och elever i flickskolan.

Rh I resp. *Rn I* avser sådana elever som markerat svaret: »Jag har sökt inträde i gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-) eller kommer snart att göra det.»

Rh II resp. *Rn II* avser elever som markerat: »Jag kommer troligen ej att söka inträde i gymnasium.»

Rn III avser elever som markerat »Efter nästa läsår avser jag att söka

inträde i gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-).» Någon motsvarighet till detta svarsalternativ fanns ej för *Rh*.

Övergångsfrekvensen till gymnasium

Elevantalen i *R*-materialet inom de olika undergrupperna kan utläsas ur tabell 8 i kapitel 3. Det är däremot svårt att få fram något rättvisande sammanfattningsmått på den relativa övergången till gymnasium. Dels har olika ortstyper olika urvalskvoter i materialet, och vissa delar av riket är helt orepresenterade, varför något riksgiltigt sammanfattningsvärde ej kan erhållas. Dels avser materialet för den lägre nivån (*Rn*) endast skolor där fyraårig gymnasielinje finns på samma ort. I skolor utanför gymnasieorten och i skolor på gymnasieorter med endast treåriga linjer (bl. a. hela ortstyp 4) har endast klasser på den högre nivån (*Rh*) undersökts. Denna övergång vid två tillfällen komplicerar i hög grad beräkningarna i *R*-materialet. Vissa någorlunda renodlade mått på övergångsfrekvensen skall dock anföras.

På orter med fyraåriga gymnasielinjer förhåller sig den planerade övergången till gymnasium på följande sätt i *Rn* inom olika ortstyper. Procenttalen avser elever med omedelbar övergång (*Rn I*) och elever med övergång om ett år (*Rn III*) tagna tillsammans. Pojkarnas värden har beräknats direkt ur tabell 8. Flickornas, som är uppdelade på skolform, bygger på manuskripttabeller. Det sammanlagda antalet flickskoleelever är 592, varav 164 tillhör *Rn I*, 362 *Rn II* och 66 *Rn III*.

Ortstyp	Övergångsprocent bland		
	pojkar i realskola	flickor i realskola	flickor i flickskola
1. Storstäder och universitetsstäder....	82	68	45
2. Större industristäder.....	72	46	49
3. Gamla gymnasiestäder.....	69	50	20
5. Norrlandsstäder.....	61	48	—

Inom ortstyp 4, där endast treåriga linjer förekommer, är övergångsprocenten i *Rh* (utom enhetsskola) följande.

	Pojkar i realskola	Flickor i realskola
4. Nya gymnasiestäder.....	59	45

Tre tendenser kan här urskiljas: en högre övergångsprocent bland pojkarna än bland flickorna, i realskolan än i flickskolan, i ortstyper med lägre än med högre nummer.

I sistnämnda fall skulle det med hjälp av andra uppgifter i materialet kunna visas att såväl socialgruppsfördelningen på orterna som skolans belägenhet i förhållande till hemorten spelar in, men också att dessa faktorer

ej räcker till att förklara skillnaderna i övergångsfrekvens, eftersom väsentliga skillnader i dessa hänseenden kvarstår även mellan de grupper som övergår till gymnasium.

I *R*-materialet finns en mindre grupp elever från enhetsskolans 9 g, de flesta från ortstyperna 1 och 4. Av dessa tillhör 142 *Rh I* och 89 *Rh II*. Övergångsfrekvensen blir sålunda 62 procent.

Säkerhet i valet av gymnasium

Eleverna tillfrågades om hur lätt eller svårt det varit att bestämma sig för att börja i gymnasium resp. välja någon annan verksamhet efter realskolans slut. Svaren på dessa frågor redovisas i tabell 10, *R I* och *R II* var för sig.

Tabell 10. Realskolelevernas bedömning av lättheten att bestämma sig vid övergången mellan realskola och gymnasium

Total svarsfördelning i procent för *R I* resp. *R II*

a) Valet att börja i gymnasium (*R 15*)¹

1 Det var självklart att jag skulle börja i gymnasium.	50
2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort, har jag en känsla av att ha valt rätt.	33
3 Det var mycket svårt att bestämma sig och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och inte börjar.	16
0 Ej svar.	1
	<hr/>
Summa procent	100
Antal elever	3 293

b) Valet att inte börja i gymnasium (*R 24*)

1 Det var självklart att jag inte skulle börja i gymnasium.	46
2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort, har jag en känsla av att ha valt rätt.	30
3 Det var mycket svårt att bestämma sig och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och ändå börjar.	20
0 Ej svar.	4
	<hr/>
Summa procent	100
Antal elever	1 633

¹ Hänvisar till frågeformulär *R*, uppgift 15.

För ungefär hälften av eleverna var valet enligt deras egen uppfattning »självklart». Ungefär en tredjedel anger att det inte var lätt att bestämma sig, men de tror nu att de valt rätt. Återstoden av dem som svarat på frågorna anser att det finns risk att de ändrar sig.

Säkerheten varierar mellan olika undergrupper av materialet. Här har vi föregripit uppgifterna om linjevalet, som skall behandlas i nästa avsnitt, och sammanställt procenten som svarat »självklart» i material *R I* uppdelat efter linje och kön och i material *R II* uppdelat efter kön.

	Linje					Ej gymnasium
	A	L	R	T	H	
Pojkar	43	51	60	41	24	40
Flickor	33	53	54	(29)	18	48

De individantal som de olika procenttalen har som bas återfinns i tabell 11 (se nästa avsnitt). De flickor som valt tekniskt gymnasium är bara 17 till antalet, och därför har procenttalet satts inom parentes. Olikheterna mellan dessa procenttal har sin motsvarighet i övergångsfrekvenserna. Fler pojkar övergår till gymnasium, och detta val är också oftare självklart för dem, utom på den linje där flickornas övervikt är störst, nämligen latinlinjen. Fler flickor väljer att ej börja i gymnasium, och för dem är ett sådant beslut också oftare självklart än det är för pojkarna. Handelsgymnasiet, som vid valtillfället fortfarande var tvåårigt, är den av linjerna som i minst grad har gymnasiekaraktär, och den linjens elever är också minst säkra på om de skall gå över till gymnasium överhuvud taget. Olikheterna mellan olika linjer har också, som vi senare skall se, paralleller i betygs skillnader och socialgruppsskillnader. Allmänna linjens blivande elever har lägre realskolebetyg än latinlinjens och reallinjens. Fackgymnasierna drar till sig en större andel elever från lägre socialgrupper än vad de allmänbildande gymnasierna gör. Båda omständigheterna kan väntas komma till uttryck i elevernas säkerhet inför gymnasievalet.

Uppgifter om variationerna mellan ortstyper och mellan skolnivåer (*Rh* resp. *Rn*) återfinns i bilaga 4. Valet av gymnasium är oftare »självklart» i ortstyp 1 (storstäder och universitetsstäder) och valet att inte börja oftare »självklart» i ortstyp 4 (nya gymnasiestäder) än i övriga ortstyper. Detta kan ha både med den sociala sammansättningen och med förekomsten av resurser för vidareutbildning att göra. Likaså är valet att börja oftare »självklart» för dem som tänker övergå till gymnasium från näst högsta realskoleklassen och valet att inte börja tenderar att vara mera »självklart» i högsta realskoleklassen, men så har också i många klasser de mest gymnasieinriktade eleverna gått över redan ett år tidigare.

Frekvenserna för gymnasieformer och linjer

De elever som avsåg att övergå till gymnasium direkt från den klass där de gick vid undersökningstillfället, gruppen *RI*, fick ange vilken gymnasieväg de i första resp. andra hand sökt till eller tänkt söka till. I tabell 11 redovisas antalet resp. procenten elever inom varje ortstyp som i första hand angett en viss linje eller gymnasieform. I samma tabell anges också fördelningen hos pojkar och flickor. För enkelhetens skull kallas även de båda fackgymnasierna *T* och *H* för linjer.

Tabell 11. Det planerade linjevalet (R 17) i R-materialet. Fördelning på ortstyp resp. kön.

Linje	a) Absoluta tal							
	Ortstyp					Kön		Samtliga
	1	2	3	4	5	p	fl	
A	227	90	127	87	77	267	341	608
L	120	98	85	187	54	137	407	544
R	366	331	277	467	216	1 102	555	1 657
T	48	73	72	85	55	316	17	333
H	20	25	28	59	19	51	100	151
Summa	781	617	589	885	421	1 873	1 420	3 293

Linje	b) I procent							
	1	2	3	4	5	p	fl	Samtliga
A	29	15	22	10	19	14	24	18
L	15	16	14	21	13	7	29	17
R	47	54	47	53	51	59	39	50
T	6	12	12	10	13	17	1	10
H	3	4	5	7	5	3	7	5
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Variationen mellan olika linjers procentandelar i olika ortstyper är åtminstone delvis ett uttryck för den relativa förekomsten av linjerna inom ortstyperna. Ortstyp 4 sammansattes av gymnasier utan allmän linje, men just det läsår som kom efter undersökningen inrättades allmän linje på ett par orter, och det torde vara skälet till att denna linje valts även i ortstyp 4, där den annars ej borde ha varit företrädd.

Fackgymnasier finns endast inom ortstyperna 1 och 2, men procentalen för sådana val är minst lika stora i övriga ortstyper, där fackgymnasium ej finns på samma ort som det allmänna gymnasiet. Detta kan inte utan vidare tas som ett uttryck för att lokaliseringen av fackgymnasier skulle sakna betydelse för rekryteringen. Många faktorer spelar här in som belyses i senare avsnitt.

Eftersom totalcolumnens linjefördelning ej kan betraktas som riksgiltig, är en jämförelse med rikssiffror för det faktiska valet föga meningsfull. Däremot kan vi ortstypsvi jämföra med fördelningen i G-materialet, som är uttaget på motsvarande sätt, och se om vissa linjer tillvunnit sig mera intresse bland linjeväljare än bland gymnasiets elever. Jämförelsen kan dock endast omfatta allmänna gymnasiet. Vi har därför räknat ut nya procenttal för R-materialet med fackgymnasierna uteslutna och bildat differensen mellan dessa tal och motsvarande i G-materialet (jfr tabell 7). Plusvärden anger att frekvensen i R-materialet är större.

	Procenten på olika linjer i R-materialet minus motsvarande procent i G-materialet inom ortstyp				
	1	2	3	4	5
	Linje A.....	+ 6	- 5	+ 10	+ 12
L.....	- 8	- 4	- 6	- 14	- 9
R.....	+ 2	+ 9	- 4	+ 2	0

Tendensen till minskning av latinlinjens relativa andel är genomgående i alla ortstyper. Vanligtvis går förskjutningen i riktning mot allmänna linjen, även om differensen i ortstyp 4 har sina speciella orsaker. Det är ej möjligt att avgöra om skillnaden också skulle framträda vid en jämförelse av de faktiska valen de två år, när övergång till gymnasium skett i G-materialet resp. R-materialet, eller om det är en skillnad som försvinner i samband med elevintagningen.

Andrahandsvalen

Eleverna fick också ange den linje de i andra hand sökt eller tänkt söka till. Dessa andrahandsval har i tabell 12 satts i relation till förstahandsvalen.

Tabell 12. Andrahandsval av linje i R-materialet (R 17)

I procent av dem som valt en viss linje i första hand

I första hand vald linje	I andra hand vald linje					Ingen angiven	S:a	Antal elever
	A	L	R	T	H			
A p.....	—	15	50	4	5	26	100	267
fl.....	—	30	29	—	7	33	100	341
L p.....	20	—	20	—	2	58	100	137
fl.....	25	—	13	—	2	60	100	407
R p.....	35	9	—	8	1	47	100	1 102
fl.....	33	23	—	1	2	41	100	555
T p + fl.....	5	0	37	—	5	53	100	333
H p + fl.....	19	11	11	3	—	56	100	151

En relativt stor del av eleverna har underlåtit att nämna någon alternativ linje, vilket väl får tolkas så att de antingen är ganska säkra att komma in på den linje de i första hand valt eller också att de saknar intresse för övriga linjer. Den andel som ej gett alternativ är störst bland latinarna och minst bland allmänna linjens elever.

Fackgymnasierna framstår ej som särskilt lockande alternativ för dem som tänker sig till allmänt gymnasium. Dessa elever har i stället markerat någon av de övriga linjerna. Om man tänker sig linjerna L, A och R i nämnd ordning som olika steg på en skala från humanistiskt till naturvetenskapligt, så har flickorna oftare än pojkarna gjort sitt andrahandsval

i den mera humanistiska riktningen, pojkarna i den naturvetenskapliga. Reallinjen som andrahandsval för allmänna linjens pojkar har markerats av hela 50 procent av eleverna. För en pojke som tänkt sig reallinjen utgör latinlinjen mycket sällan ett tänkbart alternativ (9 %). Denna andel är dock lika stor som tekniska gymnasiets andel (8 %).

Den del av fackgymnasieeleverna som lämnat uppgift om andrahandsval — knappt hälften av gruppen — har vanligtvis valt en linje på det allmänna gymnasiet som alternativ. T-gruppen har anhopat sig på reallinjen. H-gruppen har spritt sig över alla tre linjerna med en viss övervikt för allmänna linjen.

Säkerhet i linjevalet

Den lokala tillgången på olika linjer berördes i en följdfråga: »Är det någon av ovannämnda vägar du egentligen skulle ha valt men som nu inte finns på så nära håll, att du anser dig ha möjlighet att välja den?» Det stora flertalet har besvarat denna fråga med nej. Men inom ortstyp 4, där bara L och R finns på de flesta gymnasieorter, har 9 procent av de pojkar som nu tänker sig till reallinjen svarat tekniskt gymnasium, och bland flickorna har 11 procent på latinlinjen och 9 procent på reallinjen svarat allmän linje. I övriga grupper förekommer endast ja-svar på den nu berörda frågan.

Man måste räkna med att inte alla som söker till en viss linje får plats där utan hänvisas till annan linje. Vi har frågat eleverna hur stor nackdel en sådan hänvisning till en annan linje skulle vara för dem. Den totala svarsfördelningen för denna fråga visas i tabell 13.

Tabell 13. Realskolelevernas svar på frågan: »Om den linje du hamnar på inte är den du i första hand söker till, hur stor nackdel är det för dig att komma på den linjen i stället?» (R 21)

Total svarsfördelning i procent för R I	
1 Mycket stor nackdel.....	11
2 Ganska stor nackdel.....	25
3 Ganska liten nackdel.....	31
4 Mycket liten nackdel.....	14
0 Ej svar.....	19
	Summa procent 100
	Antal elever 3 293

36 procent har använt graderna mycket stor och ganska stor nackdel, men detta procenttal varierar mellan olika undergrupper som framgår av följande tablå.

Svaret »mycket stor» eller »ganska stor nackdel» i procent av samtliga elever i resp. grupper

	Linje				
	A	L	R	T	H
Pojkar.....	27	39	42	37	39
Flickor.....	27	36	32	(36)	34

Olägenheten är tydligen minst på allmänna linjen, som ämnesmässigt intar en mellanställning mellan de övriga och vars elever som vi såg i tabell 12 oftare än andra hade angett ett alternativ till förstahandsvalet.

Vi skall till sist i detta avsnitt se på elevernas bedömning av lättheten att välja linje. Graderingen motsvarar här den som gjordes för valet att gå i gymnasium och redovisades i tabell 10. Lättheten att välja linje belyses i tabell 14.

Tabell 14. Realskolelevernas bedömning av lättheten att välja linje vid inträdet på gymnasium (R 19)

Total svarsfördelning i procent för R I

1 Det var självklart att jag skulle gå den vägen	56
2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort har jag en känsla av att ha valt rätt.....	33
3 Det var mycket svårt att bestämma sig och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och försöker få en annan linje.....	10
0 Ej svar.....	0
Summa procent	100
Antal elever	3 293

Den totala svarsfördelningen visar i jämförelse med tabell 10 a och b en viss förskjutning i positiv riktning. Såsom »självklart» har hela 56 procent bedömt linjevalet mot 50 procent valet att börja och 46 procent valet att inte börja i gymnasium. Mellangraden är ungefär lika frekvent i alla tre fallen. Den markering som innebär risk för ändrat val är minst vanlig för linjevalet (10 %) och mest vanlig bland dem som ej tänkt sig att börja i gymnasium (20 %). Linjevalet skulle alltså enligt detta sätt att se vara lättare än valet mellan att fortsätta och ej fortsätta. Det senare är ju också onekligen en mycket mera avgörande valsituation.

Olika undergrupper enligt linje och kön skiljer sig åt på ett markant sätt, som framgår av följande tablå.

Svaret »självklart» i procent av samtliga elever i resp. undergrupper

	Linje				
	A	L	R	T	H
Pojkar.....	39	46	67	64	33
Flickor.....	43	64	49	(35)	46

Man skulle med någon förenkling kunna säga att linjevalet varit lättast för dem som väljer det som är mest typiskt för det egna könet: pojkar som väljer reallinjen eller tekniskt gymnasium och flickor som väljer latinlinjen. I de grupperna har nära två tredjedelar av eleverna betecknat valet som självklart. För det motsatta könet är valet av de linjerna svårare. Likaså har valet varit svårare för dem som nu stannat för allmänna linjen — och detta kan vara förenligt med att de oftare angett andrahandsval och funnit en alternativ placering vara en mindre nackdel för dem än övriga gjort.

Fackgymnasiernas elever hade relativt svårt att bestämma sig för att överhuvud taget gå i gymnasium, men väl där är linjevalet (dvs. valet av T eller H) mindre svårt åtminstone för dem som tillhör det på resp. linje dominerande könet.

	»Självklart» i procent av	
	T pojkar	H flickor
Val att gå i gymnasium.....	41	18
Val av linje.....	64	46

Framåtblick på grenvalet

Som ett uttryck för graden av säkerhet i samband med linjevalet kan man kanske också betrakta svaren på en fråga om det kommande grenvalet.

I tabellerna 15 och 16 har vi redovisat grenvalsplanerna, som naturligtvis generellt får betraktas som mycket preliminära, i förhållande till den i första hand angivna linjen.

Tabell 15. Realskolelevernars planer för det kommande grenvalet (R 22)

I procent av dem som valt en viss linje i första hand

Svarskategori	A		L		R		T	H
	p	fl	p	fl	p	fl	p+fl	p+fl
a Angett gren på vald linje....	60	69	54	60	71	69	71	83
b Angett gren på annan linje....	4	2	4	1	1	1	9	5
c »Vet inte så mycket om grenarna att jag skulle kunna välja nu»..	15	12	22	23	10	13	3	2
d »Vet inte så mycket om mina yrkesplaner att jag skulle kunna välja nu».....	5	7	5	8	6	8	1	1
0 Ej svar.....	17	10	15	9	11	9	16	9
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	267	341	137	407	1102	555	333	151

Inom flertalet undergrupper har 60—70 procent av eleverna angett en gren som tillhör den i första hand valda linjen. Ett mindre antal inom

varje undergrupp har prickat för en gren som hör till en annan linje än den valda, vilket redan det tyder på osäkerhet i valet, eftersom grenarnas linjetillhörighet stod angiven i svarsförslagen. Vad eleverna på T och H beträffar, som skulle svara på särskilda alternativ utan grenuppdelning, kan det dock på grund av dessa alternativs placering långt ner i listan anses rimligt att några angett gren på den linje de tänkt välja i andra hand.

Av de båda »vet inte»-svaren är det som anger obekantskap med grenarna avsevärt vanligare än det som innebär att yrkesplanerna är för obestämmda. Någonstans i dessa grupper hör kanske också de egentligen hemma som underlåtit att svara och som i denna fråga är förhållandevis många.

Mest klara över det kommande grenvalet är reallinjens elever och allmänna linjens flickor. Minst ofta vet pojkar på latinlinjen vad de skall välja, och skillnaden mellan latinlinje och övriga linjer framträder starkast i det svar som innebär bristande kännedom om grenarna. Anledningen kan vara att grenbeteckningarna är mindre informativa här än på övriga linjer: skillnaden mellan halv- och helklassisk gren framgår knappast av namnen.

En detaljgranskning visar att elever på realexamensnivån (*Rh*) oftare har angett gren än elever på den lägre nivån (*Rn*). De står också närmare grenvalet, eftersom de i stor utsträckning kommer att gå treårig linje, där man väljer gren redan under första vårterminen.

Tabell 16. Grenvalet hos den del av material *R I* som angett gren tillhörande den valda linjen (*R 22*)

I procent av antalet elever i svarskategori a enligt tabell 15

Gren	A		L		R	
	p	fl	p	fl	p	fl
Social (inkl. A-komb.).....	75	50	—	—	5	10
Språklig (inkl. A-komb.).....	25	50	20	28	1	5
Halvklassisk.....	—	—	65	59	—	—
Helklassisk.....	—	—	15	13	—	—
Biologisk.....	—	—	—	—	34	63
Matematisk.....	—	—	—	—	60	22
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal elever	159	236	74	243	786	383

Det tänkta grenvalet i den del av material *R I* som lämnat uppgift om gren på den valda linjen visas i tabell 16. Detta val kan jämföras med grenvalet i material *G*, som insamlats omedelbart före övergången till den grenade delen av gymnasiet. Uppgifter om detta val redovisas i tabell 57, och vi skall här göra en tablå över differenser mellan de i tabell 16 angivna procenttalen och dem som gäller hela grenvalsmaterialet sammanslaget på motsvarande sätt som *R*-materialet.

Procenten på olika grenar i *R*-materialet minus motsvarande procent i *G*-materialet för pojkar och flickor på olika linjer

	A		L		R	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor	pojkar	flickor
Social	— 4	— 10	— 1		— 5	— 14
Språklig	+ 5	+ 10	+ 10	+ 9	+ 1	± 0
Halvklassisk			— 5	— 9		
Helklassisk			— 5	± 0		
Biologisk	— 1				— 2	+ 8
Matematisk					+ 6	+ 6

Överensstämmelsen mellan de båda serierna av procenttal är ganska god, och det tyder på att *R*-materialet baserat sina markeringar på en någorlunda rimlig bedömning av det kommande grenvalet. De skillnader som finns kan bero på en tidsmässig förskjutning i valfrekvenserna. De kan också bero på att den del av eleverna i *R* som ej ännu bestämt sig kommer att välja annorlunda än eleverna i tabell 16. Det kan t. ex. vara de mest yrkesbestämda som redan angett gren, och de kan tänkas ange »linjespecifika» grenar snarare än A-kombinationer, vilket stämmer med differenserna på reallinjen. Men troligt är att de också är ett uttryck för att grenarna har annan dragningskraft på elever på realskolestadiet än på elever som just skall välja gren. Sålunda har sociala grenen genomgående fått färre röster i *R*- än i *G*-materialet. Det kan bero på att man ej vet mycket om grenens innehåll utan reagerar på namnet, vilket på detta skolstadium inte är särskilt värdeladdat (jfr sociala intressen). Språkliga grenen har i gengäld fått fler väljare i *R* än i *G*. Grenens inriktning är uppenbar men man känner kanske ej ännu till dess relativt begränsade möjligheter ur vidareutbildningssynpunkt. På reallinjen är A-kombinationerna mindre vanliga i *R*-materialet än bland grenväljarna. Det kan sammanhånga med att allmänna linjen oftare angetts som första val i *R*-materialet (se ovan) och alltså avlett elever med sådan inriktning från övriga linjer. Men det kan också betyda att de för reallinjen specifika ämnena lockar mera på avstånd än vid närmare bekantskap med deras svårighetsgrad.

Fackskolor som alternativ till gymnasium

Ännu en valsituation kan indirekt belysa säkerheten i gymnasie- och linjeval. När denna undersökning planerades var det bekant att skolberedningen skulle föreslå tvååriga påbyggnadslinjer på nionde skolåret — senare kallade fackskolor — som skulle komma att inta en mellanställning mellan gymnasium och yrkesskolor. Vi ställde nu *R*- och *G*-eleverna inför en hypotetisk valsituation och lät dem ange om de skulle velat gå på någon av dessa linjer. Frågan löd i fullständig form på följande sätt.

»Om några år kommer det sannolikt att vid sidan av gymnasiet och yrkesskolorna finnas tvååriga utbildningslinjer efter det nionde skolåret, alltså efter det som nu närmast motsvarar realexamensnivån. Bland de linjer som diskuteras märks följande:

H som är en linje med allmänbildande ämnen men som ej leder till studentexamen;

T som är en linje för teknisk utbildning men av lägre grad än den som ges vid ett tekniskt gymnasium;

M som är en linje för handelsutbildning men av lägre grad än den som ges vid ett handelsgymnasium;

S som är en linje för socialt-ekonomisk utbildning, dvs. för sådant som har med sociala, vårdande, husliga och alla slags »serviceyrken» att göra.

Om dessa linjer hade funnits redan nu, tror du att du skulle ha valt någon av dem i stället för det du nu tänker välja?»

Det har vid preliminär presentation av resultaten anmärkts att vår beskrivning av humanistiska linjen innehållit alltför litet av positiv information och att den därför knappast kan ha verkat lockande. Detta bör observeras vid tolkningen av resultaten. Kanske bör därför svarsfrekvenserna för H och S läggas samman till en gemensam sektor och ej jämföras inbördes.

Det bör naturligtvis också vid bedömningen av resultaten observeras att fackskolorna torde ha varit en fullständig nyhet för flertalet elever som svarat på frågorna och att deras reaktion därför knappast kan vara särskilt genomtänkt. Framför allt har de ej varit i tillfälle att diskutera dessa alternativ med föräldrar och andra som påverkar dem i deras valsituation. Ej heller kan de falla tillbaka på exempel av sådana som gått denna utbildningsväg. Svaren säger därför antagligen mer om elevernas egen säkerhet i gymnasievalet än om fackskolornas dragningskraft när de väl kommer igång.

Med dessa förhandsreservationer skall vi övergå till tabell 17.

Tabell 17. Intresset för tvååriga fackskolor i realskolematerialet som alternativ till nu träffat val (R 33)

I procent av eleverna i resp. undergrupper

	A		L		R		T	H	Ej gymnasium	
	p	fl	p	fl	p	fl	p+fl	p+fl	p	fl
Humanistisk linje	9	8	6	7	4	4	1	2	10	13
Teknisk linje	9	1	3	0	12	2	33	1	39	2
Merkantil linje	5	6	6	4	1	2	0	30	11	17
Socialekonomisk linje	5	11	7	7	1	6	0	1	6	31
Ingendera	69	71	76	81	80	83	63	62	31	34
Ej svar	2	2	3	1	2	3	2	3	3	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	267	341	137	407	1 102	555	333	151	601	1 032

Intresset för fackskolorna är naturligt nog störst bland dem som ej skall fortsätta i gymnasium. I de grupperna har ungefär två tredjedelar av eleverna svarat ja på frågan, varvid pojknarnas val anhopar sig på teknisk linje och flickornas på socialekonomisk. Merkantil och humanistisk kommer därefter hos båda könen.

Fackskolorna uppfattas också relativt ofta som ett alternativ till gymnasium bland dem som skall gå till fackgymnasium, och linjevalet överensstämmer med det de gjort på gymnasienivå. Ungefär en tredjedel av dessa elever skulle enligt detta kunna överväga att följa en teoretiskt något mindre krävande utbildningsväg. Vi bör i detta sammanhang erinra oss att fackgymnasieeleverna även i övrigt visat sig mindre säkra på valet av gymnasium än det allmänna gymnasiets elever.

På det allmänna gymnasiet är det den allmänna linjen som oftast säger ja till fackskolorna, och även det stämmer med vad vi tidigare vet om denna elevgrupps relativa osäkerhet i valet. Frekvenserna för enskilda linjer på fackskolorna är ganska låga både på A, L och R. Endast flickor A och pojkar R har i över 10 procent angett en viss facklinje, närmare bestämt den socialekonomiska resp. den tekniska.

Som framgår av bilaga 4 är »valfrekvensen» för fackskola något högre i högsta än i näst högsta realskoleklassen, såväl bland dem som avser att gå till gymnasium som bland dem som tänker sluta i och med realexamen eller flickskola. Detta överensstämmer med gruppskillnaderna när det gäller lättheten att välja.

Planerna hos elever som ej går till gymnasium

Vi skall till slut i detta kapitel, som huvudsakligen innehåller valfrekvenser, se på två grupper som ej valt gymnasielinje — först de elever som slutar i och med realexamen eller motsvarande (material *R II*) och sedan de elever som avser att gå till gymnasium om ett år (material *R III*).

Tabell 18. *Planerna närmast efter realexamen (motsv.) hos realskolelever som ej avser att gå till gymnasium (R 26)*

I procent av resp. undergrupper

	Högsta klassen		Näst högsta klassen	
	p	fl	p	fl
1 Börja praktisera för att komma in på viss utbildning.....	33	42	16	34
2 Börja yrkesutbildning.....	24	23	28	32
3 Börja arbeta.....	12	9	5	5
4 Annat.....	7	8	5	4
5 Vet inte + 0 Ej svar.....	25	17	45	26
Summa procent	100	100	100	100
Antal elever	412	617	189	415

Eleverna i material *R II* fick tala om vad de avsåg att göra närmast efter realskolans, flickskolans eller enhetsskolans slut. I tabell 18 återger vi svaren fördelade på huvudgrupper och med pojkar och flickor var för sig. Vi har också hållit isär högsta realskoleklassen resp. 9 g (material *Rh II*) från näst högsta realskoleklassen och den klass i flickskolan från vilken övergång till fyraårigt gymnasium normalt sker (material *Rn II*).

Osäkerheten om vad man skall göra efter skolans slut är naturligt nog större i den grupp som har längre tid kvar i skolan. Den är också större bland pojkarna än bland flickorna, vilket kan sammanhänga med att pojkarna haft svårare att bestämma sig för att sluta skolan. Inemot två tredjedelar av *Rh* avser att, eventuellt efter erforderlig praktik, fortsätta sin utbildning, och endast en mycket liten del går direkt ut i arbete.

Anledningar till uppskov med gymnasieövergången

Material *R III* härrör från nästa högsta realskoleklassen och motsvarande. Dessa elever har haft tillgång till någon fyraårig gymnasielinje på den ort där de vid undersökningstillfället gick i skola, men de har av någon anledning föredragit att vänta med övergången. De skäl eleverna själva uppger för detta uppskov framgår av tabell 19. Formuleringarna var på förhand givna i frågeformuläret.

Tabell 19. *Anledningar till uppskov med gymnasievalet i material R III (R 23)*

I procent av resp. undergrupper

	p	fl
1 Jag tänker söka till fackgymnasium (tekniskt, handels-).....	29	10
2 I den skola där jag går finns ingen 4-årig linje som jag kan eller vill välja ...	16	18
3 För att kunna hävda mig i konkurrensen om platserna på den linje jag vill gå måste jag vänta ett år.....	16	18
4 För att nu slippa byta skola och kamrater vill jag vänta ett år.....	3	3
5 Jag är fortfarande något osäker om jag skall gå i gymnasium och därför vill jag skjuta upp avgörandet ett år.....	30	34
6 Jag är osäker på vilken linje jag skall välja och därför vill jag vänta ett år..	18	19
7 Annat.....	8	10
Summa procent	120	112
Antal elever	454	295

Eftersom mer än ett svar fick markeras överstiger summan av procent-talen 100. Det vanligaste skälet till uppskov är osäkerhet om gymnasiestudier eller ej. En tredjedel av eleverna har markerat detta svar. Pojkarna har dock lika ofta hänvisat till att de tänker gå fackgymnasium och följaktligen måste vänta ett år. Tre andra svar har fått praktiskt taget lika många röster var hos båda könen: att man vill vänta på grund av osäkerhet om linjevalet; att man behöver öka sin konkurrenskraft för den linje man vill gå; att det ej finns någon lämplig fyraårig linje i den skola man vill gå. Sistnämnda svar torde sammanhänga med att många gymnasier har fyraårig studiegång på en eller två men ej på samtliga linjer.

Bland dem som utnyttjat möjligheten att själva formulera svar under rubriken »Annat» har flertalet sagt att de först vill ha realexamen att falla tillbaka på.

Material *R III* har i övrigt ej bearbetats, eftersom dessa elever har sina motsvarigheter i grupperna *Rh I* och *Rh II*, där även sådana elever återfinns som ett år före undersökningen i näst högsta realskoleklassen beslöt att skjuta på gymnasieövergången, trots att de hade tillgång till någon fyraårig linje på nära håll. Att medta *R III* skulle alltså snarast innebära en dubbelräkning av elever, som befinner sig i en situation som gör ett uppskov med gymnasievalet sannolikt.

Sammanfattning

I detta kapitel har vi gett vissa grundläggande uppgifter om realskolelevernas planer på övergång till gymnasium och linjeval. Vi har också belyst deras säkerhet i valet genom direkta frågor och genom deras ställningstagande till olika alternativa valmöjligheter.

Övergångsfrekvensen från realskola till gymnasium uppvisar variationer mellan olika undergrupper i materialet. Pojkar övergår i större andel än flickor, elever i realskola i större andel än elever i flickskola och elever i större orter med större utbildningsresurser och högre socialgruppssammansättning i större andel än elever i orter som är sämre ställda i dessa hänseenden.

Valet att börja i gymnasium anges som självklart av hälften av dem som tänker börja. Valet att inte börja betecknas som självklart av inemot hälften av dem som endast tänker fullfölja den skolform de befinner sig i. De blivande eleverna på allmänbildande gymnasium är mer säkra än eleverna på fackgymnasium, och på allmänna gymnasiet är val av latin- och reallinjen säkrare än val av allmänna linjen.

De andelar av eleverna som tänker sig till olika linjer följer i stort de frekvenstal som brukar gälla vid valet. I jämförelse med det likartat sammansatta grenvalsmaterialet kan dock en tillbakagång för latinlinjen spåras inom alla ortstyper. Andrahandsval av linje anges av drygt hälften av eleverna. Andrahandsvalen tenderar hos pojkarna i en matematisk-naturvetenskaplig riktning, hos flickorna i en humanistisk. Allmänna linjens elever, som oftast anger alternativa val, betraktar också placering på annan linje än den först valda som en mindre nackdel än elever på andra linjer. Linjevalet har framstått som självklart för drygt hälften av eleverna, och oftare så för elever som väljer en för sitt kön med hänsyn till valfrekvenserna typisk linje.

Det förestående grenvalet har ungefär två tredjedelar av eleverna redan varit beredda att ta preliminär ställning till. Andelen är större på reallinjen och bland allmänna linjens flickor än i övriga grupper. Fördelningen på

grenar bland dem som valt visar systematiska avvikelser från valet i grenvalsmaterialet, främst genom en viss överrepresentation av språklig och underrepresentation av social gren.

På en fråga om intresset för de kommande tvååriga fackskolorna efter nionde skolåret angav ungefär två tredjedelar av de elever som ej syftar till gymnasium någon fackskolelinje, en tredjedel av fackgymnasiernas elever närmast motsvarande fackskolelinje. Även åtskilliga elever på allmänt gymnasium, mest på allmänna linjen, kunde tänka sig en fackskolelinje i stället för gymnasium.

KAPITEL 7

Motiv vid gymnasievalet

Vi har i föregående kapitel sett i vilken utsträckning realskoleleverna väljer gymnasiestudier och hur de fördelar sig på olika linjer m. m. Vi har också studerat hur säkra de känner sig i valsituationen. Närmast skall vi undersöka elevernas självupplevda motiv för olika val.

Valmotiven har studerats med hjälp av listor över på förhand formulerade skäl, vilka eleverna fått markera i olika styrkegrader, vanligen från inget till tre kryss, där den högsta valören fått avse det mest betydelsefulla skälet. Urvalet av formuleringar har byggt på en förhandsanalys gjord av undersökningsledningen delvis på grundval av intervjuer med gymnastiser. Formuleringarna har granskats av de personer som deltog i undersökningens uppläggning. Några formuleringar har därvid tillkommit men fler än så strukits såsom liggande alltför nära sådana som fått bli kvar i listorna.

Som metod att studera faktiskt verksamma faktorer i valsituationerna får detta förfaringssätt att låta eleverna gradera färdigformulerade skäl ses med en viss tvekan. Dels kan man ej lita på att elevens redovisade motiv sammanfaller med de faktiskt verksamma faktorerna — antingen kan han uppfatta situationen på ett annat sätt än det verkligen föreliggande eller också kan han medvetet låta sig påverkas av gruppnormer som gör det mera passande att ange vissa skäl än andra. Dels kan de förelagda formuleringarna vara en ofullständig inventering av de tänkbara motiven. Som regel har vi ej heller lämnat något utrymme för kompletterande, av eleven själv formulerade svar. När vi ändå gett dessa listor över valmotiv en så framskjuten plats i undersökningen, beror det på att elevernas egen syn på valet står i centrum för vår uppmärksamhet. Denna syn som den framkommer i markeringen av olika skäl har sitt eget värde oavsett om den sammanfaller med resultaten från försök att mera objektivt klarlägga valfaktorerna eller icke — sådana försök skall för övrigt göras i de följande kapitlen. Vi har också bedömt listorna vara en mera tillförlitlig metod än öppna svar på ett frågeformulär, vilka vanligtvis blir ganska ofullständiga när man som i detta fall inte har möjlighet att fullfölja utfrågningen.

Elevernas skäl att börja i gymnasium

I en lista fick eleverna i material *R I* markera vad som varit av betydelse för deras eget val att börja i gymnasium (uppgift 16 i *R-formuläret*). De instruerades att sätta ett kryss för de skäl som haft betydelse, ett ytterligare kryss för de viktigaste och slutligen ett tredje kryss för det allra viktigaste. Vi får på detta sätt en fyrgradig skala, från noll till tre kryss, varvid dock nollan kan innebära både att man anser skälet oviktigt och att man underlåtit att ta ställning till det.

I tabell 20 har svarsfördelningen för de femton olika skälen redovisats för den del av material *R I* som planerat att gå till allmänbildande gymnasium. Fackgymnasiernas blivande elever har här utelämnats därför att de ej har några motsvarigheter i grenvals- och abiturientmaterialen, med vilka vi avser att göra jämförelser. I stället behandlas skälen för val av fackgymnasium i ett särskilt avsnitt mot slutet av detta kapitel.

Tabell 20. Realskolelevernars skäl att börja i gymnasium (R 16)

Total svarsfördelning i procent för elever som ämnar gå till linjerna A, L och R. N = 2 809

Nr	Skäl	Antal kryss				S:a
		0	1	2	3	
1	Jag behöver gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt	32	11	14	43	100
6	Man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning	36	19	25	20	100
13	På gymnasiet blir man allmänbildad och får lära sig saker som man alltid har nytta av längre fram i livet	57	21	16	6	100
10	Jag trivs så bra med skolarbetet att jag helst vill fortsätta	61	18	14	7	100
15	Jag vet inte vilket yrke jag skall välja, så det är bäst att gå kvar i skolan	64	17	10	9	100
3	Mina betyg är såpass bra att jag kan komma in i gymnasium	58	23	14	4	100
4	Mina föräldrar har råd att låta mig fortsätta i skolan	56	30	11	3	100
7	Mina föräldrar vill att jag skall studera, och jag rättar mig efter deras önskingar i det fallet	63	22	12	4	100
2	Det finns gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det lätt att fortsätta	66	26	7	1	100
12	Det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen	76	15	6	3	100
14	Jag tycker bättre om teoretiska studier än om praktiskt arbete	78	12	7	3	100
5	Mina bästa vänner skall i regel fortsätta i gymnasium	83	14	3	1	100
9	Lärare har rått mig att fortsätta	86	9	3	1	100
11	En mycket stor del av klassen tänker fortsätta till gymnasiet	90	9	1	0	100
8	Mina kamrater har rått mig att fortsätta	90	8	1	0	100

De olika skälen har i tabell 20 rangordnats efter sammanlagda antalet kryss de erhållit. Sålunda har skäl nummer 1, som också råkat erhålla de flesta kryssen, sammanlagt fått 4 702 kryss från de 2 809 eleverna i *R I* med planer på allmänbildande gymnasium. Sist i tabellen kommer nr 8 med sammanlagt 316 kryss. Rangordningen enligt totala antalet kryss överensstämmer ganska väl med en rangordning enligt procenten elever som satt kryss, oavsett markeringens valör. Detta kan lättast ses i nollkolumnen som i stort sett går i omvänd riktning mot rangordningen enligt sammanlagda antalet kryss.

De skäl som eleverna haft att välja på tillhör några olika motivkretsar. Högst på listan kommer ett klart uttalat yrkesmotiv (nr 1): gymnasieutbildningen krävs för det yrke man helst vill välja. Hela 68 % av materialet har markerat detta och majoriteten bland dem med tre kryss. Men också ett så att säga negativt yrkesmotiv förekommer relativt högt i rangordningen, nr 15, som innebär att man fortsätter i skolan, eftersom man inte vet vilket yrke man skall välja. 36 % har svarat så, och vi skall senare finna att dessa till stor del utgöres av dem som ej markerat det positiva yrkesmotivet.

Skälen nr 6 och 13, som kommer på andra och tredje plats i rangordningen, avspeglar en allmän värdering av utbildning. Den mera klichébetonade formuleringen i nr 6 — man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning — är vid sidan av nr 1 det enda skäl som tilldragit sig ett större antal tre-kryss. Dessa skäl ligger nära yrkesmotiven såtillvida som de betonas nyttosynpunkter. Å andra sidan tycks de också vittna om obestämdhet i inriktningen, något som den senare analysen får pröva.

God anpassning till skolarbetet utgör en tredje motivgrupp, till vilken vi kan föra nr 10 (trivsel med skolarbetet) och nr 3 (tillräckliga betyg), som båda kommer i den övre hälften av listan, samt nr 14 (föredrar teoretiska studier framför praktiskt arbete).

Sociala faktorer tangeras i nr 4 (föräldrarna har råd) och nr 12 med dess klichébetonade formulering — det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen. Besläktad med dessa är kanske nr 7 (föräldrarna vill). I denna grupp kan man också innefatta nr 2 (gymnasium i eller nära hemorten). De nu nämnda skälen kommer kring och under mitten av rangordningen.

På de fyra sista platserna, nämnda av mellan 10 och 17 % av eleverna, kommer skäl som tyder på påverkan genom lärares eller kamraters råd eller genom kamraters exempel.

Såsom empirisk kontroll på den uppdelning i motivkretsar vi nu gjort har vi interkorrelerat markeringarna för några av skälen, nämligen de yrkesbetonade nr 1 och 15, de skolbetonade nr 10, 3 och 14. Vi har också korrelerat nr 6 och 13 inbördes och med några av de övriga skälen. Korrelationerna bygger på fyrfältstabeller, där gränsen dragits mellan ingen

markering och kryssmarkering oavsett valör. Överföringen till koeficienter har gjorts med hjälp av tabeller (Chesire, Saffir & Thurstone, 1933). Materialet utgöres av ett tionsdelssurval enligt födelsedatum av hela material R I (n = 337).

	15	6	13	10	3	14
1 Gymnasium behövs för avsett yrke	— .60	.18	.00	.05	.08	.06
15 Vet ej yrke, därför kvar i skolan . .		.10	.20	.01	.14	.34
6 Högre utbildning nödvändig23	— .12	.	.
13 Nyttan av allmänbildning24	.	.
10 Trivs med skolarbetet35	.40
3 Betyg tillräckliga29
14 Teoretiska studier hellre än praktiskt arbete						

Nr 1 och 15 är som väntat negativt korrelerade. De tre skolvariablerna nr 10, 3 och 14 är positivt korrelerade. Yrkes- och skolvariabler är praktiskt taget okorrelerade med undantag för kombinationen nr 15—14. Denna visar att elever som önskar uppskov med yrkesvalet och därför går till gymnasiet också tenderar att föredra teoretiska studier framför praktiskt arbete. Av de båda variablerna i mellanställning synes nr 6 ligga närmare yrkesmotiven och nr 13 närmare skolmotiven.

Tabell 21. Differenser mellan undergrupper i fråga om realskolelevernas skäl att börja i gymnasium (R 16)

Procenttal avser andelen elever som satt kryss (oavsett valör)

Nr	Skäl	Kön		Linje		
		p	fl	A	L	R
1	Jag behöver gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt	74	60	60	69	69
6	Man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning	67	59	65	58	65
13	På gymnasiet blir man allmänbildad och får lära sig saker som man alltid har nytta av längre fram i livet	40	47	48	45	40
10	Jag trivs så bra med skolarbetet att jag helst vill fortsätta	33	45	.	.	.
15	Jag vet inte vilket yrke jag skall välja, så det är bäst att gå kvar i skolan	42	30	35
3	Mina betyg är såpass bra att jag kan komma in i gymnasium	35	32	46
7	Mina föräldrar vill att jag skall studera, och jag rättar mig efter deras önskningsar i det fallet	41	35	.	.	.
2	Det finns gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det lätt att fortsätta
12	Det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen	29	22	.	.	.
14	Jag tycker bättre om teoretiska studier än om praktiskt arbete	18	24	22
5	Mina bästa vänner skall i regel fortsätta i gymnasium	22	13	.	.	.

Den tabell vi nu beskrivit sammanfattar totaltendenserna i ett relativt heterogent material. Vi skall nu se vilka variationer som döljer sig bakom totalsiffrorna. I tabell 21 har vi redovisat skillnader mellan kön och mellan linjer och endast medtagit de variabler och procenttal där en konsekvent och tydlig skillnad förekommer. För principerna för beräkningar och gränsdragning redogöres i bilaga 3, och i bilaga 4 redovisas tabeller över variationerna mellan ortstyper och skolnivåer, vilka i den mån de är tydliga och genomgående kommenteras i den följande texten.

Som mått på den betydelse olika undergrupper tillmätt olika skäl har vi tagit procenten som markerat skälen, oavsett vilken kryss-valör de använt. Det motsvarar i tabell 20 summan av procenttalen i kolumnerna för ett, två och tre kryss. Som vi sett följer detta mått rätt nära den mera nyanserade vägning vi använt vid uppställningen av tabell 20. Den inbördes ordningen mellan variablerna behålles dock från tabell 20 till tabell 21.

Könsskillnader

De största skillnaderna återfinns i yrkesmotivet nr 1, som pojkar angett klart oftare, och i skolmotivet nr 10, som oftast markerats av flickorna. De båda skäl som speglar en allmän värdering av högre utbildning, nr 6 och 13, går här åt var sitt håll. Pojkarna betonar att man inte klarar sig utan högre utbildning och flickorna att man i gymnasiet blir allmänbildad och lär sig sådant som man alltid har nytta av längre fram. Vi tyckte oss förut ur dessa svar kunna utläsa en obestämdhet i vad man egentligen skulle ha utbildningen till. Denna obestämdhet har nu fått en maskulin och en feminin variant: »man måste» och »den kommer nog alltid till nytta».

Pojkarnas övervikt för skälen nr 7 och 12 — föräldrarna vill och det har alltid varit meningen — vittnar om en starkare press på dem från hemmets sida att genomgå högre utbildning, något som också avspeglas i skillnaderna i övergångsfrekvens som redovisats i början av detta kapitel. Deras högre frekvens för nr 5 får väl snarast betraktas som ett konstaterande av samma förhållande — att pojkars bästa vänner oftare fortsätter i gymnasium, och den behöver ej utan vidare tyda på att pojkar mera än flickor påverkas av de bästa vännernas val.

Linjeskillnader

Det tänkta linjevalet avspeglas också i form av differenser i skälen att börja gymnasium. Oftast är det en av linjerna som avviker från de övriga, och endast i nr 3 är hela rangordningen säkerställd.

Den allmänna linjens blivande elever har en mindre klar yrkesavsikt med sitt val (nr 1) och de väljer oftare än övriga att stanna kvar i skolan för att kunna skjuta på yrkesvalet (nr 15). Deras intresse för teoretiska

studier till skillnad från praktiskt arbete (nr 14) är mindre ofta än för övriga ett skäl för dem att gå till gymnasiet.

Latinlinjens elever anför mindre ofta än övriga linjers elever skäl nr 6 — att man ej klarar sig utan högre utbildning. De är också den grupp som minst ofta anger gymnasiet som en möjlighet till uppskov med yrkesvalet (nr 15).

Allmänbildningsargumentet (nr 13) används minst av reallinjens blivande elever. De hänvisar i stället oftare än övriga till att deras betyg räcker för inträde på gymnasiet (nr 3).

Skolnivåskillnader

Skillnaderna i motiv mellan elever på *Rh* och *Rn* torde ej i första hand böra betraktas som uttryck för åldersskillnader, utan de torde mera avspegla faktorer som har med valet av övergångstillfälle att göra. Det är betecknande att den största skillnaden visar sig i skäl nr 12: det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen (*Rh* 21 procent, *Rn* 31 procent). En sådan inställning leder till övergång vid första möjliga tillfälle. De som däremot haft svårt att bestämma sig både i utbildnings- och yrkesvalet väntar i det längsta med avgörandet, och det avspeglas i nr 15, som har högre frekvens på realexamensnivån. Kanske ligger en social skillnad i värderingen av utbildning bakom den högre frekvensen för nr 6 på den lägre skolnivån, ty de elever som först går över till gymnasium har som vi senare skall finna i genomsnitt en högre social status och deras föräldrar har oftare högre utbildning än de elevers som går över efter realexamen.

Ortstypskillnader

Den tydligaste rangordningen mellan ortstyperna förekommer i skäl nr 2: det finns gymnasium i eller nära hemorten, och där är det överraskande nog så att detta skäl markerats mera ju längre ner i tätortshierarkin man befinner sig. Det är minst vanligt att man anför detta skäl för att börja i gymnasium, när man går i skola i storstäder och universitetsstäder (27 procent), och det är mest vanligt i de rätt isolerat belägna Norrlands-städerna (42 procent). Där närheten är en självklarhet upplevs den inte som en betydelsefull faktor. Där den är en sällsynthet märks den och värderas.

I övrigt är ortstypskillnaderna här som i följande bedömningar de svåraste att tolka. De socialt betonade skälen, nr 4 (föräldrarna har råd) och nr 12 (alltid meningen), anføres minst i ortstyperna 4 och 5, vilket kan sammanhånga med att de har den lägsta socialgruppssammansättningen.

Ortstyp 1 har lägre procenttal än övriga i två skäl som har med skol Anpassningen att göra, nr 3 (tillräckliga betyg) och nr 14 (intresse för teoretiska studier). Eleverna där har också mindre ofta angett uppskov med yrkesvalet (nr 15) som skäl för gymnasium.

Tillräckliga betyg anförs i gengäld oftare än genomsnittligt i ortstyp 3 (gamla gymnasiestäder). Lärarnas roll tycks ha varit störst i ortstyp 2.

Elevernas skäl att ej börja i gymnasium

De självupplevda motiven för gymnasiestudier avspeglas också i skäl att ej börja i gymnasium anförda av eleverna i material *R II* (uppgift 25 i *R-formuläret*). De har fått markera sina motiv i en lista där fjorton av sjutton anförda skäl utgör omvändningar av dem eleverna i material *R I* fick ta ställning till. Svarsprinciperna har varit desamma — kryssmarkering med tre grader och möjlighet att lämna skälet omarkerat. Redovisningen kommer också att följa samma principer som tillämpats i föregående avsnitt. Först ges en översikt över totala svarsfördelningen med skälen anförda i rangordning enligt sammanlagda antalet kryss. Sedan studeras differenser mellan undergrupper.

Tabell 22. Realskolelevernas skäl att ej börja i gymnasium (*R 25*)

Total svarsfördelning i procent. N = 1 633

Nr	Skäl	Antal kryss				S:a
		0	1	2	3	
3	Mina betyg är inte så bra att jag kan komma in i gymnasium.....	34	27	19	19	100
1	Jag behöver inte gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.....	40	21	15	24	100
14	Jag tycker bättre om praktiskt arbete än om teoretiska studier.....	56	20	14	10	100
15	Jag vill helst börja arbeta och tjäna pengar nu..	56	24	12	8	100
10	Jag trivs så dåligt med skolarbetet, att jag helst vill sluta.....	73	15	8	4	100
12	Det har aldrig varit meningen att jag skulle gå mer än i realskola (flickskola, enhetsskola).....	72	19	6	2	100
4	Mina föräldrar har inte råd att låta mig gå i skolan längre.....	86	8	4	3	100
6	Man klarar sig bra i samhället även utan högre utbildning.....	86	10	3	1	100
16	För flickor lönar det sig inte att ta studentexamen (endast flickornas svar, N = 1 032).....	89	8	2	1	100
17	Just nu är det gott om bra platser även för dem som inte har någon högre examen.....	90	7	2	1	100
13	På gymnasiet blir man visserligen allmänbildad, men man lär sig inget som man med säkerhet har nytta av längre fram i livet.....	91	7	2	0	100
5	Mina bästa vänner skall i regel inte fortsätta i gymnasium.....	90	9	1	0	100
2	Det finns inget gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det besvärligt att fortsätta....	93	6	1	1	100
7	Mina föräldrar vill att jag skall studera, men nu har jag rättat mig efter deras önsknings länge nog och vill sluta.....	93	6	1	0	100
11	De flesta i klassen tänker inte fortsätta till gymnasiet.....	93	6	1	0	100
9	Lärare har avrått mig att fortsätta.....	97	2	0	0	100
8	Mina kamrater har avrått mig från att fortsätta	98	2	0	0	100

I tabell 22 har den procentuella svarsfördelningen för de sjutton olika skälen redovisats för den bearbetade hälften av materialet *R II*, sammanlagt 1 633 elever. I skäl nr 16 har dock endast de 1 032 flickornas svar medtagits. Även enstaka pojkar har markerat detta skäl, men det kan ju ej avse dem själva utan får fattas som en allmän opinionsyttring.

Det skäl som kommer högst på listan är, om elevernas bedömning av sin situation är korrekt, också ett absolut hinder för övergång. Det är skäl nr 3 (otillräckliga betyg). Det intar både i fråga om rangnummer och frekvens en mera framsjuten placering än sin positiva motsvarighet i tabell 20. För att fortsätta med skolmotiven så framträder samma tendens i fråga om inställningen till teoretiska studier i förhållande till praktiskt arbete (nr 14). Denna faktor — här föredras det praktiska arbetet — tycks väga tyngre bland dem som ej väljer gymnasium. Även bristande trivsel med skolarbetet (nr 10) kommer högt upp på rangordningen bland dem som tänker sluta.

Yrkesmotiv för val av gymnasium (nr 1) saknas hos mer än hälften av dem som tänker sluta, ty deras önskade yrken anses ej kräva gymnasie-studier. En önskan att börja arbeta och tjäna pengar (nr 15) anges också ofta. Den omedelbara tillgången på bra platser (nr 17) anförs av 10 procent.

De båda skäl som gav uttryck för en hög allmän värdering av utbildning (nr 6 och 13) och som kom högt på listan över skäl att börja i gymnasium har inte i sin negerade form dragit till sig många svar. Detta får närmast tolkas så att de elever som slutar i stort sett delar värderingarna hos dem som fortsätter men att de själva inte har möjlighet att praktisera dem i valet, t. ex. på grund av låga betyg, eller att de har mera näraliggande planer som drar i annan riktning.

Bland de socialt betonade skälen är det endast nr 12 (det har aldrig varit meningen) som når någon högre svarsfrekvens. Det ligger på samma nivå som dess omvändning (det har alltid varit meningen) gör i *R I*. Ekonomiska och geografiska förhållanden (nr 4 resp. 2) uppfattas däremot ej särskilt ofta som studiehinder i *R II*-materialet som helhet.

Påverkan genom lärares eller kamraters råd eller kamraters val framträder här om möjligt ännu svagare än i *R I*.

Elva procent bland flickorna uppger som en bidragande orsak till att de slutar, att det för flickor ej lönar sig att ta studentexamen.

Även här har vi interkorrelerat några av skälen, denna gång inom ett femtedelsurval enligt födelsedatum av material *R II* ($n = 344$).

	15	10	3	14
1 Gymnasium behövs ej för avsett yrke.....	— .05	— .13	— .12	— .05
15 Vill helst börja arbeta.....		.30	.00	.05
10 Trivs ej med skolarbetet.....			.37	.20
3 Betyg otillräckliga.....				.24
14 Praktiskt arbete hellre än teoretiska studier				

De som slutar gymnasiet och samtidigt siktar på ett annat yrke har ej angett bristande skolanpassning som skäl. Korrelationen är här snarast negativ. Ej heller finns det någon korrelation mellan nr 1 och 15. Tydligt ligger tonvikten i nr 15 inte på yrket utan på ett arbete för att tjäna pengar omedelbart, medan nr 1 tyder på yrkesinriktning med tillhörande erforderlig utbildning.

Vi skall nu övergå till differenserna mellan olika undergrupper i materialet. De återfinns i tabell 23 och i bilaga 2. Principerna för utsättande av procenttal överensstämmer med dem som tillämpades i tabell 21.

Tabell 23. Differenser mellan undergrupper i fråga om realskolelevernas skäl att ej börja i gymnasium (R 25)

Procenttal avser andelen elever som satt kryss (oavsett valör)

Nr	Skäl	Kön	
		p	fl
3	Mina betyg är inte så bra att jag kan komma in i gymnasium. . . .	71	61
1	Jag behöver inte gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.	49	65
14	Jag tycker bättre om praktiskt arbete än om teoretiska studier . .	48	40
10	Jag trivs så dåligt med skolarbetet, att jag helst vill sluta	40	22
6	Man klarar sig bra i samhället även utan högre utbildning.	20	12
7	Mina föräldrar vill att jag skall studera, men nu har jag rättat mig efter deras önskningslängor länge nog och vill sluta	12	6

Könsskillnader

Flickorna har oftare än pojkarna hänvisat till att gymnasiestudier ej behövs för det yrke de tänker välja (nr 1). Detta är väl förenligt med att differensen för detta skäl gick i motsatt riktning i R I. Pojkarna valde oftare gymnasium därför att de behövde det för sitt yrke. Flickorna avstår därför att deras yrkesplaner ej kräver det.

Pojkarna uppfattar oftare sina betyg som hinder för gymnasiestudier (nr 3) och de trivs också sämre med skolan (nr 10) och föredrar oftare praktiskt arbete framför teoretiska studier (nr 14). Skolfaktorn, som verkar bortstötande på pojkarna, attraherade i stället flickorna enligt vad vi såg i föregående avsnitt.

Pojkarna tenderar att värdera betydelsen av högre utbildning (nr 6) lägre: man klarar sig bra utan. De vill också oftare sluta skolan i viss opposition mot föräldrarna (nr 7). Även dessa differenser utgör tecken på lägre skolmotivation.

Skolnivåskillnader

Endast en skillnad framträder mellan skolnivåerna. Eleverna i realexamensklassen anger oftare att föräldrarna inte har råd att låta dem fortsätta

(nr 4). Det är ju rimligt att ett sådant skäl anmäler sig starkare efter ett års längre skolgång och i en grupp med genomsnittligt lägre social ställning.

Ortstypsskillnader

Preferensen för praktiskt arbete till skillnad från teoretiska studier (nr 14) visar tydliga skillnader mellan orterna. Detta skäl har relativt ofta anförts i ortstyperna 1 och 3, mera sällan i ortstyperna 2 och 5. I ortstyp 1 samgår detta förhållande med en lägre värdering av allmänbildningsmotivet för gymnasiestudier (nr 13).

I ortstyp 2 finns förutom den mindre negativa värderingen av teoretiska studier en kraftigare betoning av betygens hindrande effekt (nr 3). I ortstyp 5 framhävs i stället planerna på ett yrke som ej kräver gymnasiestudier.

Elevernas skäl att välja viss linje

Också i fråga om linjevalet har eleverna fått ange sina motiv genom kryssmarkering i en lista av färdigformulerade skäl (uppgift 20 i R-formuläret). Först skall vi studera den totala svarsfördelningen för de elever som ämnar sig till allmänbildande gymnasier. Därefter skall vi undersöka differenserna mellan olika undergrupper.

I tabell 24 visas den totala svarsfördelningen för de femton olika skälen. Nr 13 och 14 var analogt formulerade men med en maskulin och en femi-

Tabell 24. Realskolelevernas skäl att välja viss linje (R 20)

Total svarsfördelning i procent för elever som ämnar gå till linjerna A, L och R. N = 2 809

Nr	Skäl	Antal kryss				S:a
		0	1	2	3	
2	Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	26	22	25	27	100
4	Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.....	38	15	22	25	100
9	Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	54	14	13	19	100
7	Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	51	22	19	7	100
8	Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	58	16	14	12	100
3	Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.....	70	16	9	5	100
15	Den linjen finns i eller nära min hemort.....	71	22	5	2	100
1	Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda.....	78	11	7	4	100
6	Den linjen vill mina föräldrar att jag skall välja.....	77	16	6	1	100
11	Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.....	89	6	3	2	100
10	Lärare har rätt mig att välja den linjen.....	88	8	3	1	100
13—14	Pojkar (flickor) bör gå den linjen.....	90	8	1	1	100
12	Den linjen bör man gå om man vill bli verkligt bildad.....	91	6	2	1	100
5	Där skall mina bästa vänner gå.....	90	9	1	0	100

nin variant. I redovisningen har de slagits ihop, varvid pojkarnas markeringar av nr 13 lagts ihop med flickornas markeringar av nr 14.

Mer än hälften av eleverna har med någon valör kryssat för intresset för ämnena (nr 2) resp. intresset för yrken som linjen leder fram till (nr 4) som skäl för linjevalet. Nr 9 som innebär en mera bestämd inriktning på ett visst yrke kommer därefter i rangordningen. Även skälen nr 8 och nr 1 är yrkesanknutna — flest yrkesmöjligheter och bäst betalda yrken.

Skolmotiven för linjevalet kommer förutom i nr 2 (jfr ovan) även till uttryck i nr 7 — att få läsa ämnen som man har bäst betyg i — och nr 3 — att slippa ämnen som man har sämst betyg i. Den positiva formuleringen har fått flest markeringar. Nr 11 (poäng för inträde vid fortsatt utbildning) kommer långt ner på rangordningen.

Linjens förekomst i eller nära hemorten (nr 15) och föräldrarnas önskan (nr 6) har markerats av mellan 20 och 25 procent av eleverna. Lärares råd (nr 10) och kamraters exempel (nr 5) får även här låga procenttal. Ej heller har de stereotypa formuleringarna i nr 12, 13 och 14 tilldragit sig många markeringar.

Korrelationerna mellan vissa linjevalmotiv beräknade i ett tiondelsurval enligt födelsedatum av material *R I* ($n = 337$) framgår av följande tabell.

	9	2	7	3
4 Intresse för yrken som linjen leder till.....	.50	.18	-.05	-.30
9 Linjen behövs för avsett yrke.....		-.02	.10	-.05
2 Intresse för ämnen.....			.47	.30
7 Läsa ämnen med höga betyg.....				.26
3 Slippa ämnen med låga betyg				

Mera markanta korrelationer framträder mellan de båda yrkesmotiven inbördes och mellan de tre ämnes- och skolmotiven inbördes. Ett val på grund av yrkesintresse synes vara svårt att förena med ett bortval av sämsta ämnen som skäl för valet.

Differenserna mellan olika undergrupper återfinns i tabell 25, där liksom förut procenttal som ej skiljer sig åt vid en viss indelningsgrund har ersatts med punkter och där variabler utan grupp-differenser strukits. Beräkningsprinciperna är desamma som för tabell 21.

Könsskillnader

De fyra skäl som uppvisar tydliga skillnader mellan könen har alla fått de flesta markeringarna av pojkarna. De har också alla anknytning till yrkesvalet. Det planerade yrket kräver viss linje (nr 9), yrkesintressena pekar i viss riktning (nr 4), vägen till de bäst betalda yrkena går via linjen i fråga (nr 1) och linjen ger mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning (nr 11). Pojkarnas betoning av yrkesmotiven kom också fram i skälen till valet av gymnasiestudier.

Tabell 25. *Differenser mellan undergrupper i fråga om realskolelevernas skäl att välja viss linje (R 20)*

Procenttal avser andelen elever som satt kryss (oavsett valör)

Nr	Skäl	Kön		Linje		
		p	fl	A	L	R
2	Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	.	.	68	80	71
4	Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.....	65	57	50	54	68
9	Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	48	39	36	38	48
7	Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	.	.	50	58	44
8	Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	.	.	34	8	56
3	Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.....	.	.	35	58	20
1	Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda.....	28	11	11	7	31
11	Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.....	15	9	.	.	.

Linjeskillnader

Det är naturligt att linjeskillnader ofta uppträder i skälen för linjevalet. De visar sig också vara lätta att sammanfatta.

De elever som tänker sig till reallinjen har oftare än övriga markerat skäl som har med yrkesvalet att göra. Det gäller nr 9 (det tänkta yrkets krav), nr 4 (intresset för yrken med viss inriktning) och nr 8 (flest yrkesmöjligheter). Däremot har de mindre ofta än övriga motiverat valet med att de får läsa de ämnen de har bäst betyg i (nr 7) eller slipper sina sämsta ämnen (nr 3).

De blivande latinarna ligger längst åt andra hållet. De väljer oftare linje på grund av sitt intresse för ämnena (nr 2) och så att de slipper läsa de ämnen de har sämst betyg i (nr 3). I gengäld är det mycket få av dem som tror att latinlinjen ger flest yrkesmöjligheter (nr 8). Den största differensen gäller för övrigt uppfattningen om linjernas yrkesmöjligheter. 56 % av realarna mot endast 8 % av latinarna har markerat detta skäl. Allmänna linjens elever ligger här som i flertalet andra skäl mellan de båda övriga linjerna.

Argumentet att pojkar resp. flickor bör gå en viss linje (nr 13—14) är ungefär lika vanligt på alla linjerna i gymnasiet, men på latinlinjen är det flickorna som anger det oftast (10 %) och på reallinjen pojkarna (16 %) mot endast 4 procent för det andra — och ovanligare — könet på resp. linje.

Skolnivåskillnader

De som övergår till gymnasium från den lägre skolnivån hänvisar oftare till ett visst yrkes utbildningskrav (nr 9). Den andra skillnaden, i nr 6,

tyder å andra sidan på att det inte sällan är föräldrarna som ligger bakom valet. (Jfr »det har alltid varit meningen» i tabell 21).

Ortstypsskillnader

I ortstyp 1 har eleverna mindre ofta än övriga motiverat linjevalet med att linjen finns i eller nära hemorten (nr 15). Detta överensstämmer med resultatet i tabell 21.

Intresset för de yrken som hänger ihop med en viss linje (nr 4) anföras oftare i ortstyp 3 och mindre ofta i ortstyp 1 än genomsnittligt. Ämnesintresset (nr 2) har däremot sin högsta frekvens i ortstyp 2 och den lägsta i ortstyp 5. I ortstyp 2 är också lärarnas råd (nr 10) vanligare. Det stämmer med tabell 21.

I ortstyp 3 följer man oftare de bästa vännerna i linjevalet (nr 5). Där förekommer också den motiveringen mer än genomsnittligt att man vill läsa de ämnen man har bäst betyg i (nr 7). Även i tabell 21 framträder en tydligare betygsinriktning i denna grupp.

Föräldrarnas direkta inverkan på linjevalet (nr 6) tycks ha varit minst i ortstyperna 4 och 5 — de ortstyper där föräldrarna själva i minst utsträckning genomgått högre skolutbildning.

Fackgymnasieeleverna

I de föregående översikterna över elevernas skäl att börja gymnasium och välja viss linje har fackgymnasiernas blivande elever ej funnits med, detta närmast med hänsyn till jämförbarheten av de föregående resultaten med grenvals- och abiturientmaterialen. Vi skall nu redovisa svaren för 316 pojkar som uppgett sig söka till tekniskt gymnasium, 51 pojkar och 100 flickor som söker till handelsgymnasium. Däremot är gruppen av flickor som planerar tekniskt gymnasium alltför liten för att ge någorlunda stabila procenttal ($n = 17$), och den redovisas därför ej.

I tabell 26 har vi sammanställt skälen att börja i gymnasium och nämnt dem i samma rangordning som i tabell 20. Dels anges procenten som markerat de olika skälen i de tre fackgymnasiegrupperna T pojkar, H pojkar och H flickor. Dels redovisas skillnader mellan fackgymnasiegrupperna och närmast motsvarande grupper på allmänt gymnasium. Pojkar T har därvid ansetts ha sina närmaste motsvarigheter, när det gäller ämnesuppställning, yrkesmöjligheter o. d., bland pojkar på reallinjen. Handelsgymnasiegrupperna har jämförts med de sökande till allmänna linjen, pojkar och flickor var för sig. Eftersom övergången till fackgymnasier sker på realexamensnivån, har jämförelsesiffrorna för sökande till allmänbildande gymnasier också tagits från denna nivå. Procentskillnaderna har bedömts med vanliga medelfel för procenttal utan hänsyn till stratifierings- och klassurvalseffekter. Endast procentskillnader, vilkas signifikans vid denna bedömning når 5-procentsnivån, har utsatts.

Tabell 26. De blivande fackgymnasieelevernas skäl att börja i gymnasium i jämförelse med närmast motsvarande linjer på allmänt gymnasium (R 16)

Nr	Skäl	Procent 1—3 kryss			Differenser			
		Tp	Hp	Hfl	Tp-Rp	Hp-AP	Hfl-Afl	Tp-Hp
1	Jag behöver gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.....	87	63	73	+ 11	.	+ 18	+ 24
6	Man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning.....	76	67	66	+ 8	.	.	.
13	På gymnasiet blir man allmänbildad och får lära sig saker som man alltid har nytta av längre fram i livet.....	25	41	38	— 15	.	— 12	— 16
10	Jag trivs så bra med skolarbetet att jag helst vill fortsätta.....	15	20	34	— 20	— 14	.	.
15	Jag vet inte vilket yrke jag skall välja, så det är bäst att gå kvar i skolan.....	13	43	18	— 25	.	— 11	— 30
3	Mina betyg är såpass bra att jag kan komma in i gymnasium....	33	37	39	— 11	.	.	.
4	Mina föräldrar har råd att låta mig fortsätta i skolan.....	34	41	28	— 11	.	— 17	.
7	Mina föräldrar vill att jag skall studera, och jag rättar mig efter deras önsknings i det fallet....	35	31	22
2	Det finns gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det lätt att fortsätta.....	21	31	23	— 17	.	.	.
12	Det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen....	5	8	4	— 19	— 13	— 11	.
14	Jag tycker bättre om teoretiska studier än om praktiskt arbete....	9	22	16	— 13	.	.	— 13
5	Mina bästa vänner skall i regel fortsätta i gymnasium.....	13	16	10
9	Lärare har rått mig att fortsätta.	9	14	15
11	En mycket stor del av klassen tänker fortsätta till gymnasiet....	5	12	6
8	Mina kamrater har rått mig att fortsätta.....	10	12	12

I tabell 27, som är uppbyggd på samma sätt, har vi redovisat skälen att välja en viss linje. Vi skall kommentera de båda tabellerna tillsammans.

Jämförelse mellan T och R

T-gruppen har högre markeringsprocent för fem skäl, varav tre är yrkesbetonade, ett fjärde framhåller att man ej klarar sig utan högre utbildning och ett femte innebär att man väljer för att slippa sina sämsta ämnen, i detta fall antagligen främmande språk.

R-gruppen överväger i sådana skäl som tyder på god anpassning till teoretiska studier. Denna grupp betonar också sin linjes många yrkesmöjligheter — en skillnad på hela 39 procentenheter — och att man går kvar i skolan för att kunna skjuta på yrkesvalet. De socialt och geografiskt be-

Tabell 27. De blivande fackgymnasieelevernas skäl att välja viss linje i jämförelse med närmast motsvarande linjer på allmänt gymnasium. (R 20)

Nr	Skäl	Procent 1—3 kryss			Differenser			
		Tp	Hp	Hfl	Tp-Rp	Hp-Ap	Hfl-Afl	Tp-Hp
2	Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	76	53	59	.	— 20	.	+ 23
4	Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.....	86	75	79	+ 13	+ 20	+ 31	.
9	Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	63	69	77	+ 9	+ 33	+ 42	.
7	Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	45	39	34	.	— 15	.	.
8	Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	16	24	18	— 39	.	— 16	.
3	Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.....	32	33	20	+ 10	.	— 16	.
15	Den linjen finns i eller nära min hemort.....	21	33	23	— 9	.	.	.
1	Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda.....	37	27	16	.	+ 15	+ 12	.
6	Den linjen vill mina föräldrar att jag skall välja.....	23	35	29	.	.	+ 14	.
11	Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.....	9	6	2
10	Lärare har rätt mig att välja den linjen.....	6	4	4
13—	Pojkar (flickor) bör gå den linjen	15	10	7
14								
12	Den linjen bör man gå om man vill bli verkligt bildad.....	5	6	1
5	Där skall mina bästa vänner gå	4	6	8	— 7	.	.	.

tonade motiven har också fått fler markeringar bland reallinjens blivande elever.

Reallinjen låg längre åt »yrkeshållet» än övriga linjer på allmänt gymnasium. Ett ytterligare steg i den riktningen går tydligen de tekniska gymnasiernas elever.

Jämförelse mellan H och A

Handelsgymnasisterna, såväl pojkar som flickor, har en högre svarsfrekvens än allmänna linjens elever för yrkesbetonade skäl vid linjevalet. I gengäld har allmänna linjens pojkar och flickor oftare betraktat valet av gymnasiestudier som mera självklart: det har alltid varit meningen (jfr även kapitel 6).

Allmänna linjens pojkar har en mera positiv inställning till skolarbetet än handelslinjens.

Allmänna linjens flickor har mera obestämda yrkesplaner än handelslinjens, vilket visar sig i större frekvens för skäl såsom att skolan ger möjlighet till uppskov med valet, ger allmänbildning som är bra att ha,

ger många valmöjligheter. De hänvisar oftare till att de genom valet av linje slipper sina sämsta ämnen och till att deras föräldrar har råd.

Handelslinjens flickor har i gengäld oftare angett att de valt linje i överensstämmelse med föräldrarnas önskemål.

Jämförelse mellan T och H

Även de båda facklinjerna skiljer sig i elevsvaren. T-gruppen har en tydligare yrkesinriktning än H-gruppens pojkar: fler som motiverat gymnasiestudierna med yrkets behov och färre som ser dem som en möjlighet till uppskov med valet. I det senare hänseendet föreligger för övrigt en markant skillnad mellan handelslinjens pojkar och flickor. Flickorna anger detta motiv nästan lika sällan som det tekniska gymnasietts elever och skiljer sig däri som vi sett från allmänna linjen.

T-gruppen motiverar oftare sitt val med intressanta ämnen, H-gruppen med allmänbildning. Såväl yrkesinriktning som specialiserade intressen är alltså mera uttalade bland det tekniska gymnasietts blivande elever.

Sammanfattning

Vid sammanfattandet av resultaten i detta kapitel skall vi göra en översikt över de olika motiv som R-eleverna redovisar beträffande sitt val. Vi skall ta de olika motivgrupperna i ordning efter den vikt de tillmätts i materialet och under varje motivgrupp ta fram de mest framträdande av skillnaderna mellan olika delar av materialet.

Yrkesplaner

Följande skäl sammanhänger närmast med det kommande yrkesvalet och betydelsen av fortsatt utbildning av visst slag som grund för detta.

Skäl att börja / ej börja i gymnasium	Rangnr bland börja	skäl att ej börja
1 Gymnasium behövs / behövs ej för avsett yrke.....	1	2
6 Högre utbildning nödvändig / ej nödvändig.....	2	8
15 Vet ej yrke, därför kvar i skolan / vill helst börja arbeta.....	5	4
17 God tillgång på bra platser.....	—	10

Skäl att välja viss linje	Rangnr bland skäl
4 Intresse för yrken som linjen leder till.....	2
9 Linjen behövs för avsett yrke.....	3
8 Linjen ger flest möjligheter vid yrkesvalet.....	5
1 Linjen leder till bäst betalda yrken.....	8
11 Mest poäng för fortsatt utbildning.....	10

Flertalet av dessa skäl förekommer på den första hälften av rangordningen, och några av dem hör till de allra främsta.

På det hela taget har pojkar oftare angett yrkesskäl för att de övergår till gymnasium och för sitt linjeval, och flickor har oftare angett yrkes-

skäl för att de nöjer sig med att fullfölja sin utbildning på det lägre skolstadiet. Bådadera företeelserna torde sammanhånga med större yrkesmedvetenhet och större yrkesambitioner hos pojkarna. Bland skälen för val bland allmänna gymnasiet linjer samlar reallinjen de mest yrkesinriktade skälen för val, och ännu ett steg i denna riktning kommer man om man går till eleverna som väljer fackgymnasier.

Skolanpassning

De skäl som jämte yrkesplanerna ligger högst i rangordningarna sammanhänger med elevernas anpassning till skolarbetet.

Skäl att börja / ej börja i gymnasium	Rangnr bland börja	skäl att ej börja
3 Betyg tillräckliga / otillräckliga.....	6	1
10 Trivs / trivs ej med skolarbetet.....	4	5
13 Nytt / ej nytta av allmänbildning.....	3	11
14 Teoretiska studier kontra praktiskt arbete.....	11	3

Skäl att välja viss linje	Rangnr bland skäl
2 Intresse för ämnen.....	1
7 Läsa ämnen med höga betyg.....	4
3 Slippa ämnen med låga betyg.....	6
12 Linjen ger »verklig bildning».....	13

I stort sett har flickorna oftare motiverat sitt gymnasieval med god skolanpassning, och pojkarna har oftare angett låga betyg, dålig trivsel eller praktisk inriktning som skäl att sluta. Något tillspetsat skulle man om de båda hittills behandlade motivgrupperna kunna säga att pojkarna dras till högre utbildning av sina yrkesambitioner men hindras ibland av dålig skolanpassning. Flickorna lockas till högre utbildning av god skolanpassning men deras yrkesambitioner är ofta sådana att de lika gärna stannar kvar på en lägre utbildningsnivå.

I linjevalssituationen verkar ämnesintressen och ämnesbetyg starkast på latinarna, medan som vi redan sett yrkesmotiven väger mest på reallinjen och fackgymnasierna.

Familj

De skäl som sammanhänger med familjens önskingar och ekonomi kommer kring rangordningarnas mitt eller på deras nedre del.

Skäl att börja / ej börja i gymnasium	Rangnr bland börja	skäl att ej börja
4 Föräldrarnas ekonomi tillåter / tillåter ej.....	7	7
12 Alltid / aldrig meningen ta studentexamen.....	10	6
7 Föräldrars önskan följs / följs ej.....	8	14

Skäl att välja viss linje:	Rangnr bland skäl
6 Föräldrars önskan följs.....	9

Val av gymnasium i överensstämmelse med föräldrars önskan och val att sluta mot deras önskan rapporteras oftare av pojkar än av flickor. Pojkarna liksom eleverna i nästa högsta realskoleklassen säger också oftare att det alltid har varit meningen att de skall fortsätta. Ekonomin är å andra sidan oftare ett hinder i högsta realskoleklassen, som också har en lägre social sammansättning. Fackgymnasieeleverna anger mer sällan än allmänna gymnasiernas elever sådana skäl för övergången till gymnasium som sammanhänger med en högre social och ekonomisk ställning hos familjen.

Hemort

Skäl att börja / ej börja i gymnasium	Rangnr börja	bland ej börja	skäl att ej börja
2 Gymnasium finns / finns ej i hemorten.....	9		13
Skäl att välja viss linje		Rangnr bland skäl	
15 Linjen finns i hemorten.....			7

Mest intressant är i detta fall att erinra om ortstypsskillnaderna. Ju längre ut i periferin gymnasieorterna låg, desto oftare motiverade eleverna sin övergång till gymnasiet med att gymnasiala utbildningsresurser fanns i eller nära hemorten.

Könstillhörighet

Skäl att ej börja i gymnasium	Rangnr bland skäl
16 För flickor lönar det sig inte att ta studentexamen.....	9
Skäl att välja viss linje	
13—14 Pojkar / flickor bör gå den linjen.....	12

De skäl som hänvisar till elevens kön som valmotiv har svarsfrekvenser på ca 10 procent och tillhör rangordningarnas nedre del.

Exempel och råd

Skäl att börja / ej börja i gymnasium	Rangnr börja	bland ej börja	skäl att ej börja
5 Bästa vänner fortsätter / fortsätter ej.....	12		12
11 Stor del av klassen fortsätter / fortsätter ej.....	14		15
9 Lärares råd.....	13		16
8 Kamraters råd.....	15		17
Skäl att välja viss linje		Rangnr bland skäl	
10 Lärares råd.....			11
5 Bästa vänners val.....			14

Denna sista grupp av skäl tillhör genomgående de minst markerade. Vad lärares och kamraters råd beträffar återkommer vi till liknande frågor i kapitel 15 som behandlar studie- och yrkesvägledningen.

KAPITEL 8

Gymnasieval, skolbetyg och sociala variabler

Efter att ha studerat elevernas motiv för övergång till gymnasium och för linjeval sådana de själva upplever eller i varje fall uppger dem skall vi nu göra vissa jämförelser med föreliggande bakgrundsvariabler. I detta kapitel skall vi behandla dels elevernas betyg före gymnasievalet, dels olika indikatorer på föräldrarnas sociala ställning. Det är fortfarande realskolematerialet som vi bygger på.

Övergången till gymnasiet i relation till skolbetygen

Såsom framgått även av variabelöversikten i kapitel 2 har betygen vid höstterminens slut 1960 använts. Det är de senaste betyg eleverna haft kännedom om före sitt val av gymnasium. Betygen har sammanfattats i tre variabler, nämligen

- a) Total betygssumma, avseende ämnena kristendomskunskap, modersmålet muntligt och skriftligt, engelska, tyska, historia, matematik, geografi, biologi, kemi samt för pojkar även fysik. (Fysikbetyg saknas i här undersökta flickskoleklasser.)
- b) Språk, dvs. engelska och tyska.
- c) Realämnen, dvs. matematik, kemi samt för pojkar fysik.

Betygen har registrerats på hålkort för samtliga elever i de klasser som deltog i undersökningen. Frekvensfördelningen för pojkar och flickor på de båda nivåerna var för sig men för alla klasser tillsammans har tabulerats från hålkorten. I frekvensfördelningarna har gränser dragits som i varje delmaterial (pojkar *Rh*, pojkar *Rn*, flickor *Rh*, flickor *Rn*) uppdelat eleverna i fyra så nära lika stora grupper som möjligt (kvartilgrupper). Elever som läst särskild kurs i något ämne i realskolan och därigenom ej utan vidare är berättigade till inträde i gymnasium har förts till den lägsta gruppen. Kvartilbeteckningarna, där 1 avser den i betygshänseende lägsta fjärdedelen och 4 den högsta, har överförts till hålkorten för de elever som ingår i undersökningen, dvs. för *R I* samtliga som besvarat frågeformulären och för *R II* samtliga i hälftenurvalet som besvarat frågeformulären. I ett mindre antal fall saknas betygsuppgifter. De detaljerade betygsuppgifterna har alltså sammanfattats till ganska grova mått på elevernas skolprestationer, och det är i den formen de utnyttjas i den föreliggande rapporten. Möjligheter att gå tillbaka till mera detaljerad information föreligger dock på ett enkelt sätt i primärmaterialet.

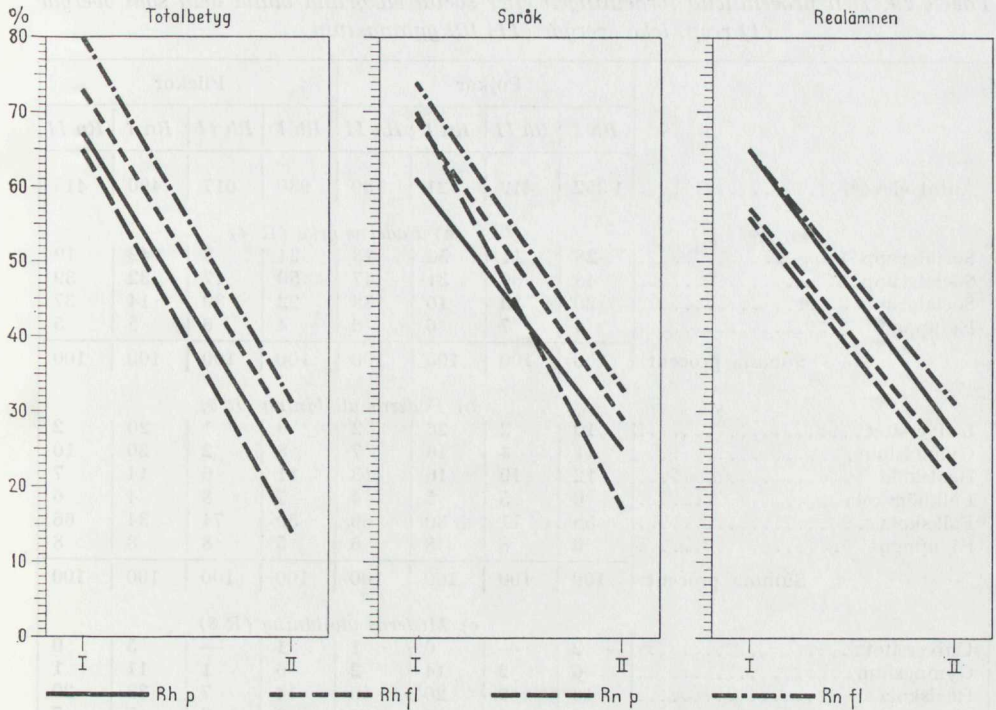
Tabell 28 belyser övergången till gymnasium i relation till betygen. Därvid har den högre och lägre nivån inom realskolematerialet särhållits liksom pojkar och flickor. Tendenserna är dock genomgående desamma.

Tabell 28. Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser bland dem som övergår (I) resp. icke övergår (II) till gymnasium

	Pojkar				Flickor			
	Rh I	Rh II	Rn I	Rn II	Rh I	Rh II	Rn I	Rn II
Antal elever med betygsuppgifter	1 289	386	499	181	907	589	487	379
a) Total betygssumma								
Kvartil 1.....	14	50	13	58	8	39	4	39
2.....	19	29	22	28	18	30	16	34
3.....	30	17	32	9	23	19	29	17
4.....	37	4	33	5	50	12	51	10
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
b) Betyg i engelska och tyska								
Kvartil 1.....	17	53	12	47	16	54	11	45
2.....	22	22	18	36	15	17	15	22
3.....	33	21	35	14	19	14	20	18
4.....	28	4	35	3	50	15	54	15
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
c) Betyg i matematik, fysik ¹ och kemi								
Kvartil 1.....	10	38	13	44	21	51	14	45
2.....	24	35	30	36	22	25	21	24
3.....	31	22	33	13	20	13	24	19
4.....	34	5	23	7	37	10	41	12
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Fysik endast hos pojkar.

Gruppen *R I*, dvs. elever som tänker börja i gymnasium, tillhör i övervägande grad kvartilerna 3 och 4, och *R II*, de som ej skall börja, tillhör oftast kvartilerna 1 och 2. Detta gäller starkast i totala betygssumman, men även i språken och i realämnena är sambandet mellan betyg och övergång markerat. Tydligare än i tabell 28 framgår detta kanske i figur 1, som visar procenten elever tillhörande kvartilerna 3 och 4, dvs. den betygsmässigt bättre hälften, inom *R I* resp. *R II*. Lutningen mellan *R I* och *R II* är ungefär densamma hos både pojkar och flickor på båda skolnivåerna, men i varje fall i totalbetygen är procenten pojkar över medianen lägre än procenten flickor. Detta sammanhänger med att pojkarna går över till gymnasium i större utsträckning än flickorna, och därför får man också gripa relativt sett längre ner i betygsfördelningarna för att återfinna pojkarna.

Figur 1. Procenten elever över betygsmedianen i grupperna R I: Gymnasium i år och R II: Ej gymnasium

Med detta konstaterande av ett samband mellan betyg och övergång, men också av en icke obetydlig övertäckning i betyghänseende mellan dem som fortsätter och ej, skall vi lämna betygen för att återkomma till dem i kombination med sociala variabler.

Övergång och social bakgrund

Vi har i undersökningen använt tre mått på social bakgrund, nämligen socialgrupp enligt gängse klassificering efter faderns yrke samt faderns utbildning och moderns utbildning. De senare uppgifterna har kategoriserats av eleverna själva i samband med att de markerat fasta svarsförslag i formuläret. Socialgruppen har kodats med ledning av vid statistiska centralbyrån utarbetade yrkestabeller närmast uppgjorda med tanke på valstatistiken.

I tabell 29 visas fördelningen enligt de sociala variablerna för elever som avser att övergå till gymnasium resp. ej avser att övergå.

R I-grupperna har en större andel av socialgrupp 1 och av föräldrar som själva genomgått någon grad av högre utbildning. Det råder dock en väsentlig skillnad i fråga om förekomst av högre sociala grupper i Rh- och Rn-materialen. I högsta realskoleklassen är de högre sociala grupperna

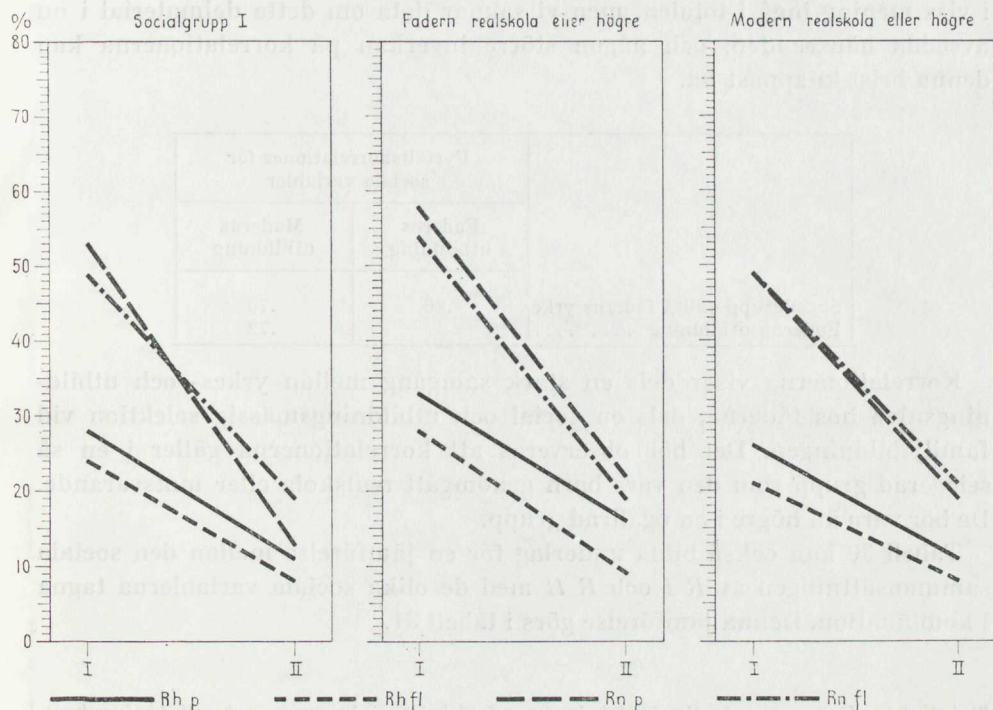
Tabell 29. Den procentuella fördelningen efter social bakgrund bland dem som övergår (I) resp. icke övergår (II) till gymnasium

	Pojkar				Flickor			
	Rh I	Rh II	Rn I	Rn II	Rh I	Rh II	Rn I	Rn II
Antal elever.....	1 352	412	521	189	930	617	490	415
	a) Faderns yrke (R 4)							
Socialgrupp 1.....	28	11	53	13	24	8	49	19
Socialgrupp 2.....	48	50	31	47	50	47	32	39
Socialgrupp 3.....	20	32	10	38	22	39	14	37
Ej uppgift.....	4	7	6	3	4	6	5	5
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
	b) Faderns utbildning (R 5)							
Universitet.....	10	2	26	2	9	1	20	2
Gymnasium.....	11	4	16	7	8	2	20	10
Realskola.....	12	10	16	13	11	6	14	7
Folkhögskola.....	6	5	5	4	7	8	4	6
Folkskola.....	55	71	30	69	59	74	34	66
Ej uppgift.....	6	8	8	6	5	8	8	8
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
	c) Moderns utbildning (R 8)							
Universitet.....	2	—	6	1	1	—	5	0
Gymnasium.....	6	2	14	2	6	1	11	1
Realskola.....	18	9	29	16	14	7	33	20
Folkhögskola.....	6	4	6	3	8	6	5	7
Folkskola.....	63	78	39	72	68	79	42	68
Ej uppgift.....	4	6	6	6	3	6	3	4
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

avsevärt mindre företrädda än i näst högsta realskoleklassen. Detta sammanhänger med flera omständigheter. Orter med möjlighet till övergång från näst högsta realskoleklassen har också ett större inslag av högre socialgrupper (jfr bilaga 4). Elever ur högre socialgrupper är mera inställda på gymnasiestudier och övergår vid första möjliga tillfälle. Fackgymnasier med tillträde endast för elever på realexamensnivå drar till sig en mindre andel ur högre socialgrupper än de allmänna gymnasierna.

Dessa tendenser framträder klart också i figur 2, där andelen i socialgrupp 1 resp. av elever vilkas föräldrar har minst realskola visas för R I resp. R II. Rh ligger lägre än Rn, och linjerna i diagrammet lutar dessutom svagare i den förstnämnda gruppen.

De tre måtten på social bakgrund ger någorlunda likartade utslag, och de visar sig också vid direkt jämförelse (se tabell 30) ha ett påtagligt inbördes samband även i de individuella fallen. De största undergrupperna i R I består av dem där båda föräldrarna har realskoleutbildning eller högre och faderns yrke tillhör socialgrupp 1 resp. av dem där ingen av föräldrarna har sådan utbildning och faderns yrke hänförs till lägre socialgrupp. Av R II tillhör den övervägande delen denna senare grupp.

Figur 2. Procenten elever med högre social bakgrund i grupperna R I: Gymnasium i år och R II: Ej gymnasium

Tabell 30. Sambandet mellan tillhörighet till socialgrupp och föräldrarnas utbildning i R I resp. R II

	R I			R II		
	socgrp 1	övr	s:a	socgrp 1	övr	s:a
Realskola och högre hos						
a) Pojkar						
båda föräldrarna	368	82	450	26	19	45
fadern	189	113	302	26	39	65
modern	35	128	163	4	32	36
ingendera	55	903	958	15	440	455
Summa	647	1 226	1 873	71	530	601
b) Flickor						
båda föräldrarna	279	58	337	47	20	67
fadern	110	85	195	33	44	77
modern	18	89	107	14	59	73
ingendera	55	726	781	31	784	815
Summa	462	958	1 420	125	907	1 032

Ur tabell 30 kan bl. a. också beräknas fyrfältskorrelationer mellan de tre sociala variablerna. Därvid får frekvenserna i R II före summeringen med R I fördubblas, eftersom R II utgör ett hälftenurval. Även R III borde

i viss mening ingå i totalen, men vi saknar data om detta delmaterial i nu avsedda hänseenden, och någon större inverkan på korrelationerna kan denna brist knappast ha.

	Fyrfältskorrelationer för sociala variabler	
	Faderns utbildning	Moderns utbildning
	Socialgrupp enligt faderns yrke Faderns utbildning86

Korrelationerna visar dels en stark samgång mellan yrkes- och utbildningsnivå hos fäderna, dels en social och utbildningsmässig selektion vid familjebildningen. Det bör observeras att korrelationerna gäller i en så selegerad grupp som den vars barn genomgått realskola eller motsvarande. De bör vara än högre i en ogallrad grupp.

Tabell 30 kan också bilda underlag för en jämförelse mellan den sociala sammansättningen av *R I* och *R II* med de olika sociala variablerna tagna i kombination. Denna jämförelse görs i tabell 31.

Tabell 31. Den procentuella fördelningen på olika socialgrupps- och utbildningskombinationer i *R I* resp. *R II*

	Pojkar			Flickor		
	<i>R I</i>	<i>R II</i>	Diff	<i>R I</i>	<i>R II</i>	Diff
Realskola och högre hos						
Socialgrupp 1						
båda föräldrarna	20	4	+ 16	20	5	+ 15
fadern	10	4	+ 6	8	3	+ 5
modern	2	1	+ 1	1	1	0
ingendera	3	2	+ 1	4	3	+ 1
Övriga						
båda föräldrarna	4	3	+ 1	4	2	+ 2
fadern	6	6	0	6	4	+ 2
modern	7	5	+ 2	6	6	0
ingendera	48	73	— 25	51	76	— 25
Summa	100	100	—	100	100	—

Av differenscolumnerna framgår att kombinationen lägre socialgrupp och ingen högre utbildning hos föräldrarna är avsevärt vanligare i *R II* än i *R I*. Hos både pojkar och flickor uppgår skillnaden till hela 25 procentenheter. I gengäld är i synnerhet den högsta social- och utbildningsgruppen mycket vanligare i *R I* (differens 16 resp. 15 enheter). Även kombinationen socialgrupp 1 och fadern minst realskola, modern däremot lägre utbildning, är tydligt mera förekommande i *R I*. Övriga kombina-

tioner har så låga frekvenser att det är svårt att urskilja olikheter, men där skillnader förekommer går de regelbundet till $R I$:s fördel.

Om man fördubblar frekvenserna för $R II$ med hänsyn till urvalsförfarandet och tillåter sig att bortse från $R III$, kan man ur tabell 30 också beräkna övergångsfrekvensen till gymnasium för olika kombinationer av socialgrupp och föräldrautbildning. I nedanstående tablå återges sådana övergångsfrekvenser uttryckta i procenttal, beräknade genom kvoten $R I / (R I + 2R II)$.

Realskola och högre hos	Övergångsprocent till gymnasium hos			
	pojkar		flickor	
	soc. grp 1	övriga	soc. grp 1	övriga
båda föräldrarna.....	88	68	75	59
fadern.....	78	59	62	49
modern.....	(81)	67	(39)	43
ingendera.....	65	51	47	32

För pojkarna varierar övergångsfrekvensen mellan 88 procent i den fortsatta studier gynnsammaste och 51 procent i den minst gynnsamma sociala kombinationen. För flickorna är motsvarande värden 75 resp. 32 procent. Överhuvud taget har flickorna även vid denna uppdelning lägre övergångsfrekvenser (jfr kap. 6). Om man delar upp övriggruppen på socialgrupp 2 resp. återstoden, dvs. i stort sett socialgrupp 3, för de elever vilkas båda föräldrar saknar läroverksutbildning, blir övergångsfrekvenserna följande.

Realskola och högre hos	Övergångsprocent till gymnasium hos			
	pojkar		flickor	
	soc. grp 2	soc. grp 3	soc. grp 2	soc. grp 3
ingen av föräldrarna.....	55	44	36	26

Spännvidden mellan olika kombinationer ökas således ytterligare vid denna uppdelning.

Övergång, skolbetyg och social bakgrund

Bakom de sociala variationer som nu har konstaterats kan bl. a. ligga betygsskillnader mellan olika socialgrupps- och utbildningskombinationer, och vi skall därför studera betyg och sociala variabler tillsammans.

I tabell 32 har vi behållit den tidigare indelningen i socialgrupps- och utbildningskombinationer men därjämte delat upp eleverna efter om deras betyg tillhör den bättre eller sämre hälften enligt total betygssumma (kvartilerna 3—4 resp. 1—2).

Tabell 32. Betygsfördelningen inom olika socialgrupps- och utbildningskombinationer i RI resp. R II

	RI med betyg:			RII med betyg:		
	under median	över median	S:a	under median	över median	S:a
Realskola och högre hos						
a) Pojkar						
Socialgrupp 1						
båda föräldrarna	131	218	349	22	3	25
fadern	75	105	180	20	3	23
modern	14	19	33	3	—	3
ingendera	25	27	52	14	—	14
Övriga						
båda föräldrarna	30	48	78	17	1	18
fadern	41	69	110	29	7	36
modern	37	86	123	29	1	30
ingendera	244	620	864	325	93	418
Summa	597	1 192	1 789	459	108	567
b) Flickor						
Socialgrupp 1						
båda föräldrarna	73	201	274	34	8	42
fadern	25	83	108	21	5	26
modern	5	13	18	10	1	11
ingendera	11	43	54	21	6	27
Övriga						
båda föräldrarna	13	43	56	11	4	15
fadern	24	60	84	30	9	39
modern	27	61	88	44	12	56
ingendera	162	550	712	508	244	752
Summa	340	1 054	1 394	679	289	968

Redan de absoluta frekvenserna i tabell 32 visar att elever i den bättre betygsdelen sällan avstår från gymnasiestudier annat än om de tillhör den socialt minst gynnsamma kombinationen. Lättare att få grepp om tendenserna får man om man beräknar övergångsfrekvensen på motsvarande sätt som nyss skett i vissa betygs- och socialgruppskombinationer. Med hänsyn till underlagets storlek får gruppuppdelningen skifta mellan olika indelningsgrunder.

Realskola och högre hos	Övergångsprocent till gymnasium hos			
	socialgrupp 1		övriga	
	betyg över median	betyg under median	betyg över median	betyg under median
Pojkar båda föräldrarna	} 97	75	} 92	47
fadern eller modern		66		40
ingendera		47		27
Flickor båda föräldrarna	} 90	52	} 77	37
fadern eller modern		33		26
ingendera		21		14

Flera tydliga skillnader kan här iakttas. Varje värde för pojkarna är högre än motsvarande värde för flickorna. Likaså är varje värde för socialgrupp 1 högre än motsvarande värde för övriggruppen. Bland elever i den bättre hälften enligt betygen är övergången tämligen fullständig bland pojkar där någon av föräldrarna har läroverksutbildning och bland flickor i socialgrupp 1. Föräldrautbildningens roll framträder särskilt i den lägre betygsgruppen inom socialgrupp 1. Övriggruppen rymmer däremot fortfarande så stor social variation att skillnaderna mellan utbildningsgrupperna kan sammanhänga med en förskjutning inom gruppen även i socialgruppshänseende.

Också här har vi delat upp den lägsta socialgrupps- och utbildningskombinationen på socialgrupp 2 resp. återstoden. Övergångsprocenten 27 för pojkar under medianen uppspaltas därvid i 30 resp. 22 procent. Över medianen visar sig 77 kunna uppdelas i 84 och 66 procent. För flickorna blir motsvarande tal 17 och 11 resp. 58 och 46. Vi har därmed nått en spännvidd i övergångsfrekvens från 97 procent för pojkar i socialgrupp 1 med högre betyg till 11 procent för flickor i socialgrupp 3 (och ej uppgift) med lägre betyg och med föräldrar som ej fått läroverksutbildning själva.

Man kan alltså här konstatera att både de sociala variablerna och betygen oberoende av varandra står i samband med övergången till gymnasium. Av dessa samband är betygens starkast, vilket visas av nedanstående fyrfältskorrelationer mellan övergången och variablerna i fråga.

	Fyrfältskorrelationer med övergång till gymnasium för	
	pojkar	flickor
Betyg (total betygssumma)70	.67
Socialgrupp enl. faderns yrke48	.48
Faderns utbildning43	.50
Moderns utbildning43	.40

På grund av den höga korrelationen mellan de sociala variablerna inbördes (jfr ovan) kan inte mycket vinnas genom sammanvägning av dem. Ett slags ovägd summa av dem, om en sådan vore tänkbar, skulle ge korrelationer av samma storleksordning som gäller för den med övergången högst korrelerade bland de sociala variablerna.

*Elevernas upplevelse av valet i förhållande till skolbetyg
och social bakgrund*

Lättheten att välja

I kapitel 6 undersökte vi bl. a. elevernas säkerhet inför valet mellan att börja och inte börja i gymnasium (tabell 10). Ungefär hälften av eleverna

ansåg detta val självklart. Vi har nu tagit ut några av de större grupperna enligt betyg och sociala variabler i kombination och jämfört deras svar på samma frågor om lättheten att välja. Undergrupperna har avgränsats på följande sätt.

Höga betyg (= kvartilerna 3 och 4 i totalbetyg)

H 1 (= båda föräldrarna eller endast fadern minst realskola, faderns yrke socialgrupp 1)

L 2 (= ingen av föräldrarna realskola eller högre, faderns yrke socialgrupp 2)

L 3 (= ingen av föräldrarna realskola eller högre, faderns yrke socialgrupp 3 eller ej uppgift)

Låga betyg (= kvartilerna 1 och 2 i totalbetyg)

H 1 (se ovan)

L 2—3 (de lägre socialgrupperna är här sammanförda, i övrigt se ovan)

Även i den högre betygsgruppen har *L 2* och *L 3* fått sammanslås, när det gäller *R II*. I *R II* har antalet *H 1*-elever ej varit stort nog för att dessa grupper skulle kunna medtagas. Antalen i undergrupperna framgår av tabellerna 34—35.

Den andel av eleverna i dessa kombinationer som ansett att valet av gymnasium varit »självklart» visas i tabell 33.

Tabell 33. Andelen realskolelever som angett att valet att börja (*R 15*) resp. icke börja (*R 24*) i gymnasium varit »självklart».

Uppdelning enligt betyg och föräldrarnas utbildning/socialgrupp

	Höga betyg			Låga betyg	
	Utbildning/socialgrupp				
	<i>H 1</i>	<i>L 2</i>	<i>L 3</i>	<i>H 1</i>	<i>L 2—3</i>
a) Valet att börja					
<i>R I</i> pojkar.....	82	47	41	55	28
flickor.....	72	37	35	50	22
b) Valet att inte börja					
<i>R II</i> pojkar.....	.	30		.	45
flickor.....	.	31		.	61

Anm. Elevantal, se tabellerna 34—35.

För att börja med könsskillnaderna så är det genomgående mera självklart för pojkarna än för flickorna att börja i gymnasium, och i stort sett inträffar det omvända förhållandet när det gäller valet att inte fortsätta. Vidare har det varit lättare för elever med höga betyg att bestämma sig att fortsätta. På en och samma betygsnivå har det varit lättast för den högsta gruppen enligt sociala variabler (*H 1*). Andelen som svarat »självklart» uppgår där för pojkarna till hela 82 procent. Den lägsta andelen, endast 22

procent, återfinns hos flickor med låga betyg tillhörande lägre utbildnings- och socialgrupp (*L 2—3*).

I stora drag uppvisar dessa tal samma slags variationer som övergångsfrekvenserna. I de grupper där övergångsfrekvensen är högst är också den subjektivt upplevda säkerheten hos de elever som bestämt sig att börja i gymnasium störst. I de grupper där övergångsfrekvensen är lägst är den subjektiva säkerheten minst. De elever som däremot beslutar sig för att inte börja i gymnasium är i gengäld säkrast när de tillhör grupper med låg övergångsprocent. Flickor i *L 2—3* med låga betyg säger i 61 procent att valet att inte börja har varit självklart.

Eftersom tabell 33 och den föregående tablån över övergångsfrekvenser har något olika gruppindelning, har vi för att möjliggöra en mera direkt jämförelse gjort erforderliga jämkningar i indelningen och sammanfört båda typerna av procenttal i följande tablå. Det bör observeras att det är rangordningen mellan grupperna och ej procenttalens absoluta nivå som kan jämföras. Övergångsprocenten bygger ju på *R I*:s förhållande till hela realskolegruppen, medan säkerheten i valet hänför sig endast till gruppen *R I*.

	Höga betyg		Låga betyg	
	<i>H I</i>	<i>L 2—3</i>	<i>H I</i>	<i>L 2—3</i>
Övergångsprocent hos				
pojkar.....	96	77	71	27
flickor.....	92	53	47	14
Valet att börja »självklart» hos				
pojkar.....	82	45	55	28
flickor.....	72	36	50	22

För extremgrupperna enligt betyg och social bakgrund följer övergångsprocenten och andelen som funnit valet självklart varandra väl. Men i de båda mittgrupperna sker en omkastning. Höga betyg och låg social bakgrund tenderar att ge högre övergångsfrekvens än den omvända kombinationen. Men den subjektiva säkerheten i upplevelsen av valet är större hos elever med hög social bakgrund och låga betyg än motsatsen. Detta kan tyda på att betygen spelar en förhållandevis mindre roll för den subjektiva upplevelsen av valet än för det faktiska valet.

Vi har för kontroll av detta antagande beräknat fyrfältskorrelationen mellan elevernas bedömning av lättheten att välja (»självklart» mot övriga svar) och de sociala bakgrundsvariablerna resp. totalbetygen. Korrelationerna har måst beräknas för materialen *R I* och *R II* var för sig, eftersom det i ena fallet är en bedömning av lättheten att bestämma sig att börja, i andra av lättheten att bestämma sig att inte börja i gymnasium. Korrelationerna bör jämföras med dem som i föregående avsnitt redovisats för övergångsfrekvensen.

	Fyrfältskorrelationer med lättheten att välja			
	att börja i gymnasium		att inte börja i gymnasium	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor
Betyg (total betygssumma).....	.40	.22	— .15	— .45
Socialgrupp enl. faderns yrke.....	.37	.38	— .25	— .25
Faderns utbildning.....	.37	.40	— .12	— .15
Moderns utbildning.....	.35	.33	— .17	— .08

Lättheten att bestämma sig att börja är positivt och lättheten att bestämma sig att icke börja är negativt korrelerad med betyg och sociala variabler. Ett gynnsamt utgångsläge för fortsättande av högre studier gör det lätt att välja att fortsätta och svårt att välja att avstå. De sociala variablerna är mer korrelerade med lättheten att fortsätta än med lättheten att avstå. Delvis kan dock detta bero på den obetydliga sociala spridningen i gruppen som avstår (*R II*). Hos pojkarna har betygen störst samband i den grupp som bestämt sig för att fortsätta — och därmed ansluta sig till det val som oftare kännetecknar pojkarna. Hos flickorna är det tvärtom så att sambandet är störst bland flickor som beslutat avstå från gymnasie-studier — ett val som oftare träffas av flickorna än av pojkarna. På det hela taget är dock betygens samband svagare med lättheten att bestämma sig än med den faktiska övergången till gymnasium, och detta sannolikt i högre grad än den spridningsminskning kan åstadkomma, som äger rum vid åtskiljandet av *R I* och *R II*. Korrelationerna stöder alltså på det hela taget den iakttagelse som utgjorde utgångspunkt för korrelationsberäkningarna, även om det naturligtvis med hänsyn till att materialet för båda beräkningarna är detsamma inte i egentlig mening är någon bekräftelse av en hypotes.

Skälen för valet

De olika kombinationerna enligt betyg och social bakgrund har också jämförts i fråga om de skäl för valet av gymnasium som eleverna uppgett och som med andra indelningsgrunder analyserats i kapitel 7. I tabell 34 återfinns procenten som markerat olika skäl att börja i gymnasium. De minst frekventa skälen har uteslutits före denna bearbetning. Skälen anges fortfarande i samma rangordning som i föregående kapitel.

Vi kan lämpligen börja med indelningen efter betyg och se om den har sina motsvarigheter i elevernas uppgivna motiv. Fyra av skälen har tidigare sammanförts under rubriken skolanpassning och vi skall se vad de fått för svarsfrekvenser i den högre resp. den lägre betygsgruppen.

De största skillnaderna återfinns i nr 3 (betyg tillräckliga). I de höga betygsgrupperna har mellan 47 och 56 procent markerat detta skäl mot mellan 12 och 19 procent i de låga betygsgrupperna. Även nr 10 (trivs med

Tabell 34. Realskolelevernas skäl att börja i gymnasium (R 16). Jämförelse mellan olika betygsnivåer i olika socialgrupps- och utbildningskombinationer

Procenttalen avser andelen som satt kryss (oavsett valör)

Skäl	Pojkar R I					Flickor R I				
	Betyg									
	Höga			Låga		Höga			Låga	
	Utbildning/socialgrupp									
	H 1	L 2	L 3	H 1	L 2-3	H 1	L 2	L 3	H 1	L 2-3
	Antal elever									
	323	407	213	206	244	284	352	198	98	162
Nr 1 Jag behöver gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.....	92	78	72	80	70	62	60	58	61	59
6 Man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning.....	75	69	64	68	72	65	56	50	64	59
13 På gymnasiet blir man allmänbildad och får lära sig saker som man alltid har nytta av längre fram i livet.....	40	40	30	39	39	46	48	40	51	43
10 Jag trivs så bra med skolarbetet att jag helst vill fortsätta.....	34	34	31	26	29	48	44	52	38	38
15 Jag vet inte vilket yrke jag skall välja, så det är bäst att gå kvar i skolan	27	38	35	29	36	31	38	30	35	36
3 Mina betyg är såpass bra att jag kan komma in i gymnasium.....	52	53	56	16	19	50	51	47	16	12
4 Mina föräldrar har råd att låta mig fortsätta i skolan.....	52	37	27	54	39	54	36	23	54	46
7 Mina föräldrar vill att jag skall studera, och jag rättar mig efter deras önskingar i det fallet .	48	36	29	44	39	37	26	29	45	39
2 Det finns gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det lätt att fortsätta.....	32	35	36	22	33	34	33	34	32	36
12 Det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen.....	47	17	10	31	13	35	12	10	30	14
14 Jag tycker bättre om teoretiska studier än om praktiskt arbete.....	23	21	22	18	15	20	20	29	23	19

skolarbetet) uppvisar en skillnad i väntad riktning, men den är mera tydlig bara hos flickorna, som i detta motiv över huvud taget ligger högre än pojkarna. De båda övriga frågorna i denna grupp, nr 13 (nytta av all-

mänbildning) och nr 14 (teoretiska studier kontra praktiskt arbete), har endast små variationer i svarsfrekvens.

Mot de sociala variablerna svarar en grupp på tre skäl. Nr 4 (föräldrarnas ekonomi tillåter) har markerats av mellan 52 och 54 procent i gruppen *H 1*, av 23 och 27 procent i gruppen *L 3*. *L 2* resp. *L 2—3*, där de lägre grupperna måst sammanslås, ligger mellan yttervärdena. Det finns också en tendens att elever med låga betyg ur de lägre sociala grupperna markerar detta skäl oftare än elever med höga betyg i samma grupper. Betyg och ekonomi kommer därigenom att inta ett slags kompensatoriskt inbördes förhållande. Det starkaste utslaget ger de sociala variablerna dock i skäl nr 12 (det har alltid varit meningen). *H 1* har där mellan 31 och 47 procent, medan de lägre grupperna har mellan 10 och 14 procent såsom markeringsfrekvens. Också det tredje skäl som har med familjebakgrunden att göra, nr 7 (följer föräldrarnas önskan), uppvisar högre frekvens i högre sociala grupper.

Även två av yrkesskälerna uppvisar sociala skillnader i svarsfrekvens bland pojkarna. Gruppen *H 1* har i större utsträckning markerat nr 1 (gymnasium behövs för avsett yrke) och i mindre utsträckning nr 15 (vet ej yrke, därför kvar i skolan) än de lägre sociala grupperna.

Skälerna att ej börja i gymnasium har jämförts mellan olika betygsgrupper. Däremot har någon jämförelse mellan högre och lägre social bakgrund ej kunnat göras, eftersom endast den senare är företrädd av något större antal elever. Jämförelserna återfinns i tabell 35.

Det största utslaget ger även här betygsnivån. Nr 3 (otillräckliga betyg) har nämnts långt oftare i den lägre betygsgruppen såsom också bör vara fallet. Märkligare är egentligen att ändå 38 procent av pojkarna och 25 procent av flickorna över betygsmedianen har markerat detta skäl att ej fortsätta. Deras anspråk i fråga om betyg måste i så fall vara ganska höga.

Även de sociala skälerna står i samband med betygen. Att föräldrarna inte har råd med fortsatt skolgång (nr 4) anges oftare av flickor med höga betyg som motiv till att de ej skall fortsätta, medan däremot flickor med låga betyg oftare säger att det aldrig har varit meningen att fortsätta (nr 12). Att gymnasium saknas på hemorten (nr 2) markeras också något oftare av elever med höga betyg. Inget av de sociala hindren kan dock i svarsfrekvens tävla med det hinder som ligger i otillräckliga betyg.

Tabellerna 34 och 35 tagna tillsammans vittnar om att elevernas uppgivna skäl för valet har sin motsvarighet på det objektiva planet på flertalet av de punkter där en jämförelse är möjlig, och detta gör att man kanske även i övrigt kan sätta tilltro till elevernas självupplevda motiv.

Linjeval och skolbetyg

Vi skall nu undersöka linjevalet i förhållande till betyg och social bakgrund och börjar med den allmänna betygsnivån hos elever som tänker sig

Tabell 35. Realskolelevernas skäl att ej börja i gymnasium (R 25). Jämförelse mellan olika betygsnivåer i de lägre socialgrupps- och utbildningskombinationerna (L2—3)

Procenttalen avser andelen som satt kryss (oavsett valör)

Skäl	Pojkar R II		Flickor R II	
	Betyg			
	Höga	Låga	Höga	Låga
	Antal elever			
	93	325	244	508
Nr 3 Mina betyg är inte så bra att jag kan komma in i gymnasium.....	38	79	25	78
1 Jag behöver inte gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.....	51	52	71	61
14 Jag tycker bättre om praktiskt arbete än om teoretiska studier.....	49	51	34	39
15 Jag vill helst börja arbeta och tjäna pengar nu.....	55	54	46	46
10 Jag trivs så dåligt med skolarbetet, att jag helst vill sluta.....	40	38	15	23
12 Det har aldrig varit meningen att jag skulle gå mer än i realskola (flickskola, enhets-skola).....	30	29	24	33
4 Mina föräldrar har inte råd att låta mig gå i skolan längre.....	20	16	26	15
6 Man klarar sig bra i samhället även utan högre utbildning.....	18	17	9	11
13 På gymnasiet blir man visserligen allmänbildad, men man lär sig inget som man med säkerhet har nytta av längre fram i livet	13	12	10	6
2 Det finns inget gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det besvärligt att fortsätta.....	12	8	11	6
7 Mina föräldrar vill att jag skall studera, men nu har jag rättat mig efter deras önskin- ningar länge nog och vill sluta.....	8	11	4	6

till olika linjer. I tabell 36 kan fördelningen på olika betygskvartiler studeras, och resultaten sammanfattas i figur 3, där procenten elever som tillhör den högsta betygskvartilen i realskolan visas för olika linjer.

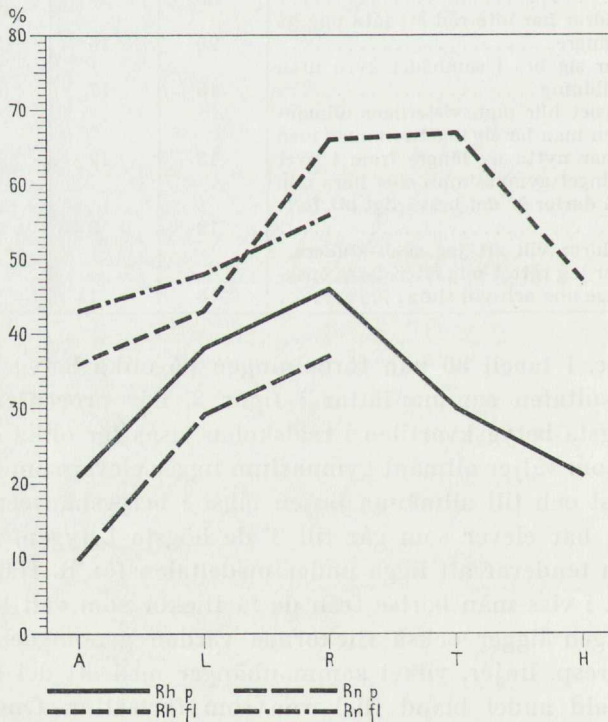
Bland dem som väljer allmänt gymnasium ligger elever som tänker sig till reallinjen högst och till allmänna linjen lägst i betygshänseende. På fackgymnasiesidan har elever som går till T de högsta betygen, men både T- och H-eleverna tenderar att ligga under medeltalen för R. Här är det dock nödvändigt att i viss mån bortse från de få flickor som valt tekniskt gymnasium. Slutligen ligger också flickornas värden genomgående högre än pojkarnas på resp. linjer, vilket sammanhänger med att det är en mindre och mera utvald andel bland flickorna som fortsätter. Om de absoluta betygsskillnaderna mellan pojkar och flickor säger tabellen och figuren

Tabell 36. Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser enligt totalbetyg bland dem som söker till olika linjer (material R I)

	Pojkar					Flickor				
	A	L	R	T	H	A	L	R	T	H
<i>Rh I</i> Kvartil 1....	21	19	11	14	17	10	9	9	—	4
2....	25	17	16	23	28	29	17	10	(13)	23
3....	33	25	28	34	34	26	32	15	(20)	26
4....	21	38	46	30	21	36	43	66	(67)	47
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	195	52	694	301	47	231	230	333	15	98
<i>Rn I</i> Kvartil 1....	15	24	10	—	—	8	5	2	—	—
2....	33	22	20	—	—	13	21	14	—	—
3....	37	25	32	—	—	36	26	27	—	—
4....	15	29	37	—	—	43	48	56	—	—
Summa procent	100	100	100	—	—	100	100	100	—	—
Antal elever	54	83	362	—	—	106	170	211	—	—

dock inget bestämt, eftersom kvartilindelningen gjorts inom vardera könet för sig.

Intressantare än totalbetyget vid studium av linjevallet är relationen mellan betygen i språk och realämnen. Denna visas i tabell 37, där vardera

Figur 3 Procenten realskolelever i högsta kvartilen enligt totalbetyg på olika valda linjer

betygsvariabeln indelats i tre klasser, nämligen kvartilerna 1—2, kvartil 3 och kvartil 4. Därefter har materialet indelats efter dessa variabler i kombination och linjefördelningen fastställts.

Tabell 37. Den procentuella fördelningen på linjer vid olika betygskombinationer (material R I)

		Betygskvartil i språk								
		1—2			3			4		
		Betygskvartil i realämnena								
		1—2	3	4	1—2	3	4	1—2	3	4
		a) <i>Pojkar</i>								
Linje	A.....	23	11	1	27	11	2	25	16	4
	L.....	10	1	—	15	2	—	28	16	5
	R.....	50	58	53	43	72	73	35	54	78
	T.....	13	28	46	11	12	24	5	9	12
	H.....	4	2	—	4	3	1	7	5	0
	Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Antal elever	335	195	100	224	212	164	81	164	297
		b) <i>Flickor</i>								
	A.....	38	23	17	31	36	18	21	28	14
	L.....	25	23	2	51	24	7	56	37	19
	R.....	30	45	64	12	38	69	13	26	60
	T.....	—	—	12	1	—	—	—	—	2
	H.....	8	10	6	5	3	7	10	9	6
	Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Antal elever	260	83	66	119	72	74	183	141	394

Helt allmänt tyder resultaten på att differensen mellan de båda betygsvariablerna har betydelse för linjevalet, men vi skall också försöka dra några mer nyanserade slutsatser ur materialet.

Andelarna för reallinje och tekniskt gymnasium kan sammanfattas till ett mått på realbetonade linjeval. Dessa andelar varierar med betygen på följande sätt.

		R + T i procent av samtliga								
		Betygskvartil i språk								
		1—2			3			4		
		Betygskvartil i realämnena								
		1—2	3	4	1—2	3	4	1—2	3	4
Pojkar	63	86	99	54	84	97	40	63	90
Flickor	30	45	76	13	38	69	13	26	62

På varje betygsnivå enligt språken stiger andelen realbetonade linjeval med stigande realämnesbetyg. Procenttalen kan emellertid också sorteras om i ordning efter differensen mellan de båda betygsvariablerna uttryckt i antalet steg, varvid kvartilerna 1—2 fortfarande behålles sammanslagna och anses ligga ett steg från 3. I följande tablå är talen i höjdlid ordnade efter betygsnivå med de lägsta kombinationerna överst. Plusvärden anger övervikt för realämnesbetyg.

	R + T i procent av samtliga				
	Antalet steg realämnesbetyg — språkbetyg				
	— 2	— 1	0	+ 1	+ 2
Pojkar	40	54 63	63 84 90	86 97	99
Flickor	13	13 26	30 38 62	45 69	76

Procenttalen visar i samtliga rader en mycket markant stegring från vänster till höger och i samtliga kolumner en lika regelbunden ökning uppifrån och ner. Ju större övervikt för realämnena och ju högre sammanlagt betyg, desto större är sannolikheten för ett realbetonat val. Detta gäller hos både pojkar och flickor.

Endast en kraftig övervikt för språkbetygen (2 stegs skillnad) kan få en majoritet bland pojkarna att välja en icke realbetonad linje. Endast i högsta kvartilen enligt realämnesbetygen väljer majoriteten av flickorna en realbetonad linje, men där tar också hos flickorna realämnesbetygen över språkbetygen på samma nivå (0 stegs skillnad) i linjevalet.

Differensen mellan realämnesbetyg och språkbetyg står också i samband med valet mellan T och R inom de realbetonade linjerna. Vi begagnar här samma typ av triangeluppställning som ovan för att visa detta samband. Procenttalen är beräknade ur manuskripttabeller men kan naturligtvis med avrundningsfel också räknas fram ur tabell 37. Beräkningen görs endast för pojkar, eftersom så få flickor valt T. Plusvärden anger övervikt för realämnesbetyg.

	T i procent av R + T				
	Antal steg realämnesbetyg — språkbetyg				
	— 2	— 1	0	+ 1	+ 2
Pojkar	12	20 14	21 15 13	33 25	46

En tydlig övervikt för realämnesbetyg i förhållande till språkbetyg tenderar att i större utsträckning leda till tekniskt gymnasium. Vid en och samma betygsdifferens är val av T också vanligare bland elever på lägre betygsnivå (översta raden). Överallt är dock reallinjen i majoritetsställning.

I tablerna över de realbetonade linjernas sammanlagda andel (R + T) kan också indirekt övriga linjers sammanlagda andel studeras i förhållande till betygsvariablerna. Den utgör resten till 100 för de angivna procentalen. Även inom gruppen av icke realbetonade linjer är det emellertid intressant att se på de olika linjernas relationer, och vi väljer att undersöka procenten på L i förhållande till L + A + H. Även här begagnar vi differensuppställningen men vänder den nu så, att övervikt i språken betecknas med plus.

	L i procent av L + A + H				
	Antal steg språkbetyg — realämnesbetyg				
	-2	-1	0	+1	+2
Pojkar	.	4	26 12 53	32 43	47
Flickor	6	41 22	36 38 50	59 50	64

Även denna tablå visar i stort sett en regelbunden ökning från vänster till höger. Ju större övervikt för språkbetygen desto större andel latinare. I praktiskt taget varje betygskombination är sannolikheten att flickorna väljer latinlinjen större. Men det finns åtminstone ett par intressanta regelbundenheter. Den största andelen latinare bland pojkarna — 53 procent — finns bland dem som tillhör den högsta kvartilen i både språk och realämnen, och där förekommer inte heller någon könsskillnad. Nu är visserligen denna grupp liten och utgör bara 10 procent av samtliga pojkar med denna betygskombination. Men det är tänkbart att sådana pojkar som mot alla odds i betyghänseende väljer en icke realbetonad linje särskilt ofta gör det på grund av starka språkliga och humanistiska intressen eller bristande intresse för matematik och naturvetenskap, vilket leder dem till latinlinjen och ej till A eller H. Samma resonemang skulle, om än med mindre styrka, kunna föras om flickor i denna betygskombination.

Elevernas upplevelse av linjevalet i förhållande till vissa betygskombinationer

Vissa betygskombinationer har varit tillräckligt ofta förekommande bland elever som valt en viss linje för att medge mera intensiva undersökningar av valet — närmare bestämt av den säkerhet eleverna upplevt vid linjevalet och de skäl de själva anfört. De undersökta grupperna framgår av

Andrahandsvalen samvarierar på några punkter med betygskombinationerna. Sålunda har pojkar på latinlinjen som ligger över medianen i båda betygen oftast angett R som andrahandsval, medan övriga oftare angett A eller också inget alternativ alls. Flickor på allmänna linjen som ligger över medianen i språk och under i realämnen har oftast L som alternativ, medan övriga fördelar sig rätt lika mellan L och R. Också pojkar på reallinjen i denna betygskombination anger L som andrahand oftare än övriga, men i samtliga kombinationer är ändå A vanligast. Pojkar på reallinjen som tillhör högsta kvartilen enligt realämnen anger mindre ofta något alternativ än övriga. De är säkrare på sitt val och säkrare att komma in. Flickor på reallinjen som har högre realämbetsbetyg än språkbetyg har mindre ofta latinlinjen som andrahand. De har också över huvud taget färre alternativa val än i synnerhet de flickor som har låga betyg i bägge ämnesgrupperna.

Andrahandsvalen är ett sätt att spegla elevernas säkerhet. Elevernas bedömning av lättheten att välja är ett annat. I tabell 39 har vi undersökt frekvensen av svaret att linjevalet varit »självklart».

Tabell 39. Andelen realskolelever som angett att valet av en viss linje varit »självklart». Uppdelning enligt betygskombinationer

Betygskvartil i		Pojkar				Flickor		
språk	realämnen	A	L	R	T	A	L	R
1—2	1—2	45	44	57	49	57	51	48
1—2	3—4	.	.	80	66	.	.	70
3—4	1—2	34	54	43	.	36	78	29
3—4	3—4	33	39	71	70	40	55	47
3	3	.	.	66
3	4	.	.	83
4	3	.	.	57
4	4	.	.	72

Anm. Elevantal, se tabell 38.

Bland elever som bestämt sig för allmänna linjen har linjevalet varit lättast för dem som har låga betyg i båda ämnesgrupperna. På latinlinjen har de elever oftast ansett valet självklart som ligger över medianen i språkbetyg och under i realämnen. På reallinjen gäller det motsatta förhållandet: valet har varit lättast för dem som har höga betyg i realämnen och låga i språk och svårast för dem där betygen i språk överväger. Detta gäller inte bara vid uppdelning av betygen vid medianen utan hos pojkar-na också mellan de båda högsta kvartilerna.

Båda de mått vi har haft för att bedöma säkerheten i linjevalet är alltså på ett rimligt sätt relaterade till förhållandet mellan elevernas betyg i olika grupper av ämnen. Vi skall nu se om också de uppgivna skälen till linjevalet är det.

Tabell 40. Realskolelevernas skäl att välja viss gymnasielinje. Uppdelning enligt betygskombinationer

Procenttalen avser andelen som satt kryss (oavsett valör)

Skäl a) A och L	Betygskvartil i språk											
	Pojkar A			Pojkar L			Flickor A			Flickor L		
	1—2	3—4	3—4	1—2	3—4	3—4	1—2	3—4	3—4	1—2	3—4	3—4
	Betygskvartil i realämnen											
	1—2	1—2	3—4	1—2	1—2	3—4	1—2	1—2	3—4	1—2	1—2	3—4
Antal elever												
	76	80	67	32	56	46	98	75	134	65	163	150
Nr												
2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest..	68	66	72	51	79	78	71	73	69	79	89	87
4 Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.....	57	55	49	41	54	65	49	52	48	51	49	59
9 Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag tänkt välja.....	45	31	36	44	43	48	35	35	34	29	41	42
7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i..	45	55	60	38	68	54	54	41	51	43	68	67
8 Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke...	38	34	21	9	7	9	39	37	29	14	10	9
3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i..	30	44	34	81	70	41	42	39	23	71	66	41
1 Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda..	17	16	10	9	11	9	8	3	1	9	8	6
6 Den linjen vill mina föräldrar att jag skall välja.....	30	28	18	34	25	28	23	15	16	32	13	13
11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.....	16	18	13	13	7	30	10	4	9	12	13	17

I tabell 40 avser den övre delen de icke realbetonade linjerna. De båda skäl som direkt nämner betygen, nr 7 (läsa ämnen med höga betyg) och nr 3 (slippa ämnen med låga betyg) är också de som visar de flesta skillnaderna mellan betygskombinationerna. Latinare med höga betyg i språk och låga i realämnen har markerat dessa skäl mer än genomsnittligt. I det positiva skälet (nr 7) går dessa latinare tillsammans med grupperna som har höga betyg över hela linjen, och i det negativa (nr 3) är tendensen än starkare bland dem som har låga betyg i båda ämnesgrupperna. Ett liknande mönster som latinarnas framträder för nr 7 hos pojkar på allmänna linjen och för nr 3 hos flickor på allmänna linjen.

Intresset för linjens ämnen (nr 2) och för de yrken linjen leder fram till (nr 4) uppges minst ofta som motiv för val av latinlinjen av de elever som har låga betyg i båda ämnesgrupperna. Lågbetygsgruppen på allmänna linjen har oftare än genomsnittligt hänvisat till att linjen ger flest möjligheter vid yrkesvalet (nr 8) och leder till de bäst betalda yrkena

Tabell 40 (forts.)

Skäl b) R och T	Betygskvartil i språk													
	Pojkar R							Flickor R				Pojkar T		
	1—2	1—2	3—4	3	3	4	4	1—2	1—2	3—4	3—4	1—2	1—2	3—4
	Betygskvartil i realämnen													
	1—2	3—4	1—2	3	4	3	4	1—2	3—4	1—2	3—4	1—2	3—4	3—4
	Antal elever													
	169	166	125	152	120	89	231	77	79	38	350	45	101	116
Nr														
2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest...	62	82	62	71	86	57	74	68	82	66	72	62	75	88
4 Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest	73	74	76	71	75	68	76	62	65	55	60	80	84	90
9 Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag tänkt välja	52	62	54	47	56	56	55	52	46	42	42	60	62	67
7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i	37	60	22	47	70	25	53	26	51	24	42	31	53	52
8 Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke	50	45	62	59	54	72	61	48	30	79	63	24	16	10
3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i	33	37	18	27	23	8	9	26	28	11	10	29	40	31
1 Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda	45	30	43	37	35	43	40	18	13	29	21	40	40	34
6 Den linjen vill mina föräldrar att jag skall välja ...	30	24	26	27	25	30	25	26	19	37	22	33	23	22
11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning	12	10	14	13	16	8	8	12	9	8	7	13	11	6

(nr 1). De säger också oftare att deras föräldrar vill att de skall välja den (nr 6). Det sista gäller också om latinlinjens flickor.

På reallinjen kan elever med övervikt i realämnen direkt jämföras med elever med övervikt i språk liksom dessutom yttergrupperna som ligger högt resp. lågt i båda hänseendena. Elever med övervikt för realämnena resp. med höga betyg över huvud taget anger oftare än motsatta grupper att de valt för att få läsa ämnen där de har bra betyg (nr 7). De hänvisar också oftare till sitt intresse för linjens ämnen (nr 2). Elever med låga språkbetyg säger att de vill slippa ämnen där de har dåliga betyg (nr 3).

I gengäld har de elever som valt reallinjen trots lägre betyg i realämnen än i språk oftare än den motsatta gruppen anfört linjens många möjligheter vid yrkesvalet (nr 8) och att den leder fram till de bäst betalda yrkena (nr 1). Flickorna i denna grupp hänvisar också oftare till sina föräldrars önskan (nr 6).

Tekniska gymnasietns pojkar uppvisar ett mönster som liknar realarnas, men här går de tydligaste skillnaderna vanligen mellan dem som har höga och dem som har låga betyg i realämnena. Ett undantag bildar det negativa betygsskålet (nr 3). Där är det gruppen med bättre realämnes- än språkbetyg som gjort flest markeringar.

Dessa jämförelser mellan uppgivna skäl och yttre variabler vittnar liksom de som gällde övergången till gymnasium om realism och tillförlitlighet i elevernas bedömningar.

Linjeval och social bakgrund

I tabell 41 har de tre indikatorer på elevernas sociala bakgrund, som tidigare använts för att studera övergången till gymnasium, satts i relation till fördelningen mellan olika linjer.

Tabell 41. Linjefördelning hos realskolelever med olika social bakgrund

Social bakgrund	Rh I				Rn I			
	Pojkar		Flickor		Pojkar		Flickor	
	H	L	H	L	H	L	H	L
a) Faderns socialgrupp (<i>H</i> = socialgrupp 1, <i>L</i> = övriga)								
Linje A.....	18	15	30	24	10	12	18	25
L.....	4	4	29	24	16	17	36	34
R.....	57	52	34	38	74	71	46	41
T.....	18	25	2	2	—	—	—	—
H.....	2	4	5	12	—	—	—	—
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	376	976	220	710	274	247	242	248
b) Faderns utbildning (<i>H</i> = realexamen och högre, <i>L</i> = övriga)								
Linje A.....	17	15	27	25	10	11	19	25
L.....	4	4	30	23	17	16	33	37
R.....	58	51	38	36	73	73	49	37
T.....	19	26	1	2	—	—	—	—
H.....	2	4	4	14	—	—	—	—
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	450	902	269	661	302	219	263	227
c) Moderns utbildning (<i>H</i> = realexamen och högre, <i>L</i> = övriga)								
Linje A.....	17	15	26	25	12	10	20	23
L.....	3	4	30	24	18	15	37	33
R.....	60	51	40	35	71	75	43	44
T.....	18	25	1	2	—	—	—	—
H.....	2	4	3	13	—	—	—	—
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever....	357	995	200	730	256	265	244	246

Av pojkarna i realexamensklassen (*Rh*) går en större andel till real-linjen i den högre sociala gruppen än i den lägre. För tekniska gymnasiet är förhållandet det omvända. Bland flickorna på samma nivå är det latin-linjen som har en högre och handelsgymnasiet en lägre social rekrytering.

På det lägre skolstadiet, där inga fackgymnasier kan väljas, är det bland pojkarna ingen konsekvent skillnad mellan linjernas sociala rekrytering, men bland flickorna får reallinjen en högre och allmänna linjen en lägre andel av elever med högre social bakgrund, i varje fall när faderns yrke och utbildning används som indelningsgrund.

Genom att de högre sociala grupperna är avsevärt mera företrädna på det lägre skolstadiet än på det högre och genom att de där fördelar sig bara på det allmänna gymnasiets linjer, blir bruttoeffekten i fråga om sociala skillnader i linjernas rekrytering avsevärt större än som kan omedelbart ses ur tabell 41. Om vi däremot i stället mot det sammanlagda elevantalet på varje linje beräknar andelen som hör till den högre sociala gruppen enligt respektive indelningsgrunder, blir differenserna mycket markanta. Detta framgår av tabell 42.

Tabell 42. Realskolelever från hem med högre social ställning i procent av eleverna på respektive linje

Linjerna i rangordning

	L	R	A	T	H	Samtl.
Pojkar						
Fadern socialgrupp 1.....	42	38	36	22	18	35
Fadern realskola och högre....	49	44	40	27	22	40
Modern realskola och högre....	42	36	34	21	14	33
Flickor						
Fadern socialgrupp 1.....	37	34	32	24	12	33
Fadern realskola och högre....	41	41	36	24	10	38
Modern realskola och högre....	37	33	30	12	7	31

Linjerna kommer där i rangordning enligt procenten elever från hem med högre social bakgrund, och rangordningen blir densamma oavsett vilken indikator på social bakgrund man väljer och dessutom lika för både pojkar och flickor. Latinlinjen kommer först, relativt tätt därefter R och A, medan T och i synnerhet H ligger avsevärt lägre.

De sociala skillnaderna kan sammanhänga med skillnader i betygsnivå, och vi skall här studera detta förhållande med hjälp av samma indelning enligt totalbetyg och social bakgrund som vi använt vid analysen av övergången till gymnasium (jfr tabellerna 33 och 34). Linjefördelningen inom dessa grupper framgår av tabell 43.

Bland pojkarna framträder den större andelen för R i högre sociala grupper och den större andelen för fackgymnasier, i synnerhet T, i lägre

Tabell 43. Fördelningen på linjer på olika betygsnivåer i olika socialgrupps- och utbildningskombinationer (material R I)

	Pojkar R I					Flickor R I				
	Höga betyg			Låga betyg		Höga betyg			Låga betyg	
	Utbildning/socialgrupp									
	H 1	L 2	L 3	H 1	L 2—3	H 1	L 2	L 3	H 1	L 2—3
	Antal elever									
	323	407	213	206	244	284	352	198	98	162
Linje A.....	10	13	10	19	18	17	22	19	36	34
L.....	7	6	6	14	7	34	26	26	29	27
R.....	73	58	57	55	44	47	40	40	31	27
T.....	10	20	21	11	26	1	2	1	1	1
H.....	0	3	6	1	5	2	10	14	4	12
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

grupper mycket tydligt, oavsett betygsnivå. Hos flickorna motvägs en övervikt för handelsgymnasiet i den lägre gruppen av högre frekvenstal för R och L i den högre. I samma tabell visar det sig att allmänna linjens större andel av de lägre betygsklasserna existerar oberoende av social bakgrund.

Slutligen skall vi se om linjevalet står i samband med arten av faderns yrke. Vi har i tabell 44 tagit ut några större yrkesområden och inom varje delat upp efter faderns utbildning. »Högre» avser där studentexamen och högskoleutbildning, »lägre» realexamensgruppen och nedåt. Detta innebär alltså att exempelvis civilingenjörer och läroverksingenjörer tillhör gruppen Teknik och industri: högre, medan institutingenjörer, tekniker och även industriarbetare kommer i gruppen Teknik och industri: lägre.

Tabell 44. Linjefördelningen i förhållande till faderns yrkesområde och utbildning (material R I)

Yrkesområde	Utbildn.	Pojkar R I							Flickor R I						
		A	L	R	T	H	Summa procent	Antal elever	A	L	R	T	H	Summa procent	Antal elever
Jordbruk o. skogsbruk	lägre	14	6	58	20	2	100	197	21	21	42	2	15	100	192
Teknik o. industri	lägre	12	5	51	28	4	100	450	25	24	39	2	10	100	323
	högre	11	8	67	14	1	100	133	16	32	48	1	2	100	93
Ekonomi o. handel	lägre	17	7	61	12	3	100	397	28	30	36	1	5	100	284
	högre	12	15	61	8	4	100	120	30	26	42	—	1	100	69
Övriga	lägre	17	7	57	16	3	100	330	24	33	34	1	7	100	262
	högre	15	10	67	9	—	100	246	21	34	43	—	2	100	197
Samtliga		15	7	59	17	3	100	1 873	24	29	39	1	7	100	1 420

De lägre utbildningsgrupperna har inom varje yrkesområde en högre procent val av fackgymnasium än motsvarande högre utbildningsgrupper. Den högre teknikergruppen har en tydligt mer än genomsnittlig andel av valen till reallinjen både hos pojkar och flickor. Det tekniska gymnasiet har lockat en avsevärt större andel av den lägre teknikergruppens söner än av övriga yrkesgruppers. Det finns alltså ett samband mellan faderns yrkestillhörighet och barnens linjeval som inte bara gäller yrkets nivå utan också dess art, men vi kan inte här göra denna analys mera djupgående.

Sammanfattning

Vi har i detta kapitel studerat övergången till gymnasium i förhållande till betygsnivå och indikatorer på elevernas sociala bakgrund, nämligen socialgrupp enligt faderns yrke, faderns utbildning och moderns utbildning.

Övergången till gymnasium är starkt korrelerad med elevernas betygsnivå. Övergången är också på ett tydligt sätt korrelerad med elevernas sociala bakgrund. Om man bildar undergrupper inom materialet som samtidigt är relativt enhetliga i fråga om både betygsnivå och social bakgrund, finner man en stor variation mellan kombinationerna. I de gynnsammaste — betyg över medianen och socialgrupp 1 — går inemot hundra procent av eleverna över till gymnasium. I de minst gynnsamma — betyg under medianen och socialgrupp 3 — är övergångsprocenten kring 20 för pojkar och kring 10 för flickor.

I de grupper där övergångsprocenten är störst betecknas också valet av gymnasium mest ofta som »självklart». Betygen tycks dock spela en mindre roll — och den sociala bakgrunden en större — för säkerheten än för den faktiska övergången.

De skäl som eleverna uppgett för sitt val att börja resp. ej börja i gymnasium (jfr kapitel 7) varierar i markeringsprocent mellan olika betygs- och sociala kombinationer på ett sätt som tyder på realism i elevernas bedömning av sina motiv.

De olika linjerna drar till sig ett betygsmissigt något olika kvalificerat elevklientel. På allmänna gymnasiet ligger reallinjen högst och allmänna linjen lägst. Bland fackgymnasierna ligger det tekniska högre än det merkantila, men båda tenderar att ligga lägre än åtminstone reallinjen.

Även den inbördes relationen mellan språkbetyg och realämnesbetyg skiljer sig mellan olika linjer, och troligt är att denna relation spelar större roll för linjevalet än betygsnivån i och för sig. Sålunda varierar andelen pojkar som går till reallinje eller tekniskt gymnasium från 99 procent bland elever med höga realämnesbetyg och låga språkbetyg till 40 procent i motsatta gruppen. Bland flickorna är motsvarande värden 76 resp. 13 procent. Det tekniska gymnasiets andel av R + T-gruppen är störst bland elever med en markant övervikt för realämnesbetygen. Inom den icke real-

betonade gruppen av linjer är latinlinjens andel störst bland elever med höga språkbetyg och låga realämnesbetyg.

En ojämn betygsnivå på det sätt den framkommit vid jämförelsen mellan språkbetyg och realämnesbetyg gör linjevalet »självlkårt» för en större andel av eleverna än en jämn betygsnivå gör. Även svarsfrekvenserna för olika skäl stämmer överens med den bild av elevernas motiv som betygsjämförelserna ger.

Linjevalet står också i samband med elevernas sociala bakgrund. Linjerna kommer i ordningsföljden L — R — A — T — H, om man jämför deras andel av elever med högre social bakgrund enligt de olika indikatorerna. Dessa skillnader tycks existera oberoende av variationerna i betygsnivå.

Även med arten av faderns yrke är linjevalet i viss mån korrelerat. Det visar sig främst inom gruppen av tekniska och industribetonade yrken som har en övergenomsnittlig andel av realbetonade linjeval.

KAPITEL 9

Gymnasieval, ämnes- och yrkesintressen

Vi skall i detta kapitel fortsätta analysen av valet av gymnasium och linje såsom ett komplement till vår tidigare undersökning av de av eleverna själva uppgivna skälen för valet. I föregående kapitel använde vi variabler som odiskutabelt låg före valet i tiden och där ett samband mellan de förklarande variablerna (skolbetyg och social bakgrund) och valet i stort sett endast har en riktning. I detta kapitel är vi åter hänvisade till elevernas egna bedömningar vid — eller till och med efter — valtillfället. När vi därför i det följande studerar deras inställning till olika skolämnen, deras intressen uttryckta i mindre skolbetonade termer och deras yrkesplaner, kan vi inte längre vara säkra på sambandets riktning. Det rimligaste är visserligen att tänka sig att elevernas inställningar i olika hänseenden är relativt beständiga individuella drag hos dem som påverkat deras gymnasieval, men ett av andra skäl träffat val kan också ha influerat deras inställning sådan den kommer till uttryck i frågeformulärets övriga delar. Mest hållbart torde vara att betrakta de träffade valen och de uppgivna intressena som samtidiga uttryck för elevernas inriktning. En undersökning av deras samstämmighet har sitt värde både som beskrivning och som underlag för hypoteser, även när möjligheter att fastställa sambandens riktning saknas.

Inställningen till olika skolämnen

»Hur mycket skulle du vilja läsa av olika skolämnen?» var den fråga som vi använde för att belysa ämnesinställningen. Svarsmöjligheterna var tre, nämligen

- 1) »Skulle *ej* vilja läsa ämnet»,
- 2) »Skulle vilja läsa ämnet några få timmar i veckan»,
- 3) »Skulle vilja läsa ämnet många timmar i veckan».

Eleverna uppmanades att markera uteslutande med hänsyn till sitt intresse för ämnena.

I tabell 45 anges procenten elever som använt de positiva svarsförslagen (2 + 3) och alltså sagt sig vilja läsa resp. ämnen. Eleverna har därvid delats upp efter avsedd linje resp. kön. Samtliga procenttal är ovägda medeltal

av svarsprocenten i vissa undergrupper, nämligen pojkar resp. flickor på det högre (*Rh*) resp. det lägre skolstadiet (*Rn*). Procenttalen för pojkar resp. flickor inom hela *R I* är beräknade på grundval av procenttalen för de olika linjerna.

Tabell 45. Den genomsnittliga procenten realskolelever som skulle vilja läsa olika skolämnen (*R 37*)

	<i>R I</i>								<i>R II</i>		
	A	L	R	T	H	p	fl	samtl.	p	fl	samtl.
Kristendomskunskap .	76	78	74	57	58	65	78	71	62	81	71
Modersmålet.....	96	98	96	95	98	96	97	96	92	96	94
Engelska.....	99	99	97	95	99	98	98	98	95	97	96
Tyska.....	95	95	91	87	99	92	94	93	77	88	83
Franska.....	83	90	79	48	84	71	87	79	35	61	48
Historia med samhälls- lära.....	95	91	93	86	90	92	92	92	93	92	92
Geografi.....	95	85	92	86	93	91	91	91	94	92	93
Matematik.....	87	53	98	100	88	84	81	83	95	82	88
Biologi med hälsolära.	91	90	95	92	83	86	90	88	89	93	91
Fysik.....	77	52	95	100	70	84	70	77	94	70	82
Kemi.....	80	58	96	100	69	81	79	80	90	76	83
Teckning.....	69	62	72	96	69	68	75	71	69	77	73
Musik.....	61	64	57	57	59	48	72	59	46	74	60
Gymnastik med lek och idrott.....	86	81	89	83	79	86	81	84	93	84	88
Latin.....	25	78	17	6	21	29	36	33	5	15	10
Grekiska.....	18	41	13	6	14	16	25	20	5	14	9
Spanska.....	38	58	29	24	47	30	51	40	12	29	21
Tyska.....	34	47	30	27	34	34	37	35	15	17	16
Filosofi.....	43	58	40	35	29	38	48	43	21	30	25
Tekniska ämnen....	43	28	63	97	42	63	38	50	81	33	56
Merkantila ämnen....	41	33	33	73	68	48	40	44	33	39	36
Husliga ämnen.....	56	48	52	40	54	32	70	51	42	89	65

I tabellen har ämnen som ej förekommer i realskolan placerats i en undre del med början med latin. Dessa ämnen har som regel avsevärt lägre procenttal än de övriga, vilket i viss mån kan bero på att de är tämligen okända för eleverna men väl också sammanhänger med deras exklusiva natur.

Modersmålet och engelska har fått nära nog hundraprocentiga svarsfrekvenser i alla undergrupper, men även flera av de övriga ämnena ligger högt. I figur 4 markeras ämnen som minst 75 procent av eleverna på vissa linjer sagt sig vilja läsa. Ämnena har uppställts i grupper efter samhörighet.

Om vi jämför dessa ämnen med dem som är med i timplanerna för första gymnasieringen på resp. linje, finner vi att musik, som förekommer i ring I⁴, genomgående saknas. Detta ämne ligger kring 60 procents svarsfrekvens. Likaså saknas teckning utom för T. Svarsprocenten ligger på övriga linjer kring 70. Latinarna har ej i större utsträckning än drygt

	A	L	R	T	H	RII
Modersmålet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tyska	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Franska	☐	☐	☐		☐	
Latin		☐				
Matematik	☐		☐	☐	☐	☐
Fysik	☐		☐	☐		☐
Kemi	☐		☐	☐		☐
Tekniska ämnen				☐		
Kristendom	☐	☐				
Historia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Geografi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biologi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekning				☐		
Gymnastik	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Figur 4. Ämnen som minst 75 procent av eleverna på vissa linjer vill läsa

50 procent nämnt matematik, fysik och kemi, fastän de ämnena läses i första eller andra ring av fyraårigt latingymnasium. Realarna har av de ämnen de får läsa, ej fått med kristendom på listan, men det ämnet kommer alldeles under gränsen (74 %). Det tekniska gymnasiet blivande elever har placerat geografi och biologi högt på listan, men de ämnena förekommer ej på deras timplan. Detsamma gäller biologi på handelsgymnasiet. Merkantila ämnen kommer å andra sidan under den här tillämpade gränsen (68 %). Det är det enda exemplet på att en linjes karaktärsämnen saknas bland de mest nämnda. I övrigt får överensstämmelsen mellan timplan och röstetal anses god.

Bland ämnen som nått minst 75 procent på vissa men ej på alla linjer är matematik och franska de ämnen som finns med på flest linjer — matematik saknas på L och franska på T (och i gruppen R II). Därefter kommer fysik och kemi som saknas på listan både för L och H. Latin och tekniska ämnen finns å andra sidan bara med på närmast motsvarande linje. Latinet är det karaktärsämne som näst de merkantila ämnena för H har det lägsta röstetalet på sin linje. Endast 78 procent av de blivande latinarna säger sig vilja läsa latin. Matematik, fysik, kemi och biologi på reallinjen har däremot 95 procent eller mera. Tekniska ämnen har 97 procent på tekniska gymnasiet, matematik, fysik och kemi 100 procent. Latinets ställning på latinlinjen bör också jämföras med övriga språkens dragningskraft på denna linje. Modersmålet, engelska, tyska och franska ligger på 90 procent

eller däröver, de exklusiva språken spanska, ryska och grekiska mellan 60 och 40 procent.

Graden av samstämmighet mellan olika linjeväljares bedömning av skolämnena framgår av följande tablå över rangkorrelationer. Även den grupp som ej tänker sig till gymnasium (*R II*) har medtagits.

	Rangkorrelationer för ämnenas markeringsfrekvenser				
	L	R	T	H	<i>R II</i>
A.....	.78	.90	.63	.96	.95
L.....		.53	.15	.73	.65
R.....			.83	.84	.90
T.....				.62	.71
H.....					.88

Linje A är den som i genomsnitt är högst korrelerad med de övriga. Linjerna R och H samt grupp *R II* intar en mellanställning. L och T är däremot klart lägre korrelerade med övriga, och det beror till en del på den praktiskt taget obefintliga korrelationen mellan rangordningarna för L och T. Linjerna L och T kan sägas befinna sig på var sin flygel och övriga linjer bildar en övergång mellan dem.

Vi har hittills utnyttjat den totala frekvensen av positiva svar enligt

Tabell 46. Den genomsnittliga procenten realskolelever som skulle vilja läsa olika skolämnen »många timmar i veckan» (*R 37*)

	<i>R I</i>								<i>R II</i>		
	A	L	R	T	H	p	fl	samtl.	p	fl.	samtl.
Kristendomskunskap .	9	12	6	1	1	7	7	7	3	9	6
Modersmålet.....	36	47	28	31	37	27	45	36	21	37	29
Engelska.....	69	82	56	50	83	62	75	68	45	63	54
Tyska.....	52	71	41	33	72	47	61	54	24	49	37
Franska.....	31	51	22	14	36	20	44	32	5	21	13
Historia med samhälls-											
lära.....	44	37	32	23	35	38	33	35	34	29	31
Geografi.....	39	24	28	24	37	36	25	30	36	26	31
Matematik.....	41	12	82	92	40	51	49	50	61	41	51
Biologi med hälsolära	35	18	47	35	26	30	35	33	30	36	33
Fysik.....	20	8	55	73	17	42	22	32	49	13	31
Kemi.....	25	13	59	65	20	38	32	35	43	25	34
Teckning.....	21	19	19	36	16	18	24	21	20	32	26
Musik.....	18	19	12	6	12	10	19	14	12	26	19
Gymnastik med lek och											
idrott.....	43	35	39	35	30	42	32	37	55	35	45
Latin.....	3	27	2	1	2	7	9	8	—	2	1
Grekiska.....	1	12	3	1	2	3	5	4	1	2	1
Spanska.....	7	19	5	1	11	6	13	9	2	7	5
Ryska.....	7	17	7	2	8	9	9	9	3	3	3
Filosofi.....	9	14	7	5	3	7	10	8	2	6	4
Tekniska ämnen....	11	6	29	82	6	31	13	22	51	6	28
Merkantila ämnen....	8	2	4	32	42	14	11	13	3	9	6
Husliga ämnen.....	15	10	12	22	16	4	24	14	6	50	28

tabell 45. Vissa ämnen ligger där så nära hundra procent att det är svårt att differentiera mellan dem. Därför har vi också sammanställt frekvensen av elever som använt svarsgraden »många timmar i veckan». Dessa tal visas i tabell 46 och ger för de högfrekventa ämnena en mera nyanserad bild av ämnenas inbördes ställning.

Vi skall först se vilka ämnen som här kommit högst på de olika linjerna och väljer därvid att sätta gränsen vid 50 procent. De ämnen som då kommer med markerar i figur 5.

	A	L	R	T	H	R II
Engelska	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tyska	☐	☐			☐	
Franska		☐				
<hr/>						
Matematik			☐	☐		☐
Fysik			☐	☐		
Kemi			☐	☐		
Tekniska ämnen				☐		

Figur 5 Ämnen som minst 50 procent av eleverna på vissa linjer vill läsa många timmar i veckan

Engelska finns med på alla linjer, tyska på de tre icke realbetonade (A, L, H), och matematik, fysik och kemi på de realbetonade (R, T). Dessutom nämns franska på latinlinjen och tekniska ämnen på tekniska gymnasiet. Latin vill däremot bara 28 procent av latinarna läsa många timmar i veckan. I gruppen R II är engelska och matematik de »stora» ämnena. Merkantila ämnen på handelsgymnasiet hävdar sig förhållandevis bättre här än enligt total svarsfrekvens. 42 procent har sagt sig vilja läsa sådana ämnen många timmar i veckan, och detta placerar ämnesgruppen närmast efter engelska och tyska på linje H.

Även under de gränser som här dragits — 75 procent i total svarsfrekvens resp. 50 procent som vill läsa ämnet många timmar i veckan — följer frekvenserna linjeindelningen på ett sätt som är rimligt i förhållande till linjernas målsättningar och ämnesuppsättning. Vi hänvisar beträffande detaljer till tabellerna 45 och 46. I texten skall vi nu istället gå in på könsskillnader och skillnader mellan dem som valt resp. icke valt gymnasiestudier.

Könsskillnader

För studium av könsskillnader i ämnesinställning kan vi samtidigt utnyttja tabellerna 45 och 46 och där ta hänsyn till både gruppen R I och gruppen R II. De skillnader vi kommenterar är sådana som tydligt framkommer i båda dessa delmaterial.

Pojkarna har oftare än flickorna markerat ämnena matematik, fysik,

kemi, tekniska ämnen och gymnastik såväl totalt som med den högsta svarsvalören. I matematik och kemi är skillnaderna dock mycket små på linjerna inom *R I*. I tabell 46 tillkommer också geografi och möjligen historia på pojkarnas sida.

Flickorna har oftare än pojkarna markerat samtliga språkämnen, antingen enligt båda tabellerna eller enligt endera av dem. Modersmålet och engelska differentierar sålunda endast i svaret »många timmar i veckan», och latin, grekiska och möjligen ryska har för låg svarsfrekvens för att ge utslag annat än i totalfrekvensen. På flickornas sida befinner sig också de husliga ämnena och de estetiska ämnena musik och teckning. Flickorna har dessutom högre svarsfrekvens för kristendom och filosofi samt såsom enda naturvetenskapliga ämne biologi, där skillnaden är liten men konsekvent även vid uppdelning på linjer.

Endast de merkantila ämnena saknas i denna fördelning av ämnena efter könsskillnader. Där tycks skillnaderna gå i olika riktning i *R I* och *R II*. Bland de blivande gymnasisterna är det på alla linjer pojkarna som visat störst intresse för merkantila ämnen, men bland dem som slutar är det flickorna, och det gäller både i *Rh II* och *Rn II*. Det sistnämnda sammanhänger antagligen med att många av de flickor som slutar den teoretiska skolgången tänker sig en fortsatt utbildning för kontorsarbete.

Skillnader mellan *R I* och *RII*

Som vi sett av korrelationerna är den grupp som ej övergår till gymnasium mest lik linje A, därefter R och T, i sin ämnesinställning. Gruppens lägre korrelationer med L och H beror bl. a. på skillnader i fråga om inställning till språken, som alla har avsevärt lägre svarsfrekvenser i *R II* än i *R I* genomsnittligt. Däremot kommer realämnena förhållandevis väl till sin rätt i gruppen *R II*. Även i betygsjämförelserna differentierade språken tydligare mellan *R I* och *R II* än realämnena gjorde (jfr kapitel 8). Husliga ämnen är de enda som har en markant högre svarsfrekvens i *R II* än i *R I*.

Svaren på ett intresseschema

Vi sökte belysa elevernas intressen även med ett frågeformulär där de fick markera sin inställning till rubrikerna på olika fingerade radio- och TV-program. Varje program kunde bedömas i skalan

- ++ mycket intressant (3)
- + intressant (2)
- tråkigt (1)
- mycket tråkigt (0)

Någon mellangrad medtogs däremot ej, då vi räknade med att det skulle ha lett till en svagare differentiering av elevernas intressen. Rubrikerna

representerade sju olika områden, vardera företrätt av tio rubriker. Dessutom förekom en diversegrupp med tio ytterligare rubriker, så att eleverna sammanlagt fick 80 rubriker att ta ställning till. Rubrikerna från olika områden var i formuläret varvade, och de som hörde till samma område kom alltså ej intill varandra. Diversegruppen ingår ej i de följande tabellerna.

Vid sammanräkningen åsattes svaren siffervärden från 0 till 3, såsom framgår av siffrorna inom parentes i ovanstående uppställning. För varje intresseområde kan poängtalerna sålunda variera mellan 0 och 30, och värdet 15 motsvarar en balans mellan positiva och negativa markeringar. Såsom framgår av det följande håller sig medeltalen som regel mellan 10 och 20. Spridningsvärdena för olika undergrupper och intresseområden varierar mellan ungefär 4 och 6 enheter. I stort sett finns det elever utefter hela skalan mellan 0 och 30 i samtliga variabler. Skalornas reliabilitet torde ligga mellan 0,8 och 0,9 (jfr kapitel 2).

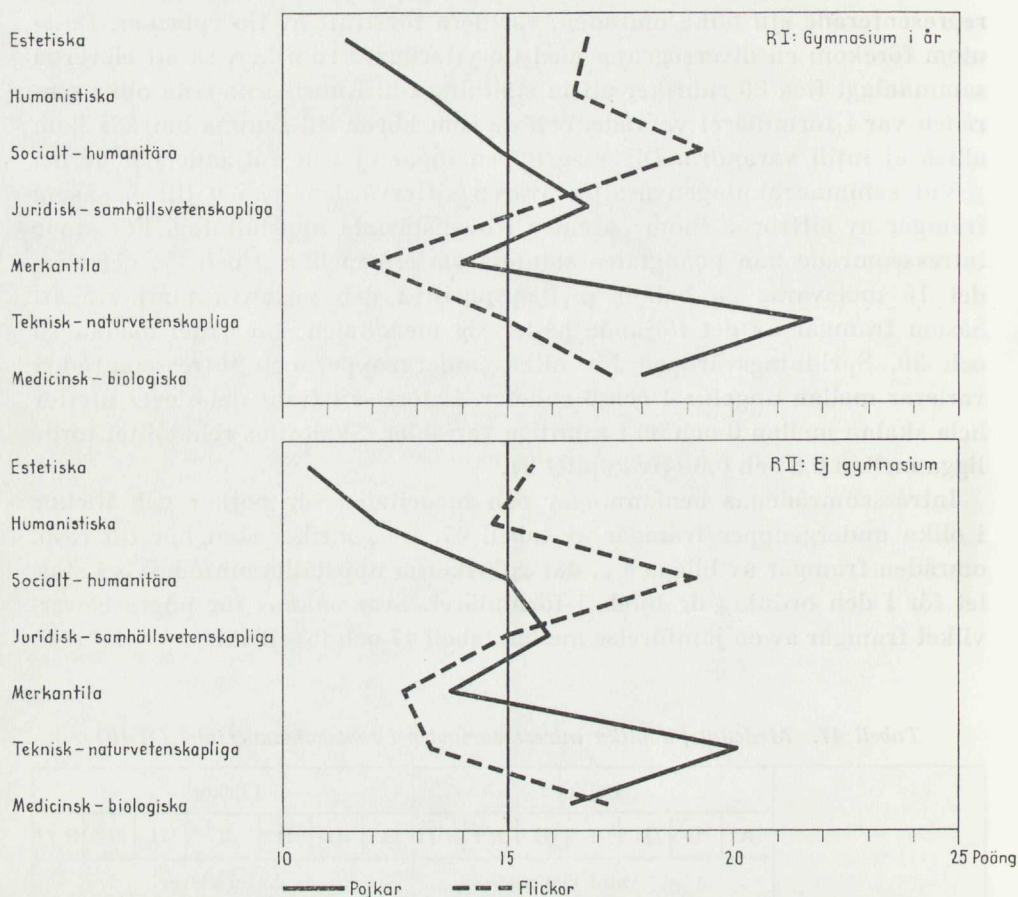
Intresseområdenas benämningar och medeltalen för pojkar och flickor i olika undergrupper framgår av tabell 47. De rubriker som hör till resp. områden framgår av bilaga 1 a, där rubrikerna uppställts områdesvis i stället för i den ordning de bjöds i formuläret. Svar saknas för några elever, vilket framgår av en jämförelse mellan tabell 47 och tabell 11.

Tabell 47. Medeltal för olika intressevariabler i realskolematerialiet (R 40)

	Pojkar							Flickor						
	A	L	R	T	H	RI	RII	A	L	R	T	H	RI	RII
	Antal elever							Antal elever						
	262	127	1064	297	51	1801	584	328	386	526	17	97	1354	996
Estetiska	12,3	13,7	11,2	10,4	10,2	11,4	10,6	16,4	18,4	16,2	(15,9)	15,1	16,8	15,6
Humanistiska	14,3	16,1	13,4	11,1	11,9	13,3	12,1	16,3	18,1	15,7	(14,2)	15,0	16,5	14,7
Socialt-humanitära	16,0	16,3	14,6	13,8	17,0	14,8	15,0	19,5	19,5	18,9	(18,2)	19,7	19,3	19,2
Juridiskt-samhälls-														
vetenskapliga	18,1	17,8	16,8	15,0	16,7	16,8	15,9	15,8	15,8	15,5	(15,2)	15,6	15,6	15,0
Merkantila	14,4	13,4	13,8	13,5	19,8	14,0	13,7	11,9	10,7	11,5	(11,8)	18,2	11,9	12,7
Teknisk- naturvetenskapliga	18,2	15,8	22,9	24,3	16,0	21,8	20,1	13,8	12,1	17,8	(20,8)	13,4	15,0	13,3
Medicinsk-biologiska	16,4	16,3	18,9	17,0	15,4	18,0	16,4	17,0	15,7	18,8	(18,4)	16,2	17,3	17,2

Vi har tagit ut huvudresultaten ur denna tabell och placerat dem i två diagram. Det första (figur 6) visar poängtalerna områdesvis för pojkar och flickor i RI resp. RII var för sig.

Intresseprofilerna är i stort sett likartade bland dem som fortsätter till gymnasiet och dem som slutar. Skillnaderna mellan pojkar och flickor är också ungefär desamma i båda materialen. Pojkarna ligger tydligt på minussidan (under 15) i estetiska och humanistiska intressen, på plussidan

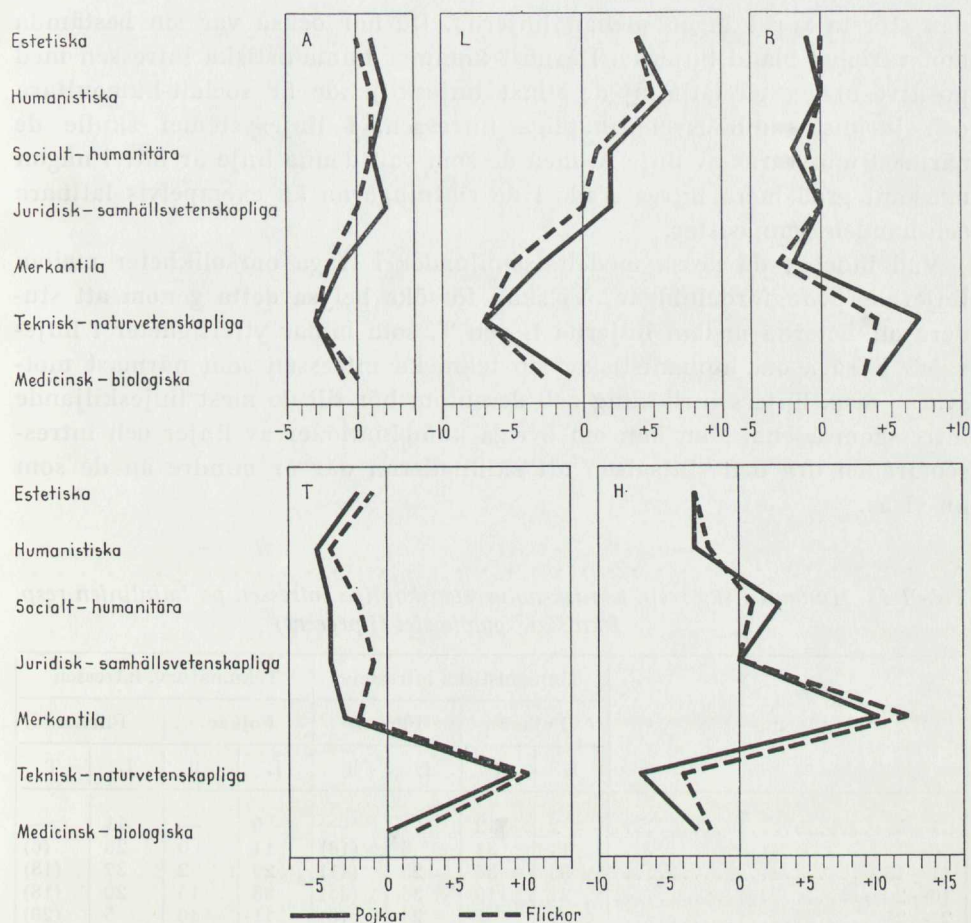

Figur 6. Medelpoäng för olika intresseområden i realskolematerialet

i teknisk-naturvetenskapliga och medicinsk-biologiska. Flickorna har sina högsta profilvärden i socialt-humanitära intressen, närmast i medicinsk-biologiska, medan de ligger klart under i merkantila och avgjort lägre än pojkarna men inte tydligt negativt i teknisk-naturvetenskapliga. Den närmast största könsdifferensen förekommer i estetiska intressen, där dock ej heller flickorna ligger markant på den positiva sidan.

Dessa absoluta jämförelser är givetvis beroende av urvalet av rubriker. Ett i och för sig tilltalande område kan vara representerat av vissa föga lockande rubriker och omvänt. När vi övergår till att se på linjeskillnaderna, har vi därför ersatt de absoluta medeltalen med differenser mellan linjens medeltal och det ovägda medeltalet för samtliga linjer. För att även eliminera skillnaderna i spridning har vi delat denna differens med det ovägda medeltalet av samtliga linjers spridningsvärden. Detta har gjorts för pojkar och flickor var för sig, varigenom även de nyss studerade könsdifferenserna har utplånats. Figur 7 som redovisar resultaten av dessa om-

räkningar ger alltså ett renodlat mått på linjedifferenserna. Skalenheten utgöres av en tiondels spridningsenhet. Värdet 10, som är det näst högsta som förekommer, betyder sålunda att i detta fall handelslinjen ligger en hel spridningsenhet över genomsnittet i merkantila intressen.

Figur 7. Intresseprofiler för olika linjer uttryckta i standardenheter

I figur 7 kan vi först konstatera att inom alla linjer pojkarnas och flickornas intresseprofiler följer varandra väl. A-linjen är den som uppvisar de minsta utslagen i profilen. Profilens övre, i vid bemärkelse humanistiska del ligger något över mittlinjen, som motsvarar det ovägda medeltalet för samtliga linjer. Teknisk-naturvetenskapliga intressen ligger under mittlinjen. Samma tendenser framträder med markant ökad styrka i latinlinjens intresseprofil. Särskilt är det humanistiska och estetiska intressen som ger positiva utslag och tekniska och merkantila som ligger lågt. Real-linjen ligger på eller under mittlinjen utom i teknisk-naturvetenskapliga

och medicinsk-biologiska intressen, och för tekniska gymnasiets del är det bara de tekniska intressena som ger ett klart positivt utslag. På motsvarande sätt framträder de merkantila intressena i handelsgymnasiet.

Om man ser efter i vilken grad olika intresseområden är linjeskiljande, finner man att teknisk-naturvetenskapliga och merkantila intressen har den största spridningen mellan linjerna. De har också var sin bestämda motsvarighet bland linjerna. Därefter kommer humanistiska intressen med positivt utslag på latinlinjen. Minst linjeskiljande är socialt-humanitära och juridisk-samhällsvetenskapliga intressen. I linjesystemet skulle de närmast motsvaras av linje A, men de som valt denna linje är inte i någon markant grad mera intresserade i de riktningarna än exempelvis latinare och handelsgymnasister.

Vad innebär då dessa medeltalsskillnader i fråga om olikheter mellan linjernas poängfördelningar? Vi skall försöka belysa detta genom att studera olikheterna mellan linjerna L och T, som bildar ytterligheter i linjevalet, i fråga om humanistiska och tekniska intressen som närmast motsvarar resp. linjers inriktning och dessutom hör till de mest linjeskiljande intresseområdena. Man kan om övriga kombinationer av linjer och intresseområden dra den slutsatsen att skillnaderna där är mindre än de som nu visas.

Tabell 48. Humanistiska resp. teknisk-naturvetenskapliga intressen på latinlinjen resp. tekniska gymnasiet (i procent)

Poäng	Humanistiska intressen				Tekn. naturv. intressen			
	Pojkar		Flickor		Pojkar		Flickor	
	L	T	L	T	L	T	L	T
1—5.....	2	12	1	—	5	—	11	—
6—10.....	11	34	6	(18)	11	0	26	(6)
11—15.....	35	36	25	(41)	29	2	37	(18)
16—20.....	31	15	36	(35)	38	15	20	(18)
21—25.....	17	3	24	(6)	11	40	5	(29)
26—30.....	4	—	8	—	6	42	1	(29)
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

I tabell 48 har vi angett den procentuella fördelningen för pojkar och flickor var för sig och med poängskalan uppdelad i fempoängsklasser. Som synes föreligger en tydlig skillnad mellan linjerna men också en betydande övertäckning mellan fördelningarna. I humanistiska intressen ligger L högre än T. I teknisk-naturvetenskapliga intressen är förhållandet det motsatta, men skillnaden är där betydligt större än i humanistiska intressen.

Ett ytterligare uttryck för graden av olikhet finner vi i följande tablå, där den procent av resp. grupper anges som fått 16 poäng eller mera i

intressevariablerna, dvs. i genomsnitt ligger på den positiva sidan i fråga om markeringar.

Intressen	Procent av eleverna med positiva markeringar			
	Pojkar		Flickor	
	L	T	L	T
Humanistiska.	52	18	68	(41)
Teknisk-naturvetenskapliga.	55	97	26	(76)

Här spelar också de absoluta skillnaderna mellan olika intresseområden liksom könsdifferenserna in. Pojkarnas starkare intresse för det tekniska och svagare för det humanistiska området yttrar sig i att pojkar på latinlinjen absolut taget ligger lika högt i tekniska som i humanistiska intressen. I övrigt är samstämmigheten mellan linjeval och intressen regelbunden.

Som jämförelse skall vi ett ögonblick återvända till betygen, som vi i föregående kapitel satt i relation till linjevalet. I betygen hade vi dragit en gräns vid medianen för samtliga elever i de avlämnande klasserna. Vi kan nu sammanställa språkbetyg resp. realämnesbetyg med valet av L och T i en tabell som motsvarar den ovanstående.

Betyg	Procent av eleverna med betyg över medianen			
	Pojkar		Flickor	
	L	T	L	T
Språk.	76	50	79	(47)
Realämnena.	35	75	43	(93)

Sambandet mellan betygsinriktning och linjeval är, som vi också tidigare på andra sätt konstaterat, helt regelbundet, men med hänsyn bl. a. till gränsdragnings- och skalproblem är det ej möjligt att bedöma om det generellt sett är svagare eller starkare än sambandet mellan intressen och val. Vi kan bara konstatera att båda typerna av variabler äger samband med linjevalet.

Yrkesplanerna

»Vilket yrke siktar du på att så småningom komma till? Tvekar du mellan flera så ange vilka!» var den formulering vi använde för att få veta elevernas yrkesplaner. Frågan var alltså öppen. Vid bearbetningen har vi kodat svaren utifrån två olika synpunkter. Dels har vi med hjälp av svaren bedömt säkerheten i elevernas planer. Dels har vi kategoriserat de angivna yrkena efter deras art. Vi skall först se på säkerheten i yrkesplanerna hos elever på olika linjer.

Tabell 49. Säkerheten i realskolelevernas yrkesplaner i förhållande till vald linje

	Pojkar <i>R I</i>						Flickor <i>R I</i>					
	A	L	R	T	H	Samtl.	A	L	R	T	H	Samtl.
a) <i>Enligt angivna yrken</i> (<i>R 34</i>)												
1. Angett ett yrke utan tvekan.....	32	31	36	74	20	41	25	25	28	(41)	31	27
2. Angett ett yrke med tvekan eller flera olika alternativ.....	56	56	55	25	67	51	67	65	60	(59)	66	63
3. Ej anggett yrke.....	12	13	9	1	14	8	9	10	12	—	3	10
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
b) <i>Enligt bedömning av kamraternas situation</i> (<i>R 35</i>)												
1—2. Man vet i allmänhet säkert resp. ganska säkert.....	33	42	35	47	31	37	34	44	33	(53)	43	37
3. Man vet i allmänhet inte men lutar på att det skall ordna sig.....	61	51	59	48	65	57	55	43	56	(47)	47	51
4. Man vet i allmänhet inte och oroar sig för valet..	4	4	4	4	2	4	10	11	10	—	10	10
Ej svar.....	1	4	2	1	22	2	1	1	2	—	—	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	267	137	1102	316	51	1 873	341	407	555	17	100	1420

Som framgår av tabell 49 har 41 procent av pojkarna och 27 procent av flickorna i material *R I* anggett endast ett yrke utan att anmäla tvekan i valet. Endast 8 resp. 10 procent av eleverna har ej anggett något yrke alls. Övriga tillhör en mellankategori dit vi fört dels dem som anmält tvekan beträffande ett uppgivet yrke, dels dem som anggett flera alternativa yrken. Pojkarna synes alltså vara säkrare än flickorna på sitt yrkesval vid tidpunkten för övergång till gymnasium. Detta överensstämmer med att pojkarna oftare än flickorna gett yrkesbetonade skäl för sitt val av gymnasium och linje.

Som jämförelse kan nämnas att bland de elever som ej avser att söka till gymnasium (*R II*) 36 procent av pojkarna och 42 procent av flickorna anggett ett bestämt yrke. Här var det också flickorna som oftast gav yrkesbetonade skäl för sitt val att inte fortsätta i gymnasiet.

Mellan de olika linjerna kan knappast någon skillnad anses föreligga bland flickorna. Det högre procenttalet på T kommer från en så liten grupp av elever att skillnaden mot de övriga ej är signifikant. Bland pojkarna är det däremot markant så att tekniska gymnasiets blivande elever är mer yrkesbestämda än övriga, och det stämmer med de av eleverna själva uppgivna skälen. Handelsgymnasiet ligger däremot lågt i fråga om yrkesbestämmdhet — också detta en bekräftelse på tidigare redovisade resultat. Mellan övriga linjer är skillnaden obetydlig.

Säkerheten i elevernas yrkesplaner har också indirekt blivit belyst genom frågan: »Tror du att dina kamrater vet vad de skall välja för yrke?» Svaren på denna fråga redovisas i undre delen av tabell 49. Det mest positiva svaret har där slagits ihop med det näst mest positiva, eftersom endast en procent av eleverna vågat sig på omdömet att man i allmänhet säkert vet vad man skall välja.

Linjeskillnaderna bör man här ej ta fasta på, eftersom eleverna får antas uttala sig närmast om de klasser de tillhör utan kännedom om eller tanke på kamraternas blivande linjetillhörighet. Skillnaden mellan pojkar och flickor i svar nr 4 synes däremot stabil och karakteristisk: flickorna tror oftare att kamraterna oroar sig över att ej veta vilket yrke de skall välja, medan pojkarna intar en mera förtröstansfull attityd.

Yrkesgrupperingen har i viss mån anslutits till samma principer som använts i konstruktionen av intresseformuläret. Nio grupper har hållits isär, nämligen

1. Sociala och humanitära yrken
2. Humanistiska och estetiska yrken
3. Matematisk-teknisk-naturvetenskapliga yrken
4. Biologisk-medicinska yrken
5. Merkantila yrken
6. Juridisk-samhällsvetenskapliga yrken
7. Yrken inom jord- och skogsbruk
8. Yrken inom försvaret
9. Diverse övriga yrken.

I den närmast följande bearbetningen har vi dragit samman dessa till tre huvudområden, nämligen

- X. Realyrken innefattande grupperna 3, 4 och 7.
- Y. Ej realyrken innefattande grupperna 1, 2 och 6.
- Z. Övriga yrken innefattande grupperna 5, 8 och 9.

Huvudområdet Z kan närmast anses inta en mellanställning mellan X som kräver realbetonad utbildning (R eller T) och Y som inte kräver sådan utbildning men naturligtvis exempelvis inom grupp 6 lika gärna kan bygga på sådan utbildning som på allmänna linjen. Inom Z finns yrken av båda slagen, och vi har för att renodla X och Y låtit vissa yrken ingå i ett sådant mellanområde.

I tabell 50 har vi delat upp eleverna efter deras säkerhet i yrkesplanerna och inom varje kategori efter om de angett yrken tillhörande huvudområdena X, Y och Z eller dessa områden i kombination.

Av de 768 pojkarna som angett ett bestämt yrke har 72 procent nämnt ett realyrke. Endast en tiondel så många har angett ett yrke tillhörande Y: Ej realyrken. Bland flickorna är fördelningen mellan X, Y och Z ganska jämn. Bland dem som angett yrken med tvekan har hälften eller fler kombinerat sådana från olika huvudområden. Mellan X, Y och Z är relationerna där ungefär desamma som bland de »yrkesbestämda».

Tabell 50. Realskolelevernas linjeval i förhållande till deras yrkesplaner (R 34) sammanförda till större kategorier

	Pojkar R I							Flickor R I						
	A	L	R	T	H	S:a %	Antal elever	A	L	R	T	H	S:a %	Antal elever
1. Angett ett yrke utan tvekan . . .	11	5	52	30	1	100	768	22	27	40	2	8	100	378
X. Realyrken . . .	4	1	54	42	—	100	556	13	9	72	5	1	100	122
Y. Ej realyrken . . .	39	38	23	—	—	100	56	34	42	23	—	1	100	150
Z. Övriga	28	12	54	1	6	100	156	16	27	28	1	27	100	106
2. Angett yrke(n) med tvekan . . .	16	8	64	8	4	100	947	25	29	37	1	7	100	899
X. Realyrken . . .	3	2	81	13	—	100	351	12	5	79	5	—	100	131
Y. Ej realyrken . . .	24	59	17	—	—	100	41	32	46	21	—	1	100	179
Z. Övriga	26	8	36	—	30	100	87	17	27	8	—	48	100	89
X, Y, och Z blandade	22	8	60	7	2	100	468	28	30	37	1	4	100	500
3. Ej anggett yrke	20	11	63	1	4	100	158	21	29	48	—	2	100	143
1—3. Samtliga	14	7	59	17	3	100	1 873	24	29	39	1	7	100	1 420

Elever som anggett realyrken anhopar sig på linjerna R och T, och de som anggett ej realyrken återfinns till stor del på L och A. I övriggrupperna går en stor andel av eleverna till linje H, vilket sammanhänger med att de merkantila yrkena förts till detta område. Den blandade gruppen har en linjefördelning som liknar totalmaterialets.

Ett samlat uttryck för överensstämmelsen mellan yrkesplanerna enligt denna grova klassifikation och linjevallet ges i följande tablå, där vi sammanfört linjerna till två grupper och anggett medelprocenten ur tabell 50 för yrkesbestämda och icke yrkesbestämda elever. Endast i fråga om övriggruppen har medeltalsberäkningen dolt skillnader mellan yrkesbestämda och icke yrkesbestämda elever.

Skillnaden mellan realyrken och ej realyrken är synnerligen markant. Hos flickorna skulle den dessutom ha varit större än tablå visar, om inte alla sjukvårdsyrken inklusive sjukgymnast och sjuksköterska förts till real-

	Den procentuella fördelningen på grupper av linjer			
	Pojkar		Flickor	
	A, L, H	R, T	A, L, H	R, T
X. Realyrken	5	95	20	80
Y. Ej realyrken	79	21	78	22
Z. Övriga	52	48	80	20
X, Y, Z blandade	32	68	62	38
Ej anggett yrke	36	64	52	48
Samtliga	24	76	60	40

yrken. Som vi skall se i nästa tabell väljer dessa, som ej nödvändigtvis måste ha studentexamen, relativt ofta andra linjer än R. I gruppen med bestämt yrke blir fördelningen för flickor som valt realyrken utom blivande sjukgymnaster och sjuksköterskor 10 procent på A, L och H och 90 procent på R och T. Det är alltså mycket få i denna yrkesgrupp som väljer något annat än R eller T. Inom område Y är valet däremot ej lika renodlat i andra riktningen, och det torde sammanhånga med att vi fört t. ex. blivande folkskollärare till de sociala yrkena och dessutom medtagit de juridisk-samhällsvetenskapliga yrkena i område Y. Reallinjen utgör i båda fallen ett fullt adekvat val. De som angett yrken tillhöriga flera grupper väljer linje i stort sett som totalgrupperna pojkar resp. flickor.

I tabell 51 har vi angett linjefördelningen för vissa mera frekventa yrken.

Tabell 51. Fördelningen på linjer inom vissa större yrkesgrupper för realskolelever som angett ett bestämt yrke (R 34)

	Pojkar RI							Flickor RI						
	A	L	R	T	H	S:a %	Antal elever	A	L	R	T	H	S:a %	Antal elever
X. Realyrken:														
Civilingenjör.	1	—	86	13	—	100	85	1
Ingenjör, tekniker	2	—	39	58	—	100	378	—	—	(57)	(43)	—	100	7
Läkare	8	4	88	—	—	100	25	—	(5)	(95)	—	—	100	19
Tandläkare . .	(14)	(7)	(79)	—	—	100	14	—	(8)	(92)	—	—	100	13
Farmaceut . .	—	—	—	—	—	—	—	(11)	—	(89)	—	—	100	19
Sjuksköterska sjukgymnast.	—	—	—	—	—	—	—	31	22	44	3	—	100	36
Agronom, jägmästare, veterinär	16	4	80	—	—	100	25	—	—	(100)	—	—	100	5
Lärare i naturvetenskapliga ämnen . .	—	—	(100)	—	—	100	7	3
Y. Ej realyrken:														
Lärare i humanistiska ämnen	(12)	(88)	—	—	—	100	8	9	91	—	—	—	100	33
Lärare i förskola, låg- och mellanstadium	61	4	35	—	—	100	23	49	17	33	—	—	100	69
Socionom	1	(36)	(29)	(29)	—	(7)	100	14
Z. Övriga:														
Civilekonom .	(40)	(13)	(20)	—	(27)	100	15	—	—	—	—	—	—	—
Kontorsyrken	(17)	—	(17)	—	(67)	100	6	12	19	2	—	67	100	42
Militära yrken	21	7	72	—	—	100	29	—	—	—	—	—	—	—
Gymnastiklärare	21	7	72	—	—	100	29	(17)	(11)	(72)	—	—	100	18
Lärare (utan specifikation)	29	15	54	2	—	100	59	13	39	45	3	—	100	31

Påfallande är att det bara är de tekniska yrkena som når någorlunda stora absoluta tal, och praktiskt taget alla väljarna återfinns där på pojksidan. Bland flickorna är lärare av olika slag, kontorsyrken samt sjukgymnast och sjuksköterska de största grupperna.

För de yrken som betecknats som realyrken, utom sjukgymnast och sjuksköterska, har mellan 80 och 99 procent av eleverna valt R eller T, och T förekommer huvudsakligen i den lägre ingenjörs- och teknikergruppen. Gymnastiklärarna och officerarna som förts till övriggruppen har också en mycket hög frekvens för reallinjen (72 procent). De blivande lärarna för lägre åldersstadier har oftast valt A-linjen, medan ämneslärarna i humanistiska ämnen — flertalet flickor — valt latinlinjen.

Tillsammans ger tabellerna 50 och 51 ett intryck av att linjeval och yrkesplaner för det stora flertalet av dem som har en någorlunda säker yrkesinriktning står i god samklang med varandra, och det stöder elevernas egen starka värdering av yrkesskålen i samband med valet av gymnasiestudier och linje.

Här återkommer emellertid problemet om orsaksförhållandena. Det är rimligt att förmoda att det yrke eleven stannat för blir bestämmande för hans val av utbildning. Man kan emellertid inte helt utesluta att den linje eleven har bestämt sig för kan påverka sättet att svara på frågan om yrkesplaner, ifall han är osäker i det hänseendet. Detta skulle i så fall kunna bidra till det funna sambandet.

Sammanfattning

Även i detta kapitel, där vi studerat sambandet mellan linjeval och intressen uttryckta på olika sätt, har vi kunnat påvisa en betydande grad av samstämmighet mellan elevernas val och olika bestämningsvariabler.

Inställningen till olika skolämnen följer i stora drag ämnesinriktningen hos de linjer eleverna valt. Av linjernas karaktärsämnen är det egentligen endast latin på L och de merkantila ämnena på H som fått ett röstetal som avsevärt understiger hundra procent. I båda fallen har ämnena haft svårt att hävda sig gentemot de moderna språken.

Teknisk-naturvetenskapliga, merkantila och humanistiska intressen uppmätta genom ett frågeformulär med fingerade rubriker på radio- och TV-program uppvisar ett tydligt och i vissa fall starkt samband med tillhörigheten till R och T, H resp. L. Även medicinsk-biologiska intressen ger ett positivt utslag på reallinjen. I estetiska och socialt-humanitära intressen är könsdifferenserna vida starkare än linjedifferenserna.

Fler pojkar än flickor (41 resp. 27 procent) har varit så säkra på sina yrkesplaner att de angett ett yrke utan att markera tvekan. När linjefördelningen har jämförts inom olika huvudgrupper av yrken och i vissa mera

frekventa yrken, har det visat sig föreligga en god överensstämmelse mellan yrkesplaner och vald linje.

Intresset för olika skolämnen, intresset för vissa typer av yrken och planerna på ett bestämt yrke hörde till de skäl som i elevernas egen bedömning tillmättes störst betydelse för linjevalet. Detta kapitel kan i stora drag anses ha bekräftat elevernas bedömning såtillvida som alla de nämnda faktorerna vid direkt mätning visat sig korrelera med valet.

KAPITEL 10

De osäkra linjeväljarna

Som avslutning på vår undersökning av faktorerna i realskoleelevernas gymnasieval skall vi studera de elever som funnit linjevalet särskilt svårt och fortfarande är osäkra på om de har valt rätt linje. I tabell 14 (kapitel 6) har vi redovisat huvudresultaten av en fråga om lättheten att välja linje. I hela material *R I* svarade 56 procent att valet för dem var självklart, 33 procent sade att det inte varit lätt att bestämma sig men de trodde att de nu valt rätt, och 10 procent hade funnit valet mycket svårt och det var inte omöjligt att de kom att ändra sig och försöka få en annan linje. En jämförelse mellan dem som funnit valet »självklart» (S-gruppen) och dem som funnit det »mycket svårt», dvs. de osäkra (O-gruppen) bör kunna ge ytterligare inblick i elevernas valsituation.

En sådan jämförelse bör rimligtvis göras med uppdelning efter kön och linje, eftersom det är olika skäl och egenskaper som leder eleverna till de olika linjerna. S-grupperna är på samtliga linjer stora, men O-grupperna är stora nog endast på reallinjen (R) för att en undersökning skall löna sig. Där har 83 pojkar och 82 flickor ansett valet mycket svårt, vilket procentuellt sett betyder att detta svar är dubbelt så vanligt bland flickorna som bland pojkarna (14,8 resp. 7,5 procent). De närmast största grupperna på någon linje innehåller mellan 43 och 35 elever, och vi har ej medtagit dessa i specialbearbetningen. Tyvärr medför detta givetvis en brist i resultatens generalitet: de visar vad som karakteriserar dem som anser valet av reallinje osäkert. Andra faktorer kan vara verksamma på de andra linjerna.

Som kontrastgrupper till O-grupperna har vi tagit ut stickprov av ungefär samma storlek bland dem som ansett valet självklart. Bland pojkarna omfattar stickprovet alla som är födda den 5, 15 eller 25 i någon månad, dvs. var tionde elev, närmare bestämt 67 av tänkbara 734 elever. Bland flickorna omfattar stickprovet alla som är födda den 10—19 i någon månad, dvs. var tredje elev, i detta fall 89 av 273 tänkbara elever. De grupper som skall jämföras är alltså följande.

Pojkar på reallinjen:	O-grupp, 83 elever S-grupp, 67 elever
Flickor på reallinjen:	O-grupp, 82 elever S-grupp, 89 elever

I det följande anger vi alla resultat som en differens mellan dessa grupper med den osäkra gruppen först. Differenser med plustecken betyder sålunda att O-gruppen har högre frekvens eller högre medeltal än S-gruppen. Negativa tecken anger att S-gruppen är högst.

Säkerheten i valet

Vi skall börja jämförelsen genom att i tabell 52 se på några andra uttryck för elevernas säkerhet i valet.

Tabell 52. Skillnader mellan elever i R I som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 1. Säkerheten i valet

Procent i O-gruppen minus procent i S-gruppen

	Pojkar R	Flickor R
Självklart att börja i gymnasium (R 15).....	— 39	— 15
I andra hand vald linje (R 17) A.....	+ 18	0
L.....	+ 10	+ 27
T.....	— 1	— 1
H.....	+ 4	+ 2
Ingen angiven...	— 31	— 28
Upplysningar och råd inför valet		
Känt behov av, mycket + ganska mycket (R 27)	+ 24	+ 22
Erhållit, i hög grad (R 28).....	— 4	— 9

De elever som finner linjevalet självklart har även i större utsträckning än O-gruppen funnit det självklart att de skall gå i gymnasium. De har också oftare funnit det överflödigt att ange ett alternativ till reallinjen dit de ämnar söka. Pojkarna i O-gruppen har oftare än pojkarna i S-gruppen satt linjerna A och L som andrahandsval, men bland flickorna är det endast latinlinjen som oftare figurerar som andrahandsval för de i linjevalet osäkra flickorna på reallinjen.

Vi har i tabell 52 också föregripit vår behandling av studie- och yrkesvägledningen (jfr kapitel 15) genom att undersöka svaren på ett par frågor om elevernas behov av upplysningar och råd (R 27) och i vilken utsträckning de har erhållit sådana (R 28). De osäkra eleverna har oftare känt stort behov av upplysningar och råd men de tycker sig ej ha erhållit sådana i högre grad än S-gruppen. Skillnaden, som där är snarast negativ om också liten, kan dock mera vara ett uttryck för elevernas kvarstående osäkerhet än för den vägledning de erhållit.

Detta första avsnitt visar att elever som bedömt svårigheterna i linjevalet såsom särskilt stora också i andra hänseenden är mera osäkra i sitt val.

Skälen för gymnasie- och linjeval

I tabell 53 har vi sammanfört de självupplevda skälen för val av gymnasium och val av linje till ett slags systematisk katalog, där vi tillämpat samma indelning i undergrupper som gjordes i sammanfattningen till kapitel 7.

Tabell 53. Skillnader mellan elever i R I som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 2. Skäl för gymnasie- och linjeval

Procent i O — procent i S

	Pojkar R	Flickor R
<i>Yrkesplaner</i>		
16.15 ¹ Jag vet inte vilket yrke jag skall välja, så det är bäst att gå kvar i skolan	+ 24	+ 21
20. 8 Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke	+ 21	+ 29
20. 1 Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda	+ 13	+ 5
20.11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning	+ 11	+ 7
16. 6 Man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning	+ 2	— 3
20. 4 Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest	— 27	— 1
16. 1 Jag behöver gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt	— 18	— 20
20. 9 Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja	— 28	— 19
<i>Skolanpassning</i>		
16.13 På gymnasiet blir man allmänbildad och får lära sig saker som man alltid har nytta av längre fram i livet	+ 24	+ 5
16.10 Jag trivs så bra med skolarbetet att jag helst vill fortsätta	+ 15	+ 5
16.14 Jag tycker bättre om teoretiska studier än om praktiskt arbete	+ 4	+ 10
20.12 Den linjen bör man gå om man vill bli verkligt bildad	+ 14	+ 8
16. 3 Mina betyg är såpass bra att jag kan komma in i gymnasium	— 4	+ 1
20. 3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i	+ 5	— 8
20. 7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i	— 29	— 20
20. 2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest	— 27	— 20
<i>Familj</i>		
16. 4 Mina föräldrar har råd att låta mig fortsätta i skolan	— 6	+ 10
16.12 Det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen	— 8	— 10
16. 7 Mina föräldrar vill att jag skall studera, och jag rättar mig efter deras önsknings i det fallet	— 2	— 3
20. 6 Den linjen vill mina föräldrar att jag skall välja	+ 3	+ 17
<i>Hemort</i>		
16. 2 Det finns gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det lätt att fortsätta	+ 16	+ 2
20.15 Den linjen finns i eller nära min hemort	+ 14	+ 13
<i>Könstillhörighet</i>		
20.13—14 Pojkar (flickor) bör gå den linjen	+ 8	+ 9

¹ Avser uppgiftens nr i frågeformulär R. 16: Skäl för gymnasieval, 20: Skäl för linjeval.

		Pojkar R	Flickor R
<i>Exempel och råd</i>			
16. 5	Mina bästa vänner skall i regel fortsätta i gymnasium.....	+ 4	+ 8
20. 5	Där skall mina bästa vänner gå.....	+ 6	+ 5
16.11	En mycket stor del av klassen tänker fortsätta till gymnasiet.....	+ 10	+ 5
16. 9	Lärare har rätt mig att fortsätta.....	+ 7	+ 2
20.10	Lärare har rätt mig att välja den linjen...	+ 8	+ 18
16. 8	Mina kamrater har rätt mig att fortsätta...	+ 11	+ 6

Om vi först ser på de skäl som har med yrkesplanerna att göra, finner vi att osäkerhet i linjevalet är förknippat med osäkerhet inför yrkesvalet. Eleverna i O-gruppen anger oftare att de inte vet vilket yrke de skall välja och därför fortsätter de till gymnasiet. De säger också oftare att den valda linjen, nämligen R, ger flest möjligheter vid yrkesvalet liksom att linjen leder till de bäst betalda yrkena. Däremot motiveras valet av gymnasium och linje mindre ofta i O-gruppen än i S-gruppen med att utbildningen i fråga behövs för ett visst bestämt yrke.

Vissa av de motiv som har med skolanpassningen att göra differentierar klart mellan de osäkra och de säkra linjeväljarna. De säkra väljarna hänvisar oftare till sitt intresse för linjens ämnen och till att de vill läsa de ämnen som de har bäst betyg i. O-gruppen däremot motiverar oftare sitt val av gymnasium med allmänt studieintresse och sitt linjeval med linjens poängmöjligheter. Även det mycket ovanliga skälet att linjen ger »verklig bildning» anförs i viss utsträckning av denna grupp.

Bland de skäl som har med familjen och dess förhållanden att göra kan man notera att flickorna i O-gruppen oftare motiverar sitt linjeval med att föräldrarna vill att de skall välja den linjen. Att en sådan utbildning finns att tillgå i hemorten är också ett skäl som ges oftare av O-gruppen.

Motivgruppen »Exempel och råd», som för hela materialet har mycket låga frekvenser, har genomgående positiva differenser. De osäkra eleverna hänvisar mera till vad kamraterna gör och vad de och lärarna tycker. Dessa skäl och motivet att elever av det egna könet bör gå just reallinjen har den osäkra gruppen i genomsnitt markerat med dubbelt så många kryss som den säkra gruppen.

Vårt studium av elevernas uppgivna skäl har alltså visat dels att osäkerheten tar sig uttryck också här i form av ett större beroende av andra personer i valet, dels att osäkerheten sammanhänger med en mera obestämd yrkesinriktning och en mindre utpräglad inriktning mot de ämnen som är karakteristiska för linjen i fråga, i detta fall reallinjen.

Skolbetyg och social bakgrund

I tabell 54 träffar vi på de variabler som vi studerat i kapitel 8.

I skolbetygen är den osäkra gruppen bland pojkarna tydligen något säm-

Tabell 54. Skillnader mellan elever i R I som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 3. Skolbetyg och social bakgrund

Procent i O — procent i S

	Pojkar R	Flickor R
Skolbetyg över medianen		
Totalt.....	— 4	+ 5
Språk.....	— 11	+ 15
Realämnen.....	— 10	— 10
Skolbetyg i högsta kvartilen		
Totalt.....	— 17	+ 5
Språk.....	— 7	+ 12
Realämnen.....	— 34	— 9
Realämneshöjningsbetyg		
i högre kvartil än språkbetyg.....	— 14	— 15
i samma kvartil som språkbetyg.....	— 9	+ 3
i lägre kvartil än språkbetyg.....	+ 24	+ 11
Sociala variabler		
Fadern socialgrupp 1.....	— 9	— 6
Fadern realskola och högre.....	— 12	— 10
Modern realskola och högre.....	— 9	— 6

re än den säkra gruppen. Det gäller framför allt i realämnena och när jämförelsen inskränks till att gälla betyg i den högsta kvartilen. Elever som har lägre betyg i realämnena än språk är vanligare i O-gruppen än i S-gruppen. Detta gäller i viss mån också hos flickorna, men där är O-gruppen inte överlag underlägsen S-gruppen, utan snarare bättre än den i språk och något sämre i realämnena.

Jämförelserna mellan O-grupp och S-grupp i sociala variabler tyder på att O-gruppen kommer från hem med något lägre social bakgrund och lägre utbildning hos föräldrarna. Föräldrarna kan i den gruppen sannolikt ge mindre stöd i valsituationen, vilket medför minskad säkerhet.

Inställningen till olika skolämnena

I de två återstående avsnitten anknyter vi till kapitel 9 och de variabler som där studerades. I tabell 55 återfinns skillnaderna i inställning till olika skolämnena.

Vi har här sorterat upp skolbetygen i tre grupper, språk, realämnena och tekniska ämnen samt en restgrupp bestående av orienteringsämnen och övningsämnen.

Tabellen innehåller ett flertal skillnader som ligger kring noll. Vanligtvis hänför de sig till önskan att över huvud taget läsa ett ämne i sådana fall där ämnet markerats av praktiskt taget alla eleverna på reallinjen. I de fallen är det endast kolumnen för »många timmar i veckan» som differentierar mellan grupperna.

Tabell 55. Skillnader mellan elever i R I som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 4. Inställning till olika skolämnen (R 37)

Procent i O — procent i S

	Pojkar R		Flickor R	
	»Läsa»	»Många timmar»	»Läsa»	»Många timmar»
<i>Språk</i>				
Modersmålet.....	— 3	+ 10	0	+ 8
Engelska.....	0	+ 12	+ 1	+ 10
Tyska.....	+ 1	+ 3	+ 1	+ 16
Franska.....	0	+ 9	— 4	+ 8
Spanska.....	+ 17	+ 4	+ 12	+ 12
Ryska.....	— 1	+ 2	+ 5	+ 3
Latin.....	+ 10	+ 13	+ 20	+ 4
Grekiska.....	+ 6	+ 6	+ 5	+ 7
<i>Realämnen och tekniska ämnen</i>				
Matematik.....	— 4	— 31	— 6	— 21
Fysik.....	— 8	— 24	— 1	— 17
Kemi.....	— 5	— 23	— 6	— 20
Tekniska ämnen.....	— 16	— 5	— 21	— 6
<i>Övriga ämnen</i>				
Kristendom.....	+ 34	+ 9	+ 15	+ 2
Filosofi.....	+ 16	+ 4	0	+ 5
Historia.....	+ 2	+ 25	0	+ 6
Geografi.....	— 1	+ 15	0	— 6
Biologi.....	+ 1	+ 2	— 2	— 7
Merkantila ämnen.....	+ 8	+ 4	+ 7	+ 1
Husliga ämnen.....	+ 9	+ 8	— 2	+ 3
Musik.....	+ 12	+ 4	— 3	+ 5
Teckning.....	— 15	— 8	— 9	+ 1
Gymnastik.....	— 2	— 3	— 6	0

Den allmänna tendensen i tabellen är att S-gruppen hellre läser realämnen och tekniska ämnen än den grupp som är osäker på sitt val av reallinjen. I språken och de mera humanistiska orienteringsämnena är tendensen den motsatta. Sammanfattad i teckenjämförelser visar tabellen följande resultat.

	O-gruppen högre	Ingen skillnad	S-gruppen högre
Språk.....	26	3	3
Realämnen och tekniska ämnen.....	—	—	16
Övriga ämnen:			
Kristendom, filosofi, historia.....	10	2	—
Övriga.....	14	2	12

Även om de olika differenserna ej är statistiskt oberoende av varandra torde tabellen få anses ge en tillförlitlig bild av de allmänna tendenserna: de osäkra väljarna av reallinjen är i sin ämnesinställning mindre »realbetonade» än de säkra väljarna.

Svaren på ett intresseschema

Denna slutsats kvarstår även efter granskning av jämförelserna mellan O- och S-grupper i svaren på intresseschemat. Där är det ej längre skolämnen utan mera allmänna uttryck för intressen som har bedömts, men fortfarande gäller som framgår av tabell 56 att S-gruppens elever är mera intresserade av i synnerhet teknisk-naturvetenskapliga frågor men även medicinsk-biologiska än O-gruppen, och O-gruppen har i gengäld någon övervikt i övriga icke realbetonade variabler.

Tabell 56. Skillnader mellan elever i R I som funnit valet av linje mycket svårt (O) resp. självklart (S): 5. Svaren på ett intresseschema (R 40)

Medelpoäng i O — medelpoäng i S

	Pojkar R	Flickor R
Estetiska	+ 0,7	+ 0,3
Humanistiska	+ 1,8	+ 0,7
Socialt-humanitära	+ 2,4	+ 2,0
Juridisk-samhällsvetenskapliga	+ 2,1	+ 0,4
Merkantila	+ 0,7	+ 0,9
Teknisk-naturvetenskapliga	— 3,1	— 2,1
Medicinsk-biologiska	— 0,9	— 1,2

Det intresseområde som mest kontrasterar mot det teknisk-naturvetenskapliga i S-gruppen, är det socialt-humanitära som avser kontakt med och vård och hjälp åt ens medmänniskor. Hos pojkarna är differensen också tydligt positiv i juridisk-samhällsvetenskapliga intressen, som är en mera teoretisk variant av det allmänna samhällsintresset. Tydligt återfinns många av dem som valt reallinjen men är osäkra på sitt val bland elever med intresse för vårdande och samhällsinriktade sysselsättningar och utan särskilt utpräglad inriktning på reallinjens karaktärsämnen.

Av denna beskrivning verkar det som om en betydande del av de osäkra eleverna i stället bort välja allmänna linjen, och vi skall avslutningsvis se i vilken utsträckning de hör hemma i gymnasieområden utan tillgång till denna linje. I följande tablå visas procenten som saknar allmän linje på den gymnasieort till vilken de räknats. Andelen innefattar även elever som sagt sig vilja övergå till gymnasium från 2³ och motsvarande och där treårig men ej fyraårig allmän linje förekommer. I viss mening har de tillgång till allmän linje, men de måste i så fall vänta ett år och det har de ej uppgett sig ha för avsikt att göra.

	Procenten elever utan tillgång till allmän linje	
	Pojkar R	Flickor R
O-gruppen	35	45
S-gruppen	34	40

En betydande del av eleverna saknar tillgång till allmän linje men denna andel är inte anmärkningsvärt stor i O-gruppen om man jämför den med S-gruppen. En mera detaljerad jämförelse visar dock att det bland flickorna i O-gruppen som saknar allmän linje finns en stor grupp som angett latinlinjen som andrahandsval, och det är väl inte otänkbart att en del av dem skulle ha valt allmän linje som en medelväg om denna hade funnits. Det visar sig också att eleverna i O-grupperna utan tillgång till allmän linje oftare än andra siktar på A-kombinationer vid grenvalet och de har också i fler fall än genomsnittligt angett att de skulle ha valt A-linjen om den funnits på orten.

Sammanfattning

Elever på reallinjen som har haft mycket svårt att välja linje och fortfarande är osäkra på om de valt rätt skiljer sig i många hänseenden från dem för vilka valet varit »självklart». De är osäkrare även i andra valsituationer och påverkas mera av omgivningens exempel och råd. De har en mindre bestämd yrkesinriktning och deras intressen och betyg pekar mindre klart på reallinjen.

KAPITEL 11

Grenval och grenvalsmotiv

Efter att vi nu ganska utförligt analyserat valet av gymnasiestudier och linje, skall vi på ett delvis parallellt om också mera sammanträngt sätt studera grenvalet på gymnasiet. Vi skall se hur valet sker och vilka faktorer som därvid gör sig gällande. Liksom i fråga om övergången till gymnasium och valet av linje avser vi det val eleverna under vårterminen före uppdelningen träffat eller just stått i begrepp att träffa. Däremot har vi ingen information om huruvida deras slutliga placering överensstämmer med det uppgivna valet. Risken för bristande överensstämmelse torde dock i detta fall vara mindre än i det föregående. Om eleverna flyttas till näst högsta ringen, får de också som regel läsa de ämnen de själva valt. Vid övergången till första ringen förekommer ju däremot gallring både till gymnasiet som sådant och till de mest eftersökta linjerna.

Valfrekvenser för olika grenar

Behandlingen av grenvalssituationen sker med hjälp av det material som insamlades i ringarna I³ och II⁴ och vars sammansättning redovisats i kapitel 3. Dess antalsmässiga fördelning på linjer, kön och ortstyper framgår av tabell 7. Elevantalen på olika linjer visas också i tabell 57, som anger hur eleverna avser att välja i samband med grenvalet.

På allmänna linjen dominerar den sociala grenen bland pojkarna. Bland flickorna väger grenarna mera jämnt. Omkring 70 procent av latinarna har angett den halvklassiska grenen, dvs. den som saknar grekiska. Av återstoden är det fler pojkar på den helklassiska än på den nyspråkliga. Hos flickorna är förhållandet mellan dessa grenar det omvända. Bland reallinjens grenar är det den matematiska som är mest könsskiljande. Drygt hälften av pojkarna men bara en sjättedel av flickorna tänker välja den. En större andel av flickorna än av pojkarna går i gengäld till den biologiska grenen och A-kombinationerna, varav dock den nyspråkliga är mycket lite frekventerad.

Vissa elever har uppgett grenar som ej finns på den linje där de går. Tydligt avser de att göra ett linjebyte i samband med övergången till näst

Tabell 57. Det planerade grenvalet i grenvalsmaterialet (G 13)

a) Absoluta tal

Gren	A		L		R		Summa
	p	fl	p	fl	p	fl	
A:social	196	139	2	—	24	18	379
A:språklig	49	91	—	5	—	3	148
L:halvklassisk	—	—	162	379	—	2	543
L:helklassisk	—	—	46	73	—	—	119
L:nyspråklig	—	—	23	100	1	2	126
R:biologisk	2	—	—	—	420	304	726
R:matematisk	1	—	—	—	628	92	721
R:nyspråklig	—	1	—	—	2	21	24
R:social	1	—	—	—	92	114	207
Ej uppgift	—	—	—	—	1	—	1
Summa	249	231	233	557	1 168	556	2 994

b) I procent (A-kombinationer förda till A)

	A		L		R		Samtliga
	p	fl	p	fl	p	fl	
Social	79	60	1	—	10	24	20
(Ny)språklig	20	40	10	19	0	5	10
Halvklassisk	—	—	70	68	—	0	18
Helklassisk	—	—	20	13	—	—	4
Biologisk	1	—	—	—	36	55	24
Matematisk	0	—	—	—	54	16	24
Ej uppgift	—	—	—	—	0	—	0
Summa	100	100	100	100	100	100	100

högsta ringen. De flesta av dessa är elever på reallinjen som uppgett allmänna linjens sociala gren, men det kan ju i några fall också bero på felmarkering. Reallinjens sociala gren kom nämligen sist i listan, och det är tydligt att den på sina håll bland eleverna betecknas som allmänna linjen. I den nedre delen av tabell 57, där procentfördelningarna anges, har vi sammanfört de s. k. A-kombinationerna med allmänna linjens grenar.

Redan i kapitel 6 gjorde vi en jämförelse mellan grenvalet sådant det framkommit i tabell 57 och realskoleelevernas tänkta grenval som visats i tabell 16. Vi fann därvid att A-kombinationerna var vanligare i grenvalssituationen än i de preliminära planerna ett eller två år i förväg. Många förklaringar härtill är tänkbara, och bl. a. vill vi i detta sammanhang peka på att A-kombinationerna utgör en möjlighet att i viss mån justera ett mindre lyckat linjeval. Det torde också ha varit så att de som över huvud taget ej angav gren i R-materialet hörde till de mest osäkra väljarna. Det är då troligt att deras slutliga val oftare kommer att falla på ett mellanalternativ än på ett så specialinriktat alternativ som de egentliga real- och lattingrenarna utgör.

Lättheten att välja gren

Liksom i samband med linjevalet har eleverna fått bedöma hur lätt eller svårt det varit för dem att bestämma sig för en viss gren. Svarsfördelningen för hela materialet framgår av tabell 58.

Tabell 58. Grenväljarnas bedömning av lättheten att välja gren (G 14)

Total svarsfördelning i procent för G	
1 Det var självklart att jag skulle välja den grenen	44
2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort har jag en känsla av att ha valt rätt	39
3 Det var mycket svårt att bestämma sig, och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och tar en annan gren	17
0 Ej svar	0
Summa procent	100
Antal elever	2 994

De 44 procent som bedömt grenvalet såsom »självklart» kan jämföras med frekvensen för samma svar beträffande linjevalet som uppgick till 56 procent (jfr tabell 14). De som svarat att valet varit mycket svårt uppgår här till 17 procent mot 10 procent i linjevalssituationen. Det förefaller alltså som om grenvalet varit svårare än linjevalet.

Denna skillnad nyanseras emellertid om vi delar upp grenvalsmaterialet på grenar inom resp. linjer och sammanställer det med realskolematerialet.

	Svaret »självklart» i procent av samtliga elever i resp. undergrupper							
	A		L			R		
	soc.	spr.	halv-	hel-	nyspr.	biol.	mat.	soc.
			klassisk					
Gren: pojkar ..	56	47	46	43	42	33	55	34
flickor ..	41	42	43	37	37	45	35	27
Linje: pojkar ..	39		46			67		
flickor ..	43		64			49		

Skillnaden är tydligen inte enhetlig eller genomgående till den ena valsituationens fövör. Pojkar som väljer allmänna linjen är förhållandevis osäkra, men väl där är valet mellan dess grenar lättare. För flickorna är det ingen skillnad mellan de båda tillfällena. På latinlinjen åter är det pojkarna som är ungefär lika osäkra i båda situationerna. För flickorna på latinlinjen är däremot valet av gren betydligt svårare än valet av linje. Går vi så till reallinjen är bilden åter en annan. Pojkarna har lätt att välja denna linje men svårt att välja gren, om de inte bestämt sig för matematiska grenen. Flickorna har det förhållandevis svårt i båda situationerna, men mest så vid grenvalet och när de väljer en för flickor ovanlig gren.

Dessa något förvirrande resultat synes kunna generaliseras på följande sätt. De grupper som gör ett »könstypiskt» val i den bemärkelsen att de kommer att tillhöra den för könet relativt sett mest frekventa linjen resp. grenen, upplever ofta sitt val som självklart. Vid linjevalet stämmer detta för flickor på latinlinjen och pojkar på reallinjen. Vid grenvalet stämmer det för pojkar på allmänna linjens sociala gren, pojkar på reallinjens matematiska och flickor på reallinjens biologiska gren. På latinlinjen är det svårare att tala om en könstypisk gren, men den halvklassiska som är mest frekvent har också något större procent »självklart» än de övriga.

Nästa generalisering är mera hypotetisk och bygger på mindre underlag men skulle kunna formuleras på följande sätt. I en grupp med många könstypiska linjeval är andelen av dem som har en mera obestämd intresse-, yrkes- eller betygsinriktning större än genomsnittligt. I linjevalet väljer de som flertalet hos det egna könet gör. När grenvalet framtvingar en ytterligare specificering av valet, uppkommer svårigheter för dessa elever. Detta kan vara skälet till att grenvalet är mycket svårare än linjevalet för flickor på latinlinjen och pojkar på reallinjen. Om denna mekanism gäller borde också valet av utbildning efter studentexamen vara svårast för dem som gjort det mest könstypiska grenvalet. Denna hypotes skulle alltså i stort sett innebära att vissa elever med obestämd inriktning skjuter upp sina svårigheter en bit i taget genom att göra ett av sin könsroll bestämt val. Någon tillfredsställande prövning av denna hypotes kan tyvärr ej göras i vårt material eftersom det består av tre tvärsnitt, där samma individer ej kan följas genom hela valprocessen, men vissa ytterligare stöd för denna hypotes kan kanske vinnas i det följande.

Fackgrenar och fackskolor

Grenväljarna fick besvara två hypotetiska valfrågor, dels samma fråga om tvååriga fackskolor som ställdes till realskoleleverna (jfr kapitel 6), dels en fråga om eventuella tekniska och merkantila grenar på det allmänna gymnasiet. Vi skall först behandla denna fråga och återger här hela dess formulering.

»Antag att det vid grenvalet funnits möjlighet att inom gymnasiet välja en gren med teknisk eller merkantil inriktning som skulle leda fram till en *avslutad yrkesutbildning* ungefär likvärdig med den som ges vid ett tekniskt gymnasium resp. ett handelsgymnasium men som ändå gett tillträde till fortsatta högre studier. Skulle du i så fall ha valt en sådan gren?»

Fackgrenarna, som vi här kallar dem, ges som synes en ganska generös beskrivning, vilket bör beaktas vid tolkningen av svaren, liksom naturligtvis också det förhållandet att eleverna bara hade sin allmänna föreställning om grenarnas art att gå efter. Under läsåret 1962/63 påbörjas försöksverk-

samhet med liknande utbildningsformer, men för dem som besvarat våra frågor fanns ingen kännedom om något sådant att bygga på.

Elevernas inställning till fackgrenarna visas i tabell 59, där materialet uppdelats efter vald gren.

Tabell 59. Intresset för fackgrenar som alternativ till nu träffade val (G 27)

Linje och gren	Pojkar				Flickor			
	Teknisk	Merkantil	Ingendera + Ej svar	Summa procent	Teknisk	Merkantil	Ingendera + Ej svar	Summa procent
A:social	30	21	49	100	6	13	82	100
A:språklig	2	37	61	100	—	16	84	100
L:halvklassisk	7	31	62	100	1	16	83	100
L:helklassisk	2	4	94	100	—	5	95	100
L:nyspråklig	21	37	42	100	—	26	75	100
R:biologisk	30	11	59	100	11	12	77	100
R:matematisk	53	2	44	100	28	2	70	100
R:social	10	37	54	100	3	18	80	100
Samtliga	34	13	53	100	6	14	80	100

Ej mindre än en tredjedel av pojkarna har lockats av den väg till ingenjörsyrket som en teknisk gren skulle erbjuda, däribland mer än hälften bland matematiska grenens pojkar och nära en tredjedel av biologiska grenens resp. av de pojkar som på allmänna linjen valt sociala grenen. Bland dem som valt den sociala grenen på reallinjen är däremot intresset svagt för den tekniska men starkt för den merkantila grenen. Den merkantila grenen har också fått många röster på allmänna linjen och latinlinjen med undantag för »grekerna». Flickorna har med undantag för dem på matematiska grenen sällan markerat teknisk gren. Merkantila grenen har totalt sett lika stor svarsprocent bland flickorna som bland pojkarna, men på de enskilda grenarna är andelarna mindre liksom också variationen mellan dem — ett något paradoxalt resultat som sammanhänger med den olika fördelningen på linjer och grenar hos de båda könen.

Inställningen till de tvååriga fackskolorna efter nionde skolåret såsom alternativ till gymnasiestudier visas i tabell 60, där dock uppdelningen gjorts endast efter linje och kön. Frågans formulering var densamma som i realskolematerialet, och vi hänvisar därför till beskrivningen och diskussionen i kapitel 6.

Mellan 15 och 30 procent av eleverna på de olika linjerna har sagt ja till någon av fackskolorna, och största frekvensen förekommer för sociekononiska fackskolan bland allmänna linjens flickor. Denna fackskola har fått de flesta rösterna också i de övriga flickgrupperna. Bland pojkarna har den tekniska linjen den starkaste ställningen. Dessa resultat överensstämmer tämligen väl med resultaten i tabell 17 för realskolematerialet. Den mest

Tabell 60. Intresset för tvååriga fackskolor i grenvalsmaterialet som alternativ till gymnasiestudier (G 28)

	A		L		R		Samtliga
	p	fl	p	fl	p	fl	
Humanistisk linje.....	4	3	7	4	1	4	3
Teknisk linje.....	8	0	3	0	10	3	6
Merkantil linje.....	5	2	9	4	2	3	3
Socialekonomisk linje....	5	24	3	11	2	10	7
Ingendera.....	75	69	77	78	82	79	78
Ej svar.....	3	1	2	3	2	2	2
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100

anmärkningsvärda skillnaden mellan de båda materialen är den social-ekonomiska linjens högre frekvenser bland de grenväljande än bland de linjeväljande flickorna (24, 11 resp. 10 procent på A, L resp. R mot 11, 7 och 6 procent i realskolematerialet).

Den sammanlagda valfrekvensen för fackskolorna är bland flickorna lika stor som för de båda fackgrenarna tillsammans. Om man bara tar med de alternativ som avser teknisk resp. merkantil utbildning är valfrekvensen däremot avsevärt större för fackgrenarna. Hos pojkarna har fackgrenarna, hur man än räknar, en mycket större dragningskraft än fackskolorna.

Elevernas skäl för grenvalet

Med samma metodik som använts för att belysa elevernas självupplevda motiv för gymnasievalet har vi sökt belysa deras skäl att välja viss gren. En lista över motiv har formulerats på förhand — i stort sett ekvivalenta med dem som gavs för linjevalet — och eleverna har fått markera de skäl som i olika grad har varit betydelsefulla. Totalresultaten för grenvalssituationen återges i tabell 61.

De olika motiven följer nästan i samma ordning som i linjevalssituationen och med nästan samma svarsfrekvenser (jfr tabell 24). Främst nämns också intresset för ämnena (nr 2) och grenens inriktning mot de yrken som intresserar mest (nr 4). Efter dessa kommer yrkesmotiven (nr 9 och 8) och betygsmotiven (nr 7 och 3). Övriga motiv har i grenvalsmaterialet markerats av högst 20 procent, däribland de som innebär råd och exempel från andra.

En motsvarighet till undersökningen av grupp-differenser enligt tabell 25 (linjevalet) återfinns för grenvalet i tabell 62. Även här har endast de genomsnittliga procenttal satts ut som bygger på en genomgående skillnad i olika undergrupper. För bedömningsgrunderna hänvisas till bilaga 3. Orsakternas procenttal återfinns i bilaga 4 c.

Tabell 61. Grenväljarnas skäl att välja viss gren (G 15)

Total svarsfördelning för G. N = 2 994

Nr	Skäl	Antal kryss				S:a
		0	1	2	3	
2	Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	25	28	24	23	100
4	Den grenen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.....	34	21	25	20	100
9	Den grenen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	47	20	15	19	100
8	Den grenen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	66	14	12	8	100
7	Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	59	26	12	3	100
3	Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.....	69	20	8	3	100
11	Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.....	83	9	5	3	100
1	Den grenen leder fram till de yrken som är bäst betalda.....	80	14	5	2	100
6	Den grenen vill mina föräldrar att jag skall välja.....	84	13	2	0	100
10	Lärare har rätt mig att välja den grenen.....	90	8	2	0	100
12	Den grenen bör man gå om man vill bli verkligt bildad.....	94	5	1	0	100
5	Där skall mina bästa vänner gå....	94	6	0	0	100
13—14	Pojkar (flickor) bör gå den grenen..	97	3	0	0	100
15	Annars blir det inte tillräckligt många för att den grenen skall få upprättas.....	99	0	0	—	100

Tabell 62. Differenser mellan undergrupper i fråga om grenväljarnas skäl att välja viss gren (G 15)

Procenttalen avser andelen elever som satt kryss (oavsett valör)

Nr	Skäl	Kön		Linje		
		p	fl	A	L	R
2	Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	69	80	72	80	71
4	Den grenen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.....	.	.	54	53	73
9	Den grenen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	.	.	52	39	58
8	Den grenen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	.	.	31	10	45
7	Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	.	.	49	45	34
3	Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.....	.	.	46	36	24
11	Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.....	.	.	18	13	17
1	Den grenen leder fram till de yrken som är bäst betalda.....	21	8	12	7	26
12	Den grenen bör man gå om man vill bli verkligt bildad.....	.	.	4	13	4

Pojkar och flickor skiljer sig såtillvida som flickorna oftare hänvisar till ämnesintresse (nr 2) och pojkarna till bäst betalda yrken (nr 1).

Linjerna skiljer sig i alla de skäl som markerats med någon högre frekvens. Reallinjens starka och latinlinjens svaga betoning av yrkesmotiven är påfallande. Reallinjens elever är de som minst hänvisar till höga resp. låga ämnesbetyg. Latinlinjen framhäver mera än övriga intresset för grenens ämnen.

Bland ortstyperna avviker nr 3 (gamla gymnasiestäder) från de övriga genom en lägre markeringsfrekvens för två av yrkesmotiven.

I tabell 63 är det möjligt att studera skillnaderna mellan grenarna inom en viss linje. Endast de mera frekventa skälen har tagits med och uppställs här kategorivis. Beräkningen är gjord med alla ortstyper sammanslagna men med separata värden redovisade för pojkar och flickor.

Ur tabell 63 har vi sammanställt följande tablå där de skäl anges som har minst 10 procentenheter högre frekvens på en av grenarna inom en linje än på en av de andra — oftast är skillnaden avsevärt större.

Allmänna linjen

Sociala grenen:

- 4 Intresse för yrken som grenen leder till
- 9 Grenen behövs för avsett yrke
- 8 Grenen ger flest möjligheter vid yrkesvalet

Språkliga grenen:

- 2 Intresse för ämnen
- 7 Läsa ämnen med höga betyg
- 3 Slippa ämnen med låga betyg

Tablåen gäller för både pojkar och flickor och visar dessutom en enhetlig tendens för resp. grenar. Sociala grenen motiveras oftare med yrkesskäl och språkliga grenen med skolskäl.

Latinlinjen

Halvklassiska grenen:

- 8 Grenen ger flest möjligheter vid yrkesvalet (båda könen)

Helklassiska grenen:

- 4 Intresse för yrken som grenen leder till (flickor)
- 9 Grenen behövs för avsett yrke (båda könen)
- 12 Grenen ger »verklig bildning» (båda könen)

Nyspråkliga grenen:

- 7 Läsa ämnen med höga betyg (pojkar)
- 3 Slippa ämnen med låga betyg (båda könen)
- 11 Mest poäng för fortsatt utbildning (pojkar)

Tabell 63. Differenser mellan grenar i vissa skäl för grenvalet (G 15)

Procenttalen avser elever som satt kryss (oavsett valör)

	A		L			R		
	soc.	spr.	halv- hel- klassisk	nyspr.	biol.	mat.	soc.	
<i>a) Pojkar</i>								
<i>Yrkesplaner</i>								
4 Den grenen leder fram till de yrken som intresserar mig mest	55	41	54	52	54	76	82	61
9 Den grenen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	53	29	39	50	29	61	65	62
8 Den grenen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	37	6	17	2	4	35	60	10
11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.	19	24	9	7	21	18	15	33
1 Den grenen leder fram till de yrken som är bäst betalda...	22	14	11	7	8	27	45	11
<i>Skolanpassning</i>								
2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	63	74	74	70	79	61	79	68
7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	43	61	43	28	50	52	41	48
3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i....	42	84	51	39	62	23	17	55
12 Den grenen bör man gå om man vill bli verkligt bildad...	6	6	12	35	—	4	4	9
<i>Påverkan</i>								
6 Den grenen vill mina föräldrar att jag skall välja.....	17	18	17	11	17	15	20	11
10 Lärare har rätt mig välja den grenen.....	7	16	10	13	4	9	7	12
<i>b) Flickor</i>								
<i>Yrkesplaner</i>								
4 Den grenen leder fram till de yrken som intresserar mig mest	64	45	55	69	56	80	71	44
9 Den grenen skall man gå om vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.....	60	37	39	51	43	59	41	51
8 Den grenen ger flest möjligheter vid valet av yrke.....	44	3	18	3	9	59	50	11
1 Den grenen leder fram till de yrken som är bäst betalda ..	5	5	5	5	2	19	24	2
<i>Skolanpassning</i>								
2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.....	66	92	86	89	85	73	90	57
7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.....	41	71	53	48	45	23	38	46
3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i....	39	64	29	36	44	12	18	61
11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.	18	20	14	11	11	15	5	32
12 Den grenen bör man gå om man vill bli verkligt bildad...	3	1	7	40	1	3	2	4
<i>Påverkan</i>								
6 Den grenen vill mina föräldrar att jag skall välja.....	11	12	17	12	10	16	20	5
10 Lärare har rätt mig att välja den grenen.....	13	8	12	19	13	9	13	17

Halvklassiska grenen karakteriseras av sina förhållandevis fler yrkesmöjligheter, helklassiska väljer man däremot på grund av viss bestämd yrkesinriktning, och nyspråkliga grenen lockar av betygs- och poängskäl. Dessutom har helklassiska grenen såsom den enda bland samtliga grenar rätt ofta markerat bildningsargumentet (35 procent av pojkarna och 40 procent av flickorna).

På reallinjen är bilden rätt olika för pojkar och flickor och därför delar vi lämpligen isär tablån.

Reallinjens pojkar

Biologiska grenen:

7 Läsa ämnen med höga betyg

Matematiska grenen:

4 Intresse för yrken som grenen leder till

8 Grenen ger flest möjligheter vid yrkesvalet

1 Grenen leder till bäst betalda yrken

2 Intresse för ämnen

Sociala grenen:

3 Slippa ämnen med låga betyg

11 Mest poäng för fortsatt utbildning

Reallinjens flickor

Biologiska grenen:

4 Intresse för yrken som grenen leder till

9 Grenen behövs för avsett yrke

8 Grenen ger flest möjligheter vid yrkesvalet

Matematiska grenen:

1 Grenen leder till bäst betalda yrken

2 Intresse för ämnen

6 Föräldrars önskan följs

Sociala grenen:

7 Läsa ämnen med höga betyg

3 Slippa ämnen med låga betyg

11 Mest poäng för fortsatt utbildning

För pojkarna är det matematiska och för flickorna biologiska grenen som fungerar som det främsta alternativet ur yrkessynpunkt, och det stämmer också med vad vi på andra ställen i undersökningen konstaterat om pojkarnas större intresse för tekniska och flickornas större intresse för biologisk-medicinska yrken och sysselsättningar. De skäl som anförs oftare i sociala grenen än i övriga anknyter till betygen och har i stort sett

samma karaktär som den nyspråkliga grenens på latinlinjen. De båda A-kombinationerna erbjuder ofta en väg att vid låga betyg undvika linjernas karaktärsämnen, vilka visat sig för svåra och för lite poänggivande i jämförelse med senare kompletteringsmöjligheter.

Det bör kanske till sist såsom ett gemensamt drag i resultaten noteras att skäl nr 8 (grenen ger flest möjligheter vid yrkesvalet) alltid förekommer oftast på den gren inom resp. linje som har den högsta valfrekvensen — sociala på A, halvklassiska på L, matematiska bland pojkar och biologiska bland flickor på reallinjen. Detta är ett tecken på att yrkes-skälen för valet är betydelsefulla inte bara när eleven siktar på ett visst yrke eller yrkesgrupp utan också när han är mera osäker och vill hålla valmöjligheter öppna. Det är även förenligt med vår hypotetiska tolkning av gruppskillnaderna i elevernas säkerhet inför valet av linje resp. gren (jfr ovan).

Abiturienternas återblick på linje- och grenvalsskäl

I detta sammanhang skall vi redovisa en retrospektiv fråga som ställdes till abiturienterna (för elevantal, se tabell 6) om betydelsen av olika förhållanden vid linje- och grenvalet. De olika skälen korresponderar i huvudsak mot förteckningarna i realskole- och grenvalsformulären, men skälen är här formulerade som »faktorer» och på ett mera abstrakt sätt än i de motsvarande frågor som gällde ett förestående val. Svaren i abiturientmaterialet redovisas i tabell 64. Dels anges den totala svarsfördelningen

Tabell 64. Abiturienternas skäl att välja viss linje och viss gren (A 27)

Total svarsfördelning för A (N = 962) jämte andelen kryssmarkeringar hos pojkar och flickor på olika linjer

Nr	Skäl	Samtliga				A		L		R	
		0	1	2	S:a	p	fl	p	fl	p	fl
3	Mitt intresse och mina betyg i olika ämnen . .	18	34	48	100	79	88	81	88	79	77
1	Mitt intresse för vissa yrken	46	34	20	100	45	40	53	44	73	54
5	Antalet yrkesmöjligheter som olika linjer och grenar leder fram till .	65	26	9	100	26	29	4	12	57	68
6	Ämnenas svårighetsgrad	81	16	3	100	36	31	16	21	11	14
2	Föräldrarnas önskemål	86	12	2	100	14	9	14	18	15	12
4	Hur betygen meritvärderas när man söker inträde vid utbildning	88	10	2	100	12	9	5	8	19	12
7	Planerna beträffande ev. hembildning och barn	95	4	1	100	2	9	2	10	3	3
8	Tillgången till olika utbildningsmöjligheter i eller nära hemorten . .	96	3	0	100	3	5	5	4	3	4

med skälen i rangordning efter denna, dels pojcars och flickors sammanlagda markeringsprocent på de olika linjerna.

Ämnesintresse och ämnesbetyg har tyvärr varit kombinerade i formuleringen av den av faktorerna som kommer högst på listan. Därför är en gradering av dessa förhållanden inbördes ej möjlig såsom vid de tidigare redovisade undersökningarna, där ämnesintresse kom först bland skälen och betygen, uppdelade på bästa och sämsta, en bit längre ner men fortfarande bland dem som hade höga svarsfrekvenser. Betygen berörs här också i nr 6: ämnenas svårighetsgrad och nr 4: meritvärderingen, som kommer längre ner i rangordningen.

De båda faktorer som har med yrkesvalet att göra har kommit som andra och tredje i ordningen. De i vid bemärkelse sociala skälen har däremot låga svarsfrekvenser.

Pojkarna har liksom i alla tidigare sammanhang lagt större vikt vid yrkessynpunkterna. Motsvarande skillnad gäller mellan reallinjen och övriga linjer. Särskilt bedöms antalet yrkesmöjligheter olika på real- och latinlinje. Ämnenas svårighetsgrad har tillagts störst vikt på allmänna linjen.

I stort sett stämmer denna bild med den vi tidigare fått i realskole- och grenvalsmaterialen, men på grund av olikheter i formuleringar och olikheter i urvalsprinciper är mera exakta jämförelser ej möjliga.

Sammanfattning

Elevernas planerade grenval har undersökts på i stort sett motsvarande sätt som elevernas linjeval. I detta kapitel har vi behandlat själva valet och elevernas självupplevda motiv för detta.

Grenvalet har som helhet framstått som svårare än linjevalet, men en närmare analys visar att detta endast gäller på vissa linjer och grenar, medan i andra fall valet av gren är tämligen lätt när man väl befinner sig på en viss linje. De som vid jämförelse med linjevalet har upplevt störst svårigheter vid valet av gren är flickor på latinlinjen och pojkar på realinjen — de grupper som gjort ett mest »konstypiskt» linjeval. Inom resp. linjer upplever i sin tur de grupper grenvalet lättast som gör ett enligt val-frekvenserna konstypiskt grenval (pojkar på allmänna linjens sociala och reallinjens matematiska gren, flickor på reallinjens biologiska gren).

Två fackgrenar skisserades, en teknisk och en merkantil, och eleverna fick ange sitt intresse för sådana alternativ till de nu förekommande grenarna. Den tekniska grenen blev positivt markerad av en tredjedel bland pojkarna. Den merkantila markerades av mellan 10 och 15 procent bland både pojkar och flickor. Fackskolorna som alternativ till gymnasiestudier tillvann sig också ett betydande intresse, särskilt den socialekonomiska bland allmänna linjens flickor.

Skälen för grenvalet graderas nästan på samma sätt som skälen för linje-

valet bland realskoleeleverna. Ämnes- och yrkesinriktningen kommer främst. De olika grenarna skiljer sig dock åt på ett intressant sätt. Varje gren har en karakteristisk övervikt för några motiv i jämförelse med övriga grenar på samma linje. På allmänna linjen anläggs yrkessynpunkter mera på den sociala grenen och ämnes- och betygssynpunkter mera på den språkliga. På latinlinjen framhävs yrkesinriktningen mest på den helklassiska grenen. Bland reallinjens pojkar är det den matematiska och bland reallinjens flickor den biologiska grenen som oftast motiveras utifrån yrkesvalet. Latinlinjens nyspråkliga och reallinjens sociala gren, alltså de vanligaste A-kombinationerna, väljer man bl. a. för att slippa ämnen med låga betyg. Argumentet att en viss gren ger de flesta yrkesmöjligheterna förekommer genomgående oftast på den gren som har den största valfrekvensen hos pojkar resp. flickor på vederbörande linje.

En jämförelse har också gjorts med abiturienternas bedömning av olika linje- och grenvalsfaktorer, men längre än till ett konstaterande att tendenserna är i stort sett desamma som på de lägre stadierna är det ej möjligt att komma på grund av olikheter i undersökningsteknik.

KAPITEL 12

Grenval och yttre faktorer

I detta kapitel har vi under den något oegentliga beteckningen yttre faktorer sammanfört analysen av förhållandet mellan grenval, betyg, social bakgrund, intressen och yrkesplaner. Det kommer på så sätt att motsvara kapitlen 8 och 9 rörande linjevalet, men liksom i föregående avsnitt om grenvalet är det här möjligt att gå något raskare fram, bl. a. därför att vissa hänvisningar kan göras till det tidigare.

Skolbetygen

Betygen från höstterminen i ring I³ och II⁴ har utnyttjats för studium av grenvalet. Det är de senaste betyg eleven hade kännedom om före sitt val i mitten av vårterminen.

Betygen har sammanfattats i tre variabler, nämligen

a) Total betygssumma, avseende ämnena kristendomskunskap, modersmålet muntligt och skriftligt, engelska, tyska, franska, historia, geografi, biologi (på samtliga linjer)

samt matematik, fysik och kemi på allmänna linjen och reallinjen resp. latin på latinlinjen. Det finns alltså två varianter av den totala betygssumman, och betygssummorna är därför ej jämförbara mellan A och R å ena sidan och L å den andra.

b) Språk, nämligen engelska, tyska och franska (på samtliga linjer). Hellre än att göra olika betygssummor för olika linjer har vi uteslutit latinet. Här är jämförelse mellan linjerna möjlig.

c) Realämnena, dvs. matematik, fysik och kemi (endast på A och R).

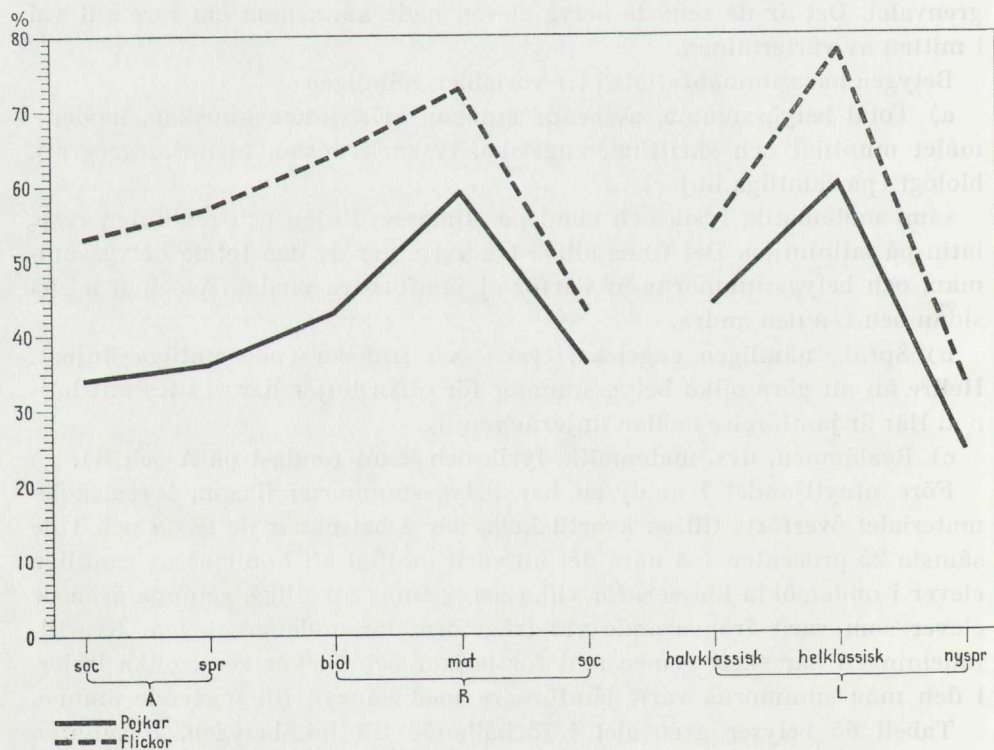
Före utnyttjandet i analysen har betygssummorna liksom i realskolematerialet överförts till en kvartilskala, där 4 betecknar de bästa och 1 de sämsta 25 procenten (så nära det nu varit möjligt att komma) av samtliga elever i undersökta klasser, för vilka betyg finns att tillgå, sålunda även de elever som varit frånvarande vid frågeformulärsundersökningen. Kvartilindelningen har skett gemensamt för pojkar och flickor resp. olika linjer, i den mån summorna varit jämförbara med hänsyn till ingående ämnen.

Tabell 65 belyser grenvalet i förhållande till totalbetygen. Resultaten sammanfattas i figur 8, där grenarna på A och R placerats intill varandra,

Tabell 65. Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser enligt totalbetyg bland dem som valt olika grenar (material G)

Kvartil	Pojkar						Flickor					
	1	2	3	4	S:a %	Ant. elev.	1	2	3	4	S:a %	Ant. elev.
A:social	35	31	23	11	100	204	23	25	36	17	100	151
A:språklig	33	31	27	9	100	45	17	26	38	19	100	89
L:halvklassisk . .	32	24	25	19	100	140	19	27	29	25	100	364
L:helklassisk . . .	13	27	36	24	100	45	10	13	43	35	100	72
L:nyspråklig . . .	52	24	24	—	100	21	35	32	25	8	100	100
R:biologisk	33	24	29	14	100	398	15	21	37	27	100	287
R:matematisk . . .	16	20	32	32	100	598	8	19	33	40	100	85
R:social	41	23	27	9	100	90	24	33	28	15	100	106

eftersom betygen åtminstone formellt kan jämföras. I realiteten är det väl ej otänkbart att betygsnivån i någon mån anpassat sig till elevklienteletets medelprestationer, vilket i så fall enligt våra tidigare resultat (jfr figur 3 i kapitel 8) kunde väntas innebära att allmänna linjens elever här ligger något för högt i förhållande till reallinjens.

Figur 8. Procenten grenväljare över medianen i totalbetyg på olika valda grenar

Allmänna linjen och A-kombinationerna på de övriga har den minsta andelen av sina elever över betygsmedianen. De mest specialiserade grenarna, den matematiska resp. den helklassiska, som karakteriseras av de »svåra» ämnena matematik (större kurs) resp. grekiska, får betygmässigt bättre elever än de övriga grenarna. Den biologiska resp. den halvklassiska grenen intar ett mellanläge på sina linjer. Tendenserna är desamma hos pojkar och flickor, men flickorna ligger genomgående högre vid jämförelsen gren för gren.

Skillnaderna mellan grenarna på latinlinjen framträder på samma sätt också om man bara går efter betygen i moderna språk, vilket skett i tabell 66.

Tabell 66. Den procentuella fördelningen på olika betygsklasser enligt språkbetyg bland dem som valt olika grenar på latinlinjen (material G)

Kvartil	Pojkar						Flickor					
	1	2	3	4	S:a %	Ant. elev.	1	2	3	4	S:a %	Ant. elev.
L:halvklassisk	30	27	21	21	100	140	19	23	28	30	100	364
L:helklassisk..	24	20	33	22	100	45	17	19	26	38	100	72
L:nyspråklig..	48	14	29	10	100	21	30	36	15	19	100	100

I tabell 67 har språkbetygen och realämnesheten satts i relation till varandra, och grenfördelningen har jämförts i olika betygskombinationer. Betygen har delats vid medianen.

Tabell 67. Den procentuella fördelningen på grenar inom allmänna linjen resp. realinjen vid olika betygskombinationer (material G)

Betygskvartil i	Pojkar				Flickor				
	Språk.....	1—2	1—2	3—4	3—4	1—2	1—2	3—4	3—4
Realämnen.	1—2	3—4	1—2	3—4	1—2	3—4	1—2	3—4	
a) Allmänna linjen									
Social gren.....	82	97	62	83	74	88	36	69	
Språklig gren.....	18	3	38	17	26	12	64	31	
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	
Antal elever	141	39	32	35	87	25	61	62	
b) Reallinjen									
Biologisk gren.....	51	26	45	23	54	68	58	59	
Matematisk gren.....	34	71	41	74	12	25	4	28	
Nyspråklig gren.....	—	—	1	0	4	—	9	3	
Social gren.....	15	3	14	2	31	8	28	10	
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	
Antal elever	421	242	96	329	189	40	96	174	

På allmänna linjen kan resultaten sammanfattas som i följande tablå.

	Procent som valt sociala grenen bland elever med		
	språkbetyg högre	betyg lika	realämnesbetyg högre
Pojkar A	62	83 (höga betyg)	97
		82 (låga betyg)	
Flickor A	36	69 (höga betyg)	88
		74 (låga betyg)	

Ju högre realämnesbetyg i förhållande till språkbetyg desto större är sannolikheten att man väljer den sociala grenen, där man läser matematik, och ej den språkliga grenen. I en och samma betygskombination tenderar pojkarna oftare än flickorna att välja sociala grenen, men denna drar till sig mer än hälften av eleverna i alla betygskombinationer utom den där flickorna har högre språkbetyg än realämnesbetyg.

På reallinjen visar sig en annan uppställning bättre illustrera tendenserna. Först använder vi den för att visa A-kombinationernas sammanlagda andel.

Procent som valt A-kombinationer på reallinjen av elever med

språkbetyg	realämnesbetyg		språkbetyg	realämnesbetyg	
	låga	höga		låga	höga
höga.....	15	2	höga.....	37	13
låga.....	15	3	låga.....	35	8
	Pojkar R			Flickor R	

Här är det tydligen realämnesbetygens nivå och inte betygsskillnaden som är betydelsefull. I båda tabellerna sjunker procentalen från vänstra till högra kolumnen, men ingen skillnad förekommer mellan de båda raderna. I alla betygsgrupper har flickorna oftare än pojkarna valt A-kombinationer.

Samma uppställning passar för dem som valt matematisk gren i förhållande till det sammanlagda antalet på matematisk och biologisk, alltså samtliga elever utanför A-kombinationerna.

Matematisk gren i procent av matematisk + biologisk gren för elever med

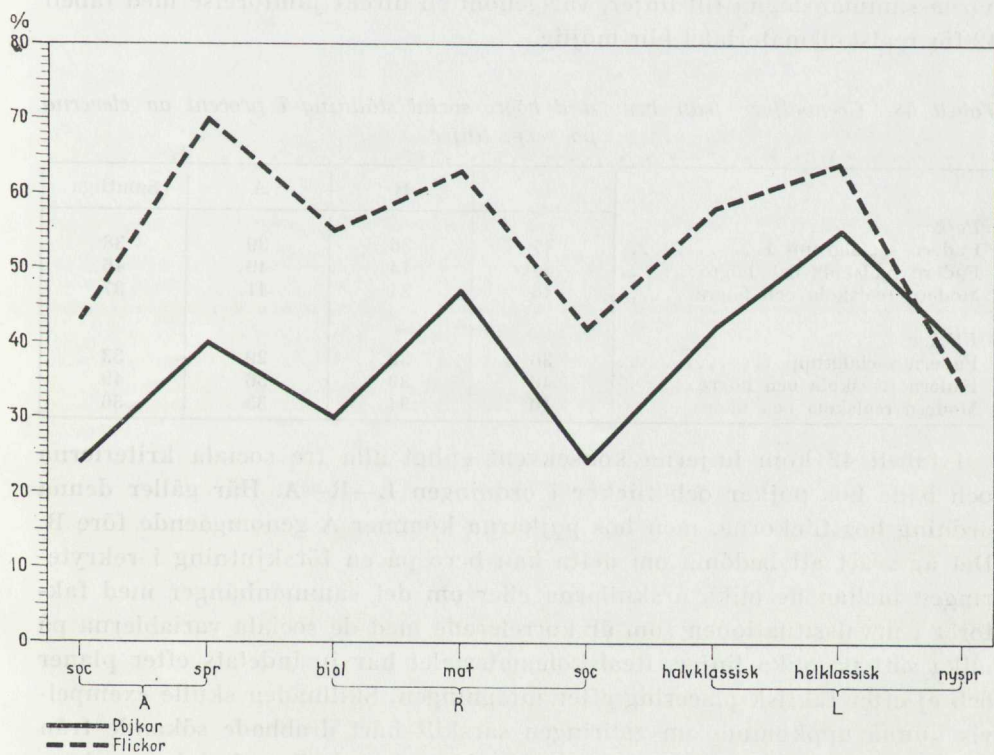
språkbetyg	realämnesbetyg		språkbetyg	realämnesbetyg	
	låga	höga		låga	höga
höga.....	48	76	höga.....	6	32
låga.....	40	73	låga.....	18	27
	Pojkar R			Flickor R	

Ju högre realämnesbetyg desto större är sannolikheten att man väljer matematisk gren. Däremot har språkbetygens höjd ingen entydig effekt på valet. I alla kombinationer väljer pojkarna matematisk gren oftare än flickorna.

korna, men pojkar med höga realämnesbetyg är den enda grupp som har en majoritet på matematiska grenen.

Det verkar alltså såsom endast realämnesbetygen hade betydelse för valet mellan reallinjens grenar, medan däremot det inbördes förhållandet mellan språk och realämnen samgår med valet inom allmänna linjen. På latinlinjen kan vi endast studera språkbetygen, och de är där relaterade till grenvalet, där grenarna kommer i ordningen helklassisk — halvklassisk — nyspråklig.

Språkbetygen är ju också den enda av betygsvariablerna som är gemensam för alla tre linjerna, och därför kan det avslutningsvis vara intressant att se hur grenarna förhåller sig inbördes i detta hänseende. Vi utnyttjar därvid för latinarna tabell 66. För övriga linjer har vi gått till manuskripttabeller, men förhållandena kan också räknas fram ur tabell 67 om också med risk för avrundningsfel. Jämförelsen göres i figur 9, som visar andelen av eleverna på olika grenar tillhörande kvartilerna 4 och 3.

Figur 9. Procenten grenväljare över medianen i språkbetyg på olika valda grenar

Flickorna visar här liksom i totalbetygen en markant övervikt, som gäller för alla grenar utom den nyspråkliga på latinlinjen, där flickorna har

utpräglat låga betyg i moderna språk både i jämförelse med pojkarna och i jämförelse med andra grenar. Påfallande är vidare att den till ämnesinnehållet minst språkliga av alla grenarna, reallinjens matematiska, kommer mellan den helklassiska och den halvklassiska både hos pojkar och flickor. Det kan i det sammanhanget vara skäl att erinra om att pojkar med teknisk inriktning och lägre språkbetyg än realämbetsbetyg förhållandevis ofta valde tekniskt gymnasium (jfr kapitel 8). Detta torde ha medverkat till att göra de teknisk-matematiskt inriktade på reallinjen till en i betygshänseende hög och jämn grupp. Bortsett från flickorna på nyspråkliga grenen ligger de sociala grenarna på A och R lägst hos båda könen. Flickor som valt den språkliga grenen på allmänna linjen är däremot väl rustade i fråga om språkbetyg.

Social bakgrund

Grenvalets förhållande till föräldrarnas sociala ställning har studerats endast i ringa utsträckning. Först har vi emellertid i tabell 68 redovisat grenarna sammanslagna till linjer, varigenom en direkt jämförelse med tabell 42 för realskolematerialet blir möjlig.

Tabell 68. Grenväljare från hem med högre social ställning i procent av eleverna på resp. linjer

	L	R	A	Samtliga
<i>Pojkar</i>				
Fadern socialgrupp 1.....	47	36	39	38
Fadern realskola och högre.....	54	44	49	46
Modern realskola och högre.....	46	34	41	37
<i>Flickor</i>				
Fadern socialgrupp 1.....	36	32	29	33
Fadern realskola och högre.....	46	39	36	49
Modern realskola och högre.....	40	34	33	36

I tabell 42 kom linjerna konsekvent enligt alla tre sociala kriterierna och både hos pojkar och flickor i ordningen L—R—A. Här gäller denna ordning hos flickorna, men hos pojkarna kommer A genomgående före R. Det är svårt att bedöma om detta kan bero på en förskjutning i rekryteringen mellan de olika årskullarna eller om det sammanhänger med faktorer i urvalssituationen som är korrelerade med de sociala variablerna på olika sätt på olika linjer. Realskolematerialet har ju indelats efter planer och ej efter faktisk placering efter intagningen. Skillnaden skulle exempelvis kunna uppkomma om gallringen särskilt hårt drabbade sökande från lägre socialgrupper till allmänna linjen. Men den skulle också kunna bero på en ökning av rekryteringen från lägre socialgrupper av elever med mera obestämd betygs-, intresse- och yrkesinriktning eller på en spridning av allmänna linjen till orter med lägre socialgruppsammansättning.

Vid jämförelsen mellan grenarna i tabell 69 har vi använt en kombination av de tre sociala kriterierna och beräknat procenten av elever där fadern räknas till socialgrupp 1 och båda föräldrarna har minst realskoleutbildning.

Tabell 69. Grenväljare från hem med högre social ställning enligt samtliga kriterier samtidigt¹ i procent av eleverna på resp. gren

Linje och gren	Pojkar	Flickor
A: social	23	19
A: språklig	25	17
L: halvklassisk	31	26
L: helklassisk	37	36
L: nyspråklig	17	18
R: biologisk	25	27
R: matematisk	25	21
R: social	12	6

¹ Fadern socialgrupp 1 och båda föräldrarna realskola och högre.

A-kombinationerna har lägre andel än övriga grenar på resp. linjer av elever med denna sociala bakgrund. Detta kan delvis sammanhånga med att A-kombinationerna i övervägande grad finns i ortstyp 4 (nya gymnasieorter), där den sociala sammansättningen är en annan än i de övriga. Allmänna linjens grenar och reallinjens biologiska och matematiska skiljer sig däremot ej, i varje fall bland pojkarna. Bland grenarna med latin tycks den helklassiska här liksom i betygshänseende ligga högre än den halvklassiska. Dessa skillnader torde väl i viss mån bero på föräldrarnas egen studie- och yrkesinriktning, men vi får här nöja oss med att konstatera dem utan mera ingående analys.

Inställningen till olika skolämnen

Grenväljarna har på samma sätt som realskoleleverna fått ange sin inställning till olika skolämnen genom att markera vilka de skulle vilja läsa och vilka bland dessa ämnen de skulle vilja läsa »många timmar i veckan» till skillnad från »några få timmar i veckan». Resultatredovisningen har delats upp på två tabeller. I tabell 70 anges den procent av eleverna på olika linjer som över huvud taget vill läsa de olika ämnena, i tabell 71 procenten som skulle vilja läsa ämnena många timmar i veckan. De senare procenttalen är alltså en del av de förra. De tal som anges i tabellerna utgöres av medelprocenten för pojkar och flickor. Däremot har vi ej i detta sammanhang redovisat könsskillnaderna, som överensstämmer med dem vi kommenterat i anslutning till realskolematerialet (jfr tabellerna 45 och 46 i kapitel 9).

Ordningsföljden mellan ämnena har behållits från kapitel 9. Under strecket kan nu de ämnen sägas stå som inte alla elever någon gång gjort be-

Tabell 70. Den genomsnittliga procenten grenväljare som skulle vilja läsa olika skolämnen (G 32)

	A		L			R		
	soc.	spr.	halv-	hel-	nyspr.	biol.	mat.	soc.
			klassisk	klassisk				
Kristendoms-								
kunskap	72	73	71	80	59	60	48	72
Modersmålet . .	96	97	97	99	98	96	94	95
Engelska	97	99	98	94	100	97	96	98
Tyska	84	96	93	72	95	83	74	80
Franska	82	96	95	86	97	72	74	87
Historia med								
samhällslära .	96	97	94	93	97	88	84	95
Geografi	93	86	77	68	86	80	63	94
Matematik	95	40	41	24	43	97	99	91
Biologi med häl-								
solära	91	72	70	52	70	97	77	88
Fysik	78	39	30	18	38	93	98	55
Kemi	78	34	26	19	26	93	95	76
Teckning	67	50	65	64	58	70	83	69
Musik	59	60	64	70	50	53	46	61
Gymnastik med								
lek och idrott	87	75	82	67	77	88	87	86
Latin	4	19	87	95	34	8	3	8
Grekiska	2	8	14	83	6	2	3	2
Spanska	25	61	56	48	60	20	21	24
Ryska	20	28	40	45	31	29	34	29
Filosofi	59	61	71	85	59	53	50	60
Tekniska ämnen	40	8	16	7	18	51	77	31
Merkantila äm-								
nen	42	39	34	20	38	31	29	47
Husliga ämnen.	42	42	39	27	43	34	32	44

kantskap med. För att få bättre grepp på resultaten har vi liksom tidigare sammanställt de ämnen som i de olika undergrupperna fått minst 75 procent av elevernas röster i ett diagram (figur 10).

Här är det tre ämnen som ligger över 75-procentsgränsen på alla grenar, nämligen engelska, modersmålet och historia nämnda i ordning enligt totalmedeltalen. I realskolematerialet var det ytterligare fem ämnen som låg över denna gräns på linjerna A, L och R, nämligen gymnastik, tyska, franska, geografi och biologi. Det visar sig också här att de fyra förstnämnda skulle komma över gränsen överallt, om man slog ihop grenarna till linjer. Biologi ligger däremot under på alla latinlinjens grenar och kan ej komma med. Det ämnet lockar alltså en snävare grupp bland grenväljarna än bland linjeväljarna.

Gymnastik saknas endast i helklassiska grenens kolumn, tyska och geografi där och i den matematiska. Däri är alltså dessa yttergrenar lika varandra. De är också de enda grenar som är ensamma om vissa ämnen i sin kolumn. På helklassiska grenen gäller det kristendom, filosofi och grekiska. På matematiska grenen är det teckning och tekniska ämnen. Denna

	A: soc	A: spr	L: halv	L: hel	L: spr	R: biol	R: mat	R: soc
Modersmålet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tyska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Franska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Latin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Grekiska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matematik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fysik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kemi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekniska ämnen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristendom	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filosofi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Geografi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biologi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teckning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gymnastik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Figur 10. Ämnen som minst 75 procent av eleverna på vissa grenar vill läsa

grens preferenser är ganska lika dem som i realskolematerialet gällde väljarna av tekniskt gymnasium.

Matematik, biologi och kemi förekommer endast för reallinjens grenar (den nyspråkliga dock ej undersökt på grund av litet elevantal) och för sociala grenen på A. Latin kommer över gränsen på de klassiska grenarna. Kolumnerna för språkliga grenen och den nyspråkliga på L stämmer överens. Detsamma gäller med undantag för fysikämnet sociala grenen på A resp. R. Vi har tidigare funnit att valet av sociala grenen på R tycks fungera som ett val bort från realämnena. Här och i nästa tabell förefaller det som inställningen till fysiken verkar starkare differentierande inom reallinjen än inställningen till matematik, kemi och biologi.

De ämnen som valts av minst 75 procent av eleverna sammanfaller i stort sett med dem som resp. grenar skall läsa i de två högsta ringarna. Som vi sade i kapitel 9 får ett sådant samband ej utan vidare tolkas som ett orsakssamband i en bestämd riktning. Man kan ha valt grenarna därför att man vill läsa ämnena i fråga, men man kan också ha markerat ämnen under inflytande av sitt redan träffade grenval. Dessa mekanismer kan ej skiljas isär, och vi blir därför tvungna att nöja oss med att konstatera en samtidig överensstämmelse.

Kanske borde man i stället rikta uppmärksamheten mera på de grupper vilkas ämnesintressen inte blir tillgodosedda genom valet. Det är visserligen därvidlag något svårt att dra gränsen mellan ämnen som förekommer och inte förekommer på en gren på grund av systemet med tilläggskurser och orienteringskurser. Om dessa möjligheter att läsa resp. ämnen inräknas, får vi följande mera anmärkningsvärda röstetal kvar.

Ryska markeras av mellan 20 och 45 procent av eleverna på olika grenar. Undervisning i detta ämne ges i förhållandevis få skolor och kan i nuläget inte väljas av tillnärmelsevis så många som nämnt det.

Matematik har markerats av en fjärdedel eller flera av eleverna på alla de klassiskt och modernt språkliga grenarna, vilka saknar ämnet på det grenade gymnasiet.

De tre fackbetonade ämnesgrupperna, som ej förekommer på allmänna gymnasiet — tekniska, merkantila och husliga ämnen — har fått ganska stora röstetal, de tekniska ämnena dock utom på de språkligt inriktade grenarna. Även vår tidigare fråga om valet av fackgrenar gav besked om stort intresse för sådana studiealternativ inom allmänna gymnasiets ram.

Tabell 71. Den genomsnittliga procenten grenväljare som skulle vilja läsa olika skolämnen »många timmar i veckan» (G 32)

	A		L			R		
	soc.	spr.	halv- klassisk	hel- klassisk	nyspr.	biol.	mat.	soc.
Kristendoms- kunskap	7	9	7	27	5	3	1	5
Modersmålet . . .	40	48	57	69	48	35	20	44
Engelska	62	82	74	61	76	57	41	62
Tyska	29	62	55	34	56	21	19	24
Franska	30	73	60	40	67	18	16	21
Historia med samhällslära . . .	53	46	38	53	34	22	15	58
Geografi	42	27	20	10	21	18	7	43
Matematik	66	4	11	5	6	72	97	36
Biologi med hälsolära	32	17	14	6	17	68	14	25
Fysik	24	2	6	3	6	41	72	3
Kemi	21	5	4	2	4	49	59	14
Teckning	19	11	17	16	16	18	25	14
Musik	14	19	16	19	14	10	5	14
Gymnastik med lek och idrott . .	43	32	35	22	41	40	32	38
Latin	—	3	45	73	3	—	—	—
Grekiska	—	2	3	67	—	—	—	—
Spanska	3	18	20	15	21	2	2	3
Ryska	1	12	15	14	9	5	7	3
Filosofi	11	17	15	35	16	10	6	17
Tekniska ämnen	10	2	3	1	4	16	41	5
Merkantila äm- nen	10	16	7	1	8	5	2	14
Husliga ämnen	11	9	6	7	7	7	5	11

I tabell 71 är kraven på ämnena skärpta. Procenttalen upptar endast elever som vill läsa ämnena många timmar i veckan. Liksom i realskolematerialet har vi tagit ut de ämnen som fått minst 50 procent av eleverna i vissa undergrupper. Resultaten återges schematiskt i figur 11.

	A:soc	A:spr	L:halv	L:hel	L:spr	R:biol	R:mat	R:soc
Modersmålet			☐	☐				
Engelska	☐	☐	☐	☐	☐	☐		☐
Tyska		☐	☐		☐			
Franska		☐	☐		☐			
Latin				☐				
Grekiska				☐				
<hr/>								
Matematik	☐					☐	☐	
Fysik							☐	
Kemi							☐	
<hr/>								
Historia	☐			☐				☐
Biologi					☐			

Figur 11. Ämnen som minst 50 procent av eleverna på vissa grenar vill läsa många timmar i veckan

Engelska finns med på alla grenar utom den matematiska. Om indelningen i stället varit gjord efter linjer, skulle engelska kommit med på samtliga, och detta stämmer i så fall överens med realskolematerialet, där engelska var det enda för linjerna gemensamma ämnet i motsvarande uppställning.

De modernt språkliga och den halvklassiska grenen har även franska och tyska i sina kolumner. Modersmålet kommer över gränsen endast på de klassiska grenarna, historia på den helklassiska och de sociala. På den halvklassiska grenen når latin ej högre procenttal än 45, men på den helklassiska är både latin och grekiska klart över den valda gränsen. Det finns tydligen bland latinarna rätt många som vill läsa några men knappast så många veckotimmar latin som nu.

Av realämnena är matematik det enda som kommer över 50 procent på flera grenar, nämligen den matematiska, den biologiska och den sociala på A, däremot ej den sociala på R som med sina 36 procent ligger klart under de övriga. Denna gren är för övrigt genomgående mindre intresserad av realämnena än allmänna linjens sociala gren. Det torde sammanhånga med att den sociala grenen på A innehåller en del elever som velat gå reallinjen men ej lyckats komma in på den, medan den sociala grenen på R har elever som velat gå allmänna linjen men ej haft tillgång till sådan i sin skola. Vid grenvalet söker de minska realbetoningen hos sin linje, och

även om fysiken som vi tidigare berört torde verka mest differentierande härvidlag går det igen också i de andra realämnena. Av de naturvetenskapliga ämnena finns biologi med i biologiska grenens kolumn och fysik och kemi i den matematiska grenens, helt i överensstämmelse med grenarnas inriktning.

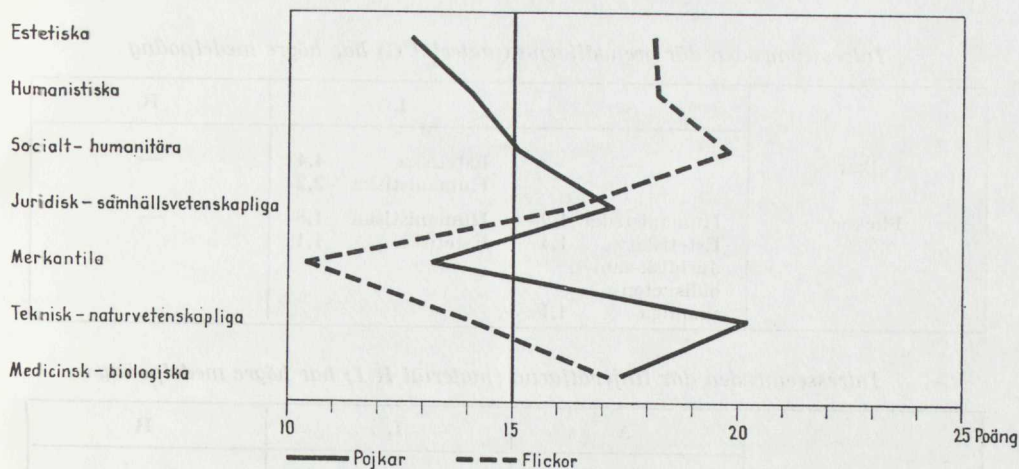
Svaren på ett intresseschema

Grenväljarna har fått gradera sitt intresse för olika områden i samma lista över fingerade radio- och TV-program som beskrivits i kapitel 9. Medelpoängen för olika intressevariabler inom olika grenar visas för pojkar och flickor var för sig i tabell 72. Resultaten har också återgivits i två diagram.

Tabell 72. Medeltal för olika intressevariabler i grenvalsmaterialet (G 35)

	A		L			R			Samtl.
	soc.	spr.	halv- klassisk	hel- klassisk	nyspr.	biol.	mat.	soc.	
	Antal elever								
	219	49	160	45	23	412	619	93	1 620
a) <i>Pojkar</i>									
Estetiska	12,4	14,6	15,6	17,2	14,2	11,9	11,1	13,1	12,7
Humanistiska	13,9	16,1	18,1	20,2	16,2	13,6	12,6	15,3	14,1
Socialt-humanitära	15,9	17,5	16,1	16,4	16,7	15,1	13,9	16,8	15,1
Juridisk-samhällsvetenskapliga	18,6	18,3	17,9	17,5	17,6	16,8	16,5	19,5	17,2
Merkantila	14,6	14,0	11,9	9,5	12,6	12,5	13,5	14,7	13,2
Teknisk-naturvetenskapliga	18,2	11,8	13,2	10,5	12,8	20,7	23,9	17,1	20,2
Medicinsk-biologiska	16,6	13,2	14,6	12,0	13,6	20,7	17,5	14,8	17,4
	Antal elever								
	153	99	372	73	97	296	90	109	1 289
b) <i>Flickor</i>									
Estetiska	17,4	18,2	19,4	21,4	18,1	16,8	16,5	16,9	18,1
Humanistiska	17,6	18,5	19,8	23,9	17,5	16,4	15,6	17,6	18,2
Socialt-humanitära	20,5	19,8	20,2	20,2	20,0	19,1	17,4	20,4	19,8
Juridisk-samhällsvetenskapliga	16,7	16,9	16,3	18,1	16,4	15,8	15,0	16,3	16,3
Merkantila	10,6	11,1	10,2	9,1	11,7	10,2	9,8	10,6	10,4
Teknisk-naturvetenskapliga	14,7	11,8	10,6	10,7	10,6	18,6	20,2	13,6	14,0
Medicinsk-biologiska	17,5	16,3	14,9	14,3	15,4	21,2	17,8	17,0	17,1

I figur 12 visas pojkarnas och flickornas genomsnittliga intresseprofiler. De skiljer sig markant. Flickorna ligger avsevärt högre i estetiska, humanistiska och sociala intressen, pojkarna i teknisk-naturvetenskapliga. Profilererna ser ut på liknande sätt som i realskolematerialet. En mera exakt

Figur 12. Medelpoängen för olika intresseområden i grenvalsmaterialet

jämförelse med detta bör emellertid göras linjevis, eftersom fackgymnasierna var representerade i realskolematerialet men ej finns med här. Med ledning av manuskripttabeller har vi därför sammanställt följande tabell över genomsnittliga poängdifferenser. Endast sådana som uppgår till minst en poänghet medtages.

Skillnaderna framträder klarast på latinlinjen. De estetiska och humanistiska intressena tilltar och de naturvetenskapliga går tillbaka från linjevalet till grenvalet. Under inflytande av studierna och den allmänna miljön på latinlinjen blir latinarna mera utpräglade i de hänseenden som redan vid valet av linje skiljer dem från övriga linjer. Men sannolikt spelar även en allmän utvecklingstendens in, ty dels återfinns något av samma förskjutning på allmänna linjen. Dels äger ej någon förskjutning i motsatt riktning rum på reallinjen. Man kan där tänka sig att specialiserande miljöinflytanden och allmän utvecklingstendens ungefär balanserar varandra. Enligt Strong's (1943, kap. 13) och andras undersökningar får »tingintresset», som ungefärligen motsvarar realbetonade intressen, i ungdomsåren ge något vika för i vidaste bemärkelse humanistiska intressen.

Det är emellertid framför allt grenvalet som intresserar oss i detta sammanhang, och vi skall därför se på figur 13. Där återges grenmedeltalen uttryckta i standardenheter med nollpunkten motsvarande ett ovägt medeltal för samtliga grenar och skalenheter en tiondels spridningsenhet. Liksom i realskolematerialet har dessa standardberäkningar till effekt att de genomsnittliga skillnaderna mellan intresseområden och mellan könen, vilka kan studeras i figur 12, hålls utanför jämförelserna mellan olika grenar. Vi får därigenom ett mera renodlat uttryck för grenskillnaderna.

Inom allmänna linjen skiljer sig intressena mellan dem som väljer den sociala resp. den språkliga grenen mera hos pojkarna än hos flickorna,

Intresseområden där grenväljarna (material G) har högre medelpoäng

	A	L	R
Pojkar	—	Estetiska 4,4 Humanistiska 2,2	—
Flickor	Humanistiska 1,7 Estetiska 1,4 Juridisk-sam- hällsveten- skapliga 1,1	Humanistiska 1,8 Estetiska 1,1	—

Intresseområden där linjeväljarna (material R I) har högre medelpoäng

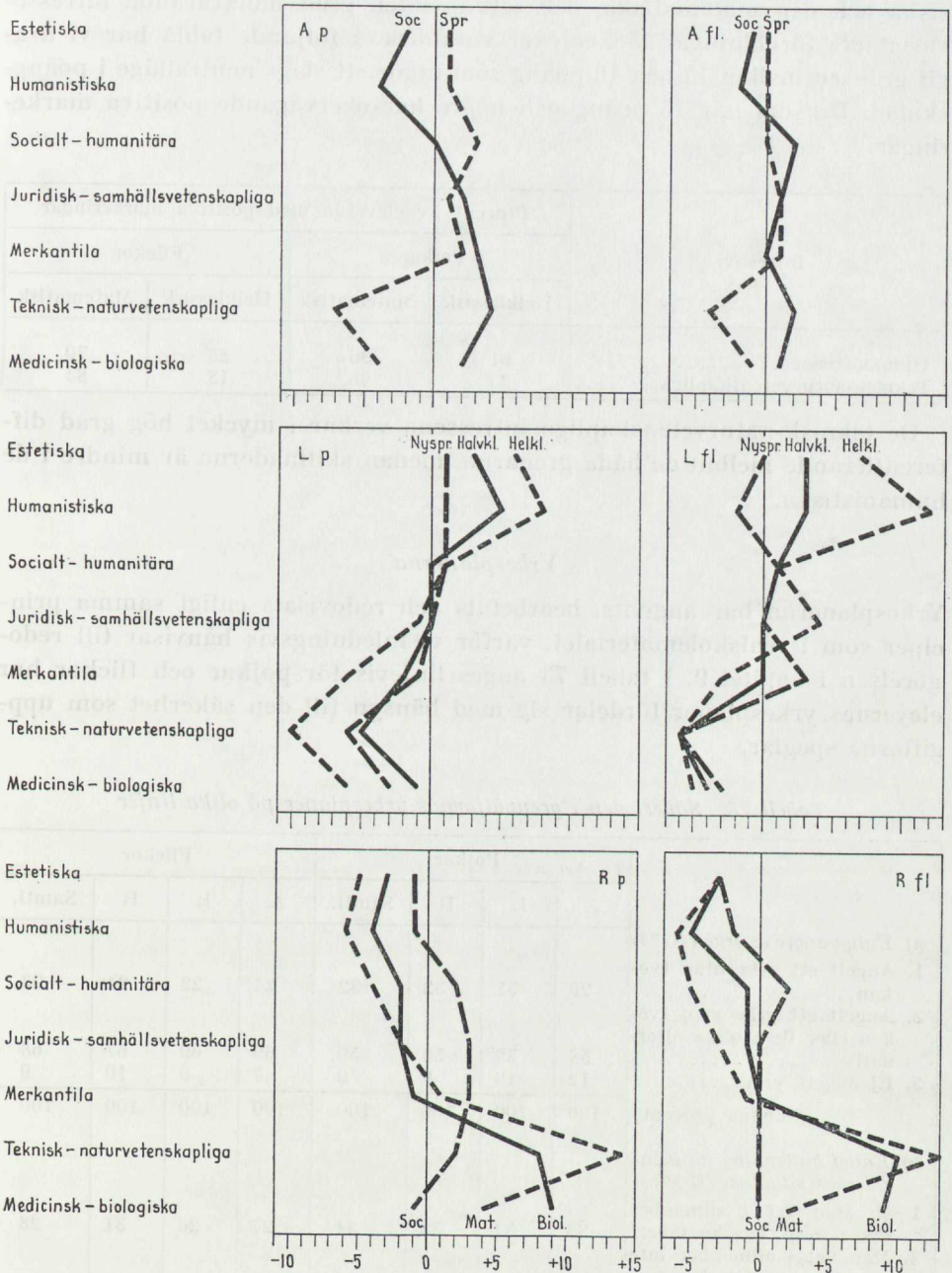
	A	L	R
Pojkar	Teknisk-natur- vetenskapliga 1,1	Teknisk-natur- vetenskapliga 3,3 Medicinsk- biologiska 2,3 Merkantila 2,0	—
Flickor	Merkantila 1,2	Teknisk-natur- vetenskapliga 1,3	Merkantila 1,2

men olikheterna är ändå i stort sett desamma hos båda könen. Störst är skillnaderna i teknisk-naturvetenskapliga och medicinsk-biologiska intressen, där sociala grenen överväger. Den språkliga grenen har ett litet försteg inom de i vid bemärkelse humanistiska intresseområdena.

Inom latinlinjen visar den helklassiska grenen de största utslagen mellan olika intresseområden. Den har höga värden på humanistiska och estetiska intressen och låga på naturvetenskapliga och merkantila. Den halvklassiska grenen uppvisar liknande men mindre uttalade tendenser. Den nyspråkliga överensstämmer med de övriga i låga markeringar inom det naturvetenskapliga området, men den har inga positiva utslag på den humanistiska sidan att sätta emot. Den erinrar mera om allmänna linjens språkliga gren än om de klassiska grenarna.

Inom reallinjen ligger den biologiska och den matematiska grenen ganska lika i flertalet områden med något större utslag för den matematiska. Men de skiljer sig på ett väntat och karakteristiskt sätt i teknisk-naturvetenskapliga och medicinsk-biologiska intressen. Den sociala grenen är mera lik allmänna linjens sociala gren, låt vara att här liksom i fråga om skolämnena grenen på allmänna linjen synes vara den mer naturvetenskapligt och mindre humanistiskt inriktade av de två. Detta är dock tydligt endast hos pojkarna.

De sociala och samhällsvetenskapliga intressena verkar i obetydlig grad differentierande mellan linjer och grenar. Möjligen ligger de båda utpräglade realgrenarna lägre än de övriga, men inom dessa intresseområden är

Figur 13. Intresseprofiler för olika grenar uttryckta i standardenheter

det inget påtagligt försteg för sociala grenen. Grenbenämning och intresseförankring är i detta fall inte särskilt kongruenta.

Slutligen har vi också tagit ut de två ytterlighetsgrenarna, den helklas-

siska och den matematiska, och sett i vilken grad motsvarande intressevariablers fördelningar täcker över varandra. I följande tablå har vi dragit gränsen mellan 15 och 16 poäng som utgör ett slags neutralläge i poängskalan. De som har 16 poäng och högre har övervägande positiva markeringar.

Intressen	Procent av eleverna med positiva markeringar			
	Pojkar		Flickor	
	Helklassisk	Matematisk	Helklassisk	Matematisk
Humanistiska.....	61	36	85	70
Teknisk-naturvetenskapliga.....	23	96	18	84

De teknisk-naturvetenskapliga intressena verkar i mycket hög grad differentierande mellan de båda grenarna, medan skillnaderna är mindre i de humanistiska.

Yrkesplanerna

Yrkesplanerna har angivits, bearbetats och redovisats enligt samma principer som i realskolematerialet, varför vi inledningsvis hänvisar till redogörelsen i kapitel 9. I tabell 73 anges linjevis för pojkar och flickor hur elevernas yrkesplaner fördelar sig med hänsyn till den säkerhet som uppgifterna speglar.

Tabell 73. Säkerheten i grenväljarnas yrkesplaner på olika linjer

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
a) Enligt angivna yrken (G 29)								
1. Angett ett yrke utan tvekan.....	29	31	32	32	24	22	24	23
2. Angett ett yrke med tvekan eller flera olika alternativ.....	58	59	59	59	69	69	67	68
3. Ej angett yrke.....	12	10	9	9	7	9	10	9
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
b) Enligt bedömning av kamraternas situation (G 30)								
1—2. Man vet i allmänhet säkert resp. ganska säkert	33	34	35	34	27	26	31	28
3. Man vet i allmänhet inte men litrar på att det skall ordna sig.....	65	58	60	60	64	57	59	59
4. Man vet i allmänhet inte och oroar sig för valet...	2	6	3	3	9	16	9	12
Ej svar.....	1	2	2	2	0	1	1	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	249	233	1 168	1 650	231	557	556	1 344

En jämförelse linje för linje med tabell 49 visar att elevernas yrkesplaner i varje fall inte är mera bestämda vid grenvalet än vid linjevalet. Där skillnader förekommer går de tvärtom alla i riktning mot större tvekan vid grenvalet, men skillnaderna är å andra sidan små. En tredjedel av pojkarna och en fjärdedel av flickorna har angett ett yrke utan tvekan som svar på den öppna frågan vad de siktar på för yrke. Ungefär en tiondel av eleverna har lämnat uppgiften obesvarad. Återstoden tvekar fortfarande.

Liknande skillnader mellan pojkar och flickor uppträder i den mera attitydbetonade frågan om kamraternas säkerhet i yrkesvalet. Flickorna har mindre ofta än pojkarna trots att kamraterna vet »ganska säkert» och mera ofta att de oroar sig för sin osäkerhet. Mest gäller detta på latinlinjen.

Tabell 74 utgör en parallell till tabell 50 i realskolematerialet. Den visar grenväljarnas linjetillhörighet i förhållande till deras yrkesplaner grupperade i ett antal större kategorier.

Tabell 74. Grenväljarnas linjetillhörighet i förhållande till deras yrkesplaner sammanförda till större kategorier (G 29)

	Pojkar					Flickor				
	A	L	R	S:a %	Antal elever	A	L	R	S:a %	Antal elever
1. Angett ett yrke utan tvekan.....	15	14	71	100	550	19	38	42	100	333
X. Realyrken....	6	4	90	100	352	12	14	74	100	109
Y. Ej realyrken..	15	57	28	100	53	22	52	26	100	139
Z. Övriga.....	35	24	41	100	145	24	48	28	100	85
2. Angett yrke(n) med tvekan.....	15	14	71	100	944	17	43	40	100	893
X. Realyrken....	6	1	92	100	313	7	5	88	100	130
Y. Ej realyrken..	26	48	26	100	50	17	64	18	100	185
Z. Övriga.....	35	24	41	100	116	24	56	20	100	91
X, Y och Z blandade.....	14	16	70	100	465	18	42	40	100	487
3. Ej angett yrke...	20	15	65	100	156	14	42	45	100	118
1—3. Samtliga	15	14	71	100	1 650	17	41	41	100	1344

Det råder en markant övervikt för reallinjen bland elever som angett vad vi kallat realyrken. I grupperna »ej realyrken» är latinlinjen kraftigast representerad. Så långt är också tendenserna ungefär desamma som i realskolematerialet.

En mera exakt jämförelse visar emellertid att latinlinjens andel av eleverna på allmänna gymnasiet nästan genomgående är större bland grenväljarna än bland linjeväljarna. Detta torde sammanhänga med att både allmänna linjen och reallinjen vuxit på latinlinjens bekostnad under de

ett å två läsår som skiljer de båda materialen åt. Men det är intressant att se att denna förskjutning framträder i praktiskt taget alla undergrupper utom realyrkena, när materialen uppdelas enligt yrkesplaner. I gruppen »ej realyrken» har förskjutningen lett till en ökning av allmänna linjens andel från grenvals- till realskolematerialet, och i övriggruppen är det realinjen som ytterligare vunnit terräng. Samtidigt är den relativa storleken av de olika yrkeskategorierna praktiskt taget densamma i båda materialen. (Här bortses nu från den del av realskolematerialet som valt fackgymnasium och som ej har någon motsvarighet i grenvalsmaterialet.)

I tabell 75 har yrkesplanerna också relaterats till själva grenvalet, men här har vi valt att gå efter enskilda yrken.

Civilingenjör och ingenjör återfinns huvudsakligen på matematiska grenen; läkare, agronom, jägmästare och farmaceut på den biologiska — allt enligt anvisningarna för inträdet på resp. utbildningsvägar. På det hela taget finns det fler som valt »fel» linje än som valt »fel» gren i dessa grupper, men ej heller det antalet är särskilt stort. Skillnaden mellan civilingenjör och ingenjör är betecknande. De som uttryckligen angett att det är en teknisk högskoleutbildning de siktar på befinner sig också oftare på reallinjen och på rätt gren än övriga.

De blivande lärarna i humanistiska ämnen fördelar sig på latinlinjens grenar, medan lärarna på lägre skolstadier sprider sig över flera linjer och grenar, med viss övervikt för allmänna linjen. Socionomerna har hos flickorna samma fördelning som de icke universitetsutbildade lärarna. Bland de övriga yrkena har civilekonom och militär sina största andelar på sociala grenen, medan kontorsyrkena som förekommer hos flickorna samgår med val av språkligt inriktade grenar.

Överhuvudtaget syns yrkesval-grenval vara väl relaterade till varandra.

Sammanfattning

Grenvalet har i detta kapitel studerats i förhållande till olika förklarande variabler, som svarar mot skäl som uppgetts av eleverna själva.

De olika grenarna företer karakteristiska skillnader såväl i total betygsnivå som i förhållandet mellan språk- och realämnesbetyg. De mest extrema grenarna i språklig resp. matematisk-naturvetenskaplig riktning har den högsta betygsnivån. Betygsdifferensen mellan språk och realämnen har betydelse för valet mellan allmänna linjens grenar, realämnesbetygens nivå för valet mellan grenarna på reallinjen.

Grenarna skiljer sig också i fråga om elevernas sociala bakgrund, men härvidlag är dock linjetillhörigheten mest differentierande. A-kombinationerna uppvisar liksom eleverna på allmänna linjens grenar en lägre andel elever från högre social- och utbildningsgrupper.

Inställningen till olika ämnen varierar mellan grenarna på ett sätt som i huvudsak svarar mot de ämnen som skall läsas på resp. grenar. I några

Tabell 75. Fördelningen på grenar inom vissa större yrkesgrupper för elever som angett ett bestämt yrke (G 29)
A-kombinationer förda till allmänna linjens grenar

	Pojkar							Flickor								
	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Hel- klassisk	Biol.	Mat.	S:a %	Antal elever	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Hel- klassisk	Biol.	Mat.	S:a %	Antal elever
X. Realyrken																
Civilingenjör	2	—	—	—	3	95	100	127	3
Ingenjör, tekniker	6	1	2	—	11	80	100	124	4
Läkare	6	2	8	4	78	2	100	49	8	—	—	4	88	—	100	26
Tandläkare	(13)	—	(13)	—	(47)	(27)	100	15	(20)	—	—	—	(80)	—	100	5
Farmaceut	3	7	—	—	—	93	—	100	29
Sjuksköterska, sjuk- gymnast	—	—	—	—	—	—	—	—	22	27	22	—	27	3	100	37
Agronom, jägmästare, veterinär	3	3	3	—	85	6	100	33	3
Lärare i naturveten- skapliga ämnen	—	—	—	—	(22)	(78)	100	9	—	—	—	—	(29)	(71)	100	7
Y. Ej realyrken																
Lärare i humanistiska ämnen	—	—	(70)	(30)	—	—	100	10	—	5	67	29	—	—	100	21
Lärare i förskola, låg- och mellanstadium ..	(72)	—	—	—	(22)	(6)	100	18	44	14	30	1	11	—	100	71
Socionom	4	44	12	28	8	4	4	100	25
Z. Övriga yrken																
Civilekonom	53	18	9	—	3	18	100	34	—	—	—	—	—	—	—	—
Kontorsyrken	100	4	8	42	50	—	—	—	100	36
Militära yrken	42	8	17	3	14	17	100	36	—	—	—	—	—	—	—	—
Gymnastiklärare	(27)	—	(18)	—	(36)	(18)	100	11	38	10	19	—	24	10	100	21
Lärare (utan specifica- tion)	17	7	12	14	24	26	100	42	35	15	15	12	15	8	100	26

fall såsom latinets synes dock intresset svagt i förhållande till ämnets ställning och timantal, medan andra ämnen såsom de ovanligare moderna språken och de fackbetonade ämnena har större dragningskraft än som svarar mot de nuvarande möjligheterna att få läsa dem.

I ett mera allmänt mått på intresset för olika områden skiljer sig real- och latinlinjens grenar åt på ett för grenarnas målsättning adekvat sätt, medan däremot allmänna linjens grenar och A-kombinationerna snarare karakteriseras av ett undvikande av vissa områden än ett positivt val av andra.

Grenväljarna är ungefär lika tveksamma inför yrkesvalet som linjeväljarna, och sambandet mellan yrkesplaner och val förefaller vara ungefär lika starkt, även om exakta mätningar av detta samband är svåra att företa.

På det hela taget ger analysen av grenvalet i förhållande till olika förklarande variabler stöd för elevernas egna bedömningar av vilka skäl som påverkat dem i valsituationen.

Linje	Grenval		Yrkesval		Totalt
	Ja	Nej	Ja	Nej	
1	10	10	10	10	40
2	10	10	10	10	40
3	10	10	10	10	40
4	10	10	10	10	40
5	10	10	10	10	40
6	10	10	10	10	40
7	10	10	10	10	40
8	10	10	10	10	40
9	10	10	10	10	40
10	10	10	10	10	40
11	10	10	10	10	40
12	10	10	10	10	40
13	10	10	10	10	40
14	10	10	10	10	40
15	10	10	10	10	40
16	10	10	10	10	40
17	10	10	10	10	40
18	10	10	10	10	40
19	10	10	10	10	40
20	10	10	10	10	40
21	10	10	10	10	40
22	10	10	10	10	40
23	10	10	10	10	40
24	10	10	10	10	40
25	10	10	10	10	40
26	10	10	10	10	40
27	10	10	10	10	40
28	10	10	10	10	40
29	10	10	10	10	40
30	10	10	10	10	40
31	10	10	10	10	40
32	10	10	10	10	40
33	10	10	10	10	40
34	10	10	10	10	40
35	10	10	10	10	40
36	10	10	10	10	40
37	10	10	10	10	40
38	10	10	10	10	40
39	10	10	10	10	40
40	10	10	10	10	40
41	10	10	10	10	40
42	10	10	10	10	40
43	10	10	10	10	40
44	10	10	10	10	40
45	10	10	10	10	40
46	10	10	10	10	40
47	10	10	10	10	40
48	10	10	10	10	40
49	10	10	10	10	40
50	10	10	10	10	40
51	10	10	10	10	40
52	10	10	10	10	40
53	10	10	10	10	40
54	10	10	10	10	40
55	10	10	10	10	40
56	10	10	10	10	40
57	10	10	10	10	40
58	10	10	10	10	40
59	10	10	10	10	40
60	10	10	10	10	40
61	10	10	10	10	40
62	10	10	10	10	40
63	10	10	10	10	40
64	10	10	10	10	40
65	10	10	10	10	40
66	10	10	10	10	40
67	10	10	10	10	40
68	10	10	10	10	40
69	10	10	10	10	40
70	10	10	10	10	40
71	10	10	10	10	40
72	10	10	10	10	40
73	10	10	10	10	40
74	10	10	10	10	40
75	10	10	10	10	40
76	10	10	10	10	40
77	10	10	10	10	40
78	10	10	10	10	40
79	10	10	10	10	40
80	10	10	10	10	40
81	10	10	10	10	40
82	10	10	10	10	40
83	10	10	10	10	40
84	10	10	10	10	40
85	10	10	10	10	40
86	10	10	10	10	40
87	10	10	10	10	40
88	10	10	10	10	40
89	10	10	10	10	40
90	10	10	10	10	40
91	10	10	10	10	40
92	10	10	10	10	40
93	10	10	10	10	40
94	10	10	10	10	40
95	10	10	10	10	40
96	10	10	10	10	40
97	10	10	10	10	40
98	10	10	10	10	40
99	10	10	10	10	40
100	10	10	10	10	40

KAPITEL 13

Tillfredsställelsen med den valda studievägen

Genom tillbakablickande frågor vid grenvals- och abiturientundersökningarna har eleverna getts tillfälle att bedöma sin tillfredsställelse med de tidigare träffade valen. Dessa bedömningar skall redovisas i detta kapitel liksom abiturienternas inställning till olika skolämnen och olika ämnesområdens betydelse, som ger en sammanfattande bild av deras uppfattning om det nuvarande gymnasiet. I nästa kapitel skall vi undersöka abiturienternas val av fortsatt utbildning efter studentexamen, något som också belyser den effektivitet med vilken gymnasiet fungerat.

Valet av gymnasium

Grenväljare och abiturienter har med samma frågeformulering fått gradera valet att börja i gymnasium. Svaren framgår av tabell 76.

Tabell 76. Tillfredsställelse med valet av gymnasiestudier

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
Valet att börja i gymnasium har visat sig	a) Grenväljare (G 23)							
1 Mycket bra.....	42	53	48	48	42	47	45	45
2 Ganska bra.....	51	39	46	45	49	44	48	46
3 Inte särskilt bra.....	6	6	5	6	8	8	7	7
4 Dåligt.....	0	2	0	1	0	1	0	0
Ej svar.....	1	0	1	1	1	1	0	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	249	233	1 168	1 650	231	557	556	1 344
	b) Abiturienter (A 20)							
1 Mycket bra.....	63	74	70	69	67	70	64	68
2 Ganska bra.....	27	24	26	26	30	26	30	28
3 Inte särskilt bra.....	8	2	4	4	2	3	5	3
4 Dåligt.....	1	—	—	0	—	0	1	0
Ej svar.....	1	—	—	0	1	0	—	0
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	91	102	299	492	134	227	109	470

I alla undergrupper såsom de särhållits i denna tabell har 90 procent eller större andel av eleverna använt något av de båda positivt formulerade svarsförslagen. Som mest uppgår detta procenttal till 98. Högst 2 procent i någon undergrupp har betecknat valet av gymnasium som »dåligt». Övervikten för positiva värderingar är således synnerligen markant.

Emellertid är det också en tydlig skillnad mellan grenväljarna och abiturienterna. De senare har i avsevärt större utsträckning använt den mest positiva svarsvalören (mycket bra), nämligen mellan 63 och 74 procent mot mellan 42 och 53 procent i grenvalsmaterialet. Grenväljarna har också en något större andel av sina svar på det negativa »inte särskilt bra». Bakom denna skillnad kan naturligtvis i någon mån ligga olikheter i materialens sammansättning. Abiturienterna utgör ett riksrepresentativt urval, medan grenvalsmaterialet är sammansatt av delmaterial från vissa ortstyper med olika urvalsproportioner (jfr kapitel 3). Men viktigare än denna faktor, som vid närmare granskning visar sig kunna ha någon men inte så stor betydelse, är säkerligen dels det förhållandet att abiturienterna utgör ett under gymnasiestudierna gallrat urval av dem som visat sig kunna klara gymnasiets krav — en urvalsprocess som ännu står i sin början i fråga om grenväljarna. Dels torde emellertid själva närheten till målet studentexamen ha påverkat attityderna i positiv riktning, alldeles oavsett den nyssnämnda urvalseffekten. Vi tror med andra ord att en och samma grupp av elever, följda genom gymnasiet, skulle visa alltmer positiv inställning ju närmare målet de befann sig. Ju fler hinder de passerat desto större skulle deras säkerhet vara att ha gjort rätt vid valet mellan gymnasiestudier och annan utbildning eller verksamhet.

Det förekommer emellertid också variationer mellan linjerna i båda materialen, och i alla fyra jämförelserna är det latinlinjen som har den högsta procenten elever i den mest positiva svarsgruppen. Låt vara att skillnaderna ej uppgår till många procent; de är ändå så regelbundna att de förtjänar att uppmärksammas. Vi tror också att de på ett rimligt sätt kan förklaras med hjälp av andra uppgifter om eleverna på de olika linjerna. I alla tre materialen är latinarna den grupp som innehåller den största andelen elever ur högre social- och utbildningsgrupper. De har också något oftare än eleverna på andra linjer motiverat sitt val av gymnasieutbildning med skolmässiga skäl och intresse för teoretiska studier till skillnad från praktiskt arbete. Det är sannolikt att valet av gymnasium för dem framstår som mera naturligt än för eleverna i genomsnitt och att alternativen till gymnasiestudier är färre. Om de därför såsom genom vår frågeformulering leds till att överväga andra alternativ, är det troligt att de mer än genomsnittligt tenderar att uttrycka sig positivt om valet att gå i gymnasium. Därför behöver emellertid, som vi snart skall se, deras trivsel med studierna såsom sådana ej ha varit större än de övrigas.

Såsom framgår av tabellen över ortstypsskillnader i bilaga 4 f, är andelen

Tabell 77. Alternativ till gymnasiestudier

Absoluta tal

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
I stället för gymnasium:								
	a) Grenväljare (G 24)							
Praktik för fortsatt utbildning.....	4	—	5	9	7	4	5	16
Yrkesutbildning.....	7	6	29	42	10	28	32	70
Arbete.....	3	1	9	13	—	2	4	6
Realexamen, normalskolekompetens.....	1	—	3	4	2	18	9	29
Annat.....	3	1	4	8	—	3	1	4
Antal som angett alternativ I procent av eleverna i gruppen.....	18	8	50	76	19	55	51	125
	7	3	4	5	8	10	9	9
	b) Abiturienter (A 21)							
Praktik för fortsatt utbildning.....	1	—	—	1	—	2	—	2
Yrkesutbildning.....	2	3	3	8	4	6	8	18
Arbete.....	1	—	1	2	—	1	—	1
Realexamen, normalskolekompetens.....	—	—	2	2	3	2	3	8
Annat.....	1	1	—	2	—	2	—	2
Antal som angett alternativ I procent av eleverna i gruppen.....	5	4	6	15	7	13	11	31
	5	4	2	3	5	6	10	7

elever som använt svaret »mycket bra» större i de stora städerna (1 + 2) än i övriga ortstyper. Denna skillnad återfinns inom linjer och kön. Eftersom frekvensen av elever med högre social bakgrund varierar på liknande sätt mellan ortstyperna (bilaga 4 d), kunde man möjligen tänka sig att det var olikheter i den sociala sammansättningen som låg bakom ortstypsskillnaderna. En kontroll ger emellertid vid handen att tillfredsställelsen med valet att gå i gymnasium endast i ringa grad samgår med social bakgrund, mätt med faderns utbildning, och att ortstypsskillnaderna kvarstår i huvudsak oförändrade vid en uppdelning av grenväljarna enligt denna bakgrundsvariabel. En skillnad mellan ortstyperna som ej kan återföras på elevernas sociala bakgrund kan alltså konstateras. Den återkommer för övrigt fastän i mindre grad i bedömningen av linjevalet, som behandlas i nästa avsnitt.

Förhållandevis få elever har på en följdfråga till den föregående angett vad de borde valt i stället för gymnasium (tabell 77). Andelen uppgår som högst till 10 procent, som lägst till 2 procent inom de särskilda undergrupperna utan någon tydlig skillnad mellan grenväljare och abiturienter. Det mest förekommande alternativet är utbildning för yrken som ej kräver studentexamen samt bland flickorna fullföljande av realskola eller flickskola. Andelen alternativa val är över huvud taget något större hos flickorna än hos pojkarna. Linjerna visar däremot inga genomgående skill-

nader. Man kan alltså konstatera att det är förhållandevis få av gymnasiesterna som under nuvarande förhållanden själva anser att de borde avstått från att gå i gymnasiet. Vi har tidigare sett att de kommande fackskolorna bedömts såsom lockande alternativ av en större andel än så, men det är självfallet ovisst vad som skulle inträffa i en faktisk valsituation.

Valet av linje och gymnasieform

I samma skala som den nyss använda fick eleverna gradera sin tillfredsställelse med valet av linje (A, L och R) och gymnasieform (allmänbildande kontra fackgymnasium). Svaren visas med samma gruppindelning som tidigare i tabell 78.

Tabell 78. Tillfredsställelse med valet av linje och gymnasieform

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
Valet av linje och gymnasieform har visat sig	a) Grenväljare (G 25)							
1 Mycket bra	34	35	49	45	47	44	37	41
2 Ganska bra	57	47	43	45	45	46	51	48
3 Inte särskilt bra	6	12	6	7	4	6	9	7
4 Dåligt	—	2	0	0	—	1	0	1
Ej svar	2	3	3	3	4	3	3	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	249	233	1 168	1 650	231	557	556	1 344
	b) Abiturienter (A 22)							
1 Mycket bra	43	33	67	56	48	46	64	51
2 Ganska bra	42	42	23	30	39	39	28	36
3 Inte särskilt bra	11	21	8	11	10	14	6	11
4 Dåligt	3	3	1	2	—	1	1	1
Ej svar	1	1	1	1	2	0	1	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	91	102	299	492	134	227	109	470

Även här faller svaren övervägande på de positiva formuleringarna men ej i samma höga grad som beträffande valet av gymnasiestudier. Framför allt är linjevariationerna här större, och medan latinarna i den förra frågan låg mest positivt tenderar de här att ligga lägst. Förhållandet framstår tydligt i följande jämförelse mellan de båda frågorna.

	Procenten som använt svaret mycket bra					
	Pojkar			Flickor		
	A	L	R	A	L	R
Grenväljare						
Gymnasium	42	53	48	42	47	45
Linje	34	35	49	47	44	37
Abiturienter						
Gymnasium	63	74	70	67	70	64
Linje	43	33	67	48	46	64

Bland grenväljarna är det egentligen endast pojkar på latinlinjen som visar en klart mindre positiv inställning till linjevalet än till valet av gymnasium såsom sådant. Bland abiturienterna föreligger däremot en påtaglig skillnad både på allmänna linjen och latinlinjen. Mest uttalad är den för pojkar på latinlinjen, och i synnerhet framträder den markant när man jämför med förhållandena på reallinjen. Där är eleverna lika positiva till linjevalet som till gymnasiestudierna över huvud taget.

Innan vi försöker tolka dessa olikheter skall vi se i vilken utsträckning eleverna angett någon linje de i stället borde ha valt. Detta framgår av tabell 79.

Tabell 79. Alternativ till vald linje och gymnasieform

Absoluta tal

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
I stället för nuvarande linje:	a) Grenväljare (G 26)							
A.....	—	31	69	100	—	49	53	102
L.....	6	—	9	15	11	—	27	38
R.....	39	17	—	56	9	28	—	37
T.....	5	4	82	91	—	—	5	5
H.....	10	6	15	31	5	5	5	15
Antal som angett alternativ linje.....	60	58	175	293	25	82	90	197
I procent av eleverna i gruppen.....	24	25	15	18	11	15	16	15
	b) Abiturienter (A 23)							
A.....	—	12	17	29	—	23	9	32
L.....	1	—	6	7	9	—	5	14
R.....	28	24	—	52	14	35	—	49
T.....	5	1	36	42	—	—	1	1
H.....	2	4	5	11	5	4	1	10
Antal som angett alternativ linje.....	36	41	64	141	28	62	16	106
I procent av eleverna i gruppen.....	40	40	21	29	21	27	15	23

Antalet är här betydligt större än i tabell 77. Som mest är det hela 40 procent i ett par undergrupper som angett en alternativ linje. Som lägst uppgår andelen till 11 procent, vilket är i nivå med de högsta talen i tabell 77. Svaren innebär alltså att önskemål om linjebyten föreligger i betydande utsträckning, och frekvensen är större bland abiturienterna än bland grenväljarna.

I grenvalsmaterialet har de önskade linjebytena till nettoeffekt att allmänna linjen och fackgymnasierna förstärks på bekostnad av latin- och reallinjerna. Samtidigt skulle emellertid inte så få vilja gå från A resp. L till R. Den i absoluta tal största gruppen utgöres av pojkar som skulle vilja gå från R till T. Den uppgår till 7 procent av reallinjens manliga elever. I

ortstyperna med tekniskt gymnasium (1, 2) är den 3 resp. 7, i ortstyperna utan (3, 4, 5) är den 7, 5 resp. 12 procent.

Den mest påtagliga nettoeffekten av bytena i abiturientmaterialet är att latinlinjen går tillbaka både hos pojkar och hos flickor. Reallinjen ökar på de andra linjernas bekostnad men får i sin tur lämna ifrån sig en betydande grupp pojkar till tekniska gymnasiet. Denna grupp, som går till T, är vid sidan av flickor på väg från L till R den största i absolut storlek. Dess andel uppgår till 12 procent av pojkarna på reallinjen.

I båda materialen är det latinlinjen som förlorar mest på bytena, och detta stämmer väl överens med den i tabell 78 redovisade inställningen till linjen. Orsakerna till denna förhållandevis negativa attityd, särskilt påtaglig hos pojkarna, torde huvudsakligen ligga på två områden som vi kommer tillbaka till och nu endast skall antyda. Dels är inställningen till latinlinjens karaktärsämne latinet mindre positiv än inställningen är på andra linjer till dessas karaktärsämnen (jfr tabell 86 samt även tabellerna 46 och 71). Dels är latinarnas yrkesvalsmöjligheter mera begränsade än övrigas. Särskilt markant kommer det fram i motiven till att abiturienterna nu siktar på ett annat yrke än de helst skulle velat välja. Latinarna svarar ofta att de har gått fel linje på gymnasiet (jfr tabell 97 i kapitel 14). Om denna begränsning av linjens yrkesmöjligheter är de blivande latinarna medvetna i förväg, men i hög grad har de låtit sitt val bestämmas av att de vill undvika ämnen där de har låga betyg (jfr tabellerna 25 och 40).

Däremot tycks orsaken ej vara att latinarna i någon större utsträckning placerats på en linje de först i andra hand har valt. En kontroll inom abiturientmaterialet av ansökningshandlingarna visar att sådana placeringar varit relativt ovanliga. Av 863 fall, om vilka uppgift funnits, har 32 inneburit placering på annan linje än den i första hand sökta. Av dessa tillhör 8 våra »linjebytesgrupper», och 3 av dem är latinare som sökt till R och fortfarande anser att de borde gått på reallinjen.

I abiturientmaterialet har vi granskat frågeformulären för eleverna i de största av de grupper som önskar att de gått på en annan linje än den valda. Vi skall här, dock utan tabelldokumentering, karakterisera dem som önskar byta från en viss linje till en annan.

Övergång till A

Latinare som önskar övergå till A (12 p, 23 fl) har förhållandevis låga betyg, i synnerhet i latin, och flera har gått om någon ring. De är negativt inställda till latin men också till naturvetenskapliga ämnen. Den merkantila fackgrenen har intresserat många av dem.

Realare som önskar övergå till A (17 p, 9 fl) har låga betyg i matematik och naturvetenskapliga ämnen. De är negativt inställda till fysik och kemi. Många av dem hade velat ha ett annat yrke än de nu är inställda på att välja. Främst är det läkaryrket och tekniska högskolestudier som hägrat,

men de bedömer själva att de har för låga betyg. Reallinjens yrkesmöjligheter har i stor utsträckning lockat dem till linjen. De kommer ofta från hem med högre social och utbildningsmässig status.

Övergång till R

Elever på allmänna linjen som anser att de borde gått reallinjen (28 p, 14 fl) har förhållandevis goda matematikbetyg. De är positivt inställda till matematik, naturvetenskapliga och tekniska ämnen och intresserade av den tekniska grenen. De skulle egentligen vilja välja yrken med naturvetenskaplig inriktning, ofta på spärrade linjer, men på grund av att de gått fel linje är de nu inställda på andra yrken.

Latinare som skulle vilja byta till reallinjen (24 p, 35 fl) — den största »linjebytesgruppen» — har förhållandevis goda betyg och gynnsam social och utbildningsmässig bakgrund. Många har enligt vad de själva uppger genom att ta fel linje hindrats från att välja yrken med naturvetenskaplig inriktning, i synnerhet läkaryrket.

Övergång till T

Realare som vill övergå till tekniskt gymnasium (36 p, 1 fl) har en utpräglad positiv inställning till matematik, fysik, kemi och tekniska ämnen. Där emot är de negativa till ämnen såsom kristendom, modersmålet och historia. De tänker sig teknisk utbildning men tror inte att betygen räcker till teknisk högskola. Nästan alla skulle ha velat välja teknisk gren om den funnits.

De önskade linjebytena synes alltså, naturligt nog, i hög grad sammanhänga med elevernas betygsförhållanden, ämnesinställning och yrkesönskingar.

Valet av gren

Tillfredsställelsen med grenvalet har bedömts av abiturienterna, den enda av grupperna som har erfarenhet av detta vals utfall. Samma skala har använts som vid bedömningen av gymnasieval och linjeval. Svarsfördelningarna redovisas grenvis i tabell 80, varvid dock A-kombinationerna förts till allmänna linjen.

Återigen ligger den största svarsfrekvensen på det mest positiva svaret. Som helhet har detta markerats av ungefär 60 procent av abiturienterna. Därigenom kommer grenvalet att inta en mellanställning mellan valet av gymnasium och valet av linje med hänsyn till abiturienternas tillfredsställelse med valet.

Det förekommer betydande variationer mellan grenarna, låt vara att de kan ha skärpts av att vissa grupper är små och procentalen därför instabila. Högst ligger pojarna på matematiska grenen och flickorna på den helklassiska — med andra ord de grenar som är mest specialiserade i fråga om

Tabell 80. Abiturienternas tillfredsställelse med valet av gren (A 24)
A-kombinationer förda till grenarna på allmänna linjen

	Pojkar					Flickor								
	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Hel- klassisk	Biol.	Mat.	Samtl.	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Hel- klassisk	Biol.	Mat.	Samtl.
Valet av gren i de två högsta ringarna har visat sig														
1 Mycket bra	66	43	56	54	47	72	61	63	50	61	77	58	59	60
2 Ganska bra	28	33	39	23	44	22	31	33	40	31	23	36	32	34
3 Inte särskilt bra	6	14	6	19	8	4	7	1	8	5	—	5	9	5
4 Dåligt	—	10	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	0
Ej svar	—	—	—	4	1	1	1	3	2	2	—	—	—	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	102	21	72	26	100	171	492	78	88	186	22	74	22	470

ämnesinriktning. En uppdelning av abiturienternas svar beträffande linjevalet (jfr tabell 78) i grenar med samma indelning som i tabell 80 ger vid handen att det är eleverna på nyssnämnda grenar som har den mest positiva inställningen också till linjevalet. Detta framgår av följande tablå, där procenten som svarat »mycket bra» jämförs beträffande linjeval och grenval.

	Procent av abiturienterna som använt svaret »mycket bra»					
	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Hel- klassisk	Biol.	Mat.
Pojkar						
linjeval.....	52	50	29	46	58	70
grenval.....	66	43	56	54	47	72
Flickor						
linjeval.....	54	49	41	73	64	68
grenval.....	63	50	61	77	58	59

Den största skillnaden mellan attityd till linjeval och till grenval finns bland pojkarna på halvklassiska grenen. De är den grupp som är minst positiva till sitt linjeval, men till grenvalet förhåller de sig ungefär som genomsnittet av samtliga. Detsamma gäller flickorna på den halvklassiska grenen, fastän i något mindre utpräglad grad. För att förklara dessa diskrepanser får man tänka sig att eleverna bedömer valet av gren i förhållande till linjens övriga möjligheter, och därvid hävdar sig den halvklassiska grenen väl trots att många av eleverna inte alls skulle velat gå på linjen över huvud taget. Ett liknande resonemang kan tillämpas också om allmänna linjens sociala gren.

Även i fråga om gren har abiturienterna fått ange önskemål om byten. Dessa framgår av tabell 81 som liksom tidigare »bytestabeller» anger de absoluta talen för olika kombinationer.

Knappt 20 procent av abiturienterna har önskat grenbyten. Av de 92 grenbytena bland pojkarna är emellertid endast 46 byten mellan grenarna inom samma linje, om man såsom rimligt är räknar övergång till och från A-kombinationer på L och R som linjebyten. Hos flickorna är det bara 27 av 79 byten som i denna bemärkelse håller sig inom linjen. De största undergrupperna utgörs av 21 pojkar som skulle velat gå matematiska i stället för biologiska grenen, 9 som velat växla i omvänd riktning samt 10 flickor som velat lämna den språkliga grenen till förmån för den sociala.

Övriga grenbyten är tillika byten mellan linjer eller byten till och från A-kombinationer. Bland pojkarna är det 21 som vill lämna sociala och språkliga grenen till förmån för de egentliga realgrenarna, och lika många vill gå från egentliga latin- eller realgrenar till den sociala eller den språkliga grenen. Här inträffar alltså ingen nettoförskjutning. Bland flickorna är det 15 som vill lämna A-grenarna och 29 — eller dubbelt så många — som vill komma till dem. Grenbyten mellan L och R inbördes har sällan önskats.

Tabell 81. Abiturienternas alternativ till vald gren (A 25)

Absoluta tal. A-kombinationer förda till grenarna på allmänna linjen

	Pojkar						Flickor					
	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Biol.	Mat.	Samtl.	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Biol.	Mat.	Samtl.
I stället för nuvarande gren												
Social.....	—	4	2	—	8	20	—	10	6	1	5	23
Språklig.....	1	—	3	—	1	6	3	—	14	—	1	19
Halvklassisk.....	—	—	—	4	—	4	—	3	—	1	—	4
Helklassisk.....	—	—	7	—	—	9	—	—	5	—	—	5
Biologisk.....	10	2	1	—	—	9	9	1	7	1	—	21
Matematisk.....	9	—	—	1	21	31	1	1	—	—	3	7
Antal som angett alternativ gren ..	20	6	13	5	30	92	13	15	32	3	11	79
I procent av eleverna i gruppen.....	20	29	18	19	30	19	17	17	17	14	15	17

Bland eleverna med önskemål om grenbyten mellan linjer, sammanlagt 98, finns 75 som redan angett önskemål om linjebyten. De återstående 23 vill byta mellan A-kombinationer och övriga grenar inom L och R och har tydligen ej betraktat detta som linjebyte. Med viss rätt skulle de emellertid kunna läggas till de 247 abiturienter som önskat linjebyten, varigenom deras antal skulle komma att uppgå till 270 och motsvara hela 28 procent av abiturienterna. Grenbytena i inskränkt mening begränsar sig däremot till 73 elever eller 8 procent.

Tydligt är att det är vid valet av linje som flertalet »felval» uppstår, medan valet av gren inom linjen vanligen utfaller väl. Detta kan sammanhånga med både att linjevalet sker så mycket tidigare och att den differentiering som uppkommer genom valet är så mycket mera djupgående.

Fackgrenar

Alternativ till de nuvarande grenarna på allmänna gymnasiet skisserades i form av en teknisk och en merkantil gren (jfr kapitel 11). Tabell 82 redovisar abiturienternas intresse för dessa fackgrenar.

Tabell 82. Intresset för fackgrenar som alternativ till genomgången gren (A 26)

A-kombinationer förda till grenarna på allmänna linjen

	Pojkar				Flickor			
	Teknisk	Merkantil	Ingen-dera + Ej svar	Summa procent	Teknisk	Merkantil	Ingen-dera + Ej svar	Summa procent
Social.	23	36	42	100	3	22	76	100
Språklig.	14	46	41	100	—	31	69	100
Halvklassisk. . .	11	33	56	100	3	27	70	100
Helklassisk. . . .	—	12	88	100	—	14	86	100
Biologisk.	27	8	65	100	7	7	86	100
Matematisk . . .	51	5	44	100	36	5	59	100
Samtliga	30	18	52	100	4	22	74	100

Hälften av pojkarna och en fjärdedel av flickorna har markerat någon av dessa grenar. Pojkarnas större intresse för dessa alternativ är helt lokaliserat till den tekniska grenen, och på den nuvarande matematiska grenen, som ligger närmast vad en sådan gren kan tänkas innehålla, har hälften av pojkarna sagt ja till denna fackgren. Bland matematiska grenens flickor har en tredjedel visat intresse för teknisk gren. Den merkantila grenen har lockat mest på den språkliga grenen hos pojkarna, därefter på den sociala och den halvklassiska. Även hos flickorna är det eleverna på dessa tre grenar som har de högsta frekvenserna för den merkantila fackgrenen. Resultatet

taten visar god överensstämmelse med dem som erhöles i grenvalsmaterialet (jfr tabell 59).

Även om procenttalen ej kan väntas ge någon säker uppskattning av den del av gymnasisterna som skulle välja fackgrenar om de funnes, visar dessa hypotetiska val att det finns stort intresse för sådana studiealternativ inom det allmänna gymnasiet. De visar också vilka elevgrupper i det nuvarande grensystemet som attraheras mest av dessa studievägar. Möjligheter att kombinera den matematisk-naturvetenskapliga utbildningen på reallinjen med tekniska ämnen och den språkliga med merkantila skulle uppenbarligen välkomnas av gymnasisterna.

Meritvärderingsreglernas inverkan på studiegången

Det stora problemkomplex som meritvärderingen vid intagning till högre läroanstalter och dess inverkan på gymnasiestudierna utgör har endast tangerats i frågeformulären. Vi skall här i korthet redovisa svaren på två frågor som tillhör detta område utan att gå in på någon närmare analys med hjälp av andra data i materialet.

Tabell 83. Linje- och grenvalets beroende av meritvärdering (A 28)

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
1 Ämnar ej söka spärrad utbildning.....	43	72	24	37	42	58	24	45
2 Ämnar söka spärrad utbildning men skulle ändå valt samma linje och gren.	36	17	69	51	48	33	68	46
3 Skulle valt annorlunda om ej tvungen ta hänsyn till meritvärdering.....	6	4	3	4	4	1	2	2
Ej svar.....	15	8	4	7	6	8	6	7
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

Av tabell 83 framgår att en mycket liten del av abiturienterna anser att de skulle ha valt annorlunda, om de ej varit tvungna att ta hänsyn till hur betygen meritvärderas när man söker inträde vid spärrad utbildning efter studentexamen. De övriga svarsalternativen visar karakteristiska olikheter mellan eleverna på olika linjer i fråga om frekvensen av sådana som ämnar sig till spärrad utbildning.

Ett annat problem i detta sammanhang, som ofta figurerar i den allmänna diskussionen, är förekomsten av frivillig kvarsittning för att nå högre studentbetyg. Detta har berörts i den fråga som redovisas i tabell 84.

Sammanlagt 10 procent såväl bland pojkarna som bland flickorna anger

Tabell 84. Kvarsittning för högre betyg och bättre meriter (A 29)

Två år i	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
1 Högsta ringen.....	3	2	6	4	3	3	5	3
2 Lägre ring.....	2	4	8	6	10	6	5	7
3 Nej.....	92	93	84	87	86	88	87	87
Ej svar.....	2	1	2	2	2	4	3	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

att de gått två år antingen i högsta ringen eller i lägre ring. Men det är ej utan vidare säkert att alla dessa kvarsittningar har varit frivilliga, ty frågan kom sannolikt ej att tillräckligt klart skilja på kvarsittningar på grund av underbetyg (s. k. kvarsättning) och frivillig upprepning av ett år. Det är också troligt att några abiturienter dragit sig tillbaka mellan studentskrivningarna och undersökningstillfället, vilket berörts i materialöversikten i kapitel 3, och alltså kommer att delvis »frivilligt» gå om högsta ringen. Vår undersökning kan därför knappast ge en tillförlitlig bild av i vilken utsträckning sådan kvarsittning förekommer. Detta problem kan bättre belysas t. ex. genom en betygsundersökning.

Inställningen till olika skolämnen

En sammanfattande bild av gymnasietidens erfarenheter ger abiturienternas inställning till olika skolämnen. Registreringen av denna inställning har i abiturienternas fall fått ske efter ett något mera komplicerat formulär än i grenvals- och realskolematerialen. Svarskategorierna framgår av tabell 85, som redovisar fördelningen för hela abiturientmaterialet och för samtliga ämnen.

Svaren har uppdelats i två huvudkategorier: (A) en bedömning av de ämnen som abiturienten läst i gymnasiet resp. (B) en bedömning av icke lästa ämnen. Inom den första gruppen finns svarsalternativen:

- 1) Skulle ej velat läsa ämnet.
- 2) Skulle velat läsa ämnet mindre än nu.
- 3) Skulle velat läsa ämnet ungefär lika mycket som nu.
- 4) Skulle velat läsa ämnet mera än nu.

Bedömningen inom denna huvudkategori har sammanfattats i en index A, som uträknats enligt formeln

$$\frac{(4) - (1) - (2)}{(4) + (3) + (2) + (1)} \quad (\text{Index A})$$

och uttrycks i procent. När de elever som skulle vilja läsa ett ämne mer än nu är fler än de som skulle vilja läsa det i mindre utsträckning, eventuellt inte alls, antar denna index ett positivt värde. Omvänt betyder ett negativt

Tabell 85. Inställningen till olika skolämnen i hela abiturientmaterialet (A 31)

(N = 962)

Ämnen	Har läst ämnet i gymnasiet				Har ej läst ämnet i gymn.			Ej svar	Summa procent	Index A	Index B
	Skulle velat läsa ämnet		Skulle ej velat läsa ämnet	Skulle velat läsa ämnet		några få tim. i veckan	många tim. i veckan				
	Skulle ej velat läsa ämnet	mindre än nu		ungefär lika mycket	mera än nu						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kristendomskunskap . . .	15	24	54	7	—	—	—	1	100	—33	—
Modersmålet	0	14	60	25	—	—	—	1	100	11	—
Engelska	0	2	56	41	—	—	—	1	100	39	—
Tyska	2	9	65	22	1	0	—	1	100	11	—
Franska	4	8	50	36	1	0	—	1	100	25	—
Historia med samhälls- lära	1	29	57	12	—	—	—	1	100	—18	—
Geografi	3	10	58	22	2	2	0	3	100	10	50
Matematik	3	4	41	32	7	8	2	3	100	31	57
Biologi med hälsolära . .	3	9	55	23	3	4	1	3	100	13	56
Fysik	7	11	42	21	12	3	0	4	100	4	22
Kemi	6	13	46	15	12	3	1	4	100	—5	25
Teckning	9	13	49	26	1	1	—	2	100	4	—
Musik	11	11	47	25	2	1	0	3	100	3	31
Gymnastik med lek o. idrott	5	11	57	23	2	0	0	2	100	8	29
Latin	3	11	19	2	45	16	1	4	100	—35	26
Grekiska	1	1	3	1	76	9	1	9	100	—9	11
Spanska	0	0	4	5	42	37	6	6	100	44	50
Fyska ¹	0	0	0	0	49	36	8	6	100	—	47
Filosofi	10	14	41	20	6	6	1	3	100	—6	51
Tekniska ämnen	1	0	2	3	47	21	8	17	100	16	37
Merkantila ämnen	1	0	1	2	44	31	5	16	100	2	45
Husliga ämnen	3	1	3	1	50	22	3	18	100	—22	33

¹ Sammanlagt har 9 elever läst ryska.

värde att önskemålen om minskning överväger över önskemålen om ökning. »Lika-gruppen» ingår endast i nämnaren.

Inom den andra huvudkategorin förekommer följande svarsmöjligheter:

- 5) Skulle ej velat läsa ämnet.
- 6) Skulle velat läsa ämnet några få timmar i veckan.
- 7) Skulle velat läsa ämnet många timmar i veckan.

Även här har ett sammanfattande mått beräknats (index B), närmare bestämt på följande sätt:

$$\frac{(6) + (7)}{(5) + (6) + (7)} \quad (\text{Index B})$$

Denna index, som också uttryckes i procentenheter, anger den andel bland elever som ej läst ett ämne men som skulle ha velat göra det åtminstone några få timmar i veckan.

När ett indexvärde beräknats med mindre än 20 elevers svar i nämnaren, har det ersatts med en punkt i tabellerna.

Vi kan nu övergå till resultaten i tabell 85. Först skall vi då observera att några ämnen, som alla elever måste ha läst på gymnasiet, ändå har procenttal, visserligen låga, i kolumnerna för icke lästa ämnen. Detta torde bero på att några abiturienter ej beaktat mer än det grenade gymnasiet under de två sista åren. En annan osäkerhet i fördelningen mellan kolumnerna 1—4 och 5—7 kan komma av orienteringskurserna i vissa ämnen på det grenade gymnasiet. Somliga elever har räknat dem till lästa ämnen, andra inte. Dessa ojämnheter i materialet torde dock inte i någon väsentlig grad influera på huvudresultaten.

Bland de ämnen som lästs av flertalet elever har engelska, matematik och franska fått de högsta positiva värdena i index A. Önskemålen om ökning överväger här med 25 procent eller mera önskemålen om minskning, som vid närmare granskning av kolumnerna 1 och 2 visar sig komma från mycket få elever. Kristendom är i denna grupp av allmänt lästa ämnen det enda som fastän på minussidan når indexvärden av samma storlek. Nära 40 procent av eleverna vill ha en minskning och bara 7 procent en ökning.

Bland de ämnen som läses av mera begränsade grupper har spanska det högsta positiva värdet på index A. Latin intar en ställning på minussidan som ungefär motsvarar kristendomsämnet. Många vill ha det minskat, mycket få önskar en ökning.

De olästa ämnena utövar, som index B visar, en stark lockelse på eleverna. Om vi nu bortser från dem som majoriteten redan har läst, t. ex. geografi och matematik, så ligger de ovanliga språken spanska och ryska högst, vilket också stämmer med undersökningarna på lägre skolstadier.

Svarsfördelningen för linjer och kön har redovisats i två tabeller, vardera innehållande det ena av de båda indexvärdena. Däremot har de enskilda procenttal som dessa bygger på fått stanna kvar i manuskripttabeller. I ta-

Tabell 86. Index A: Önskemål om ökning eller minskning av olika skolämnens omfattning (A 31)

Ämnen	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
Kristendomskunskap	— 45	— 21	— 48	— 42	— 27	— 20	— 28	— 24
Modersmålet	— 2	18	— 14	— 5	28	34	13	27
Engelska	42	44	31	36	44	47	32	42
Tyska	5	10	12	10	10	10	15	11
Franska	26	42	— 3	11	43	56	1	40
Historia med samhällslära	— 4	13	— 29	— 16	— 18	— 14	— 38	— 21
Geografi	11	15	16	15	5	8	3	6
Matematik	39	35	35	36	13	26	36	24
Biologi med hälsolära	7	— 9	18	10	15	11	30	17
Fysik	28	— 10	28	23	— 23	— 33	— 8	— 22
Kemi	— 14	— 18	14	4	— 13	— 28	— 4	— 15
Teckning	— 13	— 18	7	— 2	9	13	8	11
Musik	— 6	20	— 10	— 3	2	16	8	10
Gymnastik med lek o. idrott	30	7	21	20	— 7	— 10	10	— 4
Latin	— 40	.	— 41	.	— 32	.	— 33
Grekiska	—	— 17	.	— 20	.	9	—	4
Spanska	42	.	40	.	42	.	46
Filosofi	— 8	— 2	— 1	— 3	— 8	— 5	— 14	— 8
Tekniska ämnen	56	41
Merkantila ämnen	25
Husliga ämnen	— 44	— 58	.	.	.	10

Anm. Procenttal som har mindre än 20 som bas ersatta med punkt.

bell 86 redovisas index A som anger ökning eller minskning enligt abiturienternas önsksningar.

För att underlätta överblicken har vi satt en gräns vid 20 procent och i nedanstående tablåer sammanställt de ämnen som kommer upp till detta värde antingen på plus- eller på minussidan.

Ämnen för vilka index A uppgår till minst + 20

Engelska (genomgående)

	A		L		R	
p	fl	p	fl	p	fl	
Matematik	Franska	Franska	Franska	Matematik	Matematik	
Gymnastik	Modersmålet	Spanska	Spanska	Fysik	Biologi	
Fysik		Matematik	Modersmålet	Gymnastik		
Franska		Musik	Matematik			

Engelska kommer med bland »ökningsämnena» i alla undergrupperna, matematik utom bland flickor på allmänna linjen. Därvid är dock att märka att utgångsläget för en ökning av matematik är väsentligt olika på de olika linjerna. Latinarna har läst ämnet bara i I⁴. Franska hävdar sig väl på A och L, spanska på L. Fysik vill pojkarna på A och R gärna se ökad, biologi flickorna på R.

Ämnen för vilka index A uppgår till minst — 20

Kristendom (genomgående)

	A	L	R
	p	p	p
	fl	fl	fl
—	Fysik	Latin	Fysik Latin Kemi
			Historia Historia

Förutom kristendom, som samtliga grupper är ense om att minska, vill latinarna minska på latin och realarna på historia. Flickorna på A och L har tagit upp fysik bland »minskningsämnena», och flickorna på L dessutom kemi — i den mån det nu finns något att minska! I översikterna har vi ej medtagit tekniska och husliga ämnen — av pojkar på R placerade på plus- resp. minussidan — eftersom dessa ämnen ej läses på allmänna gymnasiet.

Huvudintrycket av det ovanstående är att abiturienterna önskar mer av de moderna främmande språken, dock i mindre mån tyska än övriga, och av matematik; mindre av kristendomsundervisning. På reallinjen lägger man dessutom ytterligare vikt på de av det egna könet mest uppskattade naturvetenskapliga ämnena (fysik resp. biologi). På latinlinjen vill man däremot minska inslaget av det för linjen unika klassiska ämnesinnehållet till förmån för moderna språk och matematik. En närmare granskning visar dock att detta i mindre grad gäller den lilla gruppen av helklassiker.

Index B — intresset för vissa ämnen bland dem som ej läst dem på gymnasiet — återfinns i tabell 87. Ämnen bedömda av mindre än 20 elever — och därför försedda med uteslutande punkter eller streck — har strukits i tabellen. De ämnen för vilka procenttalet intresserade uppgår till minst 50 har sammanställts till en tabell.

Tabell 87. Index B: Önskemål beträffande ej lästa skolämnena (A 31)

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
Geografi	—	—	.	.	—	48	.	48
Matematik	—	68	.	73	.	57	.	53
Biologi med hälsolära	—	.	.	50	.	62	.	59
Fysik	31	.	36	.	18	.	18
Kemi	27	.	32	.	25	.	22
Latin	24	—	20	21	41	.	28	36
Grekiska	4	34	6	10	10	19	5	13
Spanska	49	62	30	38	56	80	40	63
Ryska	44	68	44	48	42	53	36	46
Filosofi	—	55	54	—	.	43	42
Tekniska ämnen	49	31	69	58	9	9	37	16
Merkantila ämnen	76	58	42	52	47	38	26	38
Husliga ämnen	26	21	14	18	56	49	44	50

Ann. Procenttal som har mindre än 20 som bas ersatta med punkt.

Ämnen för vilka index B uppgår till minst 50

A		L		R	
p	fl	p	fl	p	fl
Merkantila ämnen	Spanska Husliga ämnen	Ryska Matematik Spanska Merkantila ämnen	Spanska Biologi Matematik Ryska	Tekniska ämnen Filosofi	—

Spanska, matematik och ryska har ofta nämnts på latinlinjen, spanska dessutom bland flickor på allmänna linjen. Merkantila ämnen har kommit med för pojkarna på A och L men ligger liksom ryska och spanska relativt högt även i de övriga undergrupperna. Tekniska ämnen lockar i hög grad pojkarna på reallinjen enligt denna såväl som flera andra uppgifter i undersökningen. Beträffande de båda ovanliga språken ryska och spanska är det påfallande att ryska på samtliga linjer fått fler röster av pojkarna än av flickorna, medan motsatta förhållandet gäller om spanska. Man kan förmoda att det är ryska språkets större användbarhet i tekniska sammanhang som bidragit till denna olikhet.

Olika utbildningsmoments betydelse

Abiturienterna har även mera direkt fått ta ställning till olika utbildningsmoments betydelse genom en fråga vilka moment de i det framtida gymnasiet vill lägga större, lika eller mindre vikt på än nu. Svarsfördelningen i hela abiturientmaterialet visas i tabell 88.

I de flesta fallen har den största gruppen av elever uttalat sig för lika vikt åt momentet som i nuläget, men bland de övriga svaren väger vikten över åt plushållet utom i fråga om klassiska språk.

En sammanfattning av svaren har gjorts genom beräkning av skillnaden mellan procenten elever som tillmätt momentet större vikt och av dem som velat minska det. Denna differens visas för olika linjer och kön i tabell 89.

Högst i alla undergrupper kommer ett moment av studieteknisk art: vana vid självständiga studier. Bland ämnesområdena ligger orientering i det moderna samhällslivet samt de moderna främmande språken högst på plus-sidan och de klassiska språken lika långt åt minushållet. Pojkarna sätter dock allmänbildning på det naturvetenskapliga området lika högt som de moderna språken bland »ökningsämnen», och matematik kommer inte långt därefter. Bortsett från latinarna har pojkarna också framhävt tekniska ämnen. På denna liksom andra punkter stämmer denna översiktliga värdering av ämnesområdena väl överens med de tidigare delarna av undersökningen, där enskilda ämnen bedömts. Intressant är dock att observera dels att realare skattar humanistisk allmänbildning högre än vad latinare skattar naturvetenskaplig, dels att dock såväl latinare som realare skattar

Tabell 88. Abiturienternas bedömning av betydelsen hos olika utbildningsmoment i det framtida gymnasiet (A 36)

	Procent som vill tillmäta momentet			Ej svar	Summa procent
	större vikt	ungefär samma vikt	mindre vikt		
1 Färdigheter i svenska språket.....	25	69	4	2	100
2 Färdigheter i moderna främmande språk.....	60	38	1	1	100
3 Kunskaper i klassiska språk.....	3	33	60	4	100
4 Kunskaper i matematik.....	38	56	3	3	100
5 Allmänbildning på det humanistiska området.....	30	57	12	1	100
6 Allmänbildning på det naturvetenskapliga området.....	47	48	2	3	100
7 Orientering i det moderna samhällslivet.....	63	33	3	1	100
8 Tekniska ämnen.....	30	54	9	8	100
9 Merkantila ämnen.....	27	56	9	8	100
10 Estetiska ämnen.....	28	54	14	5	100
11 Fysisk träning.....	24	59	14	3	100
12 Vana vid självständiga studier....	77	21	1	1	100
13 Förkunskaper för högre utbildning.	41	52	4	3	100

Tabell 89. Gruppvärden för abiturienternas bedömning av betydelsen hos olika utbildningsmoment i det framtida gymnasiet (A 36)

Procenten för större vikt minskad med procenten för mindre vikt

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
1 Färdigheter i svenska språket.....	20	24	17	19	26	26	17	24
2 Färdigheter i moderna främmande språk.....	68	53	53	55	62	67	60	63
3 Kunskaper i klassiska språk.....	—62	—46	—72	—64	—51	—41	—66	—50
4 Kunskaper i matematik..	47	32	48	44	13	26	37	24
5 Allmänbildning på det humanistiska området.....	16	37	—6	7	34	41	1	30
6 Allmänbildning på det naturvetenskapliga området	42	30	65	54	27	32	49	34
7 Orientering i det moderna samhällslivet.....	65	61	56	59	65	61	62	62
8 Tekniska ämnen.....	35	7	46	36	—1	4	18	6
9 Merkantila ämnen.....	37	25	16	22	16	18	1	13
10 Estetiska ämnen.....	—2	21	3	5	28	26	18	25
11 Fysisk träning.....	21	17	25	22	—3	—7	10	—2
12 Vana vid självständiga studier.....	68	78	73	73	78	80	78	79
13 Förkunskaper för högre utbildning.....	35	40	41	40	35	32	36	34

sin egen allmänbildning högre än motpartens, dels att samhällsorientering fått en så framskjuten ställning i alla undergrupper, medan ämnet historia med samhällslära i föregående avsnitt ej bedömes så positivt.

För en jämförelse med svaren på samma fråga från företrädare för universitet och näringsliv hänvisas till Dahllöf (1963).

Abiturienternas språkfärdigheter

I anslutning till sin bedömning av skolämnena och olika ämnesområdets betydelse i det framtida gymnasiet fick abiturienterna också besvara en fråga om nivån på de språkfärdigheter som skolgången gett dem i olika hänseenden. Bedömningen skulle formellt gälla hur stor del av klassen som de ansåg behärskade ett visst moment dels inom modersmålet, dels inom engelska, tyska och franska. Även om det är svårt att på en sådan bedömning grunda någon uppfattning om språkkunskapernas absoluta nivå, bör det ändå ha intresse att se hur olika moment inom de olika språken står sig vid en inbördes jämförelse.

I vår redovisning i tabell 90 har vi valt att ange den procent av eleverna som bedömt att en viss färdighet behärskas av »nästan alla» eller »en stor del» av eleverna i klassen, vilket med hänsyn till att nästa svarsgrad utgjorde »ungefär hälften» måste innebära, att mer än hälften av eleverna ansetts behärska momenten i fråga. Denna gräns har visat sig lämplig åtminstone såtillvida som den gett variationer mellan momenten och undergrupperna från 1 procent till 91 procent. I tabellen redovisas också den andel av eleverna i hela abiturientmaterialet sammanslaget som angett att ett visst moment övats alltför litet resp. alltför mycket.

Momentindelningen vid bedömningen av kunskaperna i modersmålet bygger närmast på Dahllöf (1960, sid. 520). Det moment som nått det högsta procenttalet är snabb läsning för innehållsuppfattning (74 procent). Därnäst kommer kring 60 procent att utnyttja hjälpmedel och att skriva korrekt. Minst säkerhet känner man inför sådana moment som att hålla anföranden (23 procent) och författa saker av utredande karaktär (31 procent).

Att hålla anföranden är också det moment som de flesta ansett att de får liten övning i (35 procent). Till nästa nivå enligt denna bedömning hör dels två »svåra» moment där färdigheterna ansetts låga (utredande skrivning och kritisk läsning), dels också uttal och utnyttjande av hjälpmedel, där färdigheterna trots detta bedöms någorlunda positivt.

Mellan linjerna är skillnaderna i flertalet fall små, men när det gäller kommatering och korrekt skriftlig framställning vågar sig latinarna på en något mera generös bedömning av klassen — och därmed sig själva — än övriga linjers elever.

De främmande språken kommer i varje moment och bedömggrupp och

Tabbell 90 Abiturienternas bedömning av språkfärdigheterna i klassen (A 33—35)

	Procenten som angett att »nästan alla» eller »en stor del» behärskar momentet				Procenten som anser att momentet övas	
	A	L	R	Samtl.	alltför litet	alltför mycket
<i>I. Modersmålet</i>						
Att vid läsning snabbt skaffa sig en uppfattning om innehållet i en text	76	76	71	74	3	1
Att vid läsning förstå och kritiskt kunna ta ställning till innehåll och synpunkter i en text.....	38	43	37	39	14	1
Att kunna utnyttja uppslagsböcker, bibliotekskataloger och andra hjälpmedel för självstudier.....	61	60	60	60	13	0
Att hålla anföranden, t. ex. inleda eller delta i en diskussion.....	25	26	20	23	35	0
Att tala värdat, ledigt och med tydligt uttal.....	59	55	51	54	12	0
Att använda fackuttryck och främmande ord på ett riktigt sätt.....	38	46	45	44	7	0
Att ge en redogörelse för ett ämne som behandlas i olika källor.....	40	43	44	42	8	0
Att författa saker av utredande karaktär, t. ex. med argument för och emot något.....	27	33	30	31	13	1
Att skriva grammatikaliskt och formellt riktigt.....	57	66	54	59	3	2
Att kommatera riktigt.....	42	49	34	41	6	3
<i>II. Engelska (E), Tyska (Ty), Franska (Fr)</i>						
Att förstå en läst text utan att behöva slå upp mer än enstaka ord i lexikon.....	E 69 Ty 47 Fr 16	75 64 36	72 36 4	72 48 18	2 2 4	2 1 1
Att förstå ett föredrag inom ett område där man har vissa förkunskaper.....	E 84 Ty 55 Fr 18	84 71 30	80 41 1	83 55 15	10 11 12	0 0 0
Att samtala med någon på det främmande språket.....	E 90 Ty 65 Fr 16	91 71 22	88 45 3	90 58 12	46 39 45	0 1 1
Att skriva brev eller enklare redogörelser utan hjälp av lexikon och grammatik.....	E 87 Ty 44 Fr 13	86 56 17	86 24 1	86 40 9	9 7 12	1 1 1
Att göra en grammatikaliskt sett korrekt skriftlig eller muntlig framställning utan hjälp av grammatik.....	E 59 Ty 16 Fr 5	65 33 10	53 5 1	59 17 5	8 6 10	6 6 4
Att ha korrekt uttal och god intonation.....	E 54 Ty 52 Fr 22	67 63 33	47 41 9	55 51 20	16 10 14	2 1 1

med stora steg mellan sig i ordningen engelska — tyska — franska. Vidare kommer de tre linjerna, när det gäller tyska och franska, alltid i ordningen L—A—R. I engelska förekommer delade rangnummer och omkastningar i tre av de moment som bedömts mest positivt. Däremot är ordningsföljden mellan momenten inte densamma i alla tre språken, utan där visar sig karakteristiska olikheter i bedömningen.

I engelska har 90 procent av eleverna bedömt att nästan alla eller en stor del av klassen kan samtala med någon på det främmande språket. Detta moment kommer högst också i tyska, men den procent som svarat så uppgår där endast till 58. I franska ligger momentet lågt.

Därnäst kommer i engelska att skriva enklare saker utan hjälpmedel (86 procent) — ett moment som kommer nära slutet av rangordningen i tyska (40 procent) och franska (9 procent).

Att förstå ett föredrag inom ett område där man har vissa förkunskaper ligger förhållandevis väl till i alla språken, men procenttalens nivå skiftar starkt: 83 — 55 — 15. Förhållandevis sämst i engelska och bäst i franska kommer uttal och intonation, vilket också är den enda punkt där tyska når upp till praktiskt taget samma procentnivå som engelska. Intressant är att finna att detta moment ligger före textläsning både i engelska och tyska, liksom att båda dessa förståelsemoment i engelska kommer efter samtal och enklare skrivning. Nu är givetvis dessa liksom andra olikheter i momentens bedömning intimt förknippade med hur eleverna uppfattat de använda formuleringarna, och läsaren bör därför se resultaten mot bakgrund av momentens exakta lydelse, som återges i tabell 90.

Trots den positiva bedömningen av samtalsfärdigheterna är samtalet det moment som oftast ansetts ha blivit för lite övat. Därnäst kommer uttal samt uppfattning av talad text. Detta gäller i alla tre språken. Det enda moment där några tycker sig ha fått för mycken övning avser den grammatikaliskt korrekta framställningen, men procenttalen är även där obetydliga och snarast mindre än den andel som anser sig ha fått öva för lite.

Anmärkningsvärt är att färdigheterna i engelska och även i tyska på ett flertal punkter fått högre procenttal än färdigheter i svenska språket. Uppenbarligen har modersmålet och de främmande språken bedömts i förhållande till olika normer, och jämförelser mellan tabellens del I och II bör därför på sin höjd gälla den relativa placeringen av moment av likartat slag.

Sammanfattning

Grenväljare och abiturienter har fått se tillbaka på de val de träffat tidigare i gymnasiet och bedöma hur väl de utfallit.

Valet att börja i gymnasium — i stället för exempelvis direkt yrkesutbildning — har av samtliga grupper bedömts mycket positivt. Mer än 90 procent av eleverna har använt svarsvalörerna mycket bra eller ganska bra, därav

mer än hälften den mest positiva. Inställningen är mest positiv bland abiturienterna, som ju också praktiskt taget har sina gymnasiestudier bakom sig. Högst 10 procent av eleverna har angett något annat de hellre borde ha ägnat sig åt än gymnasiestudier.

Valet av linje har på det hela taget bedömts mindre positivt än valet av gymnasium såsom sådant. Pojkarna på L och A är avsevärt mindre positiva till linjevalet än till valet av gymnasium och bland abiturienterna gäller detta också om flickorna på dessa linjer. Med detta följer också talrika önskemål om annan linje i stället för den de nu gått eller går på. Sådana linjebyten anges oftast i de nämnda grupperna, och i abiturientmaterialet förekommer de hos hela 28 procent av eleverna. Latinlinjen är den linje som förlorar mest på bytena. Ej så få skulle ha velat gå fackgymnasium i stället för närmast besläktade linjer på allmänna gymnasiet.

Valet av gren är däremot åter mera positivt bedömt, och relativt få — 8 procent av abiturienterna — önskar sig grenbyten som inte samtidigt är linjebyten eller byten till och från A-kombinationer, vilka i realiteten är jämförliga med linjebyten. Mest positiv är inställningen såväl till linje som gren bland matematiska grenens pojkar och helklassiska grenens flickor — extremgrupperna med hänsyn till intressen och ämnesval.

Tekniska och merkantila fackgrenar tilltalar också i hög grad abiturienterna. Hälften av pojkarna och fjärdedelen av flickorna har yttrat sig positivt om dessa grenar — pojkarna vanligen den tekniska, flickorna den merkantila.

Abiturienternas inställning till olika skolämnen är ett slags summering av deras tillfredsställelse med gymnasietiden. Bland de ämnen som eleverna läst kan man urskilja några som man relativt ofta skulle vilja se förstärkta — dit hör engelska, matematik och franska — och några som man skulle vilja minska — främst kristendom och latin. Spanska och ryska är — bland de ämnen som få elever läst — de som lockar det största antalet elever. Hos pojkarna kan också tekniska ämnen hänföras till denna grupp.

Ämnesinställningen visar karakteristiska variationer mellan olika linjer. Reallinjen vill ha en förstärkning av de för linjen redan typiska ämnena, medan däremot latinarna vill försvaga sin linjes specifika ämnen och förstärka innehållet såväl i modernt språklig som i matematisk riktning.

Även en mera översiktlig bedömning av olika utbildningsmoments betydelse i det framtida gymnasiet ger liknande utslag. Men före alla ämnesmoment kommer där som ett gemensamt önskemål ett moment av studieteknisk art. En stor majoritet vill att gymnasiet skall ge dem en ökad vana vid självständiga studier.

Abiturienternas bedömning av sina färdigheter i svenska, engelska, tyska och franska ger en uppfattning om på vilka punkter en förstärkning av språkundervisningen efterfrågas av de studerande själva. Mest framträder önskemålen om ytterligare övning när det gäller »muntliga» moment: att tala och att förstå det man lyssnar till.

KAPITEL 14

Abiturienternas planer för utbildning och yrke efter studentexamen

Den sista av de valsituationer som vi har möjlighet att studera i vårt undersökningsmaterial är valet av utbildning och yrke efter studentexamen. Även i detta fall är det elevernas planer som vi kan undersöka men däremot inte det faktiskt träffade valet. När vi i tidigare kapitel behandlat linjeväljarnas yrkesplaner, har vi betraktat planerna som faktorer i de då aktuella valsituationerna. Vi har sett om yrken och linjer resp. grenar på ett rimligt sätt hör samman. Här är aspekten delvis en annan. Vi har utbildnings- och yrkesplanerna hos abiturienterna som ett av kriterierna på hur väl gymnasiet lyckats föra dem fram till ett tjänligt utgångsläge för deras kommande yrkesverksamhet.

Närmaste planer

Sedan vi inhämtat vissa bakgrundsuppgifter om eleverna, gick vi i abiturientformuläret direkt över till frågan om närmaste planer efter studentexamen och eventuell värnpliktstjänstgöring. Svartsmöjligheter och procentuell fördelning av svaren framgår av tabell 91.

Tabell 91. Abiturienternas planer närmast efter studentexamen och ev. värnpliktstjänstgöring (A 13)

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
1 Komplettera för att komma in på viss utbildning.....	20	10	19	17	17	10	12	12
2 Praktisera för att komma in på viss utbildning.....	12	7	6	7	9	17	13	14
3 Direkt börja viss utbildning	48	60	54	54	45	44	59	47
4 Börja arbeta.....	1	3	1	1	1	3	3	2
5 Annan sysselsättning.....	1	4	1	1	12	11	5	10
6 Vet inte + Ej svar.....	18	16	20	19	16	15	9	14
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	91	102	299	492	134	227	109	470

Ungefär hälften av abiturienterna, något flera bland de manliga än bland de kvinnliga, avser att direkt efter studentexamen börja utbildning av något slag. Till specifikationen återkommer vi i samband med nästa tabell. Var sjätte manlig och var åttonde kvinnlig abiturient räknade med att först få komplettera för att komma in på avsedd utbildning. Praktik före fortsatt utbildning angavs av 7 procent bland pojkarna och 14 procent bland flickorna. Olikheterna torde sammanhånga med att flickorna ofta praktiserar för socionom- och sjuksköterskeutbildning (jfr nedan).

De grupper som med eller utan fördröjning ämnar fullfölja sin utbildning innefattar sammanlagt 78 procent av pojkarna och 73 procent av flickorna. Gruppen som tänker börja arbeta direkt med studentexamen som grund omfattar däremot bara 1 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna. Flickorna har också i 10 procent av fallen angett annan sysselsättning, som innefattar exempelvis giftermål och utlandsresor i mera ospecificerade studieavsikter. Slutligen finns det en icke obetydlig grupp som svarat att de ej vet vad de skall göra närmast efter studentexamen. Två elever har underlåtit att besvara frågan. Tillsammans utgör dessa grupper 19 procent av pojkarna och 14 procent av flickorna.

I grova tal skulle man alltså kunna säga att hälften av abiturienterna avser att gå direkt in på fortsatt utbildning, en fjärdedel måste först komplettera eller praktisera — pojkarna oftast det förra. Av den återstående fjärdedelen är de flesta osäkra om sina planer, men bland flickorna finns det också rätt många som har planer av icke yrkesbetonad karaktär. Mycket få tänker gå direkt in i ett yrke utan ytterligare utbildning.

Vilka yrken är det då man planerar för i olika grupper? Vi har i tabell 92 sammanställt de mest frekventa yrkena inom undergrupperna komplettering, praktik och utbildning.

Inom kompletteringsgruppen återfinns en rad yrken, för vilka genomgång av spärrad utbildningslinje krävs. Högst på listan kommer civilingenjör och läkare. Inom praktikgruppen är socionom det mest frekventa yrket, vilket sammanhänger med socialinstitutens antagningsregler. Därefter kommer sjukvårds- och tekniska yrken.

Bland dem som direkt skall börja fortsatt utbildning utgör de som utan specifikation angett universitetsstudier den största undergruppen. De motsvarar 8 procent av samtliga abiturienter och innefattar sannolikt många som är obestämda i fråga om sitt framtida yrkesval. Av de latinare som ämnar gå direkt in i fortsatt utbildning återfinns en fjärdedel i denna grupp.

Den närmast största gruppen utgöres av blivande tekniker, huvuddelen med sikte på teknisk högskola. Nästan lika många tänker genomgå seminarieutbildning för att bli lärare i förskola eller på låg- eller mellanstadium. De blivande läkarna är flera i kompletteringsgruppen än i den grupp som tror sig kunna gå direkt till medicinska studier. Vi skall senare i tabell 98

Tabell 92. Mest frekventa yrken enligt uppgift A 13

Absoluta tal

	A	L	R	S:a
<i>1) Komplettering</i>				
Civilingenjör.....	4	2	27	33
Läkare.....	3	5	18	26
Tandläkare.....	6	2	2	10
Farmaceut.....	6	2	1	9
Lärare i förskola, låg- och mellanstadium.....	2	4	3	9
Gymnastiklärare.....	3	3	1	7
Civilekonom.....	4	—	1	5
Sjuksköterska, sjukgymnast.....	4	1	—	5
Agronom, jägmästare, veterinär.....	—	1	4	5
Övriga (högst 4 i något yrke).....	9	12	13	34
Summa komplettering	41	32	70	143
<i>2) Praktik</i>				
Socionom.....	7	17	1	25
Sjuksköterska, sjukgymnast.....	1	5	5	11
Civilingenjör, arkitekt, tekniker.....	1	—	10	11
Agronom, jägmästare, veterinär.....	2	—	6	8
Civilekonom.....	3	2	2	7
Värd(inne)yrken, t. ex. flygvärdinna.....	1	5	—	6
Övriga (högst 4 i något yrke).....	8	17	8	33
Summa praktik	23	46	32	101
<i>3) Utbildning direkt</i>				
Universitetsstudier utan specifikation.....	9	40	30	79
Civilingenjör, arkitekt, tekniker.....	1	—	66	67
Lärare i förskola, låg- och mellanstadium.....	27	12	20	59
Lägre handelsutbildning.....	12	20	2	34
Humanistiska universitetsstudier.....	4	23	—	27
Jurist.....	6	15	4	25
Civilekonom.....	7	7	11	25
Matematisk-naturv. universitetsstudier.....	1	—	19	20
Samhällsvetenskapliga universitetsstudier.....	11	3	4	18
Läkare.....	—	1	16	17
Militära yrken.....	8	1	5	14
Lärare utan specifikation.....	1	6	4	11
Tandläkare.....	—	—	11	11
Farmaceut.....	—	—	9	9
Konsthantverksutbildning.....	3	4	—	7
Post, telegraf, tull.....	1	3	3	7
Gymnastiklärare.....	1	4	2	7
Sjuksköterska, sjukgymnast.....	3	—	3	6
Biologisk-naturv. universitetsstudier.....	—	—	5	5
Övriga (högst 4 i något yrke).....	9	21	10	40
Summa utbildning	104	160	224	488

se att ännu en elevgrupp, som är större än dessa båda tillsammans, helst skulle velat bli läkare men fått avstå i första hand på grund av otillräckliga betyg. Tandläkare och farmaceuter är däremot ungefär lika många i utbildnings- som i kompletteringsgruppen.

De avsedda yrkena i kompletterings-, praktik- och utbildningsgrupperna kan också sammanföras efter om de kräver utbildning vid universitet och

fackhögskolor eller om endast genomgång av lägre utbildning fordras. Vi har i följande tablå relaterat andelen med i denna mening högre utbildningsplaner till socialgrupp samt kön och linje.

Procent abiturienter med planer på universitets- och högskolestudier (av dem som markerat A 13: 1—3)

	Socialgrupp				
	1	2	3	Övr.	Tot.
Samtliga.....	68	58	56	60	62
Pojkar.....	85	73	67	.	78
Flickor.....	49	43	37	.	44
Linje A.....	47	43	44	.	45
L.....	60	49	64	.	55
R.....	83	71	61	.	76
	Linje				
	A	L	R		
Pojkar.....	63	78	83		
Flickor.....	31	43	59		

Drygt 60 procent av dem som vet till vilken utbildning de skall gå vidare, eventuellt via komplettering eller praktik, har nämnt en universitets- eller högskoleutbildning. Denna andel är markant högre hos pojkarna än hos flickorna (78 mot 44 procent). Även linjerna skiljer sig åt, och där ligger reallinjen högst med 76 procent och allmänna linjen lägst med 45 procent. Linje- och könsskillnaderna existerar i stort sett oberoende av varandra såsom framgår av den understa delen av tablå.

Närmast vill vi här emellertid rikta uppmärksamheten på socialgruppsuppdelningen, som ju vid undersökning av övergången till gymnasium gav starka utslag. Här förekommer i totalsiffrorna en viss övervikt för socialgrupp 1, men vid uppdelningen på kön resp. linjer förskjuts den till att gälla endast vissa undergrupper — pojkar resp. reallinjen. Vid närmare granskning visar den sig förekomma huvudsakligen hos just reallinjens pojkar, där 91 procent i socialgrupp 1 och 76 procent i övriga socialgrupper angett universitets- eller högskoleutbildning.

Det förefaller alltså som om de sociala faktorerna vore mindre verksamma i övergången från gymnasium till högre utbildning än vid inträdet i gymnasium. Två reservationer måste emellertid göras som inskränker räckvidden av denna undersökning. Gruppen som ej angett någon fortsatt utbildning uppgår till hela 25 procent. Dess slutliga val kan därför verksamt influera på förhållandena vid den verkliga övergången. Vidare har vi här ej kontrollerat elevernas betygsnivå. Om exempelvis realarna i socialgrupp 1 har bättre betyg än realarna i övriga socialgrupper, så bortför-

klaras också den nu iakttagna skillnaden. Är betygsförhållandena de omvända, skärps de sociala olikheterna. Med hänsyn till den stora andelen elever utan uppgivna planer och de sammanlagt små elevantalerna vid en sådan uppdelning har vi ej ansett det lönt att fullfölja analysen i detta hänseende.

Yrkesplaner på längre sikt

Liksom i realskole- och grenvalsmaterialen har vi frågat efter abiturienternas yrkesplaner på längre sikt, och vi har därvid först klassificerat dem efter den grad av säkerhet som uppgifterna avspeglar. Säkerheten belyses i tabell 93, som kan jämföras med tabellerna 49 och 73 för de båda övriga materialen.

Tabell 93. Säkerheten i abiturienternas yrkesplaner (A 14)

A-kombinationer förda till linje A.

	Pojkar				Flickor			
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
1. Angett ett yrke utan tvekan.....	49	42	52	49	46	51	54	50
2. Angett ett yrke med tvekan eller flera olika alternativ	49	54	45	48	51	44	44	47
3. Ej angett yrke.....	2	4	2	3	3	4	2	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	123	98	271	492	166	208	96	470

Nästan exakt hälften av eleverna har angett ett yrke utan tvekan. Tre procent har inte lämnat någon uppgift. Återstoden har gett uttryck för tvekan. I följande tablå anges linjevis för pojkar och flickor andelen »säkra» elever i de olika materialen.

	Procent som angett ett yrke utan tvekan					
	Pojkar			Flickor		
	A	L	R	A	L	R
Abiturienter (A).....	49	42	52	46	51	54
Grenväljare (G).....	29	31	32	24	22	24
»Linjeväljare» (RI).....	32	31	36	25	25	28

Tydligt har säkerheten stigit avsevärt från de båda lägre skolstadierna till abiturientgruppen, och samtidigt har den tidigare övervikten hos pojkarna försvunnit. Reallinjen har i fem av de sex jämförelserna något högre andel säkra elever, och i den sjätte jämförelsen delar den förstaplatsen med allmänna linjen.

Andelen utan yrkesuppgift vittnar om samma utveckling av säkerheten från lägre stadier till abiturientnivån.

	Procent som ej angett yrke					
	Pojkar			Flickor		
	A	L	R	A	L	R
Abiturienter (A).....	2	4	2	3	4	2
Grenväljare (G).....	12	10	9	7	9	10
»Linjeväljare» (RI).....	12	13	9	9	10	12

Yrkesplanerna har också delats upp i de större kategorierna realyrken, ej realyrken och övriga och relaterats till linjetillhörigheten. Tabell 94 som redovisar dessa resultat svarar närmast mot tabellerna 50 och 74 för de övriga materialen. Dock har här A-kombinationerna förts till allmänna linjen, vilket minskat övriga linjers andelar. Detta torde emellertid ej vara hela förklaringen till en lägre andel på reallinjen bland abiturienterna än bland grenväljarna, utan där kommer också en allmän förskjutning i linjefördelningen och olikheter i materialens sammansättning in. Någon detaljerad jämförelse med de tidigare materialen är därför knappast befoгод. Vi skall bara konstatera att den allmänna tendensen till samstämmighet mellan yrkesinriktning och linjetillhörighet framträder också här, tydligare dock bland pojkarna än bland flickorna, vilket liksom tidigare bl. a. sammanhänger med placeringen av sjuksköterska i realyrkesgruppen.

Vissa mera frekventa enskilda yrken visas i tabell 95, där dock procentberäkningar ej lönat sig med hänsyn till de små absoluta talen. Närmast motsvarar denna tabell i de tidigare materialen tabellerna 51 och 75.

Tabell 94. Abiturienternas linjetillhörighet i förhållande till deras yrkesplaner sammanförda till större kategorier (A 14)

A-kombinationer förda till linje A.

	Pojkar					Flickor				
	A	L	R	S:a %	Antal elever	A	L	R	S:a %	Antal elever
1. Angett ett yrke utan tvekan.....	25	17	58	100	252	32	46	22	100	237
X. Realyrken.....	10	2	88	100	133	23	26	51	100	69
Y. Ej realyrken.....	39	50	11	100	46	48	45	7	100	87
Z. Övriga.....	41	25	34	100	73	22	63	15	100	81
2. Angett yrke(n) med tvekan.....	26	22	52	100	227	39	42	19	100	217
X. Realyrken.....	9	4	87	100	69	20	7	73	100	30
Y. Ej realyrken.....	35	44	21	100	34	33	55	12	100	42
Z. Övriga.....	51	22	27	100	37	36	61	3	100	36
X, Y och Z blandade	24	28	48	100	87	48	40	12	100	109
3. Ej anggett yrke.....	(23)	(31)	(46)	100	13	(31)	(56)	(12)	100	16
1—3. Samtliga.....	25	20	55	100	492	35	44	20	100	470

Tabell 95. Fördelningen på grenar inom vissa större yrkesgrupper för abiturienter som angett ett bestämt yrke (A 14)

Absoluta tal. A-kombinationer förda till allmänna linjens grenar

	Pojkar						Flickor					
	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Biol.	Mat.	S:a	Soc.	Spr.	Halv- klassisk	Biol.	Mat.	S:a
X. Realyrken												
Civilingenjör.....	2	—	1	4	68	75	—	—	—	—	2	2
Ingenjör, tekniker.....	1	—	—	2	4	7	—	—	—	1	—	1
Läkare.....	2	—	—	12	2	16	2	—	2	5	1	11
Tandläkare.....	2	—	—	4	—	6	—	—	—	7	—	8
Farmaceut.....	—	—	—	1	—	1	4	1	2	5	1	13
Sjuksköterska, sjukgymnast.....	—	—	—	—	—	—	2	4	—	6	—	21
Agronom, jägmästare, veterinär.....	3	—	—	7	—	10	—	—	—	—	—	1
Lärare i naturv. ämnen.....	1	—	—	1	3	5	—	—	—	2	3	5
Y. Ej realyrken												
Lärare i humanistiska ämnen ...	—	—	6	—	—	7	1	2	4	—	—	8
Lärare i forskola, läg- och mellan- stadium.....	9	—	1	2	—	12	17	6	11	5	—	39
Socionom.....	—	—	3	—	—	3	6	2	8	—	—	17
Jurist, samhällsvetare.....	7	—	5	2	—	16	—	—	2	—	—	3
Z. Övriga yrken												
Civilekonom.....	10	1	5	4	2	22	1	—	—	1	—	2
Kontorsyrken.....	—	1	—	—	—	1	1	12	22	4	—	39
Militära yrken.....	5	2	—	2	—	9	—	—	—	—	—	—
Gymnastiklärare.....	1	—	1	1	—	3	—	1	3	2	—	6
Lärare (utan specifikation).....	3	1	3	3	8	21	—	—	12	3	3	18

Vi skall här endast peka på några intressanta förhållanden. Sålunda domineras den matematiska grenen nästan helt av blivande tekniker av olika grader. Bland de flickor som tänker sig till medicinska yrken har något fler gått på allmänna linjens och latinlinjens än på reallinjens grenar. Sammanlagt säger sig 29 flickor på A och L vilja gå till »realyrken» mot 33 på R. Lärarna för lägre skolstadier återfinns mycket sällan på realgrenarna. Av de båda merkantila yrkesgrupperna är civilekonom nästan uteslutande manlig och kontorsyrkena — som ej förutsätter lika lång utbildning — nästan exklusivt kvinnliga.

Utsiktslösa yrkesönskningar

Efter frågan om yrkesplaner på längre sikt bad vi abiturienterna tala om, huruvida det var något yrke som de hellre skulle velat välja men som de ej ansåg sig ha utsikt att komma till. Anmärkningsvärt många elever begagnade denna svars möjlighet, vilket framgår av tabell 96.

Tabell 96. Abiturienter som helst skulle velat välja annat yrke än de nu siktar till (A 15)

I procent av resp. undergrupper

	A	L	R	Samtl.
Pojkar.....	42	45	38	40
Flickor.....	44	43	43	43

Hela 40 procent av pojkarna och 43 procent av flickorna angav ett annat yrke som de helst skulle velat välja. De fick därvid också markera de skäl som gjorde ett sådant val utsiktslöst. Svaren framgår av tabell 97.

Det dominerande skälet är för låga betyg, vilket dock i avsevärt mindre utsträckning angivits av latinarna än av övriga, sannolikt beroende på att de mera sällan önskar sig till spärrade utbildningslinjer än övriga. Därnäst kommer utbildningskostnaderna — mer betydelsefulla bland flickorna än bland pojkarna. Latinarna och allmänna linjens elever anger också ofta att de gått fel linje på gymnasiet. Sammanlagt har 87 av de 962 abiturienterna anfört detta skäl för utsiktslösa yrkesönskningar. Bland latinlinjens pojkar är det det dominerande skälet, vilket stämmer väl med latinarnas reaktioner på linjevalet, som vi tidigare studerat i kapitel 13. Även osäkra framtidsutsikter förekommer relativt ofta som motiv i denna grupp och bland allmänna linjens flickor. Brist på utbildningsmöjligheter i hemorten, fel gren och föräldrarnas inställning har sällan uppgetts som hinder.

I tabell 98 kan vi se vilka yrken man skulle ha velat välja. Det är dels en rad yrken med spärrad utbildningsgång, dels sådana där framtidsutsikterna kan vara vanskliga, som dominerar i förteckningen.

Tabell 97. Abiturienternas skäl till val av annat yrke än det enligt A 15 helst önskade

I procent av dem som angett yrke i A 15

Nr	Skäl	Pojkar				Flickor			
		A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.
3	Jag har för låga betyg	74	30	71	62	56	39	81	53
4	Utbildningen är för lång och för dyr. . . .	26	6	19	18	30	30	40	32
1	Jag har gått fel linje på gymnasiet.	32	54	3	20	15	36	4	23
5	Framtidsutsikterna är mycket osäkra.	3	26	8	11	27	14	6	16
7	Yrket är svårt att förena med äktenskap och hemarbete.	8	2	4	4	12	16	30	18
8	Det finns ingen möjlighet att utbilda sig till det yrket i eller nära min hemort. . . .	—	9	4	5	8	8	8	8
2	Jag har gått fel gren på gymnasiet.	—	1	11	7	5	—	4	2
6	Mina föräldrar vill det inte.	5	4	2	3	12	4	1	5
9	Annat.	13	13	19	16	7	10	—	7
	Antal elever.	38	46	113	197	59	101	47	207

Tabell 98. »Utsiktslösa» yrkesönskingar enligt A 15

	A	L	R	S:a
Läkare.	18	29	46	93
Civilingenjör, arkitekt, tekniker. . .	6	5	33	44
Gymnastiklärare.	12	7	13	32
Agronom, jägmästare, veterinär. . . .	7	9	15	31
Humanistyrken med univ. utb. (inkl. lärare).	7	16	2	25
Civilekonom.	11	4	7	22
Tandläkare.	3	7	5	15
Estradyrken (t. ex. skådespelare). . .	4	9	2	15
Konstnärsyrken.	3	7	2	12
Värd(inne)yrken (t. ex. flygvärdinna)	4	5	1	10
Militära yrken.	2	—	7	9
Press, radio, TV.	2	4	2	8
Sjuksköterska, sjukgymnast.	2	4	2	8
Lärare (utan specifikation).	4	3	1	8
Lärare i förskola, låg- och mellanstadium.	4	3	—	7
Matematisk-naturv. univ. studier. . .	—	1	6	7
Jurist.	1	5	1	7
Flygare, sjöbefäl.	1	1	5	7
Övningslärare.	2	4	1	7
Psykolog.	1	3	2	6
Farmaceut.	1	3	2	6
Samhällsvet. universitetsstudier. . . .	—	4	2	6
Övriga (högst 4 i något yrke).	2	14	3	19
Summa	97	147	160	404

Det är intressant att jämföra vissa frekvenser i denna förteckning med de övriga yrkestabellerna, vilket sker i följande tablå.

	Ur tabell 92			Ur tabell 95	Ur tabell 98
	Kompl.	Praktik	Utbildn.	Bestämda planer	Utsiktslösa önsknigar
Läkare.....	26	1	17	27	93
Jägmästare, agronom, veterinär.....	5	8	1	11	31
Gymnastiklärare.....	7	4	7	9	32
Tandläkare.....	10	—	11	14	15
Civilekonom.....	5	7	25	24	22
Civilingenjör, tekniker, arkitekt.....	33	11	67	88	44
Farmaceut.....	9	1	9	14	6
Lärare i förskola, låg- och mellanstadium .	9	—	59	51	7

Som regel understiger antalet som har bestämda planer på ett visst yrke enligt tabell 95 det motsvarande sammanlagda antalet med planer på komplettering, praktik eller direkt utbildning enligt tabell 91, vilket tyder på att en del av de senare inte är så säkra på sitt val på längre sikt. De utsiktslösa önskningarna bör jämföras antingen med summan från tabell 91 (kol. 1—3 ovan) eller med tabell 95 (kol. 4 ovan). Vilken jämförelse som än väljes är det tydligt att de utsiktslösa önskningarna är i majoritet för läkare, för jägmästare, agronom och veterinär tagna tillsammans samt för gymnastiklärare. För lärarna på lägre skolstadier är motsatsen lika tydligt gällande. Till den senare kategorien kan också ingenjörsyrkena och farmaceut räknas. I de mest eftertraktade yrkesgrupperna är det också förhållandevis få som räknar med att kunna starta med sin egentliga utbildning direkt efter studentexamen.

För några av de större yrkesgrupperna med utsiktslösa yrkesönsknigar har vi studerat de uppgivna skälen separat i tabell 99.

Låga betyg anförs oftast av alla grupperna men mest påtagligt bland dem som velat bli gymnastiklärare, där endast en abiturient ej prickat för detta skäl. Utbildningens längd och kostnader framstår som beydelsefulla faktorer när det gäller läkare och gruppen agronom, jägmästare, veterinär. Felaktigt linjeval anges också ofta av dem som velat välja dessa yrken. Övriga skäl har genomgående låg frekvens.

Sammanfattning

Ungefär hälften av abiturienterna avser att direkt efter studentexamen och ev. värnplikstjänstgöring starta en fortsatt utbildning. Ytterligare ungefär en fjärdedel av dem räknar med att först få komplettera eller praktisera med sikte på en sådan utbildning. Av den återstående fjärdedelen är de

Tabell 99. Abiturienternas skäl till val av annat yrke än det enligt A 15 helst önskade:
Vissa större grupper enligt A 15

I procent av resp. undergrupper.

Nr	Skäl	Skulle helst ha blivit			
		Läkare	Civilingenjör, arkitekt, tekniker	Gymnastik- lärare	Agronom, jägmästare, veterinär
3	Jag har för låga betyg	74	70	97	55
4	Utbildningen är för lång och för dyr	40	18	3	39
1	Jag har gått fel linje på gym- nasiet	34	20	3	45
5	Framtidsutsikterna är mycket osäkra	—	5	—	10
7	Yrket är svårt att förena med äktenskap och hemarbete .	17	2	—	6
8	Det finns ingen möjlighet att utbilda sig till det yrket i eller nära min hemort	1	2	6	6
2	Jag har gått fel gren på gym- nasiet	3	14	9	6
6	Mina föräldrar vill det inte . .	—	—	—	6
9	Annat	4	11	—	6
	Antal elever	93	44	32	31

flesta ännu osäkra beträffande sina närmaste planer, men bland flickorna finns det också rätt många som har planer av icke yrkesbetonad karaktär. Mycket få tänker gå direkt in i ett yrke med studentexamen som enda utbildning. Av de pojkar som angett en fortsatt utbildningsväg, ev. via komplettering eller praktik, har 78 procent nämnt en sådan som kräver universitets- eller högskoleutbildning, medan flickorna gjort det i endast 44 procent. Reallinjen ligger härvidlag högre än övriga linjer. Mellan socialgrupperna är skillnaderna ej vare sig särskilt stora eller konsekventa.

När det gäller yrkesplanerna på längre sikt är ungefär hälften av abiturienterna så säkra att de endast anger ett yrke. Detta är en avsevärt större andel än i grupperna på lägre skolnivåer. Samtidigt har andelen utan yrkesuppgift sjunkit.

Drygt 40 procent av abiturienterna har emellertid sagt sig helst vilja välja ett annat yrke än det de nu siktar mot. Det dominerande skälet till sådana utsiktslösa yrkesönskningar är för låga betyg för olika spärrade utbildningsvägar. Även felaktigt linjeval uppges ofta såsom hinder, särskilt av pojkarna på latinlinjen. I vissa yrken är det rentav så att abiturienterna med utsiktslösa önskningar är fler än de som har faktiska planer på yrket i fråga. Detta gäller främst för läkare, för agronom, jägmästare och veterinär tagna tillsammans samt för gymnastiklärare.

KAPITEL 15

Studie- och yrkesvägledningen

I detta kapitel har vi sammanfört vissa frågor beträffande studie- och yrkesvägledningen som ställts till de olika elevgrupperna i undersökningen. Innan vi går över till redovisning av resultat skall vi i korthet beröra studie- och yrkesvägledningens uppläggning i skolan.

I de av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningarna rörande yrkesvägledning i högre skolor (Aktuellt från skolöverstyrelsen, 1957: 24) urskiljes fem huvudmoment i denna verksamhet.

1. Studie- och yrkesorienterande material, dvs. broschyrer som utdelas till eleverna och uppslagsverk som finns tillgängliga i skolbiblioteket.
2. Kollektiv och enskild studieorientering, vilken ges i första hand av skolans personal med stöd när det gäller yrkesvalsaspekter av tryckt material och undantagsvis medverkan av yrkesvägledare.
3. Kollektiv yrkesorientering, bestående av yrkesorienterande lektioner och föredrag för avgångsklassernas elever som ges av yrkesvägledare.
4. Läraromdöme och läkarutlåtande, som avges såsom stöd för den enskilda yrkesvägledningen (se 5).
5. Enskild yrkesvägledning och föräldrakontakt. När det gäller elever i valklasser (t. ex. 2^a) och valringar (t. ex. II⁴), är enskild kontakt med yrkesvägledare en undantagsföreteelse. Huvudvikten ligger här på studieorienteringen enligt 1 och 2. I avgångsklasser och avgångsringar finns däremot regelmässigt möjlighet till enskilda samtal med yrkesvägledare. Den som önskar yrkesvägledningssamtal får fylla i ett frågeformulär till stöd för vägledningen. Även föräldrarna bereds möjlighet till kontakt med yrkesvägledaren.

Inom enhetsskolan, varifrån en mindre grupp elever tillhöriga våra undersökningsmaterial kommer, är yrkesvägledningen mera utbyggd bl. a. genom yrkesvalslärare som har möjlighet till kontinuerlig kontakt med eleverna på högstadiet (jfr skolberedningens huvudbetänkande, SOU 1961: 30 kap. 20).

I skolöverstyrelsens allmänna anvisningar för undervisning och fostran på skolans högre stadier (1959) urskiljes de tre aspekterna studieorientering, yrkesorientering och anlagsorientering. Den sistnämnda, som avser den enskilde elevens anlag och intressen, kan understödjas av psykologiska prov, vilka dock förekommer endast i liten utsträckning.

Elevernas utnyttjande av vägledningen

I huvudsak samma frågor om vägledningen ställdes till realskoleleverna och grenvalseleverna. Först i serien kom följande fråga i resp. formulär.

R: »När du planerat vad du skall göra i fortsättningen — börja i gymnasium eller välja någon annan utbildning eller börja i ett yrke — har du då känt behov av att få upplysningar och råd inför valet?»

G: »När du planerat ditt grenval, har du känt behov av att få upplysningar och råd inför valet?»

Svarsmöjligheter och fördelning av svaren framgår av tabell 100.

Tabell 100. Känt behov av upplysningar och råd inför valet (*G* 16, *R* 27)

a) Total svarsfördelning

	<i>G</i>	<i>RI</i> (Ag)	<i>R II</i>
1 Ja, mycket.....	21	22	32
2 Ja, ganska mycket.....	37	42	44
3 Nej, ganska lite.....	33	29	20
4 Nej, inte alls.....	9	7	4
Ej svar.....	0	0	1
Summa procent	100	100	100
Antal elever	2 994	2 809	1 633

b) Ja-svar (1 + 2): ovägda genomsnitt för undergrupper

	<i>A</i>	<i>L</i>	<i>R</i>	<i>p</i>	<i>fl</i>	<i>Rh</i>	<i>Rn</i>
<i>G</i>	55	55	58	51	60		
<i>R I</i> (Ag).....	67	66	62	58	72	68	61
<i>R II</i>				69	81	78	72

Majoriteten av eleverna i alla undergrupper har svarat ja på frågan men med olika grad av styrka. Mycket få har använt det helt negativa svaret. Mellan de tre materialen grenväljare (*G*), linjeväljare (*RI*) och realskoleelever som lämnar skolan (*R II*) är rangordningen genomgående den att *G* har de lägsta och *R II* de högsta frekvenserna av ja-svar. Denna skillnad torde få sammanställas med det förhållandet att valet i *R*-materialet innefattar såväl val av gymnasium eller ej som val av linje resp. annan utbildning, medan grenvalet är en mera begränsad valsituation.

I alla tre materialen har flickorna redovisat ett större behov av upplysningar och råd än pojkarna. Även i andra sammanhang har ju deras svar vittnat om en större osäkerhet vid valtillfällena, och sannolikt är också deras valsituation mera komplicerad än pojkarnas som vet att de med mindre risk kan satsa på en långvarig utbildning. Behovet av upplysningar och råd framträder också starkare i den högsta realskoleklassen än i den

näst högsta. Kanske är det närheten till det mer definitiva avgörandet som här avspeglas.

Nästa fråga i serien har följande formulering.

R: »Har du fått upplysningar och råd inför valet?»

G: »Har du fått upplysningar och råd inför valet av gren?»

Svaren framgår av tabell 101.

Tabell 101. Fått upplysningar och råd (G 17, R 28)

a) Total svarsfördelning

	G	R I (Ag)	R II
1 Ja, i hög grad.....	11	15	11
2 Ja, i någon mån.....	66	65	66
3 Nej, obetydligt.....	20	17	17
4 Nej, inte alls.....	3	3	5
Ej svar.....	0	0	1
Summa procent	100	100	100
Antal elever	2 994	2 809	1 633

b) Ja-svar (1 + 2): ovägda genomsnitt för undergrupper

	A	L	R	p	fl	Rh	Rn
G.....	78	75	77	75	78		
R I (Ag).....	80	82	81	77	84	82	79
R II.....				68	80	81	67

Två tredjedelar av eleverna i alla materialen har svarat att de också »i någon mån» fått upplysningar och råd. Det mest positiva svaret, »i hög grad», har använts av endast mellan 10 och 15 procent. Det mest negativa svaret är mycket sällsynt. I alla jämförelser finns det en liten skillnad mellan R I och G till den förra gruppens fördel. Flickorna resp. eleverna i högsta realskoleklassen är något mer positiva än motsvarande jämförelsegrupper. Vi fann nyss att dessa grupper också uppgav större behov av information i föregående fråga. Det är emellertid inte utan vidare givet att det finns ett positivt samband mellan det angivna behovet av hjälp och graden av erhållen hjälp. Detta har blivit föremål för direkt kontroll i material R I.

Följande tablå visar den procentuella svarsfördelningen på fråga R 29 med material R I uppdelat efter fråga R 28. Till en grupp har förts dem som svarat ja (1 + 2), till en annan grupp övriga.

Fått upplysningar och råd (R 28)

Behövt upplysningar och råd (R 27)

	Ja	Nej, ej svar
Ja, i hög grad.....	18	9
Ja, i någon mån.....	68	59
Nej, obetydligt.....	12	26
Nej, inte alls.....	1	6
Ej svar.....	0	0
Summa procent	100	100
Antal elever	1 795	1 014

Det råder tydligen ett positivt samband mellan frågorna. De som velat ha hjälp har också i högre grad ansett sig ha fått sådan. Differensen mellan pojkar och flickor har försvunnit genom denna uppdelning. Pojkarna har i 85 procent använt ja-svaren, flickorna i 87. Tydligen är det så att flickorna upplever större behov av upplysningar inför valet än pojkarna, men bland elever som har samma informationsbehov är det just ingen skillnad mellan könen beträffande den grad i vilken det tillgodoses.

I nära samband med de båda föregående frågorna står två frågor om broschyrmaterialet. Den första har följande lydelse, exakt lika i grenvals- och realskoleformulären. »Har du läst några broschyrer om utbildnings- och yrkesvalet?» Svaren framgår av tabell 102.

Tabell 102. Läst broschyrer om utbildnings- och yrkesvalet (G 19, R 30)

a) Total svarsfördelning

	G	R I (Ag)	R II
1 Ja, några.....	81	66	61
2 Ja, en.....	16	25	19
3 Nej, ingen.....	3	9	19
Ej svar.....	0	0	1
Summa procent	100	100	100
Antal elever	2 994	2 809	1 633

b) Svaret »några» (1): ovägda genomsnitt för undergrupper

	A	L	R	p	fl	Rh	Rn
G.....	78	75	82	76	81		
R I (Ag).....	67	65	63	58	69	69	58
R II.....				53	60	67	46

Grenväljarna har enligt egen uppgift läst mest och de realskoleelever som ej skall gå till gymnasium minst broschyrer om valet. Skillnaden mellan R I och R II visar sig dock vid uppdelningen på stadier gälla endast bland eleverna i näst högsta realskoleklassen, medan grupperna i högsta realskoleklassen ligger lika. Flickorna synes ha utnyttjat broschyrmaterialet mer än pojkarna, vilket är rimligt med tanke på deras deklarerade större behov av upplysningar.

Den nu behandlade frågan fullföljdes med följande fråga i båda materialen. »Har broschyrerna varit dig till någon hjälp?» Svaren redovisas i tabell 103.

Ja-svaren är även här i majoritet men mera sällan det mest positiva. Materialen kommer även nu i rangordningen G — R I — R II. Flickor och pojkar liksom skolstadier skiljer sig på motsvarande sätt som tidigare. Här finns det emellertid också en linjeskillnad i så måtto att latinlinjens gren-

Tabell 103. Fått hjälp av broschyrer (G 20, R 31)

a) Total svarsfördelning

	G	R I (Ag)	R II
1 Ja, i hög grad.....	16	14	13
2 Ja, i någon mån.....	61	57	53
3 Nej, obetydligt.....	18	18	12
4 Nej, inte alls.....	4	6	10
Ej svar.....	1	5	10
Summa procent	100	100	100
Antal elever	2 994	2 809	1 633

b) Ja-svar (1 + 2): ovägda genomsnitt för undergrupper

	A	L	R	p	fl	Rh	Rn
G.....	82	68	79	75	78		
R I (Ag).....	74	65	68	68	71	74	65
R II.....				54	68	72	50

väljare ej är lika positiva som de övriga linjernas. Om man sammanställer detta resultat med vissa andra om latinlinjen, är man frestad att dra slutsatsen att latinarnas problem är sådant, att de ej i någon högre grad kan få hjälp av broschyrer — det är ej bristande information som utgör deras problem utan bristande valmöjligheter.

Vi har också delat upp material R I efter svaren på fråga R 30. Till en grupp har förts dem som läst några broschyrer, till en annan övriga elever. Därefter har den procentuella svarsfördelningen i fråga R 31 framräknats.

Hjälp av broschyrer (R 31)

	Läst broschyrer (R 30)	
	Några	En, ingen, ej svar
Ja, i hög grad.....	18	5
Ja, i någon mån.....	65	42
Nej, obetydligt.....	15	23
Nej, inte alls.....	2	15
Ej svar.....	0	15
Summa procent	100	100
Antal elever	1 836	973

Rimligt nog finns även här ett positivt samband mellan frågorna. De elever som sagt sig ha läst flest broschyrer anser sig också ha fått mest hjälp.

De frågor i G- och R-materialen som vi nu behandlat hade i abiturientmaterialet en enda motsvarighet, nämligen frågan »Har de broschyrer om utbildnings- och yrkesval som Ni läst varit Er till någon hjälp?» Svaren framgår av tabell 104.

Svarsfördelningarna överensstämmer väl med grenväljarnas i den närmast föregående frågan (tabell 103). Även skillnaden mellan linjerna återfinns fastän bara hos pojkarna. Däremot förekommer ingen genomgående skillnad mellan pojkar och flickor.

Tabell 104. Läst och fått hjälp av broschyrer om utbildnings- och yrkesvalet (A 18)

	Pojkar				Flickor				p + fl
	A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.	
1 Ja, i hög grad....	15	9	18	16	16	12	14	14	15
2 Ja, i någon mån...	64	61	61	61	58	61	64	61	61
3 Nej, obetydligt...	10	18	15	15	19	21	14	19	17
4 Nej, inte alls.....	11	13	6	8	6	6	8	6	7
Ej svar.....	—	—	—	—	1	0	—	0	0
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal elever	91	102	299	492	134	227	109	470	962

Personer som fungerat som rådgivare

I alla tre undersökningsmaterialen fick eleverna tala om med vilka de diskuterat sitt val och vem eller vilka som gett den mest värdefulla hjälpen. Totalvärdena har sammanfattats i tabell 105.

Tabell 105. Personer med vilka eleverna diskuterat sitt val (A 17, G 18, R 29)

1. Totalvärden

	Samtliga förprickningar				Mest värdefull hjälp			
	A	G	RI (Ag)	R II	A	G	RI (Ag)	R II
1 Föräldrar.....	90	85	91	90	14	20	32	24
2 Äldre syskon ¹	53	47	52	47	6	13	14	8
3 Kamrater.....	56	62	43	41	3	6	4	3
4 Rektor.....	2	7	5	3	0	2	1	1
5 Klassföreståndare.....	4	20	14	5	0	5	4	1
6 Annan lärare.....	6	20	11	6	1	5	3	1
7 Yrkesvägledare.....	68	18	39	44	12	5	15	20
8 Skolläkare, läkare.....	3	1	1	1	0	0	0	0
9 Skolkurator.....	4	3	2	2	1	1	1	1
10 Person i valt yrke.....	33	20	14	26	11	6	6	11
11 Annan person.....	5	4	3	4	2	1	2	1
12 Ingen alls.....	5	5	3	3	—	—	—	—

¹ I procent av dem som har äldre syskon.

På alla nivåer har 90 eller inemot 90 procent av eleverna diskuterat sitt val med föräldrarna, och dessa får också de högsta procenttalen för bästa hjälp. Med kamrater och syskon har omkring hälften av eleverna talat om sitt val, men den andel som anser att de fått den mest värdefulla hjälpen från dem är ganska liten.

Med yrkesvägledare har man diskuterat relativt ofta utom i grenvalsringen, där ju dessa ej reguljärt medverkar. Rätt ofta har yrkesvägledarna också ansetts lämna den mest värdefulla hjälpen. Den grupp där andelen för »mest värdefull hjälp» är störst i förhållande till samtliga för-

prickningar är emellertid personer i det tänkta yrket. De har anlitats mera i avgångsklasserna än i valklasserna.

Det motsatta gäller skolans personal, särskilt klassföreståndare och annan lärare, med vilka man ofta diskuterat sitt val i valklasserna men ej i avgångsklasserna. Detta överensstämmer med den i anvisningarna gjorda arbetsfördelningen mellan skolans personal och yrkesvägledarna. Skolkuratorer är än så länge sällsynta, vilket torde förklara deras låga andel. Lärarna uppfattas tydligen sällan som medverkande i studie- och yrkesvägledningen.

I tabell 106 har vi jämfört delvärden för vissa kategorier och vissa undergrupper av materialet.

Tabell 106. Personer med vilka eleverna diskuterat sitt val (A 17, G 18, R 29)

2. Delvärden (samtliga förprickningar)

A vägda, G, R ovägda undergruppsgenomsnitt.

		A	L	R	p	fl	Rh	Rn
1 Föräldrar	A	91	91	89	89	92		
	G	82	82	86	79	87		
	R I (Ag)	92	93	92	90	94	91	92
	R II				86	92	91	88
2 Äldre syskon (i procent av dem som har äldre syskon)	A	54	57	50	50	56		
	G	49	45	47	43	51		
	R I (Ag)	55	52	51	47	57	52	52
	R II				42	49	48	44
3 Kamrater	A	59	55	54	58	53		
	G	55	62	63	56	65		
	R I (Ag)	44	46	43	38	49	43	44
	R II				35	46	42	39
4 Rektor + 5 Klassföreståndare + 6 Annan lärare	A	12	16	11	14	12		
	G	47	61	38	44	54		
	R I (Ag)	34	39	31	28	40	28	40
	R II				9	17	10	17
7 Yrkesvägledare	A	72	67	65	63	72		
	G	23	9	16	16	16		
	R I (Ag)	31	25	33	26	34	53	7
	R II				29	40	61	9
10 Person i valt yrke	A	31	31	36	33	32		
	G	16	14	18	14	17		
	R I (Ag)	14	12	15	12	16	16	13
	R II				23	28	28	22

Föräldrarna anlitas tydligen något mera av flickorna än av pojkarna som rådgivare. Flickorna hänvisar också oftare till äldre syskon än pojkarna gör. Kamraterna synes ha spelat en större roll bland grenväljarna

och abiturienterna än i de yngre grupperna. Utom i abiturientmaterialet är det även här flickorna som gör de flesta markeringarna.

Vi har i tabell 106 slagit ihop de tre mest tillfrågade kategorierna bland skolans företrädare genom att addera procenttalen för rektor, klassföreståndare och annan lärare. Talen avspeglar antalet kontakter men visar däremot ej det sammanlagda antalet elever som talat med någon av dessa. Detta tal ligger säkerligen lägre än totalerna, eftersom en del elever torde ha talat med personer i mer än en av kategorierna. Värdena ger emellertid ett tydligt belägg för att valklassernas elever (*G* och *R I*) utnyttjat skolans personal avsevärt mera i rådgivningen än vad avgångsklassernas elever (*A* och *R II*) har gjort. I alla grupperna har latinarna redovisat fler kontakter med lärargrupperna, vilket bör sammanställas med vår tidigare iakttagelse att latinarnas val är mera skolinriktat än i synnerhet realarnas.

Yrkesvägledarna anlitas i gengäld mera i avgångs- än i valklasserna. Deras högsta värden återfinns i abiturientmaterialet och i högsta realskoleklassen, där de i större utsträckning nämnts av dem som lämnat skolan än av dem som övergår till gymnasiet. Här tenderar latinarna att ligga under genomsnittet för hela materialet. Medverkan av personer i det valda — eller rättare tänkta — yrket visar liknande variationer som yrkesvägledarnas. Avgångsklasserna har de flesta markeringarna och valklasserna det minsta antalet. Denna kategori är den där könsskillnaderna är minst framträdande. I hela tabell 106 har annars flickorna högre frekvenser i 20 av 24 jämförelsepar och lika höga som pojkar i ett.

Valet av rådgivare har blivit föremål för ett par intensivundersökningar inom olika delar av materialet. Vi såg till en början efter hur de abiturienter, som angett föräldrarna resp. yrkesvägledaren (men inte bådadera) som mest värdefull hjälp, fördelade sig efter föräldrarnas utbildning. Resultaten framgår av följande tablå.

Procentuell fördelning efter föräldrautbildning bland dem som fått mest värdefull hjälp av		
Fadern	Föräldrar (N = 126)	Yrkesvägledare (N = 104)
1 folkskola, yrkesskola	25	54
2 folkhögskola	4	4
3 realskola, lägre ingenjörsutbildning	14	13
4 gymnasium	23	14
5 universitet, högskola	33	2
0 ej uppgift	1	2
	100	100
Summa procent		
Modern		
1 folkskola, yrkesskola	28	57
2 folkhögskola	2	9
3 realskola, flickskola	48	21
4 gymnasium	18	7
5 universitet, högskola	5	3
0 ej uppgift	—	3
	100	100
Summa procent		

Föräldrarnas utbildning har ett påtagligt samband med det utbyte eleverna anser sig ha av olika former av rådgivning. När föräldrarna själva har en utbildning på gymnasienivå uppges de ofta ge den mest värdefulla hjälpen. Elever från hem med lägre utbildningsnivå får oftare bäst hjälp av yrkesvägledaren.

Vi har också efterprövat detta resultat i den del av realskolematerialet som övergår till gymnasium med ortstyp och skolstadium under kontroll. Anlitandet av yrkesvägledarna visade ju sig i tabell 106 vara vanligare i högsta än i näst högsta realskoleklassen. Vi har här valt att undersöka den högsta realskoleklassen (*Rh*). Primäruppgifterna visar också att yrkesvägledarna tillfrågats av en större andel av eleverna i mindre än i större orter. Här har vi tagit ut ortstyperna 1 och 2 (storstäder och större industristäder) å ena sidan, ortstyp 4 (nya gymnasieorter) å den andra och beräknat procenten markeringar av olika valör för föräldrar resp. yrkesvägledare.

Faderns utbildning:		Procent elever som i olika grad fått råd av <i>föräldrarna</i>			
		Pojkar <i>Rh I</i>		Flickor <i>Rh I</i>	
		lägre (1—2)	högre (3—5)	lägre (1—2)	högre (3—5)
Ortstyp 1—2	Ej alls.....	18	12	7	6
	Talat med.....	50	52	69	51
	Bästa hjälp.....	32	36	24	43
	Summa procent.....	100	100	100	100
	Antal elever.....	133	127	74	65
Ortstyp 4	Ej alls.....	15	6	8	6
	Talat med.....	69	45	71	50
	Bästa hjälp.....	17	50	21	44
	Summa procent.....	100	100	100	100
	Antal elever.....	220	109	236	118

I varje jämförelse mellan lägre och högre föräldrautbildning har det högsta procenttalet kursiverats. I alla fyra jämförelserna är procenttalet för mest värdefulla hjälp högre i den högre utbildningsgruppen, dvs. den där fadern har minst realskola, än i den lägre. På motsvarande sätt är procenttalet för dem som ej angett att de talat med föräldrarna störst i den lägsta utbildningsgruppen, även om skillnaderna där ofta är små. Mellankategorin — talat med utan att få mest värdefulla hjälp — är i tre av de fyra fallen mest företrädd på den lägre utbildningssidan. Elever vilkas föräldrar haft någon form av högre teoretisk utbildning har alltså i valsituationen haft mer utbyte av föräldrarna än övriga.

I ortstyp 1—2 går skillnaden mellan utbildningsgrupperna mellan dem som har talat med *yrkesvägledaren* och dem som inte gjort det. De som

Faderns utbildning:		Procent elever som i olika grad fått råd av yrkesvägledare			
		Pojkar <i>RhI</i>		Flickor <i>RhI</i>	
		lägre (1—2)	högre (3—5)	lägre (1—2)	högre (3—5)
Ortstyp 1—2	Ej alls.....	63	72	51	65
	Talat med.....	28	20	34	22
	Bästa hjälp.....	9	8	15	14
	Summa procent.....	100	100	100	100
	Antal elever.....	133	127	74	65
Ortstyp 4	Ej alls.....	41	48	36	44
	Talat med.....	35	39	37	44
	Bästa hjälp.....	25	14	26	12
	Summa procent.....	100	100	100	100
	Antal elever.....	220	109	236	118

har föräldrar med lägre utbildning har oftare utnyttjat denna möjlighet till rådgivning. I ortstyp 4 har överhuvud taget avsevärt fler talat med yrkesvägledare, och där gäller skillnaden i vilken utsträckning man anser att yrkesvägledaren gett den mest värdefulla hjälpen. Elever vilkas föräldrar har lägre utbildning har fått mer hjälp av yrkesvägledarsamtalen än övriga.

Tillsammans bekräftar de båda tabellerna på ett konsekvent sätt vårt tidigare resultat från abiturientmaterialet att yrkesvägledaren betyder mera för elever från hem utan högre utbildning. Yrkesvägledaren övertar där en uppgift som föräldrarna med högre utbildning ofta själva utför för sina barn.

Skillnaderna mellan ortstyperna 1—2 och 4 i anlitaandet av yrkesvägledare kan sammanhånga med att skolorna i ortstyp 4 är mindre och som regel belägna på annan ort än där länsarbetsnämndens yrkesvägledare har sin placering. När denne kommer till skolan, är det troligt att eleverna också begagnar sig av tillfället att besöka honom. Även det förhållandet att gymnasierna är tämligen nya och den lokala utbildningstraditionen svagt utvecklad med åtföljande ökat behov av rådgivning kan medverka till den funna olikheten.

Vi har också delat upp samma elever som i de föregående tabellerna efter skolbetyg och undersökt om elever med låga och höga betyg vänt sig till olika personer för vägledning. Den enda mera påtagliga skillnaden förekommer bland pojkar i ortstyp 1—2. Där har de betygsmässigt bättre eleverna oftare talat med yrkesvägledaren än de sämre, och detta gäller oavsett faderns utbildningsnivå, som f. ö. här ger upphov till mindre skillnader än i övriga undergrupper.

Procent pojkar <i>Rh I</i> i ortstyp 1—2 som i olika grad fått råd av yrkesvägledare				
Faderns utbildning:	lägre (1—2)		högre (3—5)	
Skolbetyg:	lägre (kv. 1—2)	högre (kv. 3—4)	lägre (kv. 1—2)	högre (kv. 3—4)
Ej alls	76	53	80	61
Talat med	21	33	14	29
Bästa hjälp	3	13	6	11
Summa procent	100	100	100	100
Antal elever	58	75	71	56

I båda föräldragrupperna är det ca 20 procent fler bland eleverna i de högsta betygskvartilerna som talat med yrkesvägledarna än bland de mindre duktiga eleverna.

Önskemål om ökad information

Abiturienter och grenväljare har också i en lista fått ange vad de skulle önska för ytterligare information i samband med valet av utbildning och yrke. Totalresultaten visas i tabell 107.

Vi har vid redovisningen delat upp de olika punkterna i tre grupper som avser önskemål om ytterligare upplysningar om resp. den egna förmågan, yrkena och utbildningen. De svarar ungefärligen mot momenten anlagsorientering, yrkesorientering och studieorientering såsom de anges i skolöverstyrelsens anvisningar. De båda senare slagen av orientering kan lämnas genom broschyrer och kollektiv information, medan anlagsorienteringen som den här exemplifierats förutsätter en individuell bedömning av elevens förutsättningar.

I abiturientgruppen finns det en mycket klar rangordning mellan de tre aspekterna. Anlagsorienteringen har fått de högsta frekvenserna, yrkesorienteringen de näst högsta, medan flertalet moment som avser utbildningsförhållanden fått relativt låga markeringsfrekvenser.

Grenväljarna har oftast högre markeringsfrekvenser. Detta gäller särskilt de studieorienterande momenten, som är i majoritet i listan. I fråga om yrkena råder en ungefärlig balans, medan det däremot är abiturienterna som önskar mest ytterligare upplysningar om den egna förmågan.

Man kan sammanfatta resultaten så, att abiturienterna har en förhållandevis god bild av studievägar och yrkesmöjligheter, men inför det förestående utträdet ur skolan är de tveksamma om vad yrkena egentligen innebär och vilka förutsättningar de har att själva möta de krav som ställs under utbildningen och i yrket. Grenväljarna behöver ännu mycken information om yttre förhållanden, och först senare kommer frågan om deras egna förutsättningar att på allvar aktualiseras.

Tabell 107. Behov av ytterligare upplysningar inför valet (A 19, G 22)

1. Totalvärden

Nr		Moment	A	G	A—G
A	G	<i>Egen förmåga</i>			
—	10	Mina egna förutsättningar att klara mig på olika grenar i gymnasiet...	—	27	—
10	11	Mina egna förutsättningar att klara mig på olika utbildningsvägar efter studentexamen.....	40	24	+ 16
11	12	Min egen lämplighet för olika yrken	63	52	+ 11
		<i>Yrkena</i>			
1	1	Hur arbetet är beskaffat i olika yrken	40	29	+ 11
3	3	Framtidsutsikterna i olika yrken...	40	50	— 10
4	4	Löne- och inkomstförhållanden i olika yrken.....	28	34	— 6
		<i>Utbildningen</i>			
2	2	Vilka yrken olika grenar och linjer leder fram till.....	11	27	— 16
5	5	Vilken utbildning efter studentexamen som krävs för olika yrken...	16	40	— 24
9	9	Vilka ämnen som ingår i en viss utbildning efter studentexamen....	20	24	— 4
6	6	Vid vilka läroanstalter man skaffar sig en viss utbildning efter studentexamen.....	7	17	— 10
14	15	Möjligheterna att komma in vid de olika utbildningsanstalterna.....	27	43	— 16
13	14	Hur betygen meritvärderas när man söker inträde vid utbildning.....	20	33	— 13
7	7	Hur lång studietiden är på olika utbildningsvägar efter studentexamen.....	16	33	— 17
8	8	Vad utbildningen på olika vägar efter studentexamen kostar.....	27	32	— 5
12	13	Möjligheterna att få stipendier och lån för utbildningen.....	28	25	+ 3

I tabell 108 visas delresultaten för linjer och kön. Linjeskillnaderna är varken särskilt stora eller konsekventa för de båda materialen. Däremot finns det ett par skillnader mellan pojkar och flickor. Flickorna önskar oftare ytterligare information om sin egen lämplighet för olika yrken, medan pojkarna något oftare är intresserade av upplysningar om löne- och inkomstförhållandena i yrkena.

Vi har sett efter om informationsbehovet varierar med faderns utbildning. De enda mera påtagliga skillnaderna uppträder på följande punkter.

Procent abiturienter som önskar ytterligare information		
Faderns utbildning:	folkskola, folkhögskola, realskola (1—3)	gymnasium, högskola (4—5)
Vad utbildningen på olika vägar efter studentexamen kostar.....	30	21
Möjligheterna att få stipendier och lån för utbildningen	31	21
Antal elever	594	368

Tabell 108. Behov av ytterligare upplysningar inför valet (A 19, G 22)

2. Delvärden

Nr		Moment	Abiturienter					Grenväljare				
A	G		A	L	R	p	fl	A	L	R	p	fl
—	10	<i>Egen förmåga</i> Mina egna förutsättningar att klara mig på olika grenar i gymnasiet...	—	—	—	—	—	28	24	28	24	29
10	11	Mina egna förutsättningar att klara mig på olika utbildningsvägar efter studentexamen.....	44	36	42	39	42	19	23	24	23	22
11	12	Min egen lämplighet för olika yrken...	66	64	61	58	69	49	51	52	43	59
		<i>Yrkena</i>										
1	1	Hur arbetet är beskaffat i olika yrken.....	40	34	46	44	36	23	25	31	26	27
3	3	Framtidsutsikterna i olika yrken.....	42	44	35	40	39	50	54	47	52	49
4	4	Löne- och inkomstförhållanden i olika yrken.....	27	28	28	32	22	36	35	30	39	28
		<i>Utbildningen</i>										
2	2	Vilka yrken olika grenar och linjer leder fram till....	13	11	10	11	11	34	31	20	28	29
5	5	Vilken utbildning efter studentexamen som krävs för olika yrken.....	17	20	12	13	18	42	47	35	40	42
9	9	Vilka ämnen som ingår i en viss utbildning efter studentexamen.....	21	19	19	20	19	23	28	23	27	22
6	6	Vid vilka läroanstalter man skaffar sig en viss utbildning efter studentexamen.....	6	9	5	6	7	16	20	14	16	18
14	15	Möjligheterna att komma in vid de olika utbildningsanstalterna.....	30	26	27	23	31	39	40	46	40	42
13	14	Hur betygen meriter värderas när man söker inträde vid utbildning.....	19	22	18	17	23	32	27	34	32	31
7	7	Hur lång studietiden är på olika utbildningsvägar efter studentexamen ..	13	18	15	16	16	32	34	32	30	35
8	8	Vad utbildningen på olika vägar efter studentexamen kostar.....	28	26	27	27	27	27	28	32	28	30
12	13	Möjligheterna att få stipendier och lån för utbildningen..	28	26	29	26	29	23	23	24	20	27

Eftersom faderns utbildning bl. a. avspeglar familjens sociala och ekonomiska standard, är det kanske naturligt att finna en skillnad i de båda studiefinansieringsfrågorna.

Vi har också studerat skillnaderna i informationsbehov mellan dem som angett att föräldrarna lämnat den mest värdefulla hjälpen och dem som gett yrkesvägledarna detta omdöme. I en tredje grupp ingår återstoden av abiturienterna.

Procent abiturienter som önskar ytterligare information			
Mest värdefull hjälp av:	föräldrar	yrkesvägledare	A i övrigt
Mina egna förutsättningar att klara mig på olika utbildningsvägar efter studentexamen.....	39	50	39
Min egen lämplighet för olika yrken.....	57	80	62
Möjligheterna att få stipendier och lån för utbildningen.....	22	36	27
Antal elever	126	104	732

Skillnaden i den sista frågan kan kanske sammanställas med de tidigare iakttagna sociala olikheterna mellan dem som fått bäst hjälp av yrkesvägledare resp. föräldrar. De båda andra gäller anlagsorienteringen, och i båda fallen är det de abiturienter som gett yrkesvägledaren ett högt betyg som oftast vill veta mera. Detta kan tolkas på åtminstone två sätt. Antingen har osäkerhet på denna punkt medverkat till att de besökt yrkesvägledaren, som ej förmått tillfredsställa deras behov på denna punkt. Eller också har samtalet hos yrkesvägledaren uppmärksammat abiturienterna på betydelsen att ytterligare lära känna de egna förutsättningarna. Den senare tolkningen synes lättare att förena med det förhållandet att de uppfattat kontakten med yrkesvägledaren som särskilt värdefull.

Elever från enhetsskolan

Eftersom eleverna i enhetsskolan haft en mera omfattande studie- och yrkesvägledning som reguljärt inslag i sin utbildning än de som gått genom realskola och flickskola, har vi velat utnyttja möjligheten till en jämförelse av inställningen hos de olika grupperna. I realskolematerialets gymnasiedel ingår 142 elever från 9 g, och i grenvalsmaterialet återfinns 84 elever som uppgett att de året närmast före gymnasiet gått i enhetsskola.

I tabell 109 visas svarsprocenten i vissa frågor för pojkar och flickor i realskolematerialets gymnasiedel som gått genom enhetsskola. Procenttalen bör närmast jämföras med delvärdena för grupp *Rh* i tidigare tabeller. Det enda avseende där det förefaller att finnas någon tydlig skillnad mellan enhetsskoleelever och övriga är i fråga om kontakten med skolans personal i rådgivningssituationen. Både för rektor, klassföreståndare och annan

Tabell 109. Svarsprocenten i vissa yrkesvägledningsfrågor för elever i material Rh I som genomgått enhetsskola

	Pojkar (N = 73)	Flickor (N = 69)
R 27 Behov av upplysningar ja-svar (1 + 2)	67	71
R 28 Fått upplysningar ja-svar (1 + 2)	87	90
R 30 Läst broschyrer några (1)	66	59
R 31 Hjälp av broschyrer ja-svar (1 + 2)	78	77
R 29 Samtliga förprickningar (1 + 2)		
Föräldrar.....	82	97
Kamrater.....	39	42
Rektor.....	14	10
Klassföreståndare.....	12	33
Annan lärare.....	28	32
Yrkesvägledare.....	47	42
Skolläkare, läkare.....	—	—
Skolkurator.....	1	3
Person i valt yrke.....	7	11
Annan person.....	—	6
Ingen alls.....	3	1

lärare överstiger frekvenserna i enhetsskoledelen av materialet resp. totalvärden för Rh I. Flickorna har oftare än pojkarna angett att de fått råd av föräldrar och klassföreståndare.

Då jämförelsevärdena i tidigare tabeller endast avser elever som går till allmänbildande gymnasium och då enhetsskoleleverna är ojämnt fördelade på ortstyper, har vi underkastat resultaten en närmare granskning. Därvid har även kontakten med yrkesvägledarna medtagits. I följande tabell har ortstyp 1 resp. övriga ortstyper hållits var för sig, och dessutom har de blivande fackgymnasieleverna uteslutits ur enhetsskolegruppen. Denna jämföres nu med återstoden av Ag-eleverna i resp. ortstyper.

Procent av eleverna i Rh I (Ag) som talat med resp. personer om sitt val				
	Ortstyp 1		Ortstyp 2—5	
	Enhetsskola	Realskola	Enhetsskola	Realskola
Rektor.....	11	1	11	5
Klassföreståndare.....	10	10	40	8
Annan lärare.....	27	11	35	9
Yrkesvägledare.....	27	35	57	60
Antal elever	62	161	60	1 515

Även efter denna ytterligare kontroll står sig skillnaden mellan enhetsskolelever och realskolelever i fråga om anlitandet av skolans personal vid studie- och yrkesvägledningen. Men det finns där en markant olikhet mellan storstädernas och övriga orters enhetsskolor. I den senare gruppen har klassföreståndarna tillfrågats i avsevärt större utsträckning än i storstäderna, medan andra lärare och rektor har ungefär samma markeringsfrekvens i båda slagen av orter. Eleverna i 9 g kommer i ortstyp 1 från tre

klasser i stora skolor på orter där realskola och gymnasium finns. I övriga ortstyper kommer de blivande gymnasieeleverna från åtta olika orter utan andra teoretiska utbildningsresurser än enhetsskola. Övergång till gymnasium torde där vara en långt mera remarkabel händelse och föranleder tydligen större uppmärksamhet från skolans sida.

Eftersom formuläret uppgjordes med tanke på att huvuddelen av de tillfrågade befann sig i andra skolor än enhetsskolor, togs ej yrkesvalslärare med som separat kategori. Det uppkommer nu ett tolkningsproblem. Döljer sig yrkesvalslärarna bakom rubriken annan lärare eller avser eleverna yrkesvalsläraren när de markerar yrkesvägledare? I enhetsskolegruppen har eleverna relativt sällan markerat annan lärare och yrkesvägledare samtidigt.

Procent enhetsskolelever som markerat	
Både annan lärare och yrkesvägledare.....	7
Endast annan lärare.....	24
Endast yrkesvägledare.....	34
Ingendera.....	34
	<hr/>
Summa procent	100
Antal elever	122

Eftersom yrkesvägledningens funktioner inom enhetsskolan skall fullgöras av yrkesvalsläraren, är det troligt att eleverna med yrkesvägledare avser yrkesvalslärare, men det är också sannolikt att en del elever tänkt på vederbörande främst som lärare och att därför i varje fall en del av de 24 procent som faller i lärarkategorin skall tillgodoräknas yrkesvalslärarna. Vi kommer då till ett sammanlagt frekvenstal som ligger mellan 65 och 41 procent, slumpvariationer oräknade. Detta tal är avsevärt lägre i storstäderna och avsevärt högre i enhetsskolor på mindre orter, där dessutom klassföreståndarna ofta tillfrågas. Enhetsskolornas eventuella övervikt över realskolorna i fråga om elevernas kontakt med yrkesvägledningsutbildad personal kommer helt på de svar som eleverna bokfört under rubriken annan lärare och som sannolikt delvis men långtifrån fullständigt avser yrkesvalslärare.

I grenvalsmaterialet förekommer några differenser av storleksordningen kring 10 procentenheter mellan de f. d. enhetsskoleeleverna och totalmaterialet, men i intet fall uppträder en differens av denna storlek samtidigt och på ett likartat sätt hos både pojkar och flickor, varför vi ej funnit anledning att gå in på någon mera detaljerad analys.

Elevernas kännedom om utbildningsförhållanden m. m.

I alla tre frågeformulären gjordes försök att mäta elevernas kännedom om utbildningsvägar, yrken och liknande förhållanden. Tanken var att använda dessa mått som indelningsgrunder vid analysen av vissa andra frågor. De preliminära resultaten beträffande provens reliabilitet och diskri-

minationsförmåga var emellertid föga uppmuntrande, och vi har därför nöjt oss med att redovisa de olika provens medeltal i en sammanfattnings-tabell (tabell 110).

Tabell 110. Genomsnittsvärden i proven på elevernas kännedom om utbildningsförhållanden

a) För samtliga material gemensamt prov (A 39, G 33, R 38). Maximipoäng 17. Medeltal vid gissning 8,5.						
	A	L	R	p	fl	Samtl.
A.....	13,5	13,6	13,8	13,7	13,6	13,7
G.....	12,0	12,1	12,2	12,1	12,1	12,1
R I (Ag).....	11,1	10,9	11,2	11,2	11,1	11,1
R II.....				10,4	10,5	10,5
b) För G- och R- materialen gemensamt prov (G 34, R 39). Maximipoäng 15. Medeltal vid gissning 3.						
	A	L	R	p	fl	Samtl.
G.....	8,5	8,7	8,7	8,9	8,3	8,7
R I (Ag).....	7,0	6,9	7,3	7,4	6,9	7,2
R II.....				6,2	5,6	5,8
c) För A-materialet speciella prov.						
A 40: Maximipoäng 16. Medeltal vid gissning 3,2.						
A 41: Maximipoäng 10. Medeltal vid gissning ej möjligt att beräkna.						
	A	L	R	p	fl	Samtl.
A 40.....	10,2	10,1	10,7	10,7	10,0	10,4
A 41.....	5,5	5,2	5,6	5,6	5,2	5,4

Medeltalen överstiger i olika grad de värden som i prov med färdiga svarsförslag kunnat nå enbart genom gissning. I prov som använts i likadant skick i mer än ett material framträder genomgående en viss övervikt för den högsta eller de högre skolvivåerna, men skillnaderna är ganska små, vilket tyder på att proven varit relativt okänsliga mätare. Det finns också en svag tendens till högre genomsnittsvärden för pojkarna än för flickorna. Det är tänkbart att det föreliggande materialet kan tjäna som utgångspunkt för konstruktion av bättre prov på utbildningskännedom hos eleverna, men det finns också en risk att dessa kunskaper är i så hög grad specifika för olika utbildnings- och yrkesområden att ett generellt mått är svårt att framställa.

Sammanfattning

Frågor om studie- och yrkesvägledningen har ställts till samtliga undersökningsdeltagare. Majoriteten av dem har upplevt behov av upplysningar

och råd inför sitt val och de har också ansett sig ha fått sådana åtminstone i någon mån. Nästan alla bland gymnasisterna eller de blivande gymnasisterna säger sig ha läst någon eller några broschyrer om valet, och deras inställning är också härvidlag vanligen positiv.

Föräldrar, kamrater och syskon är de kategorier av personer som man oftast rådgjort med inför valet, men i de grupper som står i begrepp att lämna skolan, abiturienterna och realskolelever som ej går till gymnasium, intar också yrkesvägledarna en framskjuten ställning. Rektor, klassföreståndare och lärare har mest blivit tillfrågade när det gällt valen inom skolan.

Föräldrarnas råd har betytt mera när de själva haft någon form av högre utbildning bakom sig. I gengäld har yrkesvägledarna tillmätts relativt sett större betydelse bland elever vilkas föräldrar ej haft högre utbildning.

Abiturienterna önskar ytterligare information främst om sådana förhållanden som har med deras egna förutsättningar för utbildning och yrke att göra, medan grenväljarna också ofta nämnt frågor som gäller utbildningens innehåll och uppläggning samt yrkesförhållanden. Med skolöverstyrelsens termer kan man säga att abiturienterna framhäver den individuella anlagsorienteringen, medan grenväljarna också har stort behov av ytterligare kollektiv studie- och yrkesorientering. Behovet av anlagsorientering framhävs starkast av de abiturienter som funnit att yrkesvägledaren gett den mest värdefulla hjälpen.

Elever i 9 g som ämnar övergå till gymnasiet skiljer sig från realskolelever i motsvarande grupp genom att de oftare angett att de rådgjort med någon av skolans lärare inför valet. Möjligen är denna övervikt beroende på förekomsten av särskilda yrkesvalslärare.

Ett försök att mäta elevernas kännedom om olika utbildningsvägar o. d. i syfte att använda denna som en jämförelsevariabel ledde till alltför onyanserade resultat för att en mera omfattande användning i analysen skulle löna sig.

III

STUDIEFORMERNA

KAPITEL 16

Elevernas inställning till studieformerna i skolan

Den del av undersökningen, som avsåg att belysa elevernas inställning till studieformerna i skolan, har gjorts med hjälp av två frågeformulär. Det ena, kallat *Arbetsätt*, har besvarats av eleverna på samtliga skolstadier. Det andra, *Reformförslag*, har besvarats av abiturienterna.

I detta kapitel skall vi studera de allmänna tendenserna i elevernas svar vid *Arbetsätt*. I kapitel 17 görs en jämförelse av elevernas inställning med hänsyn till skolstadium, linjetillhörighet och kön. I kapitel 19 behandlas abiturienternas svar vid *Reformförslag*. Där ges även en sammanfattning av alla tre kapitlen.

Den inställning, som här kommer till uttryck, bör ses mot bakgrunden av elevernas upplevda studiemiljö. Det sätt varpå eleven uppfattat sin studie- och utbildningssituation kan väntas ge utslag i hans bedömning av olika studieformer.

I detta sammanhang har bearbetningen begränsats till en beskrivning av elevernas inställning och dess variation mellan olika skolstadier och undergrupper av materialet.

En undersökning av studieförhållandena vid fackgymnasierna göres av Norinder (1962).

Frågeformuläret Arbetsätt

Samtliga i undersökningsmaterialet ingående elever fick besvara ett relativt omfångsrikt formulär (bilaga 1: R 36, G 31, A 30) med beskrivningar av olika aspekter på skolarbetet. Dessa beskrivningar var ordnade i 18 uppgifter i form av parvisa jämförelser. Formuläret kommer i fortsättningen att för enkelhetens skull betecknas *Arbetsätt*. Eleverna ger oss två olika upplysningar genom att vid varje uppgift markera dels vilket alternativ de själva föredrar, dels vilket som enligt deras uppfattning är vanligast nu.

Valet av uppgifter grundar sig på allmänna överväganden och erfarenheter samt också till en del på de intervjuer med gymnasister, som preliminärt gjordes. Någon arbetsanalys i egentlig mening har inte företagits.

De ernådda resultaten tyder dock på att uppgifterna har en realistisk anknytning.

Formuläret innehåller alltså 18 uppgifter med sammanlagt 36 beskrivningar av skolarbetet. För att öka överskådligheten och underlätta tolkningen av elevernas svar har vi försökt gruppera uppgifterna i ett antal områden, som berör olika sidor av skolarbetet. Denna uppdelning har genomförts med stöd av interkorrelationerna mellan de alternativ i respektive jämförelsepar som eleverna *föredrar*. Uppgifternas samband är uttryckta i fyrfältskorrelationer och beräknade på totala abiturientgruppens svar. I bilaga 5 ges en fullständig tablå över sambanden.

Med tanke på sambandens storlek är utgångsläget för en korrelationsanalys inte det allra mest gynnsamma. Med några få undantag är sambanden förhållandevis låga, och den genomsnittliga korrelationen är oberoende av tecken 0,14. En clusteranalys, en enkel form av korrelationsanalys med fördelen att den går snabbt att utföra, bedömdes ändå kunna ge stöd åt en gruppering av de 18 uppgifterna i meningsfulla områden. Tekniskt sett innebär en clusteranalys, att variablerna sammanförs i grupper eller cluster så, att variablerna inom clustret ger en maximal genomsnittlig interkorrelation och en minimal genomsnittlig korrelation med variablerna utanför clustret. Förhållandet mellan dessa båda genomsnittskorrelationer kan uttryckas i en kvot, eller B-koefficient, vilken bör vara så hög som möjligt (Fruchter 1954, kap. 2.).

Vår gruppering grundar sig alltså korrelationsmässigt på i vilken utsträckning abiturienterna föredrar det ena eller andra alternativet vid de olika uppgifterna. Korrelationsanalysen gjordes på abiturientsvaren, då dessa bedömdes som det lämpligaste utgångsmaterialet för en sådan analys. Abiturienterna har genom sin längre erfarenhet av skolarbetet det säkraste underlaget för ett ställningstagande. Dessutom kan de tänkas vara bäst motiverade att med allvar besvara ett så pass besvärligt formulär, som Arbets sätt utgör. Ingenting i resultaten i övrigt tyder dock på, att detta skulle begränsa möjligheten att använda grupperingen vid linje- och grenvals materialet.

Gruppering av uppgifterna i Arbets sätt

Vår analys resulterar i fem områden, som ger olika aspekter på skolarbetet. I den följande översikten över dessa områden ges även uppgifter om interkorrelationer och området eller clustrets B-koefficient.

Område I

Det första området innehåller enbart två uppgifter, 5 och 7.

Uppgift	Alternativ
5	1 Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period. 2 Att sprida ut läsningen av ett ämne över hela läsåret.
7	1 Att varje dags schema upptar bara ett eller ett par ämnen. 2 Att samma ämne får högst två timmar på en och samma dag.

Korrelationen mellan uppgifterna är 0,54 och clustrets B-koefficient uppgår till 7,59.

De två uppgifterna har bägge med *ämnenas tidsmässiga fördelning* att göra; å ena sidan ämnena koncentrerade under en kort period (vänstra kolumnen), å andra sidan utspridda över en längre period (högra kolumnen).

Område II

Hit har vi fört tre uppgifter, nämligen 1, 3 och 16.

Uppgift	Alternativ
1	1 Att läsa en kort lärobok i detalj. 2 Att läsa in en större bok och bara lära in det viktigaste.
3	1 Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet. 2 Att läsa många ämnen för att få en bredare orientering.
16	1 Att lära sig sådant som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning. 2 Att lära sig sådant som är av värde oberoende av vilken utbildning man senare väljer.

Interkorrelationer

Uppgift	1:1	3:1	16:1
1:1	—	.26	.20
3:1		—	.53
16:1			—

Uppgift 3 och 16 uppvisar det starkaste sambandet inom området. Uppgift 1 har ett betydligt svagare samband med dessa båda uppgifter. Clustrets B-koefficient uppgår dock till 2,75, visserligen ett betydligt lägre värde än för område I, men ändå en tillfredsställande siffra.

De ingående uppgifterna bildar tillsammans en meningsfull grupp. De berör alla *studiemålsättningen*: dels en snäv, nyttobetonad målsättning (vänstra kolumnen), dels en bredare, allmänorienterande målsättning (högra kolumnen).

Område III

Hit har vi fört fem uppgifter, nämligen 2, 4, 6, 8 och 17.

Uppgift	Alternativ
2	1 Att eleverna ibland får något olika hemuppgifter. 2 Att alla elever får samma hemuppgifter.
4	2 Att då och då få en större arbetsuppgift, som sträcker sig över en längre period. 1 Att alltid få en mindre arbetsuppgift, som skall redovisas om ett par dagar.
6	2 Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand. 1 Att få detaljanvisningar av läraren hur en uppgift skall utföras.
8	2 Att då och då delta i grupparbete, där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen. 1 Att hela klassen samtidigt går igenom samma sak i lektionsform.
17	1 Att i vissa ämnen undervisas gemensamt med elever från annan klass. 2 Att i alla ämnen undervisas tillsammans med kamrater enbart från sin egen klass.

Interkorrelationer

Uppgift	2:1	4:2	6:2	8:2	17:1
2:1	—	.27	.18	.53	.30
4:2		—	.28	.25	.17
6:2			—	.20	.16
8:2				—	.39
17:1					—

Korrelationerna inom detta område är av varierande storlek. Högsta sambandet noteras mellan uppgift 2 och 8: 0,53. Till sitt innehåll är de tämligen likartade, såtillvida som de bägge handlar om individuellt kontra mera uniformt elevarbete. Några samband är ganska svaga, så t. ex. har uppgift 17 en korrelation omkring 0,17 med fjärde och sjätte uppgiften. B-koefficienten för detta cluster uppgår till 2,25, en godtagbar siffra.

Innehållsmässigt utgör dessa fem uppgifter en mera heterogen grupp än område I och II. Emellertid finns i *formerna för elevens studiearbete* en gemensam nämnare, som exkluderar övriga uppgifter i formuläret. I vänstra kolumnen finns de alternativ, som tyder på ett självständigt och individuellt arbete; i högra kolumnen finns de som karakteriserar ett mera osjälvständigt och klassbundet elevarbete.

Område IV

Av resterande uppgifter har vi hit fört ånyo fem, nämligen 10, 11, 12, 13 och 18.

Uppgift	Alternativ	
10	2 Att läraren gör utvecklingar t. ex. i samband med aktuella händelser.	1 Att läraren strikt håller sig till läroboken.
11	1 Att läraren begär att man kritiskt skall kunna ta ställning till innehållet i undervisningen.	2 Att läraren begär att man enbart skall kunna fakta.
12	2 Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken.	1 Att läraren tar upp saker i samma ordning som de står i läroboken.
13	2 Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan.	1 Att få korta frågor på fakta.
18	1 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i samverkan mellan ämnena.	2 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i ett ämne i taget.

Interkorrelationer

Uppgift	10:2	11:1	12:2	13:2	18:1
10:2	—	.43	.24	.40	.28
11:1		—	.10	.31	.23
12:2			—	.18	.10
13:2				—	.10
18:1					—

Även här är sambanden av varierande storleksordning. Uppgift 18 har ett svagt samband med 12 och 13. Samma gäller för uppgift 11 och 12. I några fall finns starkare korrelation: 10 och 12 samt 10 och 13. B-koefficienten för detta cluster är 1,88. Även om det korrelationsmässiga underlaget är sämre än i de tidigare fallen, ger det ändå stöd åt sammanförandet av uppgifterna under en rubrik.

De här ingående uppgifterna ger en aspekt på skolarbetet, som närmast har att göra med *undervisningens praktiska utformning*. Alternativen i vänstra kolumnen kännetecknar en undervisning av friare slag, där huvudvikten inte ligger på att följa en bunden och faktabetonad linje. I högra kolumnen kan vi se en motsatt form: fakta står i centrum, läraren och eleverna intar en mer osjälvständig ställning gentemot lärobok och kursinnehåll.

Område V

Återstående tre uppgifter 9, 14 och 15 har förts till detta område.

Uppgift	Alternativ	
9	1 Att få sina kunskaper kontrollerade genom lappskrivningar.	2 Att få sina kunskaper kontrollerade genom muntliga förhör.
14	2 Att ha ett större antal kortare skrivningar per läsår.	1 Att ha ett fåtal stora skrivningar per läsår.
15	1 Att skrivningsresultaten är utslagsgivande för terminsbetygen.	2 Att andra prestationer betyder minst lika mycket för terminsbetygen som skrivningsresultaten.

Interkorrelationer

Uppgift	9:1	14:2	15:1
9:1	—	.34	.38
14:2		—	-.10
15:1			—

Vi ser att uppgift 9 har ett ganska gott samband med 14 och 15, medan dessa två sistnämnda uppgifter inte har något eller ett svagt negativt samband med varandra. Ser vi på alternativen i vänstra kolumnen kan vi av detta förhållande dra slutsatsen, att man kan föredra lappskrivningar framför muntliga förhör av två anledningar. I ena fallet på grund av en allmänt positiv inställning till ofta förekommande skrivningar (14:2). I andra fallet vill man, att kunskapskontrollen skall ske genom lappskrivningar, emedan man föredrar, att skrivningsresultatet är utslagsgivande för ens betyg. På grundval av det korrelationsmässiga förhållandet kan två olika cluster bildas. Det ena kommer då att bestå av uppgift 9 och 14, vilka ger en B-koefficient på 4,30 och speglar en inställning, som föredrar korta och ofta förekommande skrivningar. Det andra möjliga clustret innefattar uppgift 9 och 15 med en B-koefficient på 4,05. Detta cluster kan sägas spegla inställningen till skrivningar som kunskapsmätare.

Med dessa anmärkningar i minnet har vi valt, att behandla de tre uppgifterna under en rubrik. Område V har som kännetecken, att de ingående uppgifterna samtliga berör *kunskapskontrollen*.

Som framgått av denna översikt har varje område i likhet med varje enskild uppgift två varianter, vilka karakteriserar två motsatta riktningar i attityden. Beroende på det korrelationsmässiga förhållandet har uppgifternas alternativ förts till den ena eller andra varianten. Det är godtyckligt vilken man redovisar elevernas svar för, och i denna situation har vi valt den variant, där de flesta ingående alternativen visar en positiv skillnad mellan antalet elever, som *föredragit* alternativet, och antalet, som ansett det *vanligast* förekommande.

I följande tablå, som sammanfattar de fem områdena, ges en karakteriserande beteckning för de alternativ, som vi kommer att redovisa elevsvaren för.

- I. *Ämnenas tidsmässiga fördelning*: koncentrerade studier (5: 1, 7: 1).
- II. *Studiemålsättningen*: praktisk, nyttonbetonad inriktning (1: 1, 3: 1, 16: 1).
- III. *Elevens studiearbete*: individuellt och självständigt arbete (2: 1, 4: 2, 6: 2, 8: 2, 17: 1).
- IV. *Undervisningens utformning*: friare, ej faktabetonad undervisning (10: 2, 11: 1, 12: 2, 13: 2, 17: 1).
- V. *Kunskapskontrollen*: större antal korta skrivingar (9: 1, 14: 2) samt skrivningsresultaten utslagsgivande för betygen (9: 1, 15: 1).

Elevernas svar på formuläret Arbetssätt

Vi skall nu övergå till att studera hur eleverna besvarat formuläret Arbetssätt. Vi har då, som tidigare framgått, två olika svar att ta hänsyn till: dels vad som föredrages, dels vad som anses vanligast förekommande. I detta avsnitt skall vi rikta uppmärksamheten på de allmänna tendenserna i elevsvaren.

Först vill vi emellertid göra några anmärkningar beträffande bearbetningen. Resultaten redovisas i form av procenttal och differenser mellan procenttal. För abiturientmaterialet gäller som tidigare, att procentvärdena är beräknade direkt på respektive total- eller undergrupper. För grenvals- och realskolematerialet gäller, att de redovisade procenttalen bygger på medelvärdesberäkningar på undergruppsvärden vid en finare fördelning. Så är grenvalsmaterialet ursprungligen uppdelat på linje, kön och ortstyp (där dock ortstyp 4 med sin ofullständiga linjeuppsättning är exkluderad), och realskolematerialet uppdelat på sökt linje, kön och nivå (Rh och Rn).

Vid bearbetningen uteslöts delmaterial *R II*, dvs. svaren av de elever, som uppgett sig ej ha planer på fortsatta gymnasiestudier. Skälen för denna begränsning var av praktisk art. Med tanke på frågornas relevans för de olika elevkategorierna ter sig dessutom denna grupp minst intressant. Uppgifter om gruppernas storlek återfinns i kapitel 3 tabellerna 6—8. I övrigt hänvisas läsaren till bilaga 3.

I kapitel 17, tabell 111 har vi sammanställt totalsvaren för de tre elevkategorierna abiturienter, grenvalselever och realskolelever med planer på fortsatta gymnasiestudier. Förutom den procentuella svarsfrekvensen vid *föredrar* och *vanligast* finns en differens mellan dessa båda tal. Denna differens betraktar vi som ett uttryck för i vilken riktning och utsträckning eleverna önskar en förskjutning i fråga om skolans arbetssätt.

I följande tablå presenterar vi de alternativ, som för de tre stadierna ger ett medeltal på över 50 procent vid *föredrar* och samtidigt en genomsnittlig differens på över 20 procent i positiv riktning.

Alternativ	Procent föredrar	Differens
Att läraren gör utvecklingar, t. ex. i samband med aktuella händelser (10:2).....	93	35
Att andra prestationer betyder minst lika mycket för terminsbetygen som skrivningsresultaten (15:2).....	85	54
Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i samverkan mellan ämnena (18:1).....	70	48
Att läraren begär att man kritiskt skall kunna ta ställning till innehållet i undervisningen (11:1)...	69	28
Att ha ett större antal kortare skrivingar per läsår (14:2).....	64	45
Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period (5:1).....	55	51
Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet (3:1).	51	43

En nära nog hundra procentig majoritet föredrar, att läraren gör utvecklingar då och då (10:2) jämfört med att läraren strikt följer läroboken. Detta är genomgående det starkaste önskemålet på de tre skolstadier som vi undersökt. Helt ovanlig är dock inte en sådan undervisningsform: något över hälften av eleverna bedömer den som vanligast.

Därnäst kommer ett önskemål, som berör kunskapskontrollen. Drygt 80 procent av eleverna föredrar, att inte bara skrivningsresultaten utan minst lika mycket andra prestationer (15:2) skall vara utslagsgivande för betygen. Med en positiv differens på 54 procent framstår dessutom detta alternativ som ett av de starkaste önskemålen om en förändring i förhållande till nuläget.

Samverkan mellan ämnena (18:1) är enligt elevernas bedömning en ganska ovanlig undervisningsform. I runt tal finner 80 procent det vanligast, att frågor, som har beröring med flera ämnen, tas upp i ett ämne i taget. 70 procent av eleverna finner en samverkan mellan ämnena i sådana fall vara att föredra.

Omkring 70 procent av eleverna föredrar också att läraren har krav på en kritisk inställning hos eleven (11:1) mot att läraren begär enbart faktakunskaper. Omkring 60 procent anger det sistnämnda lärarkravet som vanligast. Det verkar således som om elevernas inställning visar ett önskemål om en förändring till att läraren mer ställer krav på att eleven kritiskt skall kunna ta ställning till innehållet i undervisningen.

En positiv inställning till korta och ofta förekommande skrivingar (14:2) finner vi hos omkring 65 procent av eleverna. Skillnaden mot procenten *vanligast*, 45 procent, är markant. Bortåt 80 procent bedömer det som vanligast med ett fåtal stora skrivingar per läsår.

Därefter kommer ett alternativ, som har med studiernas tidsmässiga koncentration att göra. Så gott som samtliga elever finner det vanligast, att läsningen av ett ämne sprids ut över hela läsåret. Drygt hälften av ele-

verna visar emellertid en positiv inställning till ett motsatt arbets sätt: att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period.

Att läsa ett fåtal ämnen på djupet (3:1) i motsats till en brett orienterande studieinriktning föredras av ungefär hälften av eleverna. Emellertid bedöms det förstnämnda studiesättet som ganska ovanligt. Drygt 90 procent finner den bredare studieinriktningen vanligast.

Dessa sju alternativ ger en bild av elevernas starkaste önskemål sett mot bakgrunden av deras bedömning av de vanligast förekommande arbets sätten. I samtliga fall finns en markant önskan om en förändring i viss riktning. Alternativen kan inte sägas betona någon speciell sida av skolarbetet. Samtliga områden är också representerade med undantag av det tredje, elevens studiearbete.

Sex alternativ har medelvärden, som underskrider 50 procent vid *föredrar* men samtidigt överskrider 20 procent vid differensen *föredrar* — *vanligast*.

Alternativ	Procent föredrar	Differens
Att då och då få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period (4:2).....	47	31
Att då och då delta i grupparbete, där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen (8:2).....	37	34
Att få sina kunskaper kontrollerade genom lappskrivningar (9:1).....	36	22
Att lära sig sådant, som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning (16:1).....	35	29
Att eleverna ibland får något olika hemuppgifter (2:1).....	32	24
Att varje dags schema upptar bara ett eller ett par ämnen (7:1).....	27	25

Med undantag av det första gäller för dessa alternativ, att majoriteten av eleverna föredrar en motsatt arbetsform, men att önskemålen om förändringar går i den riktning, som tablåns alternativ visar.

De två första alternativen visar den största förskjutningen i positiv riktning. Bägge berör formerna för elevens studiearbete. Att få större arbetsuppgifter (4:2) föredras i stort sett hälften av eleverna. Flertalet elever, drygt 80 procent, bedömer mindre arbetsuppgifter som vanligast. Elevernas önskemål tycks således gå i riktning mot längre arbetsuppgifter än nu. Vid alternativet om mer grupparbete inom klassen ser vi en liknande förskjutning. Ytterst få, omkring 3 procent, bedömer denna arbetsform som vanligast. Drygt en tredjedel av eleverna föredrar dock, att ett sådant arbets sätt då och då förekommer framför att hela klassen samtidigt går igenom samma sak i lektionsform. Ett markerat önskemål om mer grupparbete framträder.

I fråga om de fyra sista alternativen, att få kunskaperna kontrollerade

genom lappskrivningar (9:1) mot muntliga förhör, att lära med tanke på den direkta nyttan för vidare utbildning (16:1) mot att lära oberoende av denna nytta, att eleverna får olika hemuppgifter (2:1) i motsats till samma hemuppgifter för alla elever, samt att dagsschemat upptar bara ett eller ett par ämnen (7:1) mot att samma ämne får högst två timmar per dag varierar andelen vid föredrar kring 30 procent. Dessa arbetssätt tycks genomgående vara ganska ovanliga. Differenserna är inte lika stora som för de två första alternativen, men tyder ändå på en önskan hos eleverna om förändringar till förmån för de nyss nämnda arbetsformerna.

Återstående fem alternativ har alla differenser som närmar sig ett nollvärde. Medelvärdet vid *föredrar* varierar mellan 55 och 24 procent.

Alternativ	Procent föredrar	Differens
Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan (13:2)	55	1
Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand (6:2).....	53	6
Att läsa en kort lärobok i detalj (1:1).....	50	3
Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken (12:2).....	26	5
Att i vissa ämnen undervisas gemensamt med elever från annan klass (17:1).....	24	2

Differenserna mellan *föredrar* och *vanligast* ligger alla omkring noll, vilket innebär, att eleverna inte önskar någon förskjutning till en viss arbetsform. Den arbetsform, som föredras, anges i lika stor utsträckning vara vanligast. En sådan tolkning bygger emellertid på ett antagande om positiv korrelation mellan *föredrar* och *vanligast* så, att samma individer som föredrar alternativet, markerar det som vanligast. Detta antagande förefaller inte orimligt, men faktiska data saknas för att verifiera det.

Vid de tre första alternativen försvåras bedömningen av elevernas svar ytterligare genom att andelen, som föredrar dem, uppgår till i runt tal 50 procent. Eleverna visar lika positiv inställning till uppgiftens bägge alternativ.

De två sista alternativen föredras av omkring en fjärdedel av eleverna. Flertalet föredrar således, att läraren strikt följer läroboken (12:2) samt att i alla ämnen undervisas tillsammans med elever från den egna klassen (17:1).

Variationer i elevernas inställning till studieformerna

I detta kapitel studeras skillnader i svaren vid *Arbetsätt* mellan skolstadier, mellan linjer samt mellan pojkar och flickor.

Arbetsätten på olika skolstadier

Med tabell 111 som utgångspunkt skall vi nu jämföra de tre skolstadierna abiturienter, grenvalselever och realskolelever med planer på gymnasiestudier. I tabellen är uppgifterna ordnade enligt vår indelning i områden, och vi behandlar nu varje område för sig.

I. Beträffande *ämnenas fördelning i tiden* kan vi skönja en tydlig tendens. Att läsa ett ämne koncentrerat och ägna kanske en hel dag åt samma ämne (7: 1) anses av i stort sett alla elever på samtliga stadier minst vanligt, men inställningen till en sådan studieordning blir alltmer positiv ju längre upp man kommer i gymnasiet. Det relativt allmänt formulerade alternativet 5: 1, att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period, samlar dock betydligt fler röster (65 procent hos abiturienterna) än det mera konkreta förslaget 7: 1, att ägna en hel läsdag åt ett eller två ämnen (32 procent hos abiturienterna).

II. Av variablerna, som förts in under rubriken *studiemålsättning*, finner vi de kraftigaste skillnaderna mellan materialen vid 1: 1. Ca 60 procent av realskoleleverna föredrar att läsa en kort lärobok i detalj mot ungefär hälften av grenväljarna och ca 40 procent av abiturienterna. Inom samtliga kategorier finner knappt hälften av eleverna detta studiesätt vanligast. En granskning av skillnaderna mellan *föredrar* och *vanligast* ger vid handen, att hos realskoleleverna önskemålet om »detaljstudier» snarast överväger förekomsten därav, medan ett motsatt förhållande kan observeras för abiturienternas del.

Vid 16: 1 finner vi också en markant skillnad mellan de tre elevgrupperna. Knappt 30 procent av abiturienterna uppger sig föredra att studera med sikte på den direkta nyttan för vidare studier. Denna andel ökar hos grenväljarna till 35 och hos realskoleleverna till drygt 40 procent. Man anser denna studiemålsättning högst ovanlig: omkring 5 procent av samt-

Tabell 111. Elevernas inställning till olika arbetssätt i skolan (A 30, G 31, R 36).
 Procenten i de olika materialen A, G och RI, som för visst alternativ markerat
 »föredrar» resp. »vanligast» samt den procentuella differensen mellan
 dessa markeringar.

Nr	Alternativ	»Föredrar»			»Vanligast»			Differens »före- drar»—»vanligast»		
		A	G	RI	A	G	RI	A	G	RI
I.										
5	1 Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period	65	59	40	3	4	4	62	55	36
7	1 Att varje dags schema upp- tar bara ett eller ett par ämnen.....	32	27	21	2	2	2	30	25	19
II.										
1	1 Att läsa en kort lärobok i detalj.....	41	48	61	46	46	47	—5	2	14
3	1 Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet.....	50	55	49	12	7	5	38	48	44
16	1 Att lära sig sådant som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning.....	28	35	41	5	6	6	23	29	35
III.										
2	1 Att eleverna ibland får nå- got olika hemuppgifter ...	35	35	27	7	10	9	28	25	18
4	2 Att då och då få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period ..	64	43	34	12	20	17	52	23	17
6	2 Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand	59	53	48	46	50	46	13	3	2
8	2 Att då och då delta i grupp- arbete där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen.....	40	38	33	2	3	4	38	35	29
17	1 Att i vissa ämnen undervi- sas gemensamt med elever från annan klass.....	36	22	14	40	12	13	—4	10	1
IV.										
10	2 Att läraren gör utvecklingar, t. ex. i samband med ak- tuella händelser.....	95	94	90	59	53	63	36	41	27
11	1 Att läraren begär att man skall kunna kritiskt ta ställ- ning till innehållet i und- ervisningen.....	81	70	56	44	40	40	37	30	16
12	2 Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken.....	31	25	22	20	18	25	11	7	—3
13	2 Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan....	75	50	41	65	57	42	10	—7	—1
18	1 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i samverkan mellan ämnena	81	72	57	19	23	24	62	49	33
V.										
9	1 Att få sina kunskaper kon- trollerade genom »lapp- skrivningar».....	23	35	49	7	18	17	16	17	32
14	2 Att ha ett större antal kort- tare skrivningar per läsår..	56	67	69	18	17	25	38	50	44
15	1 Att skrivningsresultaten är utslagsgivande för termins- betygen.....	15	12	17	75	75	57	—60	—63	—40

liga elever uppger detta alternativ som vanligast. Majoriteten av eleverna föredrar också det som de anser vanligast: att lära sig sådant, som är av värde oberoende av vilken utbildning man senare väljer.

I stort visar elevernas preferenser en förskjutning, såtillvida som man på abiturientstadiet är mer inriktad på en bredare och allmänorienterande målsättning än på lägre stadier.

III. Tabellens alternativ inom området *elevers studiearbete* speglar en individuellt och självständigt betonad inriktning. Svarsprocenten under »föredrar» visar för alla fem variablerna på en samstämmig tendens till ökad popularitet för denna studieform ju högre man kommer i gymnasiet.

Att eleverna ibland får olika hemuppgifter (2: 1) är överlag ganska ovanligt; omkring 10 procent markerar det som vanligast. Bland realskoleleverna föredras alternativet av 27 procent, hos grenväljare och abiturienter ökar detta tal till 35 procent. Längre arbetsuppgifter (4: 2) är också ganska ovanliga, i synnerhet enligt abiturienternas uppfattning (12 procent). Att abiturienterna i minst utsträckning bedömer längre arbetsuppgifter som vanligast kan synas något uppseendeväckande, men torde kunna förklaras om man i elevernas bedömning av vad som är »vanligast» inte ser en absolut och objektiv bedömning, utan fastmer ett relativt omdöme, delvis påverkat av normer och önskemål. Omkring en tredjedel av realskoleleverna föredrar längre arbetsuppgifter. Av grenväljarna är omkring 45 procent intresserade och för abiturienterna stiger siffran till 64 procent.

Omkring hälften av samtliga elever anser det vanligast att man får utforma uppgiften på egen hand (6: 2). Detta tilldrar sig betydande intresse bland realskoleleverna, men intresset ökar bland grenväljare och är störst hos abiturienterna med nära 60 procent, som föredrar det alternativet. Skillnaden föredrar — vanligast är också störst hos abiturienterna.

Grupparbete med varierande arbetsuppgifter (8: 2) förekommer sällan. En tredjedel av realskoleleverna har dock ingenting emot att tillämpa denna arbetsform, och de positiva svaren ökar till uppåt 40 procent för de längre komna eleverna.

Att man undervisas tillsammans med elever från annan klass (17: 1) är också en ovanlig företeelse, utom för abiturienternas del, av vilka 40 procent anger detta som vanligast. Intresset för sådan undervisningsform är svagt bland realskoleleverna, ökar hos grenväljarna och når 36 procent hos abiturienterna.

IV. Inom vårt nästa område, *undervisningens praktiska utformning*, finner vi en likartad utvecklingstendens jämfört med område III. Den friare och mindre faktabetonade undervisningen föredras alltmer, ju högre man kommit mot abiturientstadiet. Här kan vi även notera, att dessa alternativ med några få undantag har absolut majoritet bland eleverna.

Att läraren gör utvikningar t. ex. i samband med aktuella händelser

(10:2) anser gott och väl hälften av eleverna vara det vanligaste. Uppslutningen kring en sådan pedagogik är också stark. 90 procent av realskoleleverna föredrar detta framför en mera strikt framställning, och hos grenväljare och abiturienter har de positivt inställdas andel ökat till omkring 95 procent.

Läraren som begär ett kritiskt ställningstagande av eleven (11:1) är något ovanligare; cirka 40 procent anger honom som vanligast. Drygt hälften av realskoleleverna föredrar en sådan inställning hos läraren. Intresset ökar hos grenväljarna, och bland abiturienterna uppger ungefär 80 procent, att de föredrar detta alternativ. Denna inställning har således majoritet på alla stadier, men eleverna tycks i allt högre grad vara angelägna att annat än rena faktakunskaper krävs av dem.

Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken (12:2) är ovanligt på alla stadier. Abiturienterna föredrar detta i störst utsträckning. Ungefär 30 procent av dem har markerat en positiv inställning.

Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan (13:2) tilltalar ungefär 40 procent av realskoleleverna och ungefär lika många anger, att detta är vanligast. På högre stadier blir denna förhörsmetod vanligare, men intresset för den ökar ännu mer. Bland abiturienterna föredrar tre fjärdedelar att redogöra för större avsnitt av läxan.

Samverkan mellan ämnena anges inte som särskilt vanlig på något stadium. Omkring 80 procent av abiturienterna visar emellertid en positiv inställning till en sådan undervisningsform. Intresset är mindre på de lägre stadierna, och av realskoleleverna anger något mer än hälften, att de föredrar den. Den positiva inställningen till samverkan mellan ämnena är överlag mycket markant sett mot bakgrunden av den ringa förekomsten därav.

V. Förekomsten av lappskrivningar (9:1) bedöms överlag som sparsam jämfört med muntliga förhör. På abiturientstadiet sjunker den andel, som anger detta som vanligast, till något över 5 procent. Av realskoleleverna finner ungefär hälften denna form för kunskapskontroll vara att föredra. På grenvalsstadiet visar man mindre intresse, och av abiturienterna har knappt en fjärdedel ansett lappskrivningarna vara att föredra. Muntliga förhör visar sig vara en mer tilltalande form av kunskapskontroll ju högre upp man kommer i gymnasiet.

Samma förskjutning i inställningen finner vi beträffande alternativet att ha ett större antal korta skrivningar (14:2) mot ett fåtal stora skrivningar per läsår. De stora skrivningarna dominerar, mest hos abiturienterna, men här är diskrepansen mellan föredrar och vanligast större. Något över hälften av abiturienterna föredrar ett flertal kortare skrivningar.

Att skrivningsresultaten är utslagsgivande för betygen (15:1) finner majoriteten vara vanligast, en majoritet, som ökar till tre fjärdedelar för grenväljare och abiturienter. Ganska få, omkring 15 procent av alla elever-

na föredrar detta. Som vi tidigare konstaterat önskar de flesta, att även andra prestationer skall räknas vid betygssättningen.

De här genomgångna resultaten ger en ganska tydlig bild av elevernas allmänna inställning till studiernas utformning samt förskjutningar som inträffar under vägen mot abiturientstadiet.

Tidsmässigt koncentrerade studier blir allt populärare ju högre upp man kommer i gymnasiet. På alla stadier önskas detta i långt större utsträckning än det enligt elevernas uppfattning förekommer.

Vi kan konstatera en tendens till ett vidare och mer allmänorienterande studiemål ju högre man kommer i studiegången. Omkring tre fjärdedelar av abiturienterna föredrar att lära sig sådant, som är av värde oberoende av senare utbildningsval. Denna inställning är anmärkningsvärd, såtillvida som man väl skulle kunna vänta motsatsen med tanke på den ökade säkerheten i valet av framtida yrke, som konstaterats i kapitel 14. Här förekommer dock stora linjeskillnader, som vi återkommer till.

Beträffande formerna för elevens arbete ökas önskemålen om individuella och självständiga arbetsuppgifter.

I fråga om undervisningens utformning kan vi se en liknande förskjutning till en inställning, som starkt föredrar en mindre bunden undervisning med krav på en kritisk inställning hos eleven.

Slutligen kunde vi notera en fallande popularitet för lappskrivningar samt en för alla elever stark önskan, att andra prestationer än skrivningsresultat skall vara utslagsgivande för betygen.

Linjeskillnader och könsskillnader i bedömning av arbetsätten

I det följande skall vi granska elevsvaren närmare, först för att se i vad mån elever, som valt olika linjer, har olika uppfattning om studieformerna. Därefter kommer svaren att studeras med avseende på könsskillnader. För enkelhetens skull har vi sammanfattat resultaten i tre tabeller, en för vardera stadiet. I tabell 112—114 ges procenten, som markerat *föredrar* samt skillnaden mellan procenten *föredrar* och *vanligast* för de olika undergrupperna.

Linjeskillnader

I. I fråga om *ämnenas tidsmässiga fördelning* har vi tidigare konstaterat en klar förskjutning i inställningen så, att en form av koncentrerade studier i allt högre grad föredrages. Det visar sig emellertid, att denna ökning av procenten, som föredrar alternativ 5:1 och 7:1, för latinarnas del ute-

Tabell 112. Realskolelevernas (RI) inställning till olika arbetssätt i skolan (R 36).
 Procenten som för visst alternativ angett »föredrar» samt procentuella
 differensen mellan »föredrar» och »vanligast».

Nr	Alternativ	»Föredrar»							Differens »föredrar»— »vanligast»							
		A	L	R	T	H	p	fl	A	L	R	T	H	p	fl	
I.																
5	1 Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period	37	43	44	34	40	40	40	31	38	40	32	35	36	36	
7	1 Att varje dags schema upptar bara ett eller ett par ämnen	20	18	22	28	19	21	21	16	14	20	23	18	18	17	
II.																
1	1 Att läsa en kort lärobok i detalj	59	55	57	71	62	61	62	15	3	11	25	20	14	12	
3	1 Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet	34	54	44	66	44	51	46	28	49	40	58	40	46	40	
16	1 Att lära sig sådant som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning	33	37	37	52	42	49	32	23	30	30	50	37	43	26	
III.																
2	1 Att eleverna ibland får något olika hemuppgifter	24	30	29	27	25	26	27	14	22	19	20	14	19	16	
4	2 Att då och då få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period	31	33	37	41	30	34	34	14	18	22	20	14	20	11	
6	2 Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand	44	45	51	56	45	47	48	2	—1	6	—	4	7	—4	
8	2 Att då och då delta i grupparbete där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen	31	32	34	40	28	32	35	27	29	31	35	24	29	30	
17	1 Att i vissa ämnen undervisas gemensamt med elever från annan klass	13	16	18	16	11	15	14	1	4	5	5	—5	1	1	
IV.																
10	2 Att läraren gör utvecklingar, t. ex. i samband med aktuella händelser	90	89	92	87	90	90	89	28	22	32	16	34	32	21	
11	1 Att läraren begär att man skall kunna kritiskt ta ställning till innehållet i undervisningen	54	61	60	53	55	59	54	13	21	23	18	10	22	12	
12	2 Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken	23	23	25	21	20	22	22	—5	—3	1	—3	—4	—2	—4	
13	2 Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan	41	43	46	37	38	41	41	—4	4	4	—5	—6	4	—6	

Nr	Alternativ	»Föredrar»							Differens »föredrar» — »vanligast»						
		A	L	R	T	H	p	fl	A	L	R	T	H	p	fl
18	1 Att frågor som har be- röring med flera ämnen tas upp i ett ämne i taget	52	57	60	64	51	56	57	26	32	38	39	27	33	31
V. 9	1 Att få sina kunskaper kontrollerade genom »lappskrivningar»....	46	50	51	45	54	45	53	30	33	36	26	36	28	36
14	2 Att ha ett större antal kortare skrivningar per läsår.....	69	70	64	67	72	61	77	45	42	41	39	52	37	52
15	1 Att skrivningsresulta- ten är utslagsgivande för terminsbetygen...	14	17	16	22	13	20	13	-41	-39	-42	-42	-42	-37	-45

blir efter grenvalsstadiet. Detta förhållande kan ses i nedanstående tablå, där vi förutom procenten *föredrar* även infört skillnaden eller tillskottet i procent röster för grenvals- och abiturientstadiet jämfört med det tidigare stadiet.

	Alternativ 5:1			Alternativ 7:1		
	A	L	R	A	L	R
Linjeväljare.....	37	43	44	20	18	22
Grenväljare.....	55 (+ 18)	63 (+ 20)	58 (+ 18)	26 (+ 6)	27 (+ 9)	27 (+ 5)
Abiturienter.....	65 (+ 10)	62 (- 1)	66 (+ 8)	35 (+ 9)	28 (+ 1)	33 (+ 6)

För latinarnas del verkar det således som om man efter grenvalet inte i samma utsträckning som övriga elever på A och R föredrar, att studier-
na i olika ämnen koncentreras till kortare perioder (5: 1), och att ett dags-
schema upptar bara ett eller ett par ämnen (7: 1).

Ytterligare kan påpekas, att elever som valt T visar den mest positiva
inställningen till att ha bara ett eller ett par ämnen på dagsschemat (7: 1).
Det låga värdet för T vid alternativ 5: 1 hänger samman med en könsskill-
nad. Om den fåtaliga flickgruppen borträknas höjs procenten i nivå med
övriga linjer.

II. Beträffande *studiemålsättningen* gäller, som förut visats, en allmän
tendens till att eleverna föredrar ett brett, orienterande studiesätt med
allt mindre betoning av den direkta nyttan för vidare utbildning. Det mins-
kade intresset för att lära sådant, som man har direkt nytta av i sin vidare
utbildning (16: 1), uppenbarar sig emellertid i störst utsträckning på latin-
linjen, där den kontinuerliga minskningen i procent är mycket tydlig ju
högre man kommer i skolgången. Realarna däremot har ett konstant in-
tresse för denna målsättning. På samtliga nivåer anger i runt tal 40 pro-

Tabell 113. Grenväljarnas inställning till olika arbetssätt i skolan (G 31). Procenten som för visst alternativ angett »föredrar» samt procentuella differensen mellan »föredrar» och »vanligast».

Nr	Alternativ	»Föredrar»					Differens »föredrar» — »vanligast»					
		A	L	R	p	fl	A	L	R	p	fl	
I.												
5	1 Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period.....	55	63	58	55	62	51	58	55	51	58	
7	1 Att varje dags schema bara upptar ett eller ett par ämnen.....	26	27	27	27	27	24	25	26	26	24	
II.												
1	1 Att läsa en kort lärobok i detalj	45	48	50	49	46	1	1	4	6	-2	
3	1 Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet.....	54	58	56	57	54	48	48	52	51	46	
16	1 Att lära sig sådant som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning.....	39	27	40	43	28	32	19	35	37	21	
III.												
2	1 Att eleverna ibland får något olika hemuppgifter.....	35	40	31	33	38	27	26	23	24	27	
4	2 Att då och då få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period.....	39	47	43	45	41	19	24	25	28	21	
6	2 Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand.....	51	55	53	55	51	-1	8	2	8	-2	
8	2 Att då och då delta i grupparbete där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen	39	39	35	38	38	37	33	33	34	36	
17	1 Att i vissa ämnen undervisas gemensamt med elever från annan klass.....	21	24	20	20	23	13	8	9	10	10	
IV.												
10	2 Att läraren gör utvecklingar, t. ex. i samband med aktuella händelser.....	95	94	93	93	95	43	38	41	43	39	
11	1 Att läraren begär att man skall kunna kritiskt ta ställning till innehållet i undervisningen....	67	74	70	72	69	28	34	30	36	25	
12	2 Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken..	24	27	24	23	27	5	7	7	7	6	
13	2 Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan.....	49	54	49	50	51	-11	-2	-5	-3	-9	
18	1 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i samverkan mellan ämnena.....	71	72	75	75	70	48	45	55	52	47	
V.												
9	1 Att få sina kunskaper kontrollerade genom »lappskrivningar»..	37	30	38	31	39	17	13	21	11	23	
14	2 Att ha ett större antal kortare skrivningar per läsår.....	70	63	69	60	74	51	46	52	42	57	
15	1 Att skrivningsresultaten är utslagsgivande för terminsbetygen.	12	10	15	16	9	-63	-67	-59	-59	-67	

Tabell 114. Abiturienternas inställning till olika arbetsätt i skolan (A 30). Procenten som för visst alternativ angett »föredrar» samt procentuella differensen mellan »föredrar» och »vanligast».

Nr	Alternativ	»Föredrar»					Differens »föredrar»— »vanligast»					
		A	L	R	p	fl	A	L	R	p	fl	
I.												
5	1 Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period.....	65	62	66	61	69	62	57	65	59	66	
7	1 Att varje dags schema bara upptar ett eller ett par ämnen.....	35	28	33	31	32	34	25	31	29	30	
II.												
1	1 Att läsa en kort lärobok i detalj.	39	40	43	41	41	-9	-2	-5	-8	-2	
3	1 Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet.....	48	48	53	50	50	40	28	42	39	36	
16	1 Att lära sig sådant som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning.....	28	16	38	37	20	25	11	33	32	16	
III.												
2	1 Att eleverna ibland får något olika hemuppgifter.....	38	39	30	34	36	30	28	26	29	27	
4	2 Att då och då få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period.....	66	62	63	67	60	51	48	53	56	46	
6	2 Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand.....	56	61	58	62	55	10	15	12	20	5	
8	2 Att då och då delta i grupparbete där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen	42	40	38	39	41	39	37	36	38	37	
17	1 Att i vissa ämnen undervisas gemensamt med elever från annan klass.....	34	37	36	36	36	-5	-4	-5	-3	-5	
IV.												
10	2 Att läraren gör utvecklingar, t. ex. i samband med aktuella händelser.....	97	96	93	95	96	34	35	37	37	35	
11	1 Att läraren begär att man skall kunna kritiskt ta ställning till innehållet i undervisningen.....	80	81	81	84	77	34	34	40	44	28	
12	2 Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken..	38	31	27	28	34	15	9	10	9	12	
13	2 Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan.....	75	75	76	77	74	5	11	13	18	4	
18	1 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i samverkan mellan ämnena.....	83	81	81	82	81	65	58	65	69	56	
V.												
9	1 Att få sina kunskaper kontrollerade genom »lappskrivningar»...	28	21	23	22	25	23	12	15	14	18	
14	2 Att ha ett större antal kortare skrivningar per läsår.....	53	58	55	47	65	41	36	38	29	47	
15	1 Att skrivningarna är utslagsgivande för terminsbetygen.....	12	12	20	22	9	-58	-61	-60	-55	-63	

cent en positiv inställning till en nyttobetonad studieinriktning. Dessa förhållanden framgår av följande sammanställning, där procenten, som föredrar 16: 1, införts för de olika grupperna.

	Alternativ 16:1		
	A	L	R
Linjeväljare.....	33	37	37
Grenväljare.....	39 (+ 6)	27 (- 10)	40 (+ 3)
Abiturienter.....	28 (- 11)	16 (- 11)	38 (- 2)

Intrycket av naturvetarnas intresse för nyttoinriktade studier understöds också av att elever, som valt att gå till T, visar den jämförelsevis mest positiva inställningen till denna målsättning vid samtliga tre alternativ (1: 1, 3: 1 och 16: 1). En övervikt, om än betydligt svagare, för R på abiturientnivå jämfört med tidigare stadier vid alternativen läsa en lärobok i detalj (1: 1) och läsa ett fåtal ämnen på djupet (3: 1) harmonierar med den nyss gjorda tolkningen. Det låga värdet vid 3: 1 för realskolelever, som valt R, hänger samman med en könsdifferens. Det är flickorna, som drar ned detta procenttal genom att endast 38 procent av dem föredrar alternativet i fråga.

Vad gäller studiemålsättningen tycks förhållandet vara så, att naturvetarna genom gymnasiet bibehåller en ganska positiv inställning till den nyttobetonade studieinriktningen. Latinarna visar en alltmer positiv inställning till att lära oberoende av den direkta nyttan.

III. Vid *formerna för elevens studiearbete* finner vi, att de realskolelever, som valt allmän linje eller handelsgymnasium, i allmänhet visat minst uppskattning för de alternativ, som karakteriserar ett individuellt och självständigt betonat arbetssätt. Realare och »tekniker» visar på denna nivå sig mest föredra ett individuellt och självständigt betonat arbetssätt. Linjeskillnaderna är emellertid små, och de försvinner helt på de högre nivåerna.

IV. Beträffande *undervisningens utformning* kan vi inte se någon liknande enhetlig tendens. Några skillnader skall dock framhållas. Beträffande läxförhören föredrar de blivande fackgymnasisterna i mindre utsträckning än andra elever att få redogöra för större avsnitt av läxan (13: 2).

Önskemålet om att läraren skall begära en kritisk inställning hos eleven (11: 1) är på linjevals- och grenvalsstadiet minst bland eleverna på allmän linje. På abiturientnivå har denna skillnad försvunnit. Eleverna på de tre linjerna tycks ha en lika positiv inställning till ett sådant krav från lärarens sida. Vi möter således ytterligare ett fall där eleverna på allmänna linjen tycks likformas med de övriga linjerna i fråga om inställningen till arbetssätten.

Ytterligare en skillnad inom detta område förtjänar uppmärksammas. Vid alternativet 12:2, att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken, finner vi, att abiturienter på A har den mest positiva inställningen. Jämfört med dessa visar realarna på samma stadium ett markant mindre intresse. De föredrar uppenbarligen mer än övriga, att läraren följer läroboken.

V. Inom området, som berör *kunskapskontrollen*, skall vi också rikta uppmärksamheten på ett par linjeskillnader.

Vi har tidigare sett ett sjunkande intresse för lappskrivningar som kunskapskontroll (9:1). Tendensen är genomgående för alla linjer, inte fullt så markant på A som på övriga linjer. Eleverna på allmän linje visar på abiturientstadiet en mera positiv inställning till lappskrivningar i motsats till muntliga förhör jämfört med eleverna på L och R.

Att skrivningarna är utslagsgivande för betygen (15:1) föredras genomgående endast av fåtalet elever. Elever som valt T har dock en mera positiv inställning till detta alternativ än övriga linjeväljare. På abiturientnivå visar också naturvetarna större intresse för en sådan betygsättning än elever på A och L.

Könsskillnader

Vi skall slutligen peka på en del skillnader mellan pojkar och flickor i inställningen till arbetssätten. I tabell 112—114 finns redovisade procenttal för pojkar respektive flickor.

I. I vårt första område, *ämnenas tidsfördelning*, möter vi en sådan differens vid alternativet att läsa ett ämne under en kortare period (5:1).

Av abiturienterna har flickorna en mera positiv inställning till koncentration av studierna än pojkarna. Denna skillnad finns även på grenvalsstadiet, medan däremot kvinnliga och manliga linjeväljare inte visar någon olikhet i uppfattning. Förhållandet tycks alltså vara, att flickorna på de högre stadierna i större utsträckning än pojkarna föredrar att koncentrera läsningen till kortare perioder.

II. När vi kommer till området *studiernas målsättning*, finner vi en helt entydig och för alla stadier återkommande könsdifferens vid 16:1. Det visar sig, att pojkarna i långt större utsträckning än flickorna föredrar en praktisk och nyttobetonad målsättning. De procentuella skillnaderna är här markanta.

En skillnad, som pekar i samma riktning, finns vid 3:1. Pojkar på linjevalsstadiet föredrar i högre grad än flickorna att fördjupa sig i ett fåtal ämnen. Denna skillnad förstärker intrycket av flickornas mer positiva inställning till bred orientering och översiktlighet i studierna i motsats till

pojknas studiemål, som uppenbarligen är mer präglad av nyttan för vidare utbildning. Vi har också i tidigare avsnitt sett att pojkar mer än flickor betonar yrkesmotiv vid val av gymnasium och linje. Flickorna anger i större utsträckning skolmotiv.

III. Av variabelerna under rubriken *formerna för elevens arbete* tilldrar sig tre vår uppmärksamhet. Vid 2: 1 observerar vi, att bland grenvalselever flickor mer än pojkar föredrar att eleverna ibland får olika hemuppgifter. En närmare granskning avslöjar, att denna skillnad inte är genomgående för alla linjer. Reallinjens pojkar och flickor visar sig nämligen ha tämligen likartad inställning till detta spörsmål. Av hägge könen föredrar 31 procent de individuella hemuppgifterna. En på liknande sätt linjebunden könsskillnad finns vid 4: 2. Bland abiturienter föredrar pojkarna de längre arbetsuppgifterna i högre grad än flickorna. Skillnaderna framträder klart på A och R, medan latinarnas pojkar och flickor tycks ha samma inställning.

En könsskillnad hos abiturienterna, som återkommer på alla linjer, finns vid 6: 2. Pojkarna föredrar mest att få utforma uppgiften på egen hand, medan flickorna är mera inställda på att få detaljanvisningar av läraren. Pojkarna tycks således i vissa fall ha en mera positiv inställning till självständigt arbete. De föredrar mest de längre arbetsuppgifterna och en egen utformning av arbetsuppgiften. Denna skillnad är emellertid inte återkommande vid alla jämförelser, utan framstår i första hand på abiturientstadiet.

IV. Inom det fjärde området, *undervisningens utformning*, skall vi peka på ett fall där pojkar och flickor skiljer sig åt.

Vi finner vid 11: 1, att pojkarna har den mest positiva inställningen till att läraren kräver en kritisk inställning hos eleven. Inställningen till ett sådant krav från lärarens sida blir alltmer positiv ju högre man kommer i gymnasiet, och det tycks gälla pojkarna i högre grad än flickorna.

V. I fråga om *kunskapskontrollen*, slutligen, finns klara könsskillnader vid samtliga uppgifter. Vid 9: 1 och 14: 2 visar flickorna den största preferensen för korta och ofta förekommande skrivningar. De vill emellertid också till största delen, att andra prestationer än skrivningsresultat skall vara utslagsgivande för betygen (15: 1).

Abiturienternas inställning till olika reformförslag beträffande gymnasiets studieformer

Abiturienterna fick i sitt frågeformulär även ta ställning till en rad tänkbara förändringar beträffande gymnasiets arbetssätt (bilaga 1: A 37). Denna uppgift, *Reformförslag*, skulle besvaras så, att en förändring, som bedömdes leda till en fördel för gymnasisterna, markerades med plus, medan en nackdel markerades med ett minustecken. Möjlighet att uttrycka en odeciderad ståndpunkt gavs inte på annat sätt än att man kunde underlåta att besvara uppgifterna. I ingen av de elva uppgifterna uppgår denna typ av svar till mer än 9 procent. Den genomsnittliga svarsfrekvensen ligger vid 93 procent. I tabell 115 ges resultaten i form av differenser mellan procenten positiva omdömen (plusmarkeringar) och procenten negativa omdömen (minusmarkeringar). Differenserna är ett uttryck för abiturienternas inställning till de olika reformförslagen.

Uppgiften *Reformförslag* ingick även i Dahllöfs avnämningundersökning och finns där kommenterad (Dahllöf 1963).

Med tabell 115 som utgångspunkt skall vi studera elevernas svar. De olika reformförslagen behandlas i den ordningsföljd, som deras popularitet hos abiturienterna anger.

Den utan jämförelse populäraste förändringen avser större möjligheter att fritt välja ämnen utan vara bunden av fasta kombinationer (2). För samtliga elever ger vårt beräkningssätt en differens mellan positiva och negativa omdömen på nära 35 procent. På latinlinjen skiljer sig den manliga och kvinnliga uppfattningen åt så, att flickorna ser en större fördel i fria ämnesval och pojkarna en mindre. Även de manliga realarna underskrider totalvärdet. Majoriteten för en friare studiegång är emellertid på alla linjer stark.

Därnäst kommer förslaget om en mera högskolemässig högsta ring (11) med ett värde på omkring 40 procent. I den mån detta kan betraktas som en önskan om friare studieformer stämmer resultatet väl med vad vi tidigare kunnat konstatera vid *Arbetssätt*. Intresset för friare undervisningsformer, mera självständiga och individuella arbetsuppgifter blir allt starkare ju högre man kommer i gymnasiet och kulminerar på abiturientnivå. Det bör dock anmärkas, att formuleringen av detta reformförslag är sådan, att

Tabell 115. Abiturienternas inställning till vissa förändringar i gymnasiets arbetssätt (A 37).

Procenten positiva omdömen minskad med procenten negativa omdömen.

Nr	Önskemål om förändringar	Pojkar				Flickor				P + F1
		A	L	R	Samtl.	A	L	R	Samtl.	
2	Större möjligheter att fritt välja ämnen utan att vara bunden av fasta kombinationer	89	78	76	79	90	89	83	88	84
11	En högsta ring med mera högskolemässiga studieformer...	59	51	54	54	31	30	25	29	42
4	Större arbetsuppgifter att lösa på egen hand	45	26	20	26	19	19	19	19	23
3	För yrket mer direkt »matnyttiga» studier	37	19	32	31	24	2	17	12	22
5	Koncentration av undervisningen i ett ämne till en viss period	15	-2	7	7	28	19	43	27	17
9	Färre ämnen under ett och samma läsår	29	-7	24	19	19	-3	37	12	16
6	Tentamen på större kursavsnitt åt gången i stället för läxförhör	29	29	16	21	5	-13	3	-4	9
8	Mera grupparbete	-4	-13	2	-2	10	-2	2	2	0
1	Bredare allmänbildning och mindre specialisering på linjer och grenar	-11	19	-30	-16	19	23	-10	14	-1
10	Möjlighet att efter nuvarande näst högsta ringen avsluta gymnasiet med ett avgångsbetyg som visserligen ej berättigar till universitets- och högskolestudier	-35	-50	-16	-27	-3	-9	-17	-9	-18
7	Större del av »totala» skolarbetet än nu hemma eller på bibliotek och mindre del än nu på lektionstid i skolan. (Totala arbetsbördan samma som nu)	-33	-11	-16	-18	-25	-29	-45	-31	-25

abiturenterna kan väntas bli tilltalade av det. Pojkarna visar sig genomgående ha en mera positiv inställning till detta förslag än flickorna. Motsvarande könsdifferens har vi tidigare funnit vid *Arbetsätt*.

Större arbetsuppgifter (4) ger en skillnad på 23 procent. Pojkarna på linje A och L ser häri en större fördel än sina kvinnliga klasskamrater. I synnerhet gäller denna könsskillnad för allmänna linjens elever. Det liknande alternativet att få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period (4:2) vid *Arbetsätt* tilldrog sig även pojkarnas intresse i högre grad än flickornas i abiturientgruppen. Skillnader framträdde där i första hand på linje A och R.

Det i stort sett nästan lika populära förslaget om mer »matnyttiga» studier (3) tilltalar också i högre grad pojkarna. Latinarna ligger förhållandevis

lågt här, vilket stämmer väl överens med den inställning till allmänbildning kontra nyttyosynpunkter, som de visat tidigare (*Arbetsätt* 16: 1).

Koncentration av undervisningen i ett ämne till en period (5) tilltalar däremot på alla linjer flickorna mest. Även i detta fall finner vi en god överensstämmelse med resultatet vid *Arbetsätt* (5: 1).

En markant linjeskillnad finner vi vid uppgift 9, färre ämnen under ett och samma läsår. Vinsten i positiva röster ligger för linje A och R över totalvärdet, 16 procent. Latinarna däremot ser till övervägande delen en nackdel i ett sådant arrangemang, vilket visar sig i den negativa differensen. För övrigt konstaterar vi några oregelbundna könsskillnader så, att pojkarna på allmänna linjen och flickorna på reallinjen dominerar i positiv inställning över sina respektive kamrater av motsatt kön.

Att bli tenterad på större kursavsnitt i stället för läxförhör (6) vinner föga uppskattning hos abiturienterna. Pojkarna visar genomgående störst intresse för detta, i synnerhet de på linje A och L. Lägsta differensen noteras för latinlinjens flickor med minus 13 procent.

De nu genomgångna reformförslagen har ehuru i växlande mån alla fått ett positivt röstetal, vilket tytt på en välvillig inställning till sådana förändringar hos flertalet elever. De återstående förslagen har inte väckt något sådant intresse, utan där överväger snarare de negativa omdömena.

Mera grupparbete (8) får totalt en procentuell skillnad i röster för och emot på plus minus 0. Den största uppskattningen röner förslaget hos flickor på A (+ 10), den minsta hos pojkar på L (— 13). Vid *Arbetsätt* (8: 2) fann vi också, att majoriteten av eleverna avvisade tanken på grupparbete. Man föredrar att undervisningen sker i lektionsform.

Bredare allmänbildning och mindre specialisering på linjer och grenar (1), bedöms helt olika på de olika linjerna. Latinarna är de mest positiva med en plusprocent på omkring 20. Latinarnas svar här harmonierar också med deras förhållandevis minst positiva inställning till matnyttiga studier (3). Vi har också sett prov på denna inställning hos latinarna vid *Arbetsätt* (16: 1).

Förslaget att efter nuvarande högsta ring avsluta gymnasiet med ett avgångsbetyg, som visserligen ej berättigar till universitets- eller högskolestudier (10), vinner inte majoritet på någon linje. Minst negativt mottagande får det emellertid av flickorna samt reallinjens pojkar.

Av de elva förslagen får det som avser en större del av skolarbetet i hemmet och på bibliotek än nu (7) den sämsta anslutningen. Den minst negativa inställningen visar latinlinjens pojkar, den mest negativa reallinjens flickor.

En viss inkonsekvens kan observeras i abiturienternas inställning. Man vill i stor utsträckning ha en mera högskolemässig högsta ring men visar inte samma positivitet ifråga om de förslag, som skulle komma att förverkligas om man fick en sådan. Större arbetsuppgifter, koncentration av

undervisningen, tentamina och mera arbete i hemmet och på bibliotek får en jämförelsevis svag anslutning. Förklaringen till detta kan till en del ligga i formuleringarna av de olika förslagen, men troligare är, att man reagerar positivt på den allmänna frasen om högskolemässiga studier utan att ha helt klart för sig vad sådana skulle komma att innebära.

Sammanfattning

Elevernas inställning till studieformerna har undersökts dels genom ett formulär bestående av 18 parvisa jämförelser mellan olika *arbetssätt*. Uppgifterna kunde grupperas i fem områden, som belyser olika sidor av skolarbetet. Dels fick abiturienterna i en fråga ta ställning till en rad *reformförslag* beträffande gymnasiets arbetsformer.

De arbetssätt, som eleverna visar den mest positiva inställningen till och samtidigt har en stark önskan om en förskjutning mot i förhållande till vad de bedömer som vanligast, är att läraren gör utvikningar, t. ex. i samband med aktuella händelser; att andra prestationer än skrivningsresultaten är utslagsgivande för terminsbetygen; att frågor, som har beröring med flera ämnen, tas upp i samverkan mellan ämnena och att läraren begär att man kritiskt skall kunna ta ställning till innehållet i undervisningen. Abiturienterna har dessutom en stark positiv inställning till en friare studiegång med större möjligheter att välja ämnen utan att vara bunden vid fasta kombinationer. De önskar också starkt en mera högskolemässig högsta ring, men är inte lika intresserade av en del arbetsformer, som är typiska för en sådan, t. ex. koncentration av undervisningen till något ämne i taget, tentamina på större kursavsnitt, mer arbete i hem och på bibliotek.

En del förskjutningar i elevernas inställning tycks inträffa på vägen genom gymnasiet. Koncentrerade studier blir allt populärare ju högre man kommer, i synnerhet bland flickorna. På högre stadier har man även ett mer allmänorienterande studiemål än tidigare. Detta gäller dock ej realarna, utan främst latinarna och flickorna. Önskemålen om mera självständiga och individuella arbetsuppgifter samt friare undervisningsformer ökar ju högre man kommer i gymnasiet.

IV

SAMMANFATTNINGAR

ПАМ'ЯТІ ПРАКТИКА

KAPITEL 19

Sammanfattande översikt

De föregående kapitlen avslutas med sammanfattningar som successivt redogör för undersökningens uppläggning och resultat. Det har emellertid ansetts önskvärt att också ge en samlad översikt över hela undersökningen, som tillåter en något större frihet än kapitelsammanfattningarna vid urvalet ur den mängd av data som redovisats. En tredje sammanfattning finns i form av en engelsk »summary» som till sin uppläggning påminner om denna översikt.

Några exempel ur resultaten

Hälften av de realskolelever som övergår till gymnasium finner det vara »självklart» att de skall göra det, medan övriga har haft vissa svårigheter att bestämma sig. Ungefär lika stor del finner det självklart att de skall välja just den linje de har bestämt sig för.

Två tredjedelar av dem som ej övergår till gymnasium förklarar att de skulle ha varit intresserade av någon fackskola, om sådana funnits införda. Ej heller skulle så få av de blivande gymnasisterna kunnat överväga ett sådant alternativ.

Yrkesplaner som nödvändiggör fortsatta studier, osäkerhet om yrkesvalet och god anpassning till skolarbetet är viktigast bland elevernas självupplevda motiv att börja i gymnasium och välja linje. Man slutar i och med realskolan av de motsatta skälen. Yrkesinriktningen spelar en större roll bland pojkar än bland flickor liksom på fackgymnasierna och reallinjen än på övriga linjer.

Objektivt sett påverkar betygsnivå och social bakgrund i hög grad valet av gymnasiestudier. Dessutom finns det tydliga skillnader mellan pojkar och flickor och mellan orter med olika utbildningsresurser.

Betygsinriktningen är betydelsefull för linjevalet, men även kön och social bakgrund är medbestämmande.

Elevernas linjeval sammanfaller rätt väl med deras inställning till skolämnen och intresseområden och med deras yrkesplaner.

Grenvalet bestäms i stort sett av samma faktorer som linjevalet.

Gymnasister och abiturienter bedömer sitt val av gymnasiestudier positivt och få skulle i efterhand vilja ha valt något annat. Däremot skulle rätt många velat gå på en annan linje. Detta gäller särskilt latinlinjens elever.

När abiturienterna ser tillbaka på sina gymnasiestudier, finner många av dem att de skulle ha velat läsa mer i ämnen som engelska, matematik och franska. Däremot skulle de ha velat ägna mindre tid åt främst kristendomskunskap och latin. Språk som ryska och spanska lockar många som nu inte haft möjlighet att läsa dessa ämnen.

I det framtida gymnasiet skulle abiturienterna vilja att självständiga studier övades mera, och de skulle också vilja lägga större vikt på samhällsorientering, moderna språk, naturvetenskaplig allmänbildning och matematik. De enda inslag som majoriteten av eleverna skulle vilja minska är de klassiska språken.

Hälften av abiturienterna tänker direkt efter studentexamen börja en viss angiven fortsatt utbildning. Ytterligare en fjärdedel avser att göra det efter komplettering eller praktik. Flertalet av de återstående är osäkra om sitt val, och nästan ingen är inriktad på att börja ett arbete direkt efter studentexamen.

En stor del av abiturienterna har fått slå det yrke ur hågen de helst velat välja. Ofta är det läkare, ingenjör eller gymnastiklärare man inte tror sig kunna bli, och anledningen är främst låga betyg.

Undersökningens syfte och uppläggning

Undersökningen har haft till syfte att belysa gymnasieutbildningen från elevernas synpunkt. Den viktigaste aspekten har därvid varit elevernas syn på de val som de måste träffa på olika stadier i utbildningen, men även deras inställning till ämnen och studieformer har blivit föremål för undersökning.

Undersökningen har gjorts med hjälp av frågeformulär som eleverna fått besvara i skolan. Frågeformulären har riktat sig till elever på tre olika skolstadier, nämligen abiturienter (ringarna III³ och IV⁴ i allmänbildande gymnasium), grenväljare (ringarna I³ och II⁴) samt elever i de klasser i allmän realskola, flickskola och enhetsskola, från vilka övergång till treårigt resp. fyraårigt gymnasium normalt äger rum. De olika elevgrupperna har i undersökningen betecknats med *A*, *G* resp. *R*.

Frågeformulären besvarades i april 1961. För abiturienternas del var detta mellan studentskrivningarna och den muntliga examen. För övriga elever sammanföll besvarandet av våra formulär ungefär med tidpunkten för anmälan om grenval resp. ansökan till gymnasium och val av gymnasie-linje.

Abiturientundersökningen har gjorts inom ett urval av var tionde elev i abiturientringarna. Sammanlagt har 962 abiturienter besvarat frågeformulären, vilket kan beräknas motsvara 87 procent av stickprovet.

Grenvalsmaterialet omfattar 2 944 elever eller 89 procent av ett stickprov av klassvis uttagna elever inom orter av olika struktur.

Realskolematerialet, vilket som helhet omfattar 90 procent av ett stickprov uttaget på motsvarande sätt som i grenvalsringarna, har behandlats uppdelat efter elevernas planerade val. De grupper som blivit föremål för närmare undersökning är dels 3 293 elever som höstterminen 1961 avsåg att börja i allmänbildande gymnasium eller fackgymnasium (material *R I*), dels 1 633 elever som ej hade för avsikt att övergå till gymnasium vare sig omedelbart eller senare (material *R II*).

Bakgrund till undersökningen av valsituationerna

Den del av rapporten som berör valsituationerna inleds med en forskningsöversikt (kapitel 4). Denna visar att ett mycket omfattande empiriskt material finns, som belyser olika faktorerers samband med valet av utbildning och yrke, medan däremot försöken att på ett mera teoretiskt sätt sammanfatta resultaten ännu befinner sig på ett relativt tidigt utvecklingsstadium. Den redogörelse för våra egna undersökningar som har lämnats är ytterligare ett bidrag till det empiriska materialet, medan däremot försöken att integrera resultaten inom någon teoretisk ram har måst anstå till ett annat sammanhang.

Till vägledning för behandlingen av vårt eget material har dock varit den teoretiska grundsyn som representeras av bl. a. Super och som betraktar valet av yrke inte som ett beslut vid ett visst tillfälle utan som led i en process, som kan spåras långt tillbaka i individens utveckling och som utgör en viktig aspekt av hans personliga och sociala mognad. I denna undersökning har vi gripit ut en del av denna process, som kan kallas det explorativa — det prövande och utforskande — stadiet.

För de ungdomar som fortsätter teoretiska studier utöver den obligatoriska skolgången karakteriseras detta stadium av en rad viktiga, av skolans organisation betingade valsituationer. De erfarenheter som eleven gör av skolarbetet mellan valtillfällena fungerar som en realitetsprövning av hans föreställningar om sina egna förutsättningar i relation till de krav som ställs. Steg för steg låter de honom modifiera sin inriktning.

En undersökning av denna valprocess bör egentligen ske i ett längdsnittsmaterial, dvs. på elever som kan följas genom olika valsituationer. Här har detta av tidsskäl ej varit möjligt, utan i stället har tvärsnitt fått studeras vid några viktiga valtillfällen. Dessa är, som framgått av materialöversikten, valet mellan gymnasiestudier och annan verksamhet efter realskolan (motsv.), valet av linje inför inträdet på gymnasium, valet av gren för de två högsta ringarna samt valet av utbildning eller annan verksamhet efter studentexamen. En överblick över de valmöjligheter som erbjuder sig vid de olika tillfällena erhålls lättast i kapitel 5.

Kapitlen 6—12, som redovisar faktorer i samband med val av gymnasium, linje och gren, har disponerats efter en kronologisk princip. Först har inträdet i gymnasiet behandlats i kapitel 6—10 i förhållande till olika faktorer, sedan har grenvalet studerats på motsvarande sätt i kapitel 11—12. Eftersom likheterna mellan linjeval och grenval har visat sig stora, är det i denna översikt lämpligt att släppa den kronologiska uppdelningen och i stället ta varje grupp av undersökningsvariabler för sig för båda tillfällena.

Övergångs- och valfrekvenser

Det förekommer alltjämt betydande variationer i övergångsfrekvens från realskola (motsv.) till gymnasium mellan pojkar och flickor, mellan orter med olika tillgång till högre utbildningsanstalter och mellan socialgrupper. Visserligen är ingen av dessa faktorer ensam lika stark som elevernas betygsnivå närmast före övergångstillfället, men de spelar ändå en avsevärd roll, vilket särskilt framgått av analyserna i kapitel 8 i anslutning till tabell 32, där betyg, kön, socialgrupp och föräldrarnas utbildning hållits under kontroll genom gruppindelning. Bland elever med betyg över medianen har vi kunnat iaktta en variation från 97 procents övergångsfrekvens för pojkar i socialgrupp 1 till 46 procent för flickor i socialgrupp 3 vilkas föräldrar ej gått i minst realskola. Bland elever med betyg under medianen är motsvarande yttervärden 75 procent för pojkar i socialgrupp 1, vilkas båda föräldrar gått i minst realskola, och 11 procent för flickor i socialgrupp 3 vilkas föräldrar ej fått en sådan utbildning. Spännvidden är alltså stor mellan olika elevgrupper i fråga om sannolikheten att övergå till gymnasium.

Även valet av linje influeras av dessa faktorer. Flickornas dominans på latinlinjen och pojkarnas på reallinjen är ju allmänt bekant. Intressant är emellertid att som här skett i kapitel 8 i anslutning till tabell 37 kunna iaktta hur denna tendens slår igenom även vid hänsynstagande till den relativa betygsnivån i språk resp. realämnen. Endast en kraftig övervikt för språkbetygen kan få en majoritet av pojkarna att välja en icke realbetonad linje (dvs. A, L och H). Endast flickor i den högsta kvartilen enligt realämbetygen väljer med mer än 50 procents sannolikhet en realbetonad linje (R och T). Vid val mellan R och T går endast pojkar med tydlig översikt för realämbetyg i förhållande till språkbetyg med någon större sannolikhet till det tekniska gymnasiet. Det bör påpekas att förhållandena när det gäller övergång till fackgymnasier redan kan ha ändrats, eftersom viktiga förändringar i fråga om deras geografiska spridning och organisation (bl. a. det nya treåriga handelsgymnasiet) ägt rum efter undersökningsstillfället. Denna reservation berör även resultat i det följande.

Den största andelen av elever från hem med högre social bakgrund återfinns på latinlinjen och den lägsta bland dem som tänkt välja handelsgymnasium. Den största skillnaden finns mellan de allmänbildande gymnasie-linjerna å ena sidan och fackgymnasierna å den andra. Fackgymnasiernas

huvudsakliga rekrytering från lägre socialgrupper torde sammanhånga med att dessa studievägar fortare för fram till en användbar yrkesutbildning. På allmänna gymnasiet ligger allmänna linjen lägst och bland grenarna de s. k. A-kombinationerna på L och R, vilket dock delvis torde avspegla det förhållandet att de senare huvudsakligen förekommer på orter med ett mindre inslag av högre socialgrupper, där elevunderlaget ej räckt till för alla tre linjerna.

Säkerheten inför valen

Vi har sökt belysa elevernas säkerhet inför de olika valsituationerna dels genom att direkt fråga hur lätt eller svårt det varit för dem att bestämma sig, dels genom att ställa dem inför alternativa valmöjligheter. Den direkta frågan om självupplevd säkerhet har i samtliga fall fått svaret att valet varit »självklart» som mest positiva svarsmöjlighet, och i samtliga fall har detta svar tilldragit sig de flesta rösterna — kring 50 procent av resp. material. Variationerna i frekvens för detta svar ger intressanta upplysningar om förhållanden som influerar på säkerheten.

Samma faktorer som påverkade övergångsfrekvensen till gymnasium — betyg, kön, socialgrupp och föräldrarnas utbildning — påverkar också den säkerhet eleverna känner vid valet. Men det förefaller som om den sociala bakgrunden har en större och betygen en mindre betydelse för den självupplevda säkerheten än för övergången som sådan. Höga betyg och låg social bakgrund tenderar visserligen att ge en högre övergångsfrekvens än den omvända kombinationen. Men elever med hög social bakgrund och låga betyg finner oftare övergång till gymnasiet »självklar» än elever med höga betyg och låg social bakgrund.

Betygsskillnader och sociala skillnader ligger sannolikt i hög grad bakom de differenser som kunnat iakttas beträffande säkerheten i gymnasievalet hos dem som tänker sig till olika linjer. Fackgymnasierna med deras lägre sociala sammansättning har en lägre andel väljare för vilka övergång till gymnasiet varit självklar. En liknande skillnad finns mellan allmänna linjen å ena sidan och latin- och reallinjerna å den andra. Såväl betygsnivå som social bakgrund kan här spela in. Pojkarnas högre procenttal bland gymnasieväljarna motsvaras följdriktigt av en högre procent flickor som tycker att valet att *inte* fortsätta är självklart.

Differenserna i elevernas upplevelse av linjevals- resp. grenvalssvårigheter har i kapitel 11 lett till följande delvis hypotetiska generalisering. Om en viss linje (eller gren) är typisk för exempelvis pojkar, så tycker också en större andel av pojkarna på denna linje (gren) än genomsnittligt, att valet varit självklart. Detta gäller t. ex. reallinjen för pojkarna och latinlinjen för flickorna, reallinjens matematiska gren för pojkarna och reallinjens biologiska gren för flickorna. Vi antar nu att det bland dem,

som vid det första valtillfället gått dit pojkar resp. flickor vanligen går och bedömt detta val som självklart, finns åtskilliga som ej är klara över sitt val på längre sikt. Vid nästa valtillfälle råkar de därför ut för svårare avgöranden än de elever gör som ej träffat vad vi kallat könstypiska val. Tydligast framträder detta i de svårigheter som latinlinjens flickor upplever i grenvalssituationen. Enligt denna hypotes — som ej helt kan kontrolleras annat än i en följdundersökning av en och samma grupp av elever — är alltså inte den ena valsituationen generellt svårare än den andra, utan svårigheterna uppträder vid olika tillfällen för olika individer. Vissa elever med en obestämd inriktning skjuter upp sina svårigheter en bit i taget genom att följa med strömmen.

Liksom linjevalet samvarierar med förhållandet mellan språkbetyg och realämnesbetyg kan motsvarande variationer iaktas mellan olika betygskombinationer i fråga om procenten som ansett valet självklart. Så har t. ex. elever med övervikt för realämnesbetyg i större utsträckning än genomsnittligt ansett sitt val av reallinjen självklart.

De realskolelever som varit särskilt osäkra vid sitt val av reallinjen har i kapitel 10 jämförts med ett urval av dem som betraktat detta val som självklart. De förra visar sig vara osäkrare också i att övergå till gymnasium överhuvudtaget, har fler alternativa linjeval och påverkas mer av omgivningens exempel och råd. De har en mindre bestämd yrkesinriktning och deras intressen och betyg pekar mindre klart på reallinjen.

Säkerheten i valet av gymnasium har indirekt belysts genom frågor om inställningen till fackskolor som alternativ till gymnasiestudier. Detta intresse är störst på de linjer där eleverna minst ofta betraktat valet som självklart. I linjevalssituationen är andrahandsval av linje vanligare i de grupper som mindre ofta upplevt sitt val som självklart. Här föreligger alltså stöd för den subjektiva graderingen av lättheten att välja. Grenväljare och abiturienter har visat stort intresse för tekniska och merkantila grenar inom det allmänna gymnasiets ram.

Elevernas motiv för valen

Ett huvudmoment i undersökningen har varit att belysa elevernas självupplevda motiv för val av gymnasium, linje och gren. Färdiga formuleringar av olika »skäl» har funnits att gradera. Bland skälen kan man urskilja olika huvudgrupper, och vi skall i stort sett följa dessa i sammanfattningen.

Eleverna ger *yrkesplanerna* en framskjuten plats såväl när det gäller valet mellan gymnasium och annan verksamhet efter realskolan som när det gäller linjeval resp. grenval. Även ett »negativt» yrkesmotiv för att gå i gymnasium förekommer emellertid ganska ofta — man fortsätter därför att man ej bestämt sig för ett yrke. Pojkarna har oftare än flickorna angett

yrkesskäl för att de övergår till gymnasium och för den linje och gren de väljer, medan flickorna oftare har hänvisat till sina yrkesplaner som motiv för att de ej fortsätter i gymnasiet. Fackgymnasierna och reallinjen motiveras oftare än övriga linjer med yrkesskäl.

De skäl som jämte yrkesplanerna ligger högst i rangordningarna sammanhänger med elevernas *anpassning till skolarbetet*. Otillräckliga betyg är det vanligaste skälet till att man ej fortsätter i gymnasium, och även på den positiva sidan förekommer betygen relativt högt på listan. Man väljer linje och gren under hänvisning till sitt intresse för ämnena och anpassar valet efter betygen i de ämnen man får läsa. På det hela taget är det flickorna som oftast motiverat sitt gymnasieval med god skolanpassning, och pojkar har oftare angett låga betyg, dålig trivsel eller praktisk inriktning som skäl att sluta. Med någon tillspetsning kan man säga att pojkar dras till högre utbildning av sina yrkesambitioner men hindras ibland av dålig skolanpassning. Flickorna lockas att fortsätta av god skolanpassning men deras yrkesambitioner är ofta sådana att de lika gärna stannar kvar på en lägre utbildningsnivå. I linje- och grenvalssituationerna verkar ämnesintressen och ämnesbetyg starkast på latinarna.

Eleverna själva uppfattar inte familjeekonomi, utbildningsresurser på orten och påverkan från omgivningen som tillnärmelsevis lika viktiga skäl för och emot i valsituationerna som yrkes- och skolmotiven. De kommer alla i rangordningarnas mitt eller slut.

Motiven för val av gymnasium har också studerats med eleverna uppdelade enligt betygsnivå och social bakgrund. I stort sett uppträder de differenser mellan olika undergrupper som kunde väntas med hänsyn till motivens art. Skälet att betygen är tillräckliga nämns långt oftare av elever över betygsmedianen, och de sociala variablerna ger starkast utslag i påståendet att det alltid varit meningen att eleven i fråga skall ta studentexamen.

När det gäller linjevalet, stämmer elevernas deklarerade motiv överens med deras faktiska betygsnivå i olika ämnesgrupper. Man väljer linje så att man får läsa ämnen där man har höga betyg och slipper sådana med låga. Även här finns det alltså ett stöd för elevernas subjektiva gradering av skälen.

Inställning till skolämnen

En viss motsvarande kontroll kan när det gäller ämnesintressena göras med hjälp av elevernas gradering av intresset för olika skolämnen. De har fått ange vilka ämnen de skulle vilja läsa många timmar i veckan, vilka ämnen några få timmar och vilka ämnen de ej alls skulle vilja läsa.

I förhållande till såväl linjeval som grenval visar de önskade ämnena en betydande överensstämmelse med dem som eleverna genom sitt val kommer att få läsa. Av linjernas karaktärsämnen är det egentligen endast latin på L

och merkantila ämnen på H som fått avsevärt lägre röstetal än hundra procent, och i båda fallen är det de moderna språken som ämnena har svårt att hävda sig mot. Latinet har låga frekvenser i förhållande till sin ställning på schemat också i grenvalssituationen.

Inställningen till skolämnena vid de olika valtillfällena har emellertid intresse ej bara såsom valfaktorer utan också i och för sig, och det kan därför vara skäl att här få en överblick över de olika ämnenas ställning.

Bland ämnena intar engelska en särställning i positiv riktning med det högsta röstetalet på alla tre skolstadierna. Modersmålet och tyska kommer näst därefter, också med höga frekvenser. I en mellangrupp återfinns historia, geografi, biologi, franska, matematik och gymnastik. Bland dessa ämnen har matematik och franska en bättre ställning bland abiturienterna än bland de yngre. För historia är förhållandet det omvända. I en sista grupp av sådana ämnen som alla elever läst återfinns fysik och kemi, teckning och musik samt kristendomskunskap.

De nu gjorda jämförelserna mellan ämnena bygger på rangordningar enligt totala röstetal. Mellan grenvals- och realskolematerialet kan också mera exakta jämförelser göras på grundval av svarsfrekvenserna för olika linjer. Därvid visar det sig att vissa ämnena tydligt och generellt gått tillbaka i popularitet från linjevals- till grenvalssituationen. Det gäller realämnena kemi, fysik, tekniska ämnen, biologi och möjligen matematik, dock mera bland latinarna än bland övriga linjers elever. Det gäller också kristendom och geografi, dock främst på reallinjen. I någon mån kan en tillbakagång spåras även för tyska och engelska. Mera lockande i grenvalssituationen är i gengäld filosofi, som först nu kan väljas, modersmålet, främst på latinlinjen, och franska utom på reallinjen. Den allmänna tendensen går alltså snarast från det naturvetenskapliga till det humanistiska hållet. En motsvarighet härtill kan vi också iaktta i de icke skolämbundna svaren på ett intresseschema (jfr nedan).

Mellan abiturienter och övriga kan ingen sådan procentjämförelse göras med hänsyn till olikheterna i svarskategorier. Vi vill emellertid erinra om att abiturienterna önskade en förstärkning av främst engelska, matematik och franska och en minskning av kristendomskunskap, historia och latin.

Liknande önskemål om en förstärkning av de moderna främmande språken och en minskning av de klassiska framkom i en fråga om betydelsen av olika ämnesområden i det framtida gymnasiet. De moment som allra mest framhävdes var dock ökad vana vid självständiga studier och ökad orientering i det moderna samhällslivet.

I fråga om språken har abiturienterna också gjort en bedömning av sina färdigheter i olika moment. Mest framträder ett önskemål om ytterligare övning i att tala och att förstå det man lyssnar till.

Intressena

Inställningen till olika intresseområden har utan direkt bindning till skol- ämnena studerats i realskole- och grenvalsmaterialen med hjälp av ett intresseschema innehållande rubriker på fingerade radio- och TV-program. Intressena har jämförts med elevernas tänkta linje- och grenval. Linjerna L, R, T och H har markanta intresseprofiler med en positiv övervikt för områden som ligger nära resp. linjers inriktning. Linje A intar däremot en mera odeciderad mellanställning utan särskilt framträdande genomsnitt för exempelvis samhällsinriktade intressen.

I grenvalssituationen skiljer sig grenarna tydligt åt inom resp. linjer med de s. k. A-kombinationerna närmast erinrande om motsvarande grenar på allmänna linjen. Inbördes skiljer sig dessa senare främst genom olika inställning till det naturvetenskapliga området — sociala grenen är härvidlag positiv och den språkliga negativ.

Flickorna har högre genomsnittsvärden än pojkarna för estetiska, humanistiska och socialt-humanitära intressen, medan pojkarna ligger högre huvudsakligen på det teknisk-naturvetenskapliga området. I medicinsk-biologiska intressen är könsskillnader däremot nästan obefintliga.

Det tycks ske en intressesamtidig utveckling från realskole- till grenvalstadiet i humanistisk och estetisk riktning, medan däremot genomsnitten för teknisk-naturvetenskapliga och merkantila intressen tenderar att sjunka.

Yrkesplanerna

Eleverna har i alla tre undersökningsmaterialen fått tala om vilket yrke de siktar mot. Bland linjeväljarna uppgav ca 40 procent av pojkarna och drygt 25 procent av flickorna ett bestämt yrke. I grenvalssituationen var dessa procenttal snarast lägre för att åter stiga i abiturientmaterialet, där de håller sig kring 50 procent. Samtidigt sjunker andelen som ej alls uppgett yrke från omkring 10 procent i de yngre grupperna till 3 procent bland abiturienterna. Även andra tecken tyder på en växande säkerhet beträffande yrkesvalet, där tillväxten dock ej är kontinuerlig utan huvudsakligen äger rum nära gymnasiets slut.

De uppgivna yrkena har relaterats till linje- och grenval dels sammanförda till »realyrken» och vissa övriga grupper, dels mera frekventa yrken var för sig. Valet av R, T och grenar med realbetonad inriktning är markant för realyrkena, medan däremot de övriga yrkesgrupperna ej visat en motsvarande homogenitet i valhänseende, något som delvis torde sammanhånga med gruppernas brokigare yrkessammansättning, delvis med reallinjens mångsidigare användbarhet i fortsatt utbildning.

Av abiturienterna planerar ungefär hälften att direkt efter studentexamen och ev. värnplikt börja fortsatt utbildning, medan en fjärdedel först ämnar komplettera eller praktisera. Civilingenjör och läkare är de vanligaste yrkena i kompletteringsgruppen, socionom i praktikgruppen.

Ej mindre än omkring 40 procent av abiturienterna säger att de hellre skulle valt ett annat yrke än det de nu siktar mot. Oftast är det läkare man ej anser sig ha utsikt att bli, men även tekniska yrken och gymnastiklärare är vanliga i detta sammanhang. För låga betyg är det vanligaste skälet till att man ej kan förverkliga sina önskningar, men latinarna hänvisar också ofta till felaktigt linjeval. Utbildningens längd och kostnader har oftare verkat avskräckande för flickorna än för pojkarna.

Tillfredsställelse med valen

Ämnesinställning, intressen och yrkesplaner hör hemma bland valfaktorererna och har därför tagits upp i anslutning till elevernas självupplevda motiv för valen. Delvis kan de emellertid också — och detta gäller särskilt hos abiturienterna — ses som uttryck för valens utfall. Är inställningen negativ till ämnena man valt, är yrkesplanerna utsiktslösa på grund av felaktiga val — då är det också tecken på att valen utfallit mindre väl. Emellertid har vi även frågat mera direkt om elevernas tillfredsställelse med val av gymnasium, linje och gren och vad de eventuellt i stället skulle ha velat välja.

Abiturienterna har i ungefär två tredjedelar av fallen använt det mest positiva svarsalternativet om sitt val av gymnasium, medan det däremot är bara realarna som når samma nivå beträffande linjevalet. Minst tillfreds med sitt linjeval är pojkarna på latinlinjen, och de anger också rätt ofta någon annan linje som de hellre skulle ha velat gå på, när de nu bedömer det i efterhand. Önskemål om grenbyten som inte tillika är linjebyten är relativt sällsynta. På allmänna linjen är eleverna mest belåtna med valet av social gren. På latinlinjen är de »helklassiska» flickorna mer tillfredsställda med sitt val än övriga, och på reallinjen gäller detta de »matematiska» pojkarna, sålunda de grupper som gjort de ämnes- och intressevässigt mest specialiserade valen.

Studie- och yrkesvägledningen

Till stöd för elevernas val bedrivs studie- och yrkesvägledning. Vi har på vissa punkter undersökt i vilken grad eleverna begagnar sig av denna, hur de bedömer den hjälp de fått och vilka ytterligare informationsbehov de skulle vilja ha täckta.

Flertalet elever har åtminstone i någon mån ansett sig få hjälp genom de vägledande åtgärderna. Bland dem de personligen rådgjort med om sitt val återfinns yrkesvägledarna i större utsträckning endast i de grupper som stått i begrepp att lämna skolan. I studievalsituationerna kommer lärarna in, och i samtliga fall föräldrar, äldre syskon och kamrater. Elever från hem där föräldrarna själva ej har en motsvarande teoretisk utbildning säger of-

tare att de fått bästa hjälp av yrkesvägledarna, medan barnen till föräldrar med högre utbildning oftare nämner föräldrarna i detta sammanhang.

Abiturienterna önskar ytterligare information främst om sina egna förutsättningar i olika hänseenden, medan grenväljarna även i hög grad vill veta mera om utbildnings- och yrkesförhållanden.

Studieformerna

Bland eleverna finns ett starkt intresse för friare studieformer på gymnasiet enligt vad som framkommit vid bedömning av olika arbetssätt och olika förslag om förändringar. Koncentration av läsningen i tiden och koncentration på vissa ämnen, individualiserade arbetsmetoder och en undervisning som inte bara strikt följer läroboken utan medger utvecklingar kring aktuella händelser och som befordrar samverkan mellan ämnena i gemensamma frågor ingår i elevernas önskemål. Man är kritisk mot att skrivningsresultaten får en alltför stark inverkan på betygen, men bland skrivningarna tenderar man att föredra fler och kortare framför få och längre. Abiturienterna lockas av högskolemässiga arbetsformer men de visar sig vid närmare granskning ha en mindre positiv inställning till vissa saker som utgör komponenter i ett sådant arbetssätt, t. ex. tentamina på större avsnitt och ökat arbete på bibliotek och hemma med motsvarande minskning av schemabunden undervisning.

Avslutande synpunkter

I den nu gjorda översikten över undersökningens resultat har endast ett urval av det deskriptiva materialet kunnat medtas. Trots begränsningen till vad vi bedömt som viktigare resultat är det ändå svårt att få ett enhetligt grepp om undersökningen. Det sammanhänger med dess karaktär av fältundersökning syftande till att ge en överblick över förhållanden inom ett vidsträckt område. På vissa punkter har analysen kunnat fördjupas, men även härvidlag har urvalet av problem att detaljstudera fått ske restriktivt med hänsyn till tidsplan och kostnader. Det är vår förhoppning att såväl vi själva som andra forskare skall få tillfälle att mera ingående behandla vissa delar av undersökningsmaterialet. Vi tror också att resultaten kan utgöra lämpliga utgångspunkter för hypotesprövande undersökningar i nya material av specialproblem i samband med valsituationerna. Ej minst är det önskvärt att längdsnittsundersökningar med upprepat studium av samma individer kommer till stånd, och här kan bl. a. det nu insamlade materialet tjäna som utgångspunkt.

Undersökningen delar denna översiktligt deskriptiva karaktär med många andra undersökningar inom området för studie- och yrkesval. Men som vi ovan anfört finns också ansatser till ett mera teoretiskt grepp, framför allt

i Supers och hans medarbetares försök att skapa en integrerad teori för yrkesutvecklingen, varav valen av studieväg utgör en del. Individens ställs där inför valsituationer som är av synnerligen stor betydelse för hans framtida placering inom yrkeslivet. Det är av våra resultat tydligt att redan det första av de val vi studerat — valet mellan att börja i gymnasium och ej — i hög grad färgas av de framtida yrkesplanerna, låt vara att de för en majoritet av eleverna ännu är ganska obestämda och att studieresultat och studieintressen tenderar att gå före. Någon större skillnad i detta hänseende kan knappast heller iakttas mellan linjevalet vid inträdet i gymnasium och grenvalet ett eller två år senare.

Verklighetsfaktorer, i form av såväl personliga förutsättningar som förhållanden i den yttre omgivningen, får en allt större betydelse ju längre fram i yrkesutvecklingen man kommer, och detta framträder med särskild skärpa i de utsiktslösa yrkesönskningarna hos många abiturienter.

Teorin skiljer mellan yrkesnivå och yrkesinriktning. Dessa har sin motsvarighet även i faser av yrkesutvecklingen som hör till studietiden. Vår undersökning har — återigen — tydligt demonstrerat sambandet mellan nivå och skolprestationer, social bakgrund, värderingar och intressen. Studie- och därmed i viss grad yrkesinriktningen har visat sig stå i samband bl. a. med skolprestationernas inriktning, med intressen och värderingar. Samtidigt är det med hänsyn till både nivå och inriktning tydligt att marginalerna ej är snäva och att sambandet med varje faktor för sig är ganska ofullständigt. Vissa konstellationer av faktorer leder däremot till en mycket hög sannolikhet för en viss typ av val, och egentligen skulle det kanske i vissa fall vara mer fruktbart från forskningssynpunkt att koncentrera sin uppmärksamhet på dem som avviker från det normala mönstret än på dem som ansluter till det, t. ex. flickor ur lägre socialgrupp som trots betyg under medianen tänker fortsätta i gymnasium. Detta uppslag har vi emellertid ej haft tillfälle att fullfölja inom denna rapports ram. Över huvud taget torde ett studium av »marginalväljare» vara givande, vilket vi i någon mån har fått belägg för vid undersökning av linjebytare och av särskilt osäkra linjeväljare.

En fältundersökning som denna är med nödvändighet intimt knuten till den organisatoriska ram vari den företas. Frågorna gäller nuvarande gymnasieorganisation, och svaren är givetvis i striktare mening ej tillämpliga på något som på väsentliga punkter avviker från de vid undersökningen rådande förhållandena, vare sig med hänsyn till organisation eller elevmaterialets sammansättning.

Mest påverkad av den nuvarande organisationen är sannolikt elevernas inställning till olika ämnen såsom den undersökts med våra frågor. Det är omöjligt att här frigöra sig från den möjligheten att elevernas gjorda val i kombination med deras kännedom om timplanen influerat deras markering av vilka ämnen de vill läsa. Därmed har överensstämmelsen mellan ämnes-

inställning och val ökat utöver vad man kunnat vänta vid en mera fri värdering av ämnena. När nu för vissa obligatoriska ämnen röstetalen ändå är förhållandesvis låga, ger denna felkälla emellertid snarast ännu större anledning att observera resultaten. Andra resultat som givetvis är bundna till den gällande organisationen är skillnader mellan linjer och grenar, men de har intresse redan därigenom att de belyser den nuvarande organisationens sätt att fungera. Som exempel kan vi nämna latinlinjens för det stora flertalet elever alltför snävt humanistiska inriktning, som framkommer i en rad olika sammanhang i undersökningen, eller intresset för komplement av merkantil och teknisk inriktning till det nuvarande grensystemet.

Tesen att undersökningsresultaten är situations- och materialbundna får å andra sidan ej drivas för långt. I sådant fall skulle varje undersökning av detta slag ha endast ett högst begränsat intresse. Även om exempelvis linjeskillnaderna hänför sig till nuvarande linjer, så kan man generalisera vissa av resultaten till att avse grupper av elever med varierande inriktning, vilka lägger huvudvikten på olika motiv i de valsituationer de möter under sin utbildning. Vi har elever som är tidigt yrkesbestämda och som väljer huvudsakligen från denna utgångspunkt. Vi har elever för vilka det tills vidare främst gäller att nå en viss utbildningsnivå, till vilken man söker sig fram genom val bestämda av tidigare skolprestationer, ej minst dem som utfallit negativt. Vi har elever för vilka tillfället att få studera vissa intressanta ämnen är det avgörande. Elever av dessa slag går nu i olika utsträckning till olika linjer. Även om linjesystemet skulle ändras skulle de olika typerna av elever sannolikt finnas kvar men fördela sig på ett annat sätt i de nya förhållandena. Också de mekanismer som ligger bakom elevernas säkerhet i de olika valsituationerna, för att ta ytterligare ett exempel, synes vara av så generell natur att de kan överföras till nya situationer.

Summary

Purpose (Chap. 1)

This monograph reports a questionnaire study among the students of the Swedish *gymnasium*, i.e. the upper part of the secondary school that qualifies for university entrance. The main purpose is to study the students' reactions in the different choice situations brought about by the organization of the *gymnasium*. In addition to this the attitudes of students to school subjects and to educational practices are investigated.

Choice situations (Chap. 5)

(1) Towards the end of the lower secondary school (the *realskola*, age level 13—16 years) the pupils have to decide whether they shall go on to the *gymnasium* or leave school for vocational training. If they decide to go on they have to choose between five different streams: a general (A), a classical (L), a scientific (R), a technical (T), and a commercial (H).

(2) One or two years later they have to elect a more specialized branch within their stream. In R, for instance, they can choose between a biological and a mathematical-physical branch.

(3) When leaving the *gymnasium* at the age of 19—20 years they are faced with a new choice situation.

Samples (Chap. 4)

We have studied these choice situations in three cross-sectional national samples. At the first level (sample *R*) we compare 3293 pupils in the *realskola* electing different streams of the *gymnasium* and 1633 pupils leaving the higher type of secondary school. At the second level (sample *G*) we study 2944 students in the *gymnasium* electing different branches of the streams. At the third level (sample *A*) we study 962 students immediately before their matriculation.

In addition to the introductory chapters now referred to we have a survey of the variables in Chapter 2 and a research survey in Chapter 4. The variables are listed in Table 1, which refers to *Bilaga* (i.e. Appendix) 1 a—c

where the questionnaires are to be found. The results are reported in Chaps. 6—18 and summarized in Chap. 19. Some of the main results, grouped according to variables instead of choice situations, will now be reviewed.

Choice frequencies and Confidence in choices (Chaps. 6, 8, 11)

The choice of the *gymnasium* instead of leaving school is positively related to attainment in the *realskola* and to the occupational and educational status of the parents. So is the pupils' confidence in having made the right decision. In the table below we compare high and low groups according to school marks and family background in these variables. The first two lines show the percentages that go on to the *gymnasium*, and the last two lines the percentages among those continuing that characterize their choice as easy and »self-evident«.

	High school marks		Low school marks	
	High	Low	High	Low
Father's occupational level	High	Low	High	Low
Parents' educational level	High	Low	High	Low
Per cent of pupils going on to <i>gymnasium</i> :				
boys	96	77	71	27
girls	92	53	47	14
Per cent of pupils finding the choice of <i>gymnasium</i> "self-evident":				
boys	82	45	55	28
girls	72	36	50	22

The variations are great in both variables, but the social background seems more important for confidence than for the actual choice. The reverse conclusion can be made in respect of attainment.

Also the choice between streams is correlated with attainment and social background. The classical and scientific streams attract students of a somewhat higher level in these respects than the general, technical, and commercial ones. Also the difference between a pupil's school marks in mathematics and science and his marks in languages has a predictive value for the choice of stream. The confidence in having made the right choice varies between streams and between sexes. Boys more often find their choice of the scientific stream "self-evident" and girls the choice of the classical.

Choice motives (Chaps. 7, 11)

The students' perception of their choice motives has been studied by means of pre-coded questionnaire items describing various reasons for continuing or dropping out and for electing a certain stream or branch. As an example we list those items getting the highest ratings in the choice situations mentioned.

Going on to the gymnasium:

"It is necessary for me to go to the *gymnasium* to be able to enter the occupation I would like." (Marked by 68 per cent.)

Leaving school:

"My school marks are not high enough to allow me to enter the *gymnasium*." (66 per cent. It should be observed that a selection of students takes place. Both qualification level and competition for places make it impossible for some pupils of the *realskola* to enter the *gymnasium*.)

Electing a certain stream (sample R) or branch (sample G):

"That's where I find the subjects that interest me most." (74 and 75 per cent respectively.)

The reasons most often endorsed can be grouped into two clusters — vocational motives and school adjustment motives — which on the average seem to be equally strong. Boys, however, tend to give vocational reasons for their decision to continue, and explain their decision to leave with low school marks and lack of interest in school work. Girls, on the other hand, tend to go on because of good school adjustment and to leave because of lower vocational aspirations. They differ in a similar way also in the reasons they give for electing a certain stream or branch.

The motives given by the students are in a meaningful way related to the students' attainment and social background and to their interests and vocational plans as indicated by other parts of the questionnaire.

Attitudes to school subjects (Chaps. 9, 12, 13)

There is a high degree of correspondence between the school subjects belonging to a certain stream and the proportion of the students of this stream that like to study them. Latin, however, which is a compulsory subject in the classical stream does not compare so well to other subjects, especially modern languages, in the same stream.

At all levels English is the subject that receives the highest proportion of positive mentions. Next come Swedish and German. Lowest in the rank order among subjects studied by all pupils in the *realskola* are physics, chemistry, drawing, music, and religion.

Interests (Chaps. 9, 12)

An interest inventory was administered to the *R* and *G* samples. The profiles of boys and girls can be studied in Figs. 6 and 12. The profiles in standard units of various lines and branches are found in Figs. 7 and 13.

Girls are higher than boys in artistic (*estetiska*), verbal-linguistic (*hu-*

manistiska), and social (*socialt-humanitära*) interests. Boys excel mainly in the technical and physical-science field (*teknisk-naturvetenskapliga*). The differences are small in the fields of social science (*juridisk-samhällsvetenskapliga*), business (*merkantila*), and medicine and biological science (*medicinsk-biologiska*). All streams except the general (A) have profiles with marked characteristics.

Between the *R* and *G* level a development seems to take place in the direction from technical and business to artistic and verbal-linguistic interests.

Vocational plans (Chaps. 9, 12, 14)

In the part of the *R* sample that goes on to the *gymnasium*, about 40 per cent of the boys and 25 per cent of the girls mentioned one specific occupation that they planned to choose. This proportion increases to about 50 per cent in sample *A*.

The majority of the pupils' choices of streams and branches are in good correspondence with their actual vocational plans. But evidently a sizeable number of the students change plans during their time in the *gymnasium* because no less than 40 per cent of sample *A* say that they would have liked more to take up another occupation than they now plan. In most cases their leaving marks are too low to allow them to gain entrance to the type of professional education that they need to become, for instance, a physician or a civil engineer. Many of those who have studied classical subjects explain their failure to reach the desired occupation with a wrong choice of stream.

Satisfaction with choices (Chap. 13)

Most students have rated their satisfaction with the streams and branches chosen very positively. Least satisfied are the students of the classical stream, which compares well with their attitude to the study of Latin and the rather narrow range of their vocational repertoire.

Guidance (Chap. 15)

Vocational counselors seem to be more important to students coming from homes with lower educational status than to students whose parents themselves have attended schools above the compulsory level.

Educational practices (Chaps. 16, 17, 18)

The students' attitudes to various educational practices were studied by means of two questionnaires. One of them, Work methods, was answered by all samples. It consisted of descriptions arranged in pairs. For each pair

the student had to decide which one he preferred and which he found most frequently used.

In the analysis the descriptions were grouped into five clusters, characterized here by one of the extremes.

- I. Concentration of subjects in time
- II. Specialized goals
- III. Individualized methods of work
- IV. Unconventional teaching
- V. Written examinations

In most pairs a discrepancy was observed between the proportion of the students regarding a method as most frequent and the proportion preferring it. On the whole the names of the clusters indicate the direction of change preferred. Also differences between school levels, streams and sexes were observed.

The results are corroborated by the other questionnaire, Reforms, answered only by the oldest students (sample A).

Concluding remarks

A survey like the one reported here is necessarily closely related to the school system within which it takes place. There it serves the practical purpose of an evaluation of the system, and this study is for a State Committee planning a reform of the Swedish *gymnasium*. On the other hand many of the choice mechanisms found to be operative in this context seem to be of a rather general nature, and it should be possible to integrate them within a more general framework describing the educational and vocational development of the individual such as, for instance, the one developed by Super and his collaborators. This, however, remains to be done for this study as well as many intensive analyses of the data. The cross-sections now investigated can also provide the initial data for follow-up studies and longitudinal analyses that are necessary to check some of the hypotheses put forward on the basis of the cross-sectional comparisons.

Litteraturförteckning

- Boalt, G.*: Skolutbildning och skolresultat för barn ur olika samhällsgrupper i Stockholm. Akad. avh. Sthlm 1947.
- Carlsson, G.*: Social mobility and class structure. Lund 1958.
- Chesire, L., Saffir, M. och Thurstone, L. L.*: Computing diagrams for the tetrachoric correlation coefficient. Chicago 1933.
- Dahllöf, U.*: Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. SOU 1960: 15.
- Dahllöf, U.*: Kraven på gymnasiet. SOU 1963.
- Dahn, P.*: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. Lund 1936.
- Darley, J. G. och Hagenah, T.*: Vocational interest measurement. Minneapolis 1955.
- Deming, W. E.*: Some theory of sampling. New York 1950.
- Fellenius, V.*: Studieintressen och yrkesplaner hos Stockholmsläroverkens gymnasister 1944—1945. Föredrag vid 28:e svenska läroverkslärmötet i Stockholm 1946.
- Fjellander, I.*: Skolungdomens yrkesplaner. Arbetsmarknadsstatistik utgiven av Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen. Specialundersökningar 1956: 1, 5, 7, 1957: 4, 1958: 7.
- Flanagan, J. C. m. fl.*: Design for a study of American youth. Boston 1962.
- Fruchter, B.*: Introduction to factor analysis. New York 1954.
- Ginzberg, E. m. fl.*: Occupational choice. New York 1951.
- Halsey, A. H. (utg.)*: Ability and educational opportunity. OECD 1961.
- Henricson, S. E.*: Högstadielärovernas inställning till yrken, ämnen och ämnesval m. m. Skolberedningen. Stencil 1961.
- Holland, J. L.*: A theory of vocational choice. Journal of Counseling Psychology, 6, sid. 35—45, 1959.
- Husén, T.*: Begåvning och miljö. Sthlm 1948 (a).
- Husén, T.*: Till frågan om den selektiva migrationen ur intellektuell synpunkt. I: Studia psychologica et paedagogica II. Lund 1948 (b).
- Husén, T.*: Testresultatens prognosvärde. Lund 1950.
- Husén, T.*: Educational structure and the development of ability. I: Ability and educational opportunity utg. av A. H. Halsey. OECD 1961.
- Härnqvist, K.*: Yrkesplaner hos stockholmsgymnasister. Praktisk psykologi 1, 1946.
- Härnqvist, K.*: Den manliga gymnasieungdomens utbildningsplaner och dessas samband med vissa psykologiska och sociala variabler. I—II. Stencil 1949—1950.
- Härnqvist, K.*: Beräkning av reserver för högre utbildning. I SOU 1958: 11.
- Härnqvist, K.*: Individuella differenser och skoldifferentiering. SOU 1960: 13.
- Johannesson, I.*: Differentiering och social utveckling. I SOU 1960: 42.

- Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen: Skola och yrke (årlig översikt).*
- Kungl. Skolöverstyrelsen: Aktuellt från skolöverstyrelsen. 1957.*
- Kungl. Skolöverstyrelsen: Allmänna anvisningar för undervisning och fostran på skolans högre stadier. Sthlm 1959.*
- Kungl. Skolöverstyrelsen: Gymnasieorganisationens omfattning fram till år 1965. I—II Sthlm 1959.*
- Kungl. Statistiska Centralbyrån: Folkräkningen den 31 december 1950: IV.*
- Moberg, S.: Vem blev student och vad blev studenten? Akad. avh. Malmö 1951.*
- Moberg, S. och Quensel, C. E.: Studenternas sociala ursprung, betyg i studentexamen, vidare utbildning, yrkesval m. m. 1945 års universitetsberedning IV. SOU 1949: 48.*
- Neymark, E.: Selektiv rörlighet. Akad. avh. Sthlm 1961.*
- Norinder, Y.: Om elevernas studieförhållanden och studieresultat. Skola och samhälle 1962, sid. 97—117.*
- Ramund, B.: Kommunal flickskola och praktisk realskola. En undersökning angående elevrekrytering m. m. Skolberedningen. Stencil 1960.*
- Roe, A.: The psychology of occupations. New York 1956.*
- Rothney, J. W. M.: Guidance practices and results. New York 1958.*
- Siegel, S.: Nonparametric statistics. New York 1956.*
- Skolberedningen: Grundskolan. SOU 1961: 30.*
- Strong, E. K. Jr.: Vocational interests of men and women. Stanford 1943.*
- Strong, E. K. Jr.: Vocational interests 18 years after college. Minneapolis 1955.*
- Studentsociala utredningen: Betänkande och förslag angående studentsociala stödåtgärder. SOU 1948: 42.*
- Super, D. E.: The psychology of careers. New York 1957.*
- Super, D. E. och Bachrach, P. B.: Scientific careers and vocational development theory. New York 1957.*
- Super, D. E. m. fl.: Vocational development. New York 1957.*
- Svensson, A.: Testningar för komplettering av skolstatistikens individualuppgifter. Pedagogiska institutionen, Göteborg. Stencil 1961.*
- Terman, L. M. och Oden, M.: The gifted child grows up. Stanford 1947.*
- Thorndike, R. L. och Hagen, E. P.: Ten thousand careers. New York 1959.*
- Tiedeman, D. V.: Decision and vocational development. Personnel and Guidance Journal 40, sid. 15—21, 1961.*
- Wicksell, S. och Jerneman, T.: Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena. SOU 1935: 52.*
- Wicksell, S. och Larsson, T.: Utredning rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden. SOU 1936: 34.*

BILAGA 1a

Frågeformulär R för realskolematerialet

Gymnasieutredningen heter en statlig kommitté som just nu utreder hur gymnasiet i framtiden skall vara utformat. I kommitténs arbete ingår också undersökningar över hur elever i dagens skola upplever den skolutbildning de får. Du har blivit uttagen att delta i en sådan undersökning, som samtidigt äger rum i en mängd skolor över hela Sverige. Det är därför vi nu ber dig besvara frågorna i detta formulär och göra det både noggrant och uppriktigt.

När du är klar med frågorna skall du lägga in formuläret i svarskuvertet och klistra igen det. Kuvertet skickas därefter genom Rektorsexpeditionen försorg till Pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet, som skall bearbeta undersökningen. *Varken dina lärare eller någon annan som du känner kommer alltså att få se svaren.* De resultat som vi kommer att redovisa till Gymnasieutredningen är procenttal, medeltal o. dyl. för en mängd elever tillsammans och aldrig uppgifter om enskilda klasser eller elever.

Vi tackar på förhand för din medverkan, som är nödvändig för att undersökningen skall ge tillförlitliga resultat och bli till nytta för dem som om några år kommer att gå i skolan.

Göteborg i mars 1961

Pedagogiska institutionen

Frågorna i det följande skall oftast besvaras genom kryss (×) framför olika »färdiga» svar. När någon fråga skall besvaras på annat sätt framgår det av sammanhanget. De nummer som står framför svaren skall vara till hjälp vid bearbetningen. Först ber vi dig att fylla i några uppgifter om dig själv.

Efternamn:

Samtliga förnamn:

Födelseid:

--	--	--	--

 1

år månad dag

Rutorna här och på andra ställen är avsedda för den statistiska bearbetningen. Skriv inte något i dem!

Skola:

--

 2

Klass i realskola: 11 3³
 12 4⁴
 13 5⁵
 24 2³
 25 3⁴
 26 4⁵

Klass i flickskola: 27 3⁵
 28 4⁶
 29 5⁷

Klass i enhetsskola: 10 9 g

Parallellavdelning: 1 a 3 c 5 e
 2 b 4 d 6 f

- 3** Hemort: 1 Jag har mitt hem i samma stad (köping, kommun) som min skola ligger i.
 2 Jag har mitt hem på annan ort och är inackorderad i eller nära den ort där min skola ligger.
 3 Jag reser dagligen mellan hemorten och min skola.

4 Faderns (målsmans) yrke (ange detaljerat): **4**

- 5** Faderns (målsmans) utbildning: 1 Folkskola, yrkesskola
 2 Folkhögskola
 3 Realskola, lägre ingenjörsutbildning eller liknande
 4 Gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-), seminarium
 5 Universitet, högskola

6 Faderns (målsmans) ålder: år

7 Moderns (målsmans) yrke (ange detaljerat): **7**

- 8** Moderns (målsmans) utbildning: 1 Folkskola, yrkesskola
 2 Folkhögskola
 3 Realskola, flickskola eller liknande
 4 Gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-), seminarium
 5 Universitet, högskola

9 Moderns (målsmans) ålder: år

10 Hur många syskon har du?

11 Hur många av dem är äldre än du?

12 Hur många av dem går eller har gått i gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-)?

13 Denna uppgift ifylles av elever i realskolans avslutningsklass (5⁵, 4⁴, 3³) och av elever i klass 9:

- 1 Jag har sökt inträde i gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-) eller kommer snart att göra det.
 2 Jag kommer troligen ej att söka inträde i gymnasium.

14 Denna uppgift ifylles av elever i realskolans näst högsta klass och av elever i flickskolan:

- 1 Jag har sökt inträde i gymnasium eller kommer snart att göra det.
- 2 Efter nästa läsår avser jag att söka inträde i gymnasium (vanligt, tekniskt, handels-).
- 3 Jag kommer troligen ej att söka inträde i gymnasium.

Den som markerat svar nr 1 på frågan 13 eller 14 skall fortsätta direkt till fråga 15 på nästa sida.

Den som markerat svar nr 2 på fråga 14 skall hoppa över de närmaste frågorna och börja på fråga 23 på sid. 4.

Den som markerat svar nr 2 på fråga 13 eller nr 3 på fråga 14 skall hoppa över de närmaste frågorna och börja på fråga 24 på sid. 5.

Frågorna 15—22 skall bevaras av dem som i fråga 13 eller 14 angett att de sökt inträde i gymnasium eller snart kommer att göra det.

15 Var det lätt för dig att bestämma dig för att söka in i gymnasium?

- 1 Det var självklart att jag skulle börja i gymnasium.
- 2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort, har jag en känsla av att ha valt rätt.
- 3 Det var mycket svårt att bestämma sig och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och inte börjar.

16 Här kommer en lista över olika skäl att man börjar i gymnasiet. Tänk lite över vart och ett av skälen som nämns nedan och sätt ett kryss (×) för det som du tror haft betydelse, när du bestämt dig för att börja. Sätt sedan ett kryss till för de viktigaste så att de blir dubbelmarkerade (× ×) och ett tredje kryss för det allra viktigaste (× × ×).

- 1 Jag behöver gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.
- 2 Det finns gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det lätt att fortsätta.
- 3 Mina betyg är såpass bra att jag kan komma in i gymnasium.
- 4 Mina föräldrar har råd att låta mig fortsätta i skolan.
- 5 Mina bästa vänner skall i regel fortsätta i gymnasium.
- 6 Man klarar sig inte nu för tiden utan högre utbildning.
- 7 Mina föräldrar vill att jag skall studera, och jag rättar mig efter deras önsknings i det fallet.
- 8 Mina kamrater har rätt mig att fortsätta.
- 9 Lärare har rätt mig att fortsätta.
- 10 Jag trivs så bra med skolarbetet att jag helst vill fortsätta.
- 11 En mycket stor del av klassen tänker fortsätta till gymnasiet.
- 12 Det har alltid varit meningen att jag skall ta studentexamen.
- 13 På gymnasiet blir man allmänbildad och får lära sig saker som man alltid har nytta av längre fram i livet.
- 14 Jag tycker bättre om teoretiska studier än om praktiskt arbete.
- 15 Jag vet inte vilket yrke jag skall välja, så det är bäst att gå kvar i skolan.

17 Vilken gymnasieväg har du sökt till/tänker du söka till? Sätt 1 framför den väg du valt i första hand, 2 för den du sökt/tänker söka till i andra hand.

- Allmän linje
 Latinlinje
 Reallinje
 Tekniskt gymnasium
 Handelsgymnasium

17

18 Är det någon av ovannämnda vägar du egentligen hellre skulle ha valt men som nu inte finns på så nära håll, att du anser dig ha möjlighet att välja den?

- 1 Nej
 2 Ja (ange vilken):

18.2

19 Var det lätt för dig att bestämma dig för vilken väg (gymnasieform och linje) du i första hand skulle söka till?

- 1 Det var självklart att jag skulle välja den vägen.
 2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort har jag en känsla av att ha valt rätt.
 3 Det var mycket svårt att bestämma sig och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och försöker få en annan linje.

20 Här kommer en lista över olika skäl att välja den gymnasieform och linje man skall söka till, dvs. för din del den väg du angett som nr 1 i fråga 17. Sätt ett kryss (×) för vart och ett av de skäl som du tror haft betydelse när du bestämt dig. Sätt sedan ett kryss till för de viktigaste skälen så att de blir dubbelmarkerade (× ×) och ett tredje kryss för det allra viktigaste (× × ×).

- 1 Den linjen leder fram till de yrken som är bäst betalda.
 2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.
 3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.
 4 Den linjen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.
 5 Där skall mina bästa vänner gå.
 6 Den linjen vill mina föräldrar att jag skall välja.
 7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.
 8 Den linjen ger flest möjligheter vid valet av yrke.
 9 Den linjen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.
 10 Lärare har rått mig att välja den linjen.
 11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.
 12 Den linjen bör man gå om man vill bli verkligt bildad.
 13 Pojkar bör gå den linjen.
 14 Flickor bör gå den linjen.
 15 Den linjen finns i eller nära min hemort.

21 Om den linje du nog hamnar på *inte* är den du i första hand söker till, hur stor nackdel är det för dig att komma på den linjen i stället?

- 1 Mycket stor nackdel
 2 Ganska stor nackdel
 3 Ganska liten nackdel
 4 Mycket liten nackdel

22 Under de två sista åren av vanligt gymnasium delas varje linje upp på två grenar. Vet du redan nu vilken gren du troligen kommer att välja och vilken är det i så fall? (De s. k. A-kombinationerna finns bara där A-linje saknas.)

- 1 Allmänna linjens sociala gren
- 2 Allmänna linjens språkliga gren
- 3 Latinlinjens halvklassiska gren
- 4 Latinlinjens helklassiska gren
- 5 Latinlinjens nyspråkliga gren (s. k. A-kombination)
- 6 Reallinjens biologiska gren
- 7 Reallinjens matematiska gren
- 8 Reallinjens nyspråkliga gren (s. k. A-kombination)
- 9 Reallinjens sociala gren (s. k. A-kombination)
- 10 Vet inte så mycket om grenarna att jag skulle kunna välja nu
- 11 Vet inte så mycket om mina yrkesplaner att jag skulle kunna välja nu
- 12 Kommer troligen att gå på tekniskt gymnasium
- 13 Kommer troligen att gå på handelsgymnasium

Den som besvarat fråga 22 går genast över till fråga 27 på sid. 6.

Fråga 23 skall besvaras av dem som i fråga 14 angett att de avser att söka inträde i gymnasium efter nästa läsår.

- 23** Vad beror det på att du tänker vänta ett år med att söka till gymnasium? (Mer än ett svar får markeras)
- 1 Jag tänker söka till fackgymnasium (tekniskt, handels-).
 - 2 I den skola där jag vill gå finns ingen 4-årig linje som jag kan eller vill välja.
 - 3 För att kunna hävda mig i konkurrensen om platserna på den linje jag vill gå måste jag vänta ett år.
 - 4 För att nu slippa byta skola och kamrater vill jag vänta ett år.
 - 5 Jag är fortfarande något osäker om jag skall gå i gymnasium, och därför vill jag skjuta upp avgörandet ett år.
 - 6 Jag är osäker på vilken linje jag skall välja och därför vill jag vänta ett år.
 - 7 Annat (ange vad): **23.7**

Den som besvarat fråga 23 går genast över till fråga 27 på sid 6.

Frågorna 24—26 skall besvaras av dem som i fråga 13 eller 14 angett att de troligen ej kommer att söka inträde i gymnasium.

- 24** Var det lätt för dig att bestämma dig för att göra något annat än att börja i gymnasium?
- 1 Det var självklart att jag inte skulle börja i gymnasium.
 - 2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort har jag en känsla av att ha valt rätt.
 - 3 Det var mycket svårt att bestämma sig och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och ändå börjar.
- 25** Här kommer en lista över olika skäl att man **inte** börjar i gymnasiet. Tänk lite över vart och ett av skälen som nämns nedan och sätt ett kryss (×) för de skäl som du tror haft betydelse, när du bestämt dig för att inte börja. Sätt sedan ett kryss till för de viktigaste så att de blir dubbelmarkerade (× ×) och ett tredje kryss för det allra viktigaste (× × ×).

- 1 Jag behöver inte gå i gymnasium för att komma till det yrke som jag helst vill ägna mig åt.
- 2 Det finns inget gymnasium i eller nära min hemort, så därför är det besvärligt att fortsätta.
- 3 Mina betyg är inte så bra att jag kan komma in i gymnasium.
- 4 Mina föräldrar har inte råd att låta mig gå i skolan längre.
- 5 Mina bästa vänner skall i regel inte fortsätta i gymnasium.
- 6 Man klarar sig bra i samhället även utan högre utbildning.
- 7 Mina föräldrar vill att jag skall studera, men nu har jag rättat mig efter deras önskningslängor länge nog och vill sluta.
- 8 Mina kamrater har avrått mig från att fortsätta.
- 9 Lärare har avrått mig från att fortsätta.
- 10 Jag trivs så dåligt med skolarbetet, att jag helst vill sluta.
- 11 De flesta i klassen tänker inte fortsätta till gymnasiet.
- 12 Det har aldrig varit meningen att jag skulle gå mer än i realskola (flickskola, enhets-skola).
- 13 På gymnasiet blir man visserligen allmänbildad, men man lär sig inget som man med säkerhet har nytta av längre fram i livet.
- 14 Jag tycker bättre om praktiskt arbete än om teoretiska studier.
- 15 Jag vill helst börja arbeta och tjäna pengar nu.
- 16 För flickor lönar det sig inte att ta studentexamen.
- 17 Just nu är det gott om bra platser även för dem som inte har någon högre examen.

26 Vad tänker du göra närmast efter du slutat i realskolan (flickskolan, enhets-skolan)?

1 Börja praktisera för att komma in på viss utbildning, nämligen (ange vilken):		26.1
2 Börja yrkesutbildning, nämligen (ange vilken):		26.2
3 Börja arbeta (ange yrke eller arbetsplats):		26.3
4 Annat (ange vad):		26.4
5 Vet inte		

Återstående frågor skall besvaras av alla.

27 När du planerat vad du skall göra i fortsättningen — börja i gymnasium eller välja någon annan utbildning eller börja i ett yrke — har du då känt behov av att få upplysningar och råd inför valet?

- 1 Ja, mycket
- 2 Ja, ganska mycket
- 3 Nej, ganska lite
- 4 Nej, inte alls

28 Har du fått upplysningar och råd inför valet?

- 1 Ja, i hög grad
- 2 Ja, i någon mån
- 3 Nej, obetydligt
- 4 Nej, inte alls

29 Med vilka har du diskuterat dina problem inför valet? Sätt kryss för dem du talat med och ett extra kryss för den eller dem som har gett den mest värdefulla hjälpen.

1	Föräldrar	7	Yrkesvägledare	
2	Syskon	8	Skolläkare eller annan läkare	
3	Kamrater	9	Skolkurator	
4	Rektor	10	Person i det yrke jag tänker välja	
5	Klassföreståndare	11	Annan person (ange vilken):	____
6	Annan lärare	12	Ingen alls	29.11

30 Har du läst några broschyrer om utbildnings- och yrkesvalet?

- 1 Ja, några
2 Ja, en
3 Nej, ingen

31 Har broschyrerna varit dig till någon hjälp?

- 1 Ja, i hög grad
2 Ja, i någon mån
3 Nej, obetydligt
4 Nej, inte alls

32 När du jämför olika saker som gjorts för att underlätta ditt val, vilket slags hjälp har du haft mest nytta av? **32**

33 Om några år kommer det sannolikt att vid sidan av gymnasiet och yrkesskolorna finnas tvååriga utbildningslinjer efter det nionde skolåret, alltså efter det som nu närmast motsvarar realexamensnivån. Bland de linjer som diskuterats märks följande:

H som är en linje med allmänbildande ämnen men som ej leder till studentexamen;

T som är en linje för teknisk utbildning men av lägre grad än den som ges vid ett tekniskt gymnasium;

M som är en linje för handelsutbildning men av lägre grad än den som ges vid ett handelsgymnasium;

S som är en linje för socialt-ekonomisk utbildning, dvs. för sådant som har med sociala, vårdande, husliga och alla slags »serviceyrken» att göra.

Om dessa linjer hade funnits redan nu, tror du att du skulle ha valt någon av dem i stället för det du nu tänker välja?

- 1 Ja, H
2 Ja, T
3 Ja, M
4 Ja, S
5 Nej

34 Vilket yrke siktar du på att så småningom komma till? Tvekar du mellan flera så ange vilka!

.....
.....
.....

--	--	--

35 Tror du att dina kamrater i allmänhet vet vad de skall välja för yrke?

- 1 Man vet i allmänhet säkert.
 2 Man vet i allmänhet ganska säkert.
 3 Man vet i allmänhet inte men litat på att det skall ordna sig.
 4 Man vet i allmänhet inte och oroar sig för valet.

36 Vilket föredrar du? Och vilket är vanligast nu?

Här följer olika beskrivningar av arbetet i skolan ordnade parvis. Du skall för varje par med ett kryss ange vilket som du själv föredrar. Du skall också ange vad som enligt din erfarenhet är vanligast i skolarbetet nu.

Detta	Detta är
föredrar	vanligast
jag	nu

1		Att läsa en kort lärobok i detalj.
		Att läsa en större bok och lära in bara det viktigaste.
2		Att eleverna ibland får något olika hemuppgifter.
		Att alla elever får samma hemuppgifter
3		Att läsa ett fåtal ämnen verkligen på djupet.
		Att läsa många ämnen för att få en bredare orientering.
4		Att alltid få en mindre arbetsuppgift som skall redovisas om ett par dagar.
		Att då och då få en större arbetsuppgift som sträcker sig över en längre period.
5		Att läsa ett ämne koncentrerat under en kortare period.
		Att sprida ut läsningen av ett ämne över hela läsåret.
6		Att få detaljanvisningar av läraren hur en uppgift skall utföras.
		Att få utforma uppgiften huvudsakligen på egen hand.
7		Att varje dags schema upptar bara ett eller ett par ämnen.
		Att samma ämne får högst två timmar på en och samma dag.
8		Att hela klassen samtidigt går igenom samma sak i lektionsform.
		Att då och då delta i grupparbete där arbetsuppgifterna varierar från grupp till grupp inom klassen.
9		Att få sina kunskaper kontrollerade genom »lappskrivningar».
		Att få sina kunskaper kontrollerade genom muntliga förhör.
10		Att läraren strikt håller sig till läroboken.
		Att läraren gör utvikningar, t. ex. i samband med aktuella händelser.
11		Att läraren begär att man skall kunna kritiskt ta ställning till innehållet i undervisningen.
		Att läraren begär att man enbart skall kunna fakta.
12		Att läraren tar upp saker i samma ordning som de står i läroboken.
		Att läraren tar upp saker i annan ordning än de står i läroboken.

- 13 Att få korta frågor på fakta
 Att få redogöra för ett större avsnitt av läxan.
- 14 Att ha ett fåtal stora skrivningar per läsår.
 Att ha ett större antal kortare skrivningar per läsår.
- 15 Att skrivningsresultaten är utslagsgivande för terminsbetygen.
 Att andra prestationer betyder minst lika mycket för terminsbetygen som skrivningsresultaten.
- 16 Att lära sig sådant som man har direkt nytta av i sin vidare utbildning.
 Att lära sig sådant som är av värde oberoende av vilken utbildning man väljer senare.
- 17 Att i vissa ämnen undervisas gemensamt med elever från annan klass.
 Att i alla ämnen undervisas tillsammans med kamrater enbart från sin egen klass.
- 18 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i samverkan mellan ämnena.
 Att frågor som har beröring med flera ämnen tas upp i ett ämne i taget.

37 Hur mycket skulle du vilja läsa av olika ämnen i skolan?

Här följer en tabell över olika ämnen och dessutom plats att skriva dit eventuella andra som du skulle vilja läsa men som nu inte finns där. Sätt för varje ämne ett kryss (×) i den kolumn som visar hur mycket du skulle vilja läsa i det ämnet. Gå uteslutande efter hur pass intresserad du är av ämnena.

	Skulle ej vilja läsa ämnet	Skulle vilja läsa ämnet	
		några få timmar i veckan	många timmar i veckan
Kristendomskunskap	1
Modersmålet	2
Latin	3
Grekiska	4
Engelska	5
Tyska	6
Franska	7
Spanska	8
Ryska	9
Historia med samhällslära	10
Geografi	11
Filosofi	12
Matematik	13
Biologi med hälsolära	14
Fysik	15

	Skulle ej vilja läsa ämnet	Skulle vilja läsa ämnet	
		några få timmar i veckan	många timmar i veckan
Kemi.....	16		
Teckning.....	17		
Musik.....	18		
Gymnastik med lek och idrott.....	19		
Tekniska ämnen.....	20		
Merkantila ämnen.....	21		
Husliga ämnen.....	22		
.....	23		
.....	24		
.....	25		

38 Här nedan följer en rad påståenden. Läs igenom ett påstående i taget och tänk efter om det är rätt eller fel.

Om det är **rätt**, sätter du en ring kring R. Om det är **fel**, sätter du en ring kring F. Gör en rätt- eller felmarkering vid varje påstående och börja med det första påståendet.

- 1) R F Antalet universitet i Sverige är för närvarande två.
- 2) R F Numera finns särskilda skolor för journalistutbildning.
- 3) R F För att få tillträde till vissa utbildningsvägar krävs att man har förpraktik.
- 4) R F Engelska språket kan man studera vid en filosofisk fakultet.
- 5) R F En del socionomer arbetar inom nykterhetsvården.
- 6) R F I allmänhet måste man betala terminsavgift till någon studentkår eller nationsförening vid akademiska studier.
- 7) R F Fullständig läkarutbildning ges numera i Göteborg, Lund, Uppsala och Stockholm.
- 8) R F Handelsgymnasium finns i så gott som alla län.
- 9) R F Ännu finns inga särskilda skolor för reklamutbildning.
- 10) R F Själva undervisningen vid universiteten erhålls avgiftsfritt.
- 11) R F I Sverige finns för närvarande två tekniska högskolor.
- 12) R F Vill en student erhålla ett statligt studielån måste han skaffa någon eller några som går i borgen för honom.
- 13) R F Folk med utbildning vid socialinstitut arbetar ofta som barnavårdsmän.
- 14) R F Vid universitetsstudier är medlemskap i studentkår eller nationsförening obligatoriskt.
- 15) R F För att utbilda sig till folkskollärare krävs att man har studentexamen.
- 16) R F Endast ett fåtal socionomer arbetar inom den statliga och kommunala förvaltningen.
- 17) R F Civilingenjörsutbildningen står öppen endast för dem som avlagt studentexamen, eller har motsvarande kompetens.

39 Vid de uppgifter som nu följer skall du av fem olika svarsalternativ välja ut ett som är det riktiga. Markera detta genom att sätta en ring runt den siffra som står framför det rätta svarsalternativet. Kom ihåg att bara ett alternativ är rätt och skall markeras vid varje uppgift.

- 1) Jämfört med licentiatexamen är kandidatexamen
- 1 en högre examen
 - 2 en lägre examen
 - 3 en ungefär likvärdig examen med annan yrkesinriktning
 - 4 exakt samma examen
 - 5 en mera akademisk examen
- 2) Civilingenjör blir man efter avlagd examen vid
- 1 handelshögskola
 - 2 tekniskt gymnasium
 - 3 teknisk fackskola
 - 4 samhällsvetenskapligt institut
 - 5 teknisk högskola
- 3) Med reglerad befordringsgång menas att
- 1 lönen höjs vid goda arbetsprestationer
 - 2 lönen höjs automatiskt efter visst antal tjänsteår
 - 3 lönen är beroende av arbetstagarrens ålder
 - 4 lönen är beroende av arbetstagarrens för praktik
 - 5 lönen är beroende av arbetsmarknadsläget
- 4) Med tanke på det kommande arbetsmarknadsläget är det för närvarande relativt osäkert att välja
- 1 naturvetenskapliga studier
 - 2 samhällsvetenskapliga studier
 - 3 merkantila studier
 - 4 humanistiska studier
 - 5 medicinska studier
- 5) Politices magister (pol.mag.) kan man bli efter studier vid
- 1 länsstyrelse
 - 2 handelshögskola
 - 3 juridisk fakultet
 - 4 lärarhögskola
 - 5 konsthögskola
- 6) Vid en filosofisk fakultet kan man studera
- 1 stenografi
 - 2 statistik
 - 3 hållfasthetslära
 - 4 arkitektur
 - 5 medicin
- 7) Man bör rikta in sig på en civilekonomutbildning om man vill bli
- 1 reklamtecknare
 - 2 socialvårdskonsulent
 - 3 revisor
 - 4 kommunalkamrerare
 - 5 industripsykolog
- 8) Vid handelshögskola utbildas
- 1 företagsledare
 - 2 läroverkslärare
 - 3 landskanslist
 - 4 åklagare
 - 5 tulltjänstemän
- 9) Då man efter en termins akademiska studier i t. ex. engelska vid sluttamen erhåller »ett betyg», har man
- 1 uppnått ett dåligt examensresultat
 - 2 helt uppfyllt kursfordringarna
 - 3 tagit ämbetsexamen i ämnet
 - 4 tagit kandidatexamen i ämnet
 - 5 erhållit högsta möjliga betyg i ämnet
- 10) Arbetsmarknadsprognoser utarbetas för att man inom olika yrkesområden skall kunna bedöma
- 1 hur löneförhållandena är för tillfället
 - 2 hur framtidsutsikterna är
 - 3 hur utbildningsförhållandena är
 - 4 hur arbetsförhållandena är
 - 5 hur stor efterfrågan på arbetskraft är för tillfället
- 11) Somliga yrkeskategorier erhåller lön under hela eller så gott som hela utbildningen inom yrket. Till dessa hör
- 1 läkare vid mentalsjukhus
 - 2 tulltjänstemän
 - 3 jurister
 - 4 folkskollärare
 - 5 sarskollärare
- 12) En blivande läkare bör på gymnasiet välja

- 1 latinlinjens halvklassiska gren
- 2 latinlinjens helklassiska gren
- 3 reallinjens matematiska gren
- 4 reallinjens biologiska gren
- 5 allmänna linjens sociala gren
- 6 allmänna linjens språkliga gren

- 14) Hortonomutbildning erhålles vid
 - 1 skogshögskola
 - 2 lantbrukshögskola
 - 3 trädgårdsinstitut
 - 4 skogsmästarhögskola
 - 5 agronominstitut

13) Vid medicinsk fakultet utbildas

- 1 arbetsterapeuter
- 2 psykologer
- 3 sjukgymnaster
- 4 psykiater
- 5 apotekare

15) I en juridisk examen kan bl. a. ingå ämnet

- 1 arbetsterapi
- 2 praktisk filosofi
- 3 latinska språket
- 4 logik
- 5 företagsekonomi

40 Här följer en rad rubriker på radio- och TV-program. En del tycker du kanske verkar intressanta och roliga, medan andra verkar mindre roliga. Sätt en ring kring det tecken som visar vad du tycker om varje program. De olika tecknen betyder följande:

- + + mycket intressant
 + intressant
 — tråkigt
 — — mycket tråkigt

Börja med den första programrubriken och gå sedan igenom alltsammans.

Anm. Deluppgifterna anges här områdesvis i stället för i nummerföljd.

1. Estetiska

- 1) + + + — — — Vi lär oss figurteckning.
- 9) + + + — — — Debatthörnan: teater — är det konst?
- 17) + + + — — — TV-opera: Mozarts Don Juan.
- 25) + + + — — — Andrés Segovia — gitarrens mästare.
- 33) + + + — — — De gamla mästarna — gårdagens konst.
- 41) + + + — — — Rolltolkning — regissörer och skådespelare diskuterar.
- 49) + + + — — — Vår tids musik — konsert av radioorkestern.
- 57) + + + — — — TV-teater: Candida av Bernard Shaw.
- 65) + + + — — — Reportage från en konstutställning: Unga tecknare.
- 73) + + + — — — Musikskolan: Spela själv!

2. Socialt-humanitära

- 2) + + + — — — Att komma överens. Ett samtal om samarbete.
- 10) + + + — — — Att ta ansvar. Fyra ungdomar diskuterar.
- 18) + + + — — — Att uppfostra barn — en uppgift för båda föräldrarna.
- 26) + + + — — — Konsten att vara medmänniska.
- 34) + + + — — — Idyllens baksida. Socialt reportage.
- 42) + + + — — — Ungdom landet runt. Ungdomsledare berättar om sitt arbete.
- 50) + + + — — — Att lösa problem åt andra. Besök på en rådgivningsbyrå.
- 58) + + + — — — TV-skolan: Att tala inför publik.
- 66) + + + — — — Samhällets problembarn — om människor med anpassningsvårigheter.

- 74) + + + - - - Utvecklingsländerna — ett vackert namn på en dyster verklighet.

3. Humanistiska

- 3) + + + - - - Extern och intern — främmande ord i svenska språket.
 11) + + + - - - Varför heter det så? Om ord och språkliga uttryck.
 19) + + + - - - Hurudan var egentligen Gustav Vasa? Ett samtal om historiska omvärderingar.
 27) + + + - - - Poesi eller prosa? Om litterära uttrycksformer.
 35) + + + - - - Bokrutan: En översikt av nyutkomna böcker.
 43) + + + - - - Nyutkomna historiska romaner.
 51) + + + - - - Talspråk och skriftspråk — olika sätt att uttrycka sig.
 59) + + + - - - Antiken — kulturens vagga.
 67) + + + - - - Hur finner historikern sitt källmaterial?
 75) + + + - - - Månadens bok.

4. Teknisk-naturvetenskapliga

- 4) + + + - - - Hur fungerar en elektronisk datamaskin?
 12) + + + - - - I kemistens laboratorium.
 20) + + + - - - Vi bygger en transistorradio.
 28) + + + - - - Oändligheten — ett matematiskt begrepp.
 36) + + + - - - Forskning av idag: Vad gör en atomfysiker?
 44) + + + - - - Den nya matematiken.
 52) + + + - - - Hur kan man veta att bron håller? En introduktion i hållfasthetslära.
 60) + + + - - - Aktuell: Årets nobelpristagare i fysik och kemi.
 68) + + + - - - Kring aktuella rymdforskningsproblem.
 76) + + + - - - Radiostrålning från rymden.

5. Merkantila

- 5) + + + - - - Hur en bank gör affärer.
 13) + + + - - - Hålkort och nålkort — något om modern kontorsutrustning.
 21) + + + - - - Hur man lägger upp ett register.
 29) + + + - - - Försäljning och reklam.
 37) + + + - - - Hur ett modernt affärsföretag arbetar.
 45) + + + - - - Debet och kredit — några fakta om bokföring.
 53) + + + - - - Vad händer på ett postkontor? Reportage.
 61) + + + - - - Hur man skriver ett affärsbrev.
 69) + + + - - - Baisse och hausse — termer och uttryck från affärsvärlden.
 77) + + + - - - Konkurs vad menas egentligen med det?

6. Medicinsk-biologiska

- 6) + + + - - - Gener och kromosomer — något om ärftlighetsmekanismer.
 14) + + + - - - Hjärnans uppbyggnad och funktion — ett område med många olösta problem.
 22) + + + - - - Röntgen — är det något farligt?

- 30) ++ + — — Luften vi andas. Om luftens sammansättning.
 38) ++ + — — Växternas fysiologi.
 46) ++ + — — Receptbelagt! Om moderna läkemedel.
 54) ++ + — — Hur ett kirurgiskt ingrepp planeras.
 62) ++ + — — Virus som sjukdomsalstrare.
 70) ++ + — — Blodgrupperna och deras betydelse.
 78) ++ + — — Fåglarnas häckningsbeteende.

7. Juridisk-samhällsvetenskapliga

- 7) ++ + — — Hur en rättegång inleds.
 15) ++ + — — Varför dömer lagen så? Ett program om juridiska problem.
 23) ++ + — — Hur en ny lag kommer till.
 31) ++ + — — Land och stad — två olika befolkningsstrukturer.
 39) ++ + — — Ekonomi på högre plan — statens finanser.
 47) ++ + — — Hur ett statligt departement är organiserat.
 55) ++ + — — Nutidsorientering: Sveriges utrikespolitiska läge.
 63) ++ + — — Debathörnan: Socialgrupper — en realitet i dagens Sverige?
 71) ++ + — — Aktuell politik: Afrikas nya stater.
 79) ++ + — — Vem bestämmer i FN: generalförsamling eller säkerhetsråd?

8. Diverse

- 8) ++ + — — Vi bygger modellplan.
 16) ++ + — — Schlagerparaden.
 24) ++ + — — SM i friidrott — reportage.
 32) ++ + — — Fotoklubben: Att göra förstoringar själv.
 40) ++ + — — Lilla revyn.
 48) ++ + — — Receptrutan: Spännande maträtter.
 56) ++ + — — Veckans idrottkrönika.
 64) ++ + — — Den mystiska melodin. Frågelek.
 72) ++ + — — Mysteriet med den spräckta tallriken. Kriminalpjas.
 80) ++ + — — TV-skolan: Sy dina egna kläder.

BILAGA 1b

Frågeformulär G för grenvalsmaterialet

Formulärets framsida, se frågeformulär R med undantag för:

Linje: 1 Allmän linje

2 Latinlinje

3 Reallinje

Ring: 1 I³

Parallellavdelning: 1 a 3 c

2 II⁴

2 b 4 d

I vilken skola och klass gick du läsåret närmast före gymnasiet?

.....

Uppgifterna 3—12, se R 3—12.

13 Vilken gren avser du att gå i de två högsta gymnasieringarna?

1 Allmänna linjens sociala gren

2 Allmänna linjens språkliga gren

3 Latinlinjens halvklassiska gren

4 Latinlinjens helklassiska gren

5 Latinlinjens nyspråkliga gren (s. k. A-kombination)

6 Reallinjens biologiska gren

7 Reallinjens matematiska gren

8 Reallinjens nyspråkliga gren (s. k. A-kombination)

9 Reallinjens sociala gren (s. k. A-kombination)

14 Var det lätt för dig att bestämma dig för vilken gren du skulle söka till?

1 Det var självklart att jag skulle välja den grenen.

2 Det var inte lätt att bestämma sig, men nu när det är gjort har jag en känsla av att ha valt rätt.

3 Det var mycket svårt att bestämma sig, och det är inte omöjligt att jag ändrar mig och tar en annan gren.

15 Här kommer en lista över olika skäl att välja den gren man helst vill gå på, dvs. för din del den gren du angett i fråga 13. Sätt ett kryss (×) för vart och ett av de skäl som du tror haft betydelse när du bestämt dig. Sätt sedan ett kryss till för de viktigaste skälen så att de blir dubbelmarkerade (× ×) och ett tredje kryss för det allra viktigaste (× × ×).

1 Den grenen leder fram till de yrken som är bäst betalda.

2 Där får jag läsa de ämnen som intresserar mig mest.

3 Där slipper jag läsa de ämnen som jag har sämst betyg i.

- 4 Den grenen leder fram till de yrken som intresserar mig mest.
- 5 Där skall mina bästa vänner gå.
- 6 Den grenen vill mina föräldrar att jag skall välja.
- 7 Där får jag läsa de ämnen som jag har bäst betyg i.
- 8 Den grenen ger flest möjligheter vid valet av yrke.
- 9 Den grenen skall man gå om man vill ägna sig åt det yrke jag har tänkt välja.
- 10 Lärare har rätt mig att välja den grenen.
- 11 Där får jag mest poäng för inträde vid fortsatt utbildning.
- 12 Den grenen bör man gå om man vill bli verkligt bildad.
- 13 Pojkar bör gå den grenen.
- 14 Flickor bör gå den grenen.
- 15 Annars blir det inte tillräckligt många för att den grenen skall få upprättas.

16 När du planerat ditt grenval, har du känt behov av att få upplysningar och råd inför valet?

Svar, se R 27.

17 Har du fått upplysningar och råd inför valet av gren?

Svar, se R 28.

18 Med vilka har du diskuterat dina problem inför valet av gren? Sätt kryss för dem du talat med och ett extra kryss för den eller dem som har gett den mest värdefulla hjälpen.

Svar, se R 29.

19—21, se R 30—32.

22 Om du anser att du skulle behöva veta mera som grund för ditt grenval, vad skulle du då velat ha mera upplysningar om, t. ex. genom föredrag, studiebesök, broschyrer, samtal? (Mer än ett svar får markeras).

- 1 Hur arbetet är beskaffat i olika yrken.
- 2 Vilka yrken olika linjer och grenar leder fram till.
- 3 Framtidsutsikterna i olika yrken.
- 4 Löne- och inkomstförhållanden i olika yrken.
- 5 Vilken utbildning efter studentexamen som krävs för olika yrken.
- 6 Vid vilka läroanstalter man skaffar sig en viss utbildning efter studentexamen.
- 7 Hur lång studietiden är på olika utbildningsvägar efter studentexamen.
- 8 Vad utbildningen på olika vägar efter studentexamen kostar.
- 9 Vilka ämnen som ingår i en viss utbildning efter studentexamen.
- 10 Mina egna förutsättningar att klara mig på olika grenar i gymnasiet.
- 11 Mina egna förutsättningar att klara mig på olika utbildningsvägar efter studentexamen.
- 12 Min egen lämplighet för olika yrken.
- 13 Möjligheterna att få stipendier och lån för utbildningen.
- 14 Hur betygen meritvärderas när man söker inträde vid utbildning.
- 15 Möjligheterna att komma in vid de olika utbildningsanstalterna.

23—26 Hur pass nöjd är du med de tidigare val du gjort? Om du inte tycker att valen utfallit bra, vad borde du valt i stället?

23 Valet att börja i gymnasium har visat sig

- 1 Mycket bra
- 2 Ganska bra
- 3 Inte särskilt bra
- 4 Dåligt

24 I stället för att börja i gymnasium borde jag valt (ange vad): **24**

25 Valet av linje och gymnasieform (A, L, R, teknisk, handels-) har visat sig

- 1 Mycket bra
- 2 Ganska bra
- 3 Inte särskilt bra
- 4 Dåligt

26 I stället för den linje och gymnasieform jag nu går borde jag valt (ange vad): **26**

27 Antag att det vid grenvalet funnits möjlighet att inom gymnasiet välja en gren med teknisk eller merkantil inriktning som skulle leda fram till en **avslutad yrkesutbildning** ungefär likvärdig med den som ges vid ett tekniskt gymnasium resp. ett handelsgymnasium men som ändå gett tillträde till fortsatta högre studier. Skulle du i så fall ha valt en sådan gren?

- 1 Ja, en teknisk gren
- 2 Ja, en merkantil gren
- 3 Nej

28—35, se R 33—40.

BILAGA 1c

Frågeformulär A för abiturientmaterialet

Formulärets framsida, se frågeformulär R med undantag för:

Linje och gren: 11 Allmän linje, soc. gren	36 Reallinje, biol. gren
12 Allmän linje, språkl. gren	37 Reallinje, matem. gren
23 Latinlinje, halvkl. gren	38 Reallinje, nyspråkl. gren
24 Latinlinje, helkl. gren		
25 Latinlinje, nyspråkl. gren	39 Reallinje, soc. gren
Ring: 1 III ³	Parallellavdelning: 1 a 3 c
2 IV ⁴	2 b 4 d

Uppgifterna 3—12, se R 3—12.

13 När Ni tagit studentexamen — och fullgjort ev. värnpliktstjänstgöring — vad tänker Ni närmast göra?

1	Komplettera för att komma in på utbildning (ange vilken):	____	13.1
2	Praktisera för att komma in på utbildning (ange vilken):	____	13.2
3	Direkt börja utbildning (ange vilken):	____	13.3
4	Börja arbeta (ange yrke eller arbetsplats):	____	13.4
5	Ägna mig åt annan sysselsättning (ange vilken):	____	13.5
6	Vet inte		

14 Vilket yrke siktar Ni på att så småningom komma till? Tvekar Ni mellan flera så ange vilka!

.....	<input type="text"/>	14
.....		
.....		

15 Är det något annat yrke som Ni helst skulle velat välja, men som Ni inte anser Er ha några utsikter att komma till? 15

16 Vilken är orsaken till att Ni inte kan välja det yrket? (Flera skäl får markeras)

- Jag har gått fel linje på gymnasiet.
- Jag har gått fel gren på gymnasiet.
- Jag har för låga betyg.

- 4 Utbildningen är för lång och för dyr.
 5 Framtidsutsikterna är mycket osäkra.
 6 Mina föräldrar vill det inte.
 7 Yrket är svårt att förena med äktenskap och hemarbete.
 8 Det finns ingen möjlighet att utbilda sig till det yrket i
 eller nära min hemort.
 9 Annat (ange vad):

	16.9
--	-------------

17 Med vilka har Ni diskuterat Era problem inför valet av utbildning och yrke efter studentexamen? Sätt kryss för dem Ni talat med och ett extra kryss för den eller dem som har gett den mest värdefulla hjälpen.

Svar, se R 29.

18 Har de broschyrer om utbildnings- och yrkesval som Ni läst varit Er till någon hjälp?

- 1 Ja, i hög grad
 2 Ja, i någon mån
 3 Nej, obetydligt
 4 Nej, inte alls

19 Om Ni anser att Ni skulle behöva veta mera som grund för Ert yrkesval, vad skulle Ni då velat ha mera upplysningar om, t. ex. genom föredrag, studiebesök, broschyrer, samtal? (Mer än ett svar får markeras).

Svar, se G 22 med undantag för nr 10.

20—25 Hur pass nöjd är Ni med de tidigare val Ni gjort? Om Ni inte tycker att valen utfallit bra, vad borde Ni ha valt i stället?

20—23, se G 23—26.

24 Valet av gren i de två högsta ringarna har visat sig

- 1 Mycket bra
 2 Ganska bra
 3 Inte särskilt bra
 4 Dåligt

25 I stället för den gren jag gått på borde jag ha valt (ange vad):

	25
--	-----------

26, se G 27.

27 Här kommer en lista över några förhållanden som kan göra att man väljer en viss linje och en viss gren. Sätt ett kryss (×) för de saker som haft betydelse när Ni själv bestämt Er. Sätt sedan ett kryss till för det allra viktigaste skälet, så att det blir dubbelmarkerat (× ×).

- 1 Mitt intresse för vissa yrken
 2 Föräldrarnas önskemål
 3 Mitt intresse och mina betyg i olika ämnen
 4 Hur betygen meritvärderas när man söker inträde vid utbildning
 5 Antalet yrkesmöjligheter som olika linjer och grenar leder fram till
 6 Ämnenas svårighetsgrad
 7 Planerna beträffande ev. hembildning och barn
 8 Tillgången till olika utbildningsmöjligheter i eller nära hemorten.

28 Skulle Ni ha valt samma linje och gren som nu, om Ni **inte** hade varit tvungen att ta hänsyn till hur betygen meritvärderas, när man söker inträde vid spärrad utbildning efter studentexamen?

- 1 Jag ämnar inte söka till spärrad utbildning.
 2 Jag ämnar söka till spärrad utbildning men skulle ändå ha valt samma linje och gren.
 3 Om jag inte varit tvungen att ta hänsyn till meritvärderingen, skulle jag i stället ha valt (ange vad): **28.3**

29 Har Ni gått två år i någon ring för att få högre betyg och bättre meriter vid ansökan till spärrad utbildning?

- 1 Ja, i högsta ringen
 2 Ja, i lägre ring
 3 Nej

30, se R 36.

31 Hur mycket skulle Ni velat läsa av olika ämnen under gymnasiet, såsom Ni nu efteråt kan bedöma det?

Här följer en tabell över ämnen som förekommer på gymnasiet med plats att skriva dit även andra som Ni eventuellt skulle velat läsa men nu inte finns där. Sätt för varje ämne ett kryss (×) i den kolumn vars rubrik visar, om Ni har läst ämnet eller ej i gymnasiet och hur mycket Ni skulle velat läsa i det ämnet.

	Jag har läst ämnet i gymnasiet				Jag har ej läst ämnet i gymnasiet		
	Skulle ej velat läsa ämnet	Skulle velat läsa ämnet			Skulle ej velat läsa ämnet	Skulle velat läsa ämnet	
		mindre än nu	ungefär lika mycket som nu	mer än nu		några få timmar i veckan	många timmar i veckan
Kristendomskunskap	1						
Modersmålet	2						
Latin	3						
Grekiska	4						
Engelska	5						
Tyska	6						
Franska	7						
Spanska	8						
Ryska	9						
Historia med samhällslära	10						
Geografi	11						
Filosofi	12						
Matematik	13						
Biologi med hälsolära	14						
Fysik	15						
Kemi	16						
Teckning	17						
Musik	18						
Gymnastik med lek och idrott	19						
Tekniska ämnen	20						
Merkantila ämnen	21						
Husliga ämnen	22						
.....	23						
.....	24						
.....	25						

32 Även om man vill läsa ett ämne på gymnasiet är det inte säkert att man vill ha det med i alla ringarna. Vilka bland de ämnen Ni skulle velat läsa, skulle Ni velat ha **med även i högsta ringen**? Svara med ämnenas nummer enligt föregående tabell

33 Språkundervisningen i gymnasiet syftar till att ge eleverna en rad olika färdigheter, och några av dem har vi försökt att beskriva nedan. Nu skall Ni försöka bedöma **hur stor del av Er klass** som klarar de olika saker som beskrivs och sätta ett kryss (×) i den kolumn som närmast motsvarar Er bedömning.

	I klassen behärskas detta av				
	nästan alla	en stor del	ungefär hälften	en liten del	nästan ingen
Modersmålet					
att vid läsning snabbt skaffa sig en uppfattning om innehållet i en text 1					
att vid läsning förstå och kritiskt kunna ta ställning till innehåll och synpunkter i en text 2					
att kunna utnyttja uppslagsböcker, bibliotekskataloger och andra hjälpmedel för självstudier 3					
att hålla anföranden, t. ex. inleda eller delta i en diskussion 4					
att tala värdat, ledigt och med tydligt uttal 5					
att använda fackuttryck och främmande ord på ett riktigt sätt 6					
att ge en redogörelse för ett ämne som behandlas i olika källor 7					
att författa saker av utredande karaktär, t. ex. med argument för och emot något 8					
att skriva grammatikaliskt och formellt riktigt 9					
att kommatöra riktigt 10					
Engelska (E), tyska (Ty) och franska (Fr)					
att förstå en läst text utan att behöva slå upp mer än enstaka ord i lexikon E 11					
Ty 12					
Fr 13					
att förstå ett föredrag inom ett område där man har vissa förkunskaper E 14					
Ty 15					
Fr 16					
att samtala med någon på det främmande språket E 17					
Ty 18					
Fr 19					
att skriva brev eller enklare redogörelser utan hjälp av lexikon och grammatik E 20					
Ty 21					
Fr 22					
att göra en grammatikaliskt sett korrekt skriftlig eller muntlig framställning utan hjälp av grammatik E 23					
Ty 24					
Fr 25					
att ha korrekt uttal och god intonation E 26					
Ty 27					
Fr 28					

34 Är det någon eller några av dessa färdigheter som Ni anser har blivit föremål för **alltför liten övning** på gymnasiet? Ange med respektive nummer!

.....

35 Är det någon eller några av dessa färdigheter som Ni anser har blivit föremål för **alltför mycken övning** på gymnasiet? Ange med respektive nummer!

.....

36 När nu gymnasiet håller på att omdanas, vilka saker skulle Ni vilja att man i framtiden lade större resp. mindre vikt vid än nu?

	I framtiden borde man lägga		
	större vikt	ungefär samma vikt	mindre vikt
vid:			
färdigheter i svenska språket.....	1		
färdigheter i moderna främmande språk.....	2		
kunskaper i klassiska språk.....	3		
kunskaper i matematik.....	4		
allmänbildning på det humanistiska området	5		
allmänbildning på det naturvetenskapliga området.....	6		
orientering i det moderna samhällslivet.....	7		
tekniska ämnen.....	8		
merkantila ämnen.....	9		
estetiska ämnen.....	10		
fysisk träning.....	11		
vana vid självständiga studier.....	12		
förkunskaper för högre utbildning.....	13		

37 Bland de önskemål om förändringar i gymnasiets arbetssätt som ibland förs fram förekommer t. ex. följande. Om Ni anser att en viss förändring skulle vara till fördel för gymnasisterna så sätt ett plus (+) framför den. Om Ni anser att en viss förändring skulle vara till nackdel så sätt ett minus (—).

- 1 Bredare allmänbildning och mindre specialisering på linjer och grenar.
- 2 Större möjligheter att fritt välja ämnen utan att vara bunden av fasta kombinationer.
- 3 För yrket mera direkt »matnyttiga» studier.
- 4 Större arbetsuppgifter att lösa på egen hand.
- 5 Koncentration av undervisningen i ett ämne till en viss period.
- 6 Tentamen på större kursavsnitt åt gången i stället för läxförhör.
- 7 Större del av »totala» skolarbetet än nu hemma eller på bibliotek och mindre del än nu på lektionstid i skolan. (Totala arbetsbördan förut-sätts vara samma som nu.)
- 8 Mera grupparbete.
- 9 Färre ämnen under ett och samma läsår.
- 10 Möjligheter att efter nuvarande näst högsta ringen avsluta gymnasiet med ett avgångsbetyg som visserligen ej berättigar till universitets- och högskolestudier.
- 11 En högsta ring med mera högskolemässiga studieformer.

38 Det finns säkert många andra förslag, som den som har gymnasiestudierna nära inpå sig kan framlägga, och därför slutar vi denna avdelning av formuläret med utrymme för Era egna synpunkter på gymnasietidens studieproblem. Håll dock inte på så länge med detta att Ni inte hinner besvara de återstående frågorna!

39, se R 38.

40 Vid de uppgifter som nu följer skall Ni av fem olika svarsalternativ välja ut **ett** som är det riktiga. Markera detta genom att sätta en ring runt den siffra som står framför det rätta svarsalternativet. Kom ihåg att bara **ett** alternativ är rätt och skall markeras vid varje uppgift.

1) se **R 39:1**

3 lärarhögskola

2) se **R 39:4**

4 tekniskt gymnasium

3—9, se **R 39:9—15.**

5 handelsgymnasium

10) Beträffande intagning vid högre utbildningsanstalter gäller som regel att kompletteringsbetygen

14) Kompetenskomplettering innebär att man

1 ej räknas tillgodo

1 höjer betyget i ett ämne man redan har i studentbetyget

2 ej värderas lika högt som det ursprungliga studentbetyget

2 går upp som privatist i ett ämne i taget

3 värderas på samma sätt som det ursprungliga studentbetyget

3 höjer betyget i huvudämnet

4 poängvärderas till hälften av det ursprungliga studentbetyget

4 prövar i ämne som man ej har med i studentbetyget

5 värderas mycket olika vid olika utbildningsanstalter

5 genomgår intagningsprov i vissa ämnen

11) Ekonomexamen avläggs vid

15) En auktoriserad revisor skall ha genomgått utbildning vid

1 handelsinstitut

1 speciella kurser som ordnas av bankerna

2 juridisk fakultet

2 handelshögskola

3 socialinstitut

3 handelsinstitut

4 handelshögskola

4 tullverkets undervisningsanstalt

5 reklamskola

5 speciella kurser som ordnas av postverket

12) De sammanlagda utgifterna för ett års studier vid universitet eller högskola torde i genomsnitt uppgå till

16) Konkurrenskomplettering innebär att man

1 0 — 2 000 kronor

1 höjer betyget i ett ämne som man redan har med i studentbetyget

2 2 000— 4 000 »

2 går upp som privatist i ett ämne i taget

3 4 000— 6 000 »

3 höjer betygen i tillvalsämnen

4 6 000— 8 000 »

4 prövar i ämne som man ej har med i studentbetyget

5 8 000—10 000 »

5 genomgår intagningsprov i vissa ämnen

13) Läroverksingenjör blir man efter utbildning vid

1 universitet

2 teknisk högskola

41 Här skall Ni ange hur lång den normala (schemamässiga) studietiden är för de examina, som står upptagna till vänster. Vi utgår från att den studerande har studentexamen och räknar inte in eventuella kompletteringar i studietiden. Ange hur lång denna är genom att placera det nummer, som examen har i vår lista till vänster, på någon rad i tabellen till höger. Försök ange studietiden för alla examina!

1 teologie kandidat	1/2 år
2 filosofie magister	1 år
3 folkskollärare	1 1/2 år
4 gymnastiklärare	2 år
5 filosofie kandidat	2 1/2 år
6 legitimerad läkare	3 år
7 civilingenjör	3 1/2 år
8 juris kandidat	4 år
9 tandläkare	4 1/2 år
10 civilekonom	5 år
	5 1/2 år
	6 år
	6 1/2 år
	7 år
	7 1/2 år
	8 år
	8 1/2 år

BILAGA 2

Förteckning över deltagande skolor

I *abiturientmaterialet* är samtliga skolor med abiturienter vårterminen 1961 representerade så när som på fyra skolor.

I *grenvals- och realskolematerialen* ingår elever från följande skolor. I förteckningen har den högre och den lägre realskoleinvån (*Rh* resp. *Rn*) angetts var för sig.

Ortstyp 1

	<i>G</i>	<i>Rh</i>	<i>Rn</i>
H. a. l. f. flickor på Norrmalm, Stockholm	×		
H. a. l. f. flickor på Södermalm, Stockholm		×	×
H. a. l. f. gossar å Norrmalm, Stockholm			×
H. a. l. f. gossar å Södermalm, Stockholm	×		
H. a. l. i Bromma	×	×	×
H. a. l. å Östermalm, Stockholm	×		×
Högre Realläroverket å Norrmalm, Stockholm	×		
H. a. l. Statens Normalskola, Stockholm	×		
H. a. l. i Enskede, Johanneshov		×	
Nya Elementarskolan i Stockholm, Bromma			×
H. a. l. i Brännkyrka, Hägersten		×	
H. a. l. i Blackeberg, Bromma	×		×
Försöksgymnasiet i Västertorp, Hägersten		×	
Försöksgymnasiet i Kärrtorp, Johanneshov	×		
Spånga läroverk, Spånga			×
Beskowska Skolan, Stockholm	×	×	×
Stockholms Samgymnasium, Stockholm	×		
Wallin-Åhllinska Gymnasiet, Stockholm	×		
Björkhagsskolan, Johanneshov		×	
Högalids Samrealskola, Stockholm		×	×
S:t Görans Samrealskola, Stockholm		×	×
Katarina Realskola, Stockholm			×
Södermalms Kommunala Flickskola, Stockholm			×
Kungsholmens Kommunala Flickskola, Stockholm			×
Vasastadens Kommunala Flickskola, Stockholm			×
Sofia Kommunala Flickskola, Stockholm			×
Mörby h. a. l. i Danderyd, Stocksund	×	×	×
Samrealskolan och Kommunala Gymnasiet, Sollentuna		×	×
Saltsjöbadens Samskola, Saltsjöbaden			×
Nacka läroverk, Nacka	×		
Järila skola, Nacka		×	
Samrealskolan i Sundbyberg, Sundbyberg		×	

	<i>G</i>	<i>Rh</i>	<i>Rn</i>
H. a. l. i Lidingö.....			×
H. a. l. i Uppsala.....	×	×	
Uppsala Enskilda Läroverk, Uppsala.....			×
Källängens h. a. l., Malmö.....			×
Slottsstadens h. a. l., Malmö.....	×	×	
S:t Petri h. a. l., Malmö.....			×
Johannes Samrealskola o. Kommunala Gymnasium, Malmö.....		×	×
Kommunala Flickskolan, Malmö.....			×
Katedralskolan, Lund.....	×	×	
Samrealskolan, Lund.....			×
Kommunala Flickskolan, Lund.....			×
H. a. l. i Majorna, Göteborg.....	×	×	×
Hvitfeldtska h. a. l., Göteborg.....	×		
Burgårdens Samrealskola, Göteborg.....			×
Östra Realskolan och Kommunala Gymnasiet, Göteborg.....	×	×	×
Göteborgs Högre Samskola, Göteborg.....			×
Bräckeskolan, Göteborg.....		×	
Kjellbergsska Kommunala Flickskolan, Göteborg.....		×	
Sigrid Rudebecks Kommunala Flickskola, Göteborg.....			×
Samrealskolan, Mölndal.....			×

Ortstyp 2

H. a. l., Norrköping.....	×	×	×
Samrealskolan, Norrköping.....		×	×
Kommunala Flickskolan, Norrköping.....			×
Samrealskolan, Söderköping.....		×	
Samrealskolan, Valdemarsvik.....		×	
H. a. l., Jönköping.....	×	×	×
Praktiska Kommunala Realskolan, Jönköping.....		×	
Kommunala Flickskolan, Jönköping.....			×
Samrealskolan, Huskvarna.....		×	
H. a. l., Halmstad.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Halmstad.....			×
Samrealskolan, Laholm.....		×	
H. a. l., Borås.....	×	×	×
Praktiska Kommunala Realskolan, Borås.....		×	×
Kommunala Flickskolan, Borås.....			×
Samrealskolan, Kinna.....		×	
Karolinska h. a. l., Örebro.....	×	×	×
Nikolai h. a. l., Örebro.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Örebro.....			×
H. a. l., Västerås.....	×	×	×
Centralskolan, Kolbäck.....		×	
Hallstahammar Enhetsskola, Hallstahammar.....		×	

Ortstyp 3

H. a. l., Strängnäs.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Strängnäs.....			×
Samrealskolan, Malmköping.....		×	

	<i>G</i>	<i>Rh</i>	<i>Rn</i>
H. a. l., Växjö.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Växjö.....			×
Lessebo Enhetsskola, Lessebo.....		×	
Kommunala Realskolan, Tingsryd.....		×	
Samrealskolan, Alvesta.....		×	
Samrealskolan, Torsås.....		×	
H. a. l., Visby.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Visby.....			×
Kommunala Realskolan, Hemse.....		×	
Samrealskolan, Slite.....		×	
H. a. l., Ystad.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Ystad.....			×
Samrealskolan, Tomelilla.....		×	
Samrealskolan, Simrishamn.....		×	
Skurups Enhetsskola, Skurup.....		×	
H. a. l., Vänersborg.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Vänersborg.....			×
Kommunala Realskolan, Grästorp.....		×	
H. a. l., Skara.....	×		×
Kommunala Flickskolan, Skara.....			×
Samrealskolan, Vara.....		×	
H. a. l., Hudiksvall.....	×	×	×
Kommunala Flickskolan, Hudiksvall.....			×
Samrealskolan, Ljusdal.....		×	

Ortstyp 4

H. a. l., Enköping.....	×	×	
Fjärdhundra Enhetsskola, Fjärdhundra.....			×
Samrealskolan o. Kommunala Gymnasiet, Vetlanda.....	×	×	
Kommunala Realskolan, Sävsjö.....			×
Åseda Enhetsskola, Åseda.....			×
Kommunala Realskolan, Åseda.....			×
Kommunala Realskolan och Gymnasiet, Hultsfred.....	×	×	
Kommunala Realskolan, Virserum.....			×
Samrealskolan, Vimmerby.....			×
H. a. l., Oskarshamn.....	×	×	
Samrealskolan, Mönsterås.....			×
H. a. l., Lysekil.....	×	×	
Kungshamns Kommunala Realskola, Gravarne.....			×
H. a. l., Mariestad.....	×	×	
Samrealskolan, Töreboda.....			×
H. a. l., Fagersta.....	×	×	
Skinnskatteberg Enhetsskola, Skinnskatteberg.....			×
Samrealskolan, Norberg.....			×
H. a. l., Sandviken.....	×	×	
Samrealskolan, Hofors.....			×

Ortstyp 5

Samrealskolan och Kommunala Gymnasiet, Ånge.....	×	×	
Kommunala Realskolan Torp, Fränsta.....			×

H. a. l., Sollefteå.....	×	×	×
Kommunala Realskolan, Ramsele.....		×	
Kommunala Realskolan, Backe.....		×	
Ragunda Kommunala Realskola, Hammarstrand.....		×	
H. a. l., Örnköldsvik.....	×	×	×
H. a. l., Lycksele.....	×	×	
Kommunala Realskolan, Norsjö.....		×	
Samrealskolan, Vilhelmina.....		×	
H. a. l., Piteå.....	×	×	×
Samrealskolan, Arvidsjaur.....		×	
H. a. l., Boden.....	×	×	×
Edefors Enhetsskola, Harads.....		×	
Kommunala Realskolan, Älvsbyn.....		×	
H. a. l., Haparanda.....	×	×	×
Kommunala Realskolan, Övertorneå.....		×	
Kommunala Realskolan, Pajala.....		×	

BILAGA 3

Behandling av undergruppsvärden

Såsom framgår av kapitel 3 har abiturientmaterialet uttagits genom individurval enligt födelsedatum bland hela rikets abiturienter, medan grenvals- och realskolematerialen utgör stickprov av klasser med olika uttagningsskvot i olika ortstyper och vissa delar av riket orepresenterade. Detta senare urvalssätt ger upphov till svårigheter vid resultatbehandlingen och analysen av uppkomna skillnader mellan olika undergrupper av elever. Vi skall i det följande redovisa hur vi i olika avsnitt av redogörelsen behandlat materialet och diskutera de felkällor som kan hänföra sig till själva behandlingsmetoden.

Vid redovisning av *abiturientmaterialet* har materialet som regel uppdelats på kön och linje i kombination. I några fall som särskilt anges i tabellerna har vid linjeindelningen de s. k. A-kombinationerna förts till allmänna linjen. I några fall har även grenarna hållits isär. Då emellertid urvalskvoten varit densamma för hela materialet, nämligen 1/10, kan inga fel uppkomma genom uppdelningar eller sammanslagningar av detta slag inom materialet. Procenttal, medeltal och liknande kan bedömas enligt principerna för enkelt slumpmässigt urval.

Grenvals- och realskolematerialen har behandlats på något olika sätt i olika avsnitt av redogörelsen. Där ej annat anges har resp. material sammanslagits, oavsett de olika uttagningsskvoterna i olika ortstyper, och därefter uppdelats på kön, linje och eventuellt gren samt förekommande jämförelsevariabler t. ex. skolbetyg. Ett sådant förfarande är beroende av att de studerade variablerna ej uppvisar några skillnader av betydelse mellan olika ortstyper. Detta kan för flertalet variabler kontrolleras i bilaga 4. När denna metod använts trots enstaka tydliga ortstypsdifferenser, har dessa kommenterats i texten, och försök till kontroll av deras effekt har gjorts.

I vissa andra nedan angivna fall har analysen av undergruppskillnader byggts på ovägda genomsnitt av procenttalen i undergrupperna enligt en finförgrenad indelning. Linje-, köns-, ortstyps- samt i realskolematerialet skolnivåskillnader har därvid kunnat undersökas på ett sådant sätt att de olika indelningsgrunderna varit i huvudsak oberoende av varandra. En skillnad mellan exempelvis linjer har för att bedömas som tydlig måst förekomma på ett genomgående och enhetligt sätt i de olika undergruppsjämförelserna. Såsom exempel på förfaringsättet redogör vi för de beräkningar som ligger bakom tabell 21 jämte uppgifterna om ortstyps- och skolnivåskillnader för motsvarande variabler i bilaga 4:c.

För varje individ finns för varje skäl till val av gymnasium på hålkortet registrerat om han satt noll, ett, två eller tre kryss. Hålkorten har sorterats efter ortstyp, linje, kön och skolnivå i 54 undergrupper. (Det skulle ha blivit 60, om inte ortstyp 4 saknat den lägre nivån.) I varje sådan undergrupp har antalet 0-, 1-, 2- och 3-markeringar räknats.

Dessa resultat bör sedan sammanfattas så att vi erhåller av varandra oberoende mått på köns-, skolnivå-, linje- och ortstypsskillnader. Enklast hade varit om man kunnat räkna ut procenten kryssmarkeringar i var och en av de 54 undergrupperna och sedan studera ovägda medeltal av de olika undergruppernas procenttal sammanförda enligt en indelningsgrund i taget.

Nu är emellertid vissa undergrupper så små, att de ej lämpar sig som underlag för procentberäkning. Därför har vi valt att sammanfatta undergrupperna i två olika omgångar.

I. Inom varje ortstyp summerades de tre linjernas svarsfrekvenser, men indelningen efter kön och skolnivå bibehölls. Materialet komprimerades på detta sätt till 18 undergrupper. I varje sådan undergrupp beräknades procenten med kryssmarkeringar.

II. Inom varje linje summerades de fyra ortstyper, som har både *Rh* och *Rn* (alltså ortstyperna 1—3, 5), men indelningen efter kön och skolnivå bibehölls. Härvid uppstod 12 undergrupper. I varje sådan undergrupp beräknades procenten med kryssmarkeringar.

Procentjämförelserna för olika indelningsgrunder har nu gjorts på följande sätt.

Kön: Sammanfattning I, ortstyp 4 utesluten, ger 8 möjligheter att jämföra pojkar och flickor, nämligen i fyra ortstyper på dels den högre, dels den lägre skolnivån. Sammanfattning II ger 6 möjligheter till samma jämförelse, nämligen i tre linjer på var och en av två nivåer. Det blir sammanlagt 14 jämförelsepar. För dessa har vi beräknat genomsnittsprocenten som markerat skäl nr 1 bland pojkar resp. flickor. När procenttalen i genomsnitt skilt sig mer än 5 enheter och därtill en teckenjämförelse inom paren gett signifikant utslag på 5 %-nivån enligt χ^2 , har vi medtagit genomsnittvärdena i tabell 21.

Linje: Linjämförelserna bygger på sammanfattning II, där alltså kön och skolnivå men ej ortstyp hålls under kontroll. Varje linje representeras av fyra procenttal, och vi har tagit medeltalet av dem. För att komma med i tabell 21 har vi fordrat att skillnaden mellan två av linjerna skall överstiga 5 procentenheter. Vi har vidare fordrat att de fyra rangordningarna mellan linjerna skall överensstämma med signifikans på 5 %-nivån enligt Friedmans variansanalys av rangnummer (Siegel 1956, s. 166—172) eller att åtminstone en av linjerna ligger först resp. sist i minst tre av rangordningarna och näst först resp. näst sist i den fjärde. Detta räcker visserligen ej för signifikans för rangordningen som helhet, om de två övriga linjerna ligger ungefär lika, men bör ändå kunna tas som ett stabilt tecken på en viss linjes avvikelse från de övriga.

Ortstyp: Ortstypsjämförelserna bygger på sammanfattning I, där kön och skolnivå men ej linje hålls under kontroll. Här representeras varje ortstyp (utom nr 4) av fyra procenttal. Förfarandet motsvarar i övrigt det vi tillämpat vid linjämförelserna.

Skolnivå: jfr kön.

Vi har alltså kunnat undersöka köns- och skolnivåskillnader helt oberoende av den relativa elevfördelningen på linjer och ortstyper. Omvänt har vi undersökt ortstypsskillnader utan inblandning av köns- och nivåskillnader. Däremot är linje- och ortstypsjämförelserna ej helt oberoende av varandra. Samband kan uppkomma mellan dessa indelningsgrunder, om den relativa fördelningen på linjer varierar mellan ortstyperna. Där skillnader uppträtt samtidigt i både linje- och ortstypsjämförelser, har vi undersökt i vilken utsträckning de avspeglar ett och samma förhållande.

I grenvalsmaterialet har bara en sammanfattning behövt göras, eftersom indelning enligt skolnivå ej förekommer, och där är linje-, köns- och ortstypsdifferenser oberoende av varandra.

Denna metod för beräkning och analys av ovägd undergruppsgenomsnitt har tillämpats i följande tabeller:

Skäl för valen	tabellerna 21, 23, 25, 62
Skolämnen	tabellerna 45 (delvis), 46 (delvis), 70, 71
Yrkesvägledning	tabellerna 100 b, 101 b, 102 b, 103 b, 106 (utom A), 108 (utom A)

En analys efter de nu beskrivna riktlinjerna uppfångar skillnader som är konsekventa och går igenom olika andra indelningsgrunder. Det kan emellertid också i materialet förekomma enstaka skillnader som är signifikanta men som gäller endast inom en viss del av materialet. Det kan i princip också finnas skillnader som tyder på samspel mellan två faktorer på så sätt att exempelvis en könsskillnad går i olika riktning på olika linjer och detta oavsett nivå. I den mån vi påträffat sådana ojämnheter har vi tagit fram dem i kommentarerna. Däremot har det ej varit möjligt att presentera grundmaterialet i sådan fullständighet att alla nyanser kommit med. Då skulle i stället möjligheterna att överblicka det gått förlorade.

BILAGA 4

Tabeller över delvärden för ortstyper och skolnivåer

a. Lätthet att välja gymnasium, linje och gren
(jfr texttabellerna 10, 14 och 58)

Grupp	Uppgift	Svars- kategori	Innehåll	Ortstyp					Skolnivå	
				1	2	3	4	5	Rh	Rn
<i>RI Ag</i>	<i>R 15</i>	1	Val av gymnasium.....	57	49	51	50	50	47	55
<i>R II</i>	<i>R 24</i>	1	Ej val av gymnasium..	40	41	45	54	39	44	39
<i>RI Ag</i>	<i>R 19</i>	1	Linjeval	52	51	59	63	50	50	52
<i>G</i>	<i>G 14</i>	1	Grenval.....	52	53	45	31	41		

b. Fackskolor och fackgrenar
(jfr texttabellerna 17, 59 och 60)

Grupp	Uppgift	Innehåll	Ortstyp					Skolnivå	
			1	2	3	4	5	Rh	Rn
<i>RI Ag</i>	<i>R 33</i>	Fackskola H.....	4	4	5	6	7	6	4
		T.....	6	5	5	6	9	8	5
		M.....	3	3	3	4	2	4	2
		S.....	4	4	6	6	4	6	3
		tot.....	19	16	19	22	22	24	14
<i>R II</i>	<i>R 33</i>	Fackskola H.....	10	14	12	10	6	12	10
		T.....	23	22	21	19	20	22	21
		M.....	11	13	14	16	14	18	8
		S.....	15	18	18	20	20	17	19
		tot.....	59	67	65	65	60	65	58
<i>G</i>	<i>G 28</i>	Fackskola H.....	4	3	3	4	6		
		T.....	3	3	6	4	7		
		M.....	3	3	5	6	5		
		S.....	5	7	10	9	12		
		tot.....	15	16	24	23	20		
<i>G</i>	<i>G 27</i>	Fackgren T.....	13	13	18	18	20		
		M.....	15	18	14	18	20		
		tot.....	28	31	32	36	40		

c. Skäl för valet

(jfr texttabellerna 21, 23, 25 och 62)

Grupp	Uppgift	Svars- kategori	Skäl nr	Ortstyp					Skolnivå		
				1	2	3	4	5	Rh	Rn	
RI Ag	R 16	1 + 2 + 3	1	68	65	72	65	66	66	69	
			6	63	64	67	60	61	60	66	
			Skäl att börja i gymnasium	13	41	48	45	46	40	44	43
			10	38	40	42	39	40	40	39	
			15	32	37	36	37	40	39	33	
			3	34	42	51	43	43	38	43	
			4	45	49	47	41	37	44	43	
			7	35	40	41	34	37	39	37	
			2	27	32	36	39	42	36	31	
			12	28	26	28	19	22	21	31	
			14	19	25	22	21	24	24	20	
			5	15	19	22	15	13	16	19	
			9	12	19	13	12	14	15	14	
			11	10	11	11	9	12	10	12	
			8	7	11	11	10	12	11	9	
R II	R 25	1 + 2 + 3	3	64	73	65	68	64	65	67	
			1	56	54	54	60	63	59	55	
			Skäl att ej börja i gymnasium	14	48	39	50	46	40	47	42
			15	36	40	47	48	51	48	39	
			10	32	31	32	28	29	31	30	
			12	25	22	35	26	26	25	30	
			4	7	13	15	14	15	17	8	
			6	18	15	17	12	14	13	18	
			16	15	6	12	14	12	11	11	
			17	13	7	15	8	8	11	10	
			13	13	8	10	7	10	9	11	
			5	8	11	16	6	7	8	13	
			2	3	4	9	5	10	9	4	
			7	9	7	10	4	9	7	11	
			11	4	8	9	4	8	7	8	
9	4	3	3	0	3	2	5				
8	2	2	3	0	2	1	3				
R I Ag	R 20	1 + 2 + 3	2	70	82	73	76	67	75	70	
			4	56	67	69	60	60	59	63	
			Skäl att välja viss linje	9	43	45	48	47	47	39	48
			7	50	47	53	48	49	49	51	
			8	41	43	41	41	45	38	39	
			3	32	28	32	32	34	35	33	
			15	22	31	32	31	32	30	26	
			1	22	22	24	20	22	17	22	
			6	24	28	28	18	20	21	28	
			11	13	11	14	11	12	11	13	
			10	11	19	12	10	12	12	15	
			13—14	8	10	12	12	10	8	11	
			12	9	10	12	8	8	8	11	
			5	8	13	17	9	9	10	12	
			G	G 15	1 + 2 + 3	2	75	77	72	77	75
4	62	65				52	64	61			
Skäl att välja viss gren	9	52				53	41	50	52		
8	29	32				27	32	28			
7	39	43				44	46	45			
3	34	31				40	33	36			
11	16	13				17	16	18			
1	17	16				13	17	14			
6	15	16				15	18	11			
10	9	10				13	12	10			
12	6	8				8	7	6			
5	6	5				6	9	7			
13—14	3	3				2	2	2			
15	0	0				0	0	0			

d. Social bakgrund

Grupp	Uppgift	Svars- kategori	Innehåll	Ortstyp					Skolnivå	
				1	2	3	4	5	Rh	Rn
<i>R I Ag</i>	<i>R 4</i>	1 + 2 + 3	Socialgrupp 1	56	38	31	24	25	31	44
<i>R II</i>	<i>R 4</i>			23	12	11	9	8	12	15
<i>G</i>	<i>G 4</i>			54	41	31	30	17		
<i>R I Ag</i>	<i>R 5</i>	3 + 4 + 5	Faderns utb.	60	42	39	32	29	36	49
<i>R II</i>	<i>R 5</i>			28	16	16	13	12	15	20
<i>G</i>	<i>G 5</i>			63	48	42	39	26		
<i>R I Ag</i>	<i>R 8</i>	3 + 4 + 5	Moderns utb.	48	36	35	25	23	28	43
<i>R II</i>	<i>R 8</i>			22	20	15	8	6	12	19
<i>G</i>	<i>G 8</i>			56	42	33	35	20		

e. Skolämnen
(jfr texttabell 70)

Grupp	Uppgift	Svars- kategori	Ämne	Ortstyp				
				1	2	3	4	5
<i>G</i>	<i>G 32</i>	2 + 3	Kristendom.....	67	66	72	68	61
			Modersmålet.....	98	96	96	99	96
			Engelska.....	99	98	97	99	96
			Tyska.....	87	85	87	86	84
			Franska.....	87	86	82	86	83
			Historia.....	92	92	92	96	92
			Geografi.....	82	79	81	82	86
			Matematik.....	69	74	71	68	71
			Biologi.....	84	79	87	74	80
			Fysik.....	60	67	66	52	61
			Kemi.....	60	62	61	56	63
			Teckning.....	69	67	61	73	67
			Musik.....	53	61	65	59	55
			Gymnastik.....	81	85	84	87	82
			Latin.....	34	35	33	45	28
			Grekiska.....	11	12	10	14	11
			Spanska.....	35	38	37	42	36
			Ryska.....	31	32	31	33	36
			Filosofi.....	61	64	58	61	59
			Tekniska ämnen.....	31	35	37	37	39
			Merkantila ämnen	36	35	31	33	38
			Husliga ämnen.....	40	30	40	42	39

f. Tillfredsställelse med den valda studievägen
(jfr texttabellerna 76 och 78)

Grupp	Uppgift	Svars- kategori	Innehåll	Ortstyp				
				1	2	3	4	5
<i>G</i>	<i>G 23</i>	1	Gymnasium.....	59	52	43	39	34
<i>G</i>	<i>G 25</i>	1	Linje.....	45	47	38	36	39

g. Studie- och yrkesvägledningen
(jfr texttabellerna 100—103, 106 och 108)

Grupp	Uppgift	Svars- kategori	Innehåll	Ortstyp					
				1	2	3	4	5	
<i>R I Ag</i>	<i>R 27</i>	1 + 2	Behov av upplysningar	62	67	63	66	66	
<i>R II</i>	<i>R 27</i>	1 + 2		72	78	75	71	75	
<i>G</i>	<i>G 16</i>	1 + 2	Fått upplysningar	50	57	56	68	61	
<i>R I Ag</i>	<i>R 28</i>	1 + 2		79	79	80	80	82	
<i>R II</i>	<i>R 28</i>	1 + 2		76	74	73	78	75	
<i>G</i>	<i>G 17</i>	1 + 2		80	76	78	81	73	
<i>R I Ag</i>	<i>R 30</i>	1		Läst broschyrer	66	60	60	71	65
<i>R II</i>	<i>R 30</i>	1			54	53	56	70	62
<i>G</i>	<i>G 19</i>	1	76		78	75	88	83	
<i>R I Ag</i>	<i>R 31</i>	1 + 2	Hjälp av broschyrer . . .	68	67	71	74	75	
<i>R II</i>	<i>R 31</i>	1 + 2		57	60	60	76	67	
<i>G</i>	<i>G 20</i>	1 + 2		74	79	72	80	82	
Diskuterat valet med:									
<i>R I Ag</i>	<i>R 29.1</i>	1 + 2	Föräldrar	90	92	94	89	89	
<i>R II</i>	<i>R 29.1</i>	1 + 2		92	89	89	92	88	
<i>G</i>	<i>G 18.1</i>	1 + 2		88	84	83	88	78	
<i>R I Ag</i>	<i>R 29.3</i>	1 + 2	Kamrater	41	44	44	42	42	
<i>R II</i>	<i>R 29.3</i>	1 + 2		43	42	41	36	36	
<i>G</i>	<i>G 18.3</i>	1 + 2		56	63	61	60	59	
<i>R I Ag</i>	<i>R 29.4—6</i>	1 + 2	Rektor + klassföre- ståndare + annan lärare	35	47	28	25	27	
<i>R II</i>	<i>R 29.4—6</i>	1 + 2		11	17	13	9	12	
<i>G</i>	<i>G 18.4—6</i>	1 + 2	Yrkesvägledare	52	50	49	60	44	
<i>R I Ag</i>	<i>R 29.7</i>	1 + 2		20	24	41	60	37	
<i>R II</i>	<i>R 29.7</i>	1 + 2		26	33	42	60	38	
<i>G</i>	<i>G 18.7</i>	1 + 2		12	13	22	25	17	
<i>R I Ag</i>	<i>R 29.10</i>	1 + 2		Person i valt yrke	13	17	14	14	15
<i>R II</i>	<i>R 29.10</i>	1 + 2			26	23	24	26	28
<i>G</i>	<i>G 18.10</i>	1 + 2			18	17	14	14	19
Ytterligare information om:									
<i>G</i>	<i>G 22</i>	1	Egen förmåga 10	24	26	27	32	30	
				11	21	26	23	25	18
				12	48	52	50	57	54
			Yrkena	1	28	27	24	25	26
				3	46	55	50	47	48
				4	35	36	29	35	35
			Utbildningen	2	28	32	27	29	27
				5	41	44	44	41	36
				9	24	25	29	22	20
				6	17	21	16	17	13
				15	42	44	42	40	36
				14	35	34	28	30	27
				7	36	33	29	36	32
8	27	35	26	35	29				
13	21	27	19	28	28				

BILAGA 5

Abiturienternas inställning till olika arbetssätt i skolan (A 30). Interkorrelationer¹ mellan alternativ 1 i resp. par av arbetssätt.²

Nr ³	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1		-.17	.26	.21	.06	.27	-.01	.07	.01	.35	-.09	.05	.29	.08	.21	.20	-.05	-.09
2			-.07	-.27	-.10	-.18	-.08	-.53	-.02	-.15	.25	-.10	-.11	.08	-.06	-.15	.30	.29
3				.07	.11	.08	.20	.29	-.05	.10	-.01	-.01	.27	.10	.03	.53	-.06	-.09
4					-.05	.28	-.20	.25	.00	.15	-.21	.20	.40	-.09	.09	.13	-.17	-.15
5						.08	.54	-.02	.15	.07	.10	.00	-.02	-.10	.06	.09	.11	.04
6							-.06	.20	.20	.12	-.08	.20	.21	-.03	-.07	.14	-.16	-.09
7								-.11	-.03	.07	-.01	-.07	-.02	-.05	-.03	.12	.01	-.05
8									.00	.10	-.18	.13	.19	.02	.09	.11	-.39	-.25
9										.00	-.19	-.09	.07	-.34	.38	.05	-.05	-.06
10											-.43	.24	.40	.05	.15	.23	-.08	-.28
11												-.10	-.31	.08	-.20	-.10	.21	.23
12													.18	.11	.05	.10	-.11	-.10
13														-.10	.18	.10	-.01	-.10
14															.10	.09	-.08	-.02
15															.10	.20	-.08	-.09
16																	-.09	-.18
17																	-.09	-.15
18																		

¹ Beräknade med Chesire, Saffir, Thurstone: Computing diagrams for the tetrachoric correlation coefficient.

² Interkorrelationerna mellan alternativ 2 i resp. par blir desamma, medan däremot korrelationer mellan nr 1 i ett par och nr 2 i ett annat får motsatt tecken.

³ Hänvisar till bilaga 1a, uppgift R36.

Handwritten text, possibly a title or header, oriented vertically on the right side of the page.

BIBLIOTHEK

Vertical text on the left side of the page, possibly bleed-through or a secondary title.

KUNGL BIBL.
25 APR 1983

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1963

1. Øresunds-forbindelsen. 1. del.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Utlännings tillträde till offentlig tjänst. [7]

Utrikesdepartementet

Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. [3]
Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. [4]

Försvarsdepartementet

Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. [5]

Finansdepartementet

Preliminär nationalbudget för år 1963. [8]
Undersökning av taxeringsutfallet. [14]

Ecklesiastikdepartementet

En teknisk institution inom Stockholms universitet. [1]
1955 års universitetsutredning VII. 1. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. [9]
2. Universitetsväsendets organisation. [10]
Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. [13]
1960 års gymnasieutredning. I. Vägen genom gymnasiet. [15]

Handelsdepartementet

Översättning av fördrag angående upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. [12]

Inrikesdepartementet

Kommunalförbundens lånerätt. [2]
Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmömrådena. [6]
Uppehållstillstånd m.m. för utländska studerande. [11]